Eugen Preda

SARITURA DE PISICA

EDITURA MILITARA -
1976

Discuţia dura de douA ore. Atmosfera devenea tot mai încArcatA, între timp, peste Moscova se lAsase înserarea. Era o cAldurA înAbuşitoare. In vastul cabinet, simplu şi rece, din Kremlin, nu pAtrundea nici un zgomot din afarA.

Frontul se afla la numai douA sute de kilometri. In sud, ofensiva armatelor fasciste se desfAşura din plin. Sub arşiţa verii, tancurile germane ridicau nori de praf in stepele din apropierea Stalingradului. PAmîntul mus-lea de sînge. De la Marea AlbA şi pînA în vecinAtatea contraforturilor veşnic înzApezite ale Caucazului, rAzboiul continua cu furie. Pe frontul african feldmareşalul Rommel, dupA capturarea Tobruk-ului, se pregAtea sA atace — prin deşert — pe direcţia principalA Cairo.

hi acea zi de 12 august 1942, la ora 5 p.m., un avion militar de tip Liberator *aterizase în apropierea capitalei sovietice. Cu o minA gravA, mişcîndu-se greoi, coborî primul ministru al Marii Britanii, Winston Chur-chill. Un mic grup de persoane oficiale i-a ieşit în în-tîmpinare. Ceremonia a fost scurtA. S-au intonat imnu- e de stat. Garda a defilat. Apoi convoiul de maşini [s]-a îndreptat în vitezA spre „Vila de stat nr. 7. Aici, w mijlocul unei pAduri de pini, urma sA fie reşedinţa oaspetelui englez. DupA scurt timp, maşinile au traversat din nou Moscova, spre Kremlin.*

TrecuserA exact douA luni de cînd Mr. Brown — cum era denumit în corespondenţa secretA comisarul poporului pentru afacerile externe — vizitase Washingtonul şi Londra; Statele Unite şi Marea Britanie anunţaserA atunci cA „s-a realizat un acord deplin în privinţa sarcinilor urgente legate de crearea celui de-al doilea front în Europa, în 1942. întrevederea Churchill-Stalin a început la ora fixatA. Asistau V. M. Molotov şi ambasadorul A. Harri-man, în calitate de reprezentant al preşedintelui american, în faţa unor hArţi aşezate pe o mare masA dreptunghiularA, Churchill a început sA explice îndelung cA nu poate fi deschis, în acel an, al doilea front. Cuvintele se rostogoleau parcA între tavanul boltit şi pereţii cu lambriuri de stejar. Stalin asculta calm şi încruntat. Decla-rîndu-şi dezacordul, el şi-a prezentat contra-argumentele. A urmat o tAcere apAsAtoare. Pentru a risipi îndoielile cu privire la deschiderea, în cursul anului urmAtor, a celui de-al doilea front, Churchill a luat o bucatA de hîrtie şi, din cîteva trAsAturi, a desenat un crocodil. Apoi a declarat cA intenţioneazA sA loveascA bestia în „pînte-cele moale, respectiv în sudul Europei, prin Medite-rana, şi, în acest sens, o debarcare în nordul Africii, în 1942, ar fi esenţialA şi pentru traversarea, în anul urmAtor, a Canalului Mînecii.

. Pentru A. Harriman, care avea instrucţiuni de la Casa AlbA sA menţinA o atitudine rezervatA, nu era nimic nou. Cu numai trei sAptAmîni înaintea întîlnirii de la Moscova, premierul britanic obţinuse asentimentul american cA scopul prioritar *este cucerirea nordului Africii. In concepţia lui Churchill aceasta urma sA conducA la* izbirea pîntecului moale al Axei, în funcţie de. *cum a spus-o adeseori,* cat jumps —- *ceea ce literal se poate traduce prin* sare pisica, dar *care expresie în vocabularul politic anglo-saxon are sensul:* turnura decisivA a evenimentelor. Atras ca *de un magnet, acul strategiei britanice înclina spre deschiderea prealabilA invaziei în vest a unui* „al treilea front *în nordul Mediteranei, spre Balcani.*

CUPRINSUL

Partea I. **RAdAcinile unei strategii .... îl**
1. *Imperiul în care soarele nu apune. .* 13
2. *Debutul noului premier.....* 19
3. *„Al doilea Dunkerque.....* 31
4. *în cAutarea unui front.....* 40
5. *Atracţia „pîntecului moale". ...* 48
Partea a Il-a. Al **treilea front..... 71**
6. *In pragul anului 1943.....* 73
7. *Casablanca — un compromis strategic* 82
8. *Seisme politice. .....* 94

9. *„Varianta balcanicA — mutarea a doua.* H4
10. *Ofensiva diplomaticA din toamnA.* . 128
11. *Grecii noului imperiu roman.* . . . 137
Partea a Ill-a. **Nike — „ante portas ... 159**
12. La *rAscruce de drumuri.....* 160
13. *De trei ori „Cairo. O singurA datA „Evrika.* 170
14. *Febra „tatonArilor de pace.* . . . 187
15. *Aceasta nu-i „uşa din spate.* . . . 217
Partea a IV-a. **Ultimul orizont..... 234**
16. Ora *12,00* farA *cinci minute.* . . . 236
17. *August.* . . • •
18. *Istoria la timpul prezent.*
Anexe
Denumiri codificate. . • • • ; NotA documentarA. In loc de post-faţa.
251 268
285
287

Partea I
RADACINILE UNEI STRATEGII

RAzboiul nu se dezvoltA niciodatA conform unui plan dinainte stabilit
TUCIDIDE

1940. Zorii zilei de 10 mai. în perimetrul clAdirilor oficiale în stil victorian ale Departamentului de rAzboi şi ale Foreign Office-ului, care înconjoarA reşedinţa primului-ministru britanic din Downing Street 10, soseau telegrame îngrijorAtoare : Wehrmacht-ul a pAtruns în Belgia şi Olanda, tancurile cu zvastica afluiesc spre frontiera francezA. La Londra, temperatura politicA urcA pînA la punctul de fierbere. Atmosfera ce domnea putea fi i'ezumatA în trei cuvinte : dezamAgire, iritare, tensiune.

La ora 11,00, premierul *N.* Chamberlain îi convoacA pe secretarul Foreign Office-ului, Lordul Halifax, şi pe preşedintele Comitetului de Coordonare MilitarA, W. Churchill, şi le comunicA faptul cA laburiştii refuzA sA participe la un guvern de unitate naţionalA sub conducerea sa. Chamberlain plecA apoi la Palatul regal. La ora 18,00, Churchill este chemat la Palat pentru a i se încredinţa funcţia de şef al guvernului. O orA mai tîrziu, liderul Partidului laburist, C. Attlee, acceptA crearea guvernului de coaliţie naţionalA. A doua zi, Churchill formeazA un „cabinet de rAzboi restrîns la cinci membri, în componenţa cAruia, alAturi de C. Attlee, intrA din partea laburiştilor si A. Greenwood. Churchill îşi rezervA titlul de ministru al apArArii, iar în zilele urmAtoare desemnA pe miniştri membri ai guvernului. Devenind şef al cabinetului de rAzboi, prim-ministru şi ministru al apArArii, Churchill, dupA cum el însuşi s-a

exprimat, îşi „asuma conducerea generalA a rAzboiului. Prezentînd noul guvern, la 13 mai, Camerei Comunelor, Churchill a declarat în retorica-i caracteristicA :

.„Nu am nimic altceva de oferit decît sînge, trudA, lacrimi şi sudoare.. . MA întrebaţi care este ţelul nostru ? VA pot rAspunde într-un singur cuvînt : Victoria...

In zilele de 13—14 mai, trupele germane rup frontul francez la Sedan. La 15 mai capituleazA armata olandezA, iar la 28 mai cea belgianA. La 4 iunie se încheie evacuarea celei mai mari pArţi a corpului expediţionar britanic şi a unor trupe franceze de la Dunkerque, în total 338 555 militari.

Imediat dupA ce regele Leopold al Belgiei a cerut capitularea, Mussolini, pe care chiar unii generali germani de la înaltul Comandament al Wehrmacht-ului (O.K.W.) îl suspectau cA practicA „politica şacalului, 1-a informat pe Hitler cA intenţioneazA sA intre în rAzboi împotriva Marii Britanii şi Franţei. Ducele se aştepta ca, asemenea unor mere coapte, sA-i cadA în mîini. din „arborele imperiului francez, Tunisia si chiar pArţi ale teritoriului metropolitan : Corsica şi Coasta de Azur. Nu trecuse o sAptAmînA *de* la

evacuarea de la Dunkerque, şi, la 10 iunie, Italia intrA în rAzboi. In aceeaşi zi este încheiatA ocuparea Norvegiei. O sAptAmînA mai tîrziu, ultimele trupe engleze pArAsesc teritoriul Franţei prin Cherbourg. Tot la 17 iunie, guvernul Petain, constituit în ajun, cere armistiţiul.

La 22 iunie 1940, în aceeaşi pAdure de la Com-piegne şi în acelaşi vagon de cale feratA ca şi în noiembrie 1918, se semna armistiţiul franco-german. De data aceasta, cel care dicta termenii era al III-lea Reich.

Marea Britanie rAmAsese singurA în faţa Germaniei naziste.[1]

[1] W. Churchill, *The Second World War,* voi. 2, Cassel, London, 1967, pp. 171. 223, 231—232 ; *Ibidem,* voi. 3, 1968. pp. 11, 13, 17, 23, 83, 103, 172. (în continuare, W. Churchill, *Memorii) ;* M. Gilbert, R. Gott, *Conciliatorii,* Editura politicA, Bucureşti, 1966,

1. IMPERIUL ÎN CARE SOARELE NU APUNE

.,în imperiul britanic, soarele nu apune niciodatA. Pentru oamenii politici şi ideologii imperiului din a doua jumAtate a secolului trecut, ca Benjamin Disraeli, Joseph Chamberlain, Rudyard Kipling, Cecil Rhodes, aceastA realitate a constituit o supremA rAsplatA. „Rule (cîrmu-ieşte) Britania a devenit nu numai cîntecul cel mai îndrAgit, care rAsuna pînA în urmA cu doar douA sau trei decenii chiar si în Camera Comunelor, dar si sîmburele filozofiei politice a clasei conducAtoare engleze. Pentru aceastA clasA, aforismul lui Napoleon : „Toate imperiile mor din cauza indigestiei rAmînea doar o figurA de stil.

Sistemul colonial englez era mai vechi decît capitalismul englez si pe bunA dreptate Engels a considerat Irlanda „prima colonie, a cArei subjugare a fost începutA cu peste opt secole în urmA. Imperiul britanic a fost însA un produs al dezvoltArii moderne, în strînsA legAturA cu dezvoltarea capitalismului în fiecare din stadiile 'sale, iar apariţia cultului imperiului dateazA din ultimii ani ai secolului al XlX-lea. în ajunul celui de-al doilea rAzboi mondial, imperiul britanic, împreunA cu protectoratele si coloniile sale, ocupa un sfert din suprafaţa totalA a globului pAmîntesc, avînd o populaţie echivalentA cu o pAtrime din cea a întregii lumi. De fiecare englez reveneau în metropolA 6 450 mp, iar în colonii 720 430 mp. [2]

DupA ascensiunea nazismului în Germania, conducAtorii englezi, cAlAuziţi de o urA oarbA împotriva comu-

pp. 446—447 ; *Marea conflagraţie a secolului XX. Al doilea rAzboi mondial,* ediţia a Il-a, Editura politicA, Bucureşti, 1974, pp. 99— 117 (în continuare, *Marea conflagraţie...); Istoria lumii în date,* Editura EnciclopedicA RomânA, Bucureşti, 1972, p. 423 ; T. Higgins. *Soft Vnderbelly,* McMillan, New York-London, 1968, p. 6 ; R. O. Paxton : La *France de Vichy, 1940—1944,* Editions du Seuil, Paris, 1973, p. 19.

[2] R. Palme Dutt, *Criza imperiului britanic,* Editura de stat pentru literaturA ştiinţificA, Bucureşti, 1951, p. 26 ; E. Preda, *Se prAbuşeşte sistemul colonial,* E.S.P.L.P., Bucureşti. 1957. pp. 3—11.

nismului, împotriva primului stat socialist, au avut o contribuţie de seamA, prin politica lor de „conciliere, la încurajarea agresiunii naziste. Umplerea „vidurilor de putere a reprezentat, în rAstimpul dintre cele douA rAzboaie mondiale, o problemA cardinalA a gîndirii politice a cercurilor conducAtoare engleze. In aceste cercuri se considera cA vasta regiune a Europei centrale şi rAsAritene, în care se aflau „state succesoare ale marilor puteri dinaintea primului rAzboi mondial, constituie un „vid de putere şi cA problema esenţialA a continentului va fi *cine* îl va umple [3].

Prelucrarea concluziilor operaţiilor din primul rAzboi mondial a influenţat pe o perioadA îndelungatA gîn-direa strategicA englezA. Obsesia menţinerii liniilor de comunicaţii si mai ales a liniei Gibraltar-Malta-Suez, consideratA artera aortA a Imperiului, a determinat statul major englez sA aprecieze zona Mediterana-Orientul Mijlociu ca vitalA pentru întregul sistem imperial, în cazul unui conflict cu Germania, conducAtorii britanici erau hotArîţi sA nu mai permitA ca o întreagA generaţie ..sA atîrne de sîrmele ghimpate ale Flandrei. Ca şi militarii francezi, strategii englezi se cantonaserA într-o concepţie „staticA, neluînd mAsuri pentru a face faţA schimbArilor esenţiale pe care noua tehnicA

de luptA, mai ales dezvoltarea aviaţiei şi a tancurilor, le impuneau în deceniul al patrulea. Astfel, se aprecia cA în cazul unui rAzboi generalizat cu Germania, o ofensivA decisivA putea fi declanşatA în stadiul final, pînA la acest moment urmînd a fi dus un rAzboi de uzurA, în cursul cAruia sA fie atacate doar periferiile, fArA a se recurge îa acţiunea trupelor terestre.[4] Asupra gîndirii militare

[3] Introducerea lui A. Toynbee în *Survey of International Affairs, 1939*—1946, edited by Arnold Toynbee and Veronica M. Toynbee, *The Realignment of Europe,* Oxford University Press, London, 1955, p. 16.

** Comite d' Histoire de la 2e Guerre Mondiale, La Guerre en Mediterranee, 1939—1945. Actes du Colloque International tenu A Paris du 8 au 11 amil 1969,* Editions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1971, p. 25 (In continuare, *Colloque) ; V. S. Army in World War II,* The War Department, *Strategic Planning for Coalition Warfare — 1943—1944,* by Mau-

britanice au exercitat o puternicA influenţA concepţiile strategice ale istoricului şi teoreticianului B. H. Liddell-Hart. încA la sfîrsitul deceniului al treilea, acesta formulase elementele de bazA ale doctrinei „acţiunilor indirecte, pe care a continuat sA le fundamenteze, ele devenind un adevArat catehism pentru o mare parte a corpului de comandA britanic. Esenţialul în teoria lui B. H. Liddell-Hart consta în afirmarea superioritAţii acţiunilor indirecte asupra celor directe, cu scopul de a disloca, din punct de vedere economic si psihologic forţa inamicului, de a amîna, deci, bAtAliile hotArîtoare pînA în momentul în care devin practicabile lovituri decisive. Intr-un conflict armat cu mai multe state, conform aceleiaşi doctrine, ar fi fost mai profitabilA concentrarea eforturilor asupra adversarului mai slab, decît sA se încerce mai întîi rApunerea celui mai puternic, în speranţa cA înfrîn-gerea acestuia ar antrena prAbuşirea partenerilor sAi. „...în lumina majoritAţii covîrşitoare a exemplelor istorice, nici un comandant de oşti nu poate fi scuzat pentru executarea loviturilor frontale asupra unui inamic care îşi menţine ferm poziţiile... înainte de a executa lovitura asupra inamicului trebuie înfrîntA mai întîi voinţa lui de a rezista. [5]

în ajunul rAzboiului existau, în rîndurile corpului de comandA, şi pAreri complet eronate. Schiţînd concepţia prevalentA a momentului, comandantul forţelor britanice în Orientul Mijlociu, generalul locotenent Ar-chibald Wavell, arAta într-un document datat iulie 1939, deci într-un moment cînd rAzboiul bAtea la uşA : „Strategia germanA în vest va fi defensivA... Mediterana rAsAriteanA si nu frontul de vest va fi teatrul (de opera-

rice Matloff, Office of the Chieî of Military History. Department of the Army, Washington, D.C., 1959, Reprinted 1968, p. 10. (In continuare, S.P.C.W., voi. 2) ; T. Higgins, op. cit., p. o ; H- Baldwin, *Battles Lost and Won. Creat Campaigns of World War n,* Hodder and Stoughton, London, 1957, pp. 189. 278—279. ° B. H. Liddell-Hart, *Strategy — The Indirect Approach,* Faber and Faber, London, 1967, p. 162. Vezi şi B. H. Liddell-Hart, *Strategia. Acţiunile indirecte,* traducere din limba englezA, Editura MilitarA, Bucureşti, 1973, p. 155.

ţiuni — E. P.) decisiv, pe care germanii vor trebui sA fie confruntaţi... Ultimul rAzboi a fost cîstigat în vest... UrmAtorul rAzboi va fi cîstigat sau pierdut în Medite-rana [6]. Din punct de vedere politic şi militar o asemenea concepţie nu putea sA nu se rAsfringA asupra perimetrului european învecinat Mediteranei.

în perioada care a urmat dupA Miinchen si, mai ales, dupA desmembrarea statului cehoslovac, problema asigurArii politico-diplomatice în Mediterana şi în spaţiul balcano-dunArean a revenit pe primul plan al preocupArilor diplomaţiei engleze. Deşi persistau iluzii puternice asupra posibilitAţii de a ajunge la un *modus vivendi* cu Roma si cA *Gentlemen's Agreement-ul* an-glo-italian din 2 ianuarie 1937 [7] va fi respectat, guvernul britanic considera cA, fArA a-1 plasa pe Mussolini într-o stare de adversitate, trebuie sA devinA mai activ în zona balcano-dunAreanA şi sA contracareze creşterea

[6] John Connell, *Wavell, Scholar and Soldier,* Cas?ell, Lon-don, 1954, pp. 210—212. De altfel, încA în februarie 1939, şel'ii de stat-major britanici, în documentul intitulat „Evaluare a situaţiei europene, au plasat Egiptul pe primul loc al importanţei strategice (History of the Second World War. U. K. Military Series. *Grand Strategy,* voi. II, September 1939 — June 1941. by J.R.M. Butler, Her Majesty's Stationery Office, *(H.M.S.O.),* London, 1957, pp. 14—15). (In continuare : *Grand Strategy).* Con-

ducAtorii militari francezi considerau, la rîndul lor, cA învAţAmintele primului rAzboi mondial conduc la necesitatea iniţierii, în cazul izbucnirii ostilitAţilor cu Germania, a unui „al doilea front în Balcani, asemAnAtor celui de la Salonic, în iulie 1939, Marele stat-major francez preconiza chiar stabilirea unui front din Polonia şi pînA în Grecia şi Turcia. „In aceastA perspectivA a fost creat «Corpul expediţionar din Levant», în fruntea cAruia a fost numit generalul Weygand cu titlul ambiţios de comandant şef al teatrului de operaţiuni din Mediterana (Cf. H. Michel, *La Seconde Guerre Mondiale,* Presse Universitaire de France, Paris, 1968, t. l, p. 64).

[7] Prin acest acord, dupA ce se afirma „interesul vital pe care-1 reprezintA Mediterana pentru imperiul britanic şi Italia, pArţile se pronunţau pentru menţinerea *statu-quo-ului* referitor la suveranitatea naţionalA în zona mediteraneanA şi „se angajeazA sA respecte drepturile şi interesele lor reciproce în numita zonA. Textul complet al acestui *Gentlemen's Agreement* în *Dictionnaire Dvplomatique,* Copyright by the Academie Diploma-tique Internationale, Paris, voi. III, Supplement, p. 2, (al suplimentului consacrat Mediteranei).

16

influenţei germane. Dar, la 7 aprilie 1939, trupele italiene au debarcat pe coasta albanezA. La 13 aprilie, premierii englez si francez au fAcut concomitent, în parlament, declaraţii prin care acordau României si Greciei garanţii, angajîndu-se sA le furnizeze imediat ajutorul ce le stA în putinţA, dacA „o acţiune întreprinsA ar pune în pericol independenţa lor în asemenea mod, încît, cele douA ţAri considerA necesar, în interesul lor vital, sA reziste prin forţA.... SemnificativA era justificarea acordArii garanţiilor :

Guvernele englez şi francez atribuie cea mai mare importanţA prevenirii oricArei modificAri impuse prin forţA sau prin ameninţarea cu forţa stAtu *quo*-ului în Mediterana sau în Peninsula BalcanicA[8].

încheierea la 7 mai 1939 a Pactului politic si militar dintre Germania şi Italia, cunoscut si sub denumirea de „Pactul de oţel, a fost interpretatA la Londra ca o replicA la garanţiile anglo-franceze. Diplomaţia britanicA a impulsionat negocierile pe care le ducea cu guvernul de la Ankara. La 12 mai este anunţatA declaraţia comunA anglo-turcA de asistenţA mutualA în legAturA cu aranjamentele politice, economice, militare si de secu-

[8] Cf. G. Gafenco, *Preliminnaires de la guerre A l'Est,* Egloff, Suisse, 1944. p. 274. Poziţia Marii Britanii în ajunul rAzboiului este amplu tratatA de S.' Aster în : *1939, The Making of the Second World War,* Andre Deutsch, London, 1973. In concepţia diplomaţiei engleze „garanţiile oferite României aveau o legAturA cu cele acordate Poloniei. B. H. Liddell-Hart a apre-?[iat]. Acţiunea drept „o mişcare fatalA din partea guvernului britanic, deoarece a fost efectuatA „fArA sA se asigure, mai întîi, in vreun fel, de sprijinul Rusiei, singura putere care avea posi-Duitatea sA dea un sprijin efectiv. Liddell-Hart considera cA garanţiile au fost, mai curînd, de naturA sA mAreascA tentaţia iui Hitler de a ataca în aceste condiţii Polonia. „Puterile occi-. ntale [au]_ subminat singurul tip de strategie pe care forţa lor interioarA îl fAcea practicabil. Deoarece în loc sA fie în stare sA opreascA agresiunea prezentînd un front puternic în vest, i-au aat lui Hitler o şansA de a rupe un front slab (în Polonia — E.P.) of **tt,*[Sâ] Ş^e un triumf iniţial. (B. H. Liddell-Hart, *History* °J *ine Second World War,* Cassel, London, 1970, p. 704).

17

ritate dintre cele douA ţAri. Diplomaţia britanicA a sprijinit, de asemenea, în toamna anului 1939, planul de formare a unui bloc al neutrilor, care sA reuneascA statele neutre şi nebeligerante din Balcani şi limitrofe peninsulei. Condiţiile în care a izbucnit rAzboiul au fAcut imposibilA înjghebarea unui asemenea bloc din cauze numeroase si diferite[9]. Acţiunile diplomatice britanice, mai sus-amintite, cu toate cA potenţial puteau avea un rol pozitiv, în mod real n-au exercitat o influenţA în stAvilirea agresiunii fasciste.

Din momentul începerii celui de-al doilea rAzboi mondial, strategia britanicA în Mediterana a fost orientatA în direcţia organizArii unei apArAri active a pozi-ţiilor-cheie şi a comunicaţiilor. Din punct de vedere diplomatic, cercurile conducAtoare engleze, supraapre-ciind influenţa pe care ar avea-o la Roma, au cAutat sA obţinA cel puţin nebeligeranţa Italiei, si, în consecinţA, au abandonat ideea de a atrage de partea lor Grecia, România şi Iugoslavia. De altfel, Foreign Office-ui semnalase guvernului britanic cA „nu poate fi desfAşuratA în acelaşi timp o politicA de menţinere a Italiei în stare de neutralitate si o politicA de mobilizare a statelor balcanice împotriva Germaniei. S-au elaborat chiar pro-

[9] C. Popişteanu, *România şi Antanta BalcanicA,* Editura politicA, Bucureşti, 1968, pp. 263—265 ; Al. Gh. Savu, *Consideraţii privind neutralitatea României la începutul celui de-al doilea rAzboi mondial,* în *Probleme privind politica externA a României (1919—1939),* Editura MilitarA, Bucureşti, 1971, pp. 429—434 ; E. Campus, *înţelegerea BalcanicA,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972, pp. 318—336. Re-ferindu-se la acordul anglo-turc, N. Titulescu declara la 14 mai 1939 ziarului „Paris Soir : „Acordul anglo-turc nu vine în contradicţie cu Pactul balcanic... Pactul anglo-turc este o completare binevenitA a celui din urmA (N. Titulescu, *Documente Diplomatice,* Editura politicA, Bucureşti, 1967, p. 834). La Londra se aprecia cA dupA Polonia, „România urma sA devinA urmAtorul obiectiv al Germaniei, dar nu şi ultimul şi cA, în consecinţA o ameninţare a intereselor strategice britanice în Orientul Mijlociu s-ar putea dezvolta din direcţia Balcanilor (History of the Second World War. U. K. Military Series. *The Mediterra-nean and the Middle East,* [M.M.E.], voi. 1. by Major general I.G.O. Playfair, H.M.S.O. London, 1954, p. 49).

iecte total lipsite de realism în vederea cîştigArii Italiei de *Pa intrare?lS}iei* în rAzboi şi capitularea Franţei, schimbînd situaţia generalA a Marii Britanii au fAcut, dupA cum a apreciat de îndatA guvernul de la Londra, ra în Balcani şi în Orientul Apropiat politica engleza, în general sA piardA temporar iniţiativa ; principala speranţA de respingere a unei noi înaintAri germane avea n vedere cA Rusia nu o va permite[11]. In ce priveşte înfrîngerea Germaniei naziste, rAmAsese valaoila strategia enunţatA la 27 mai 1940 într-un memorandum al şefilor de' state majore, care, examinînd perspectivele ca Marea Britanie sA rAmînA singurA în rAzboi, afirmau ca s-ar putea realiza printr-o îmbinare a presiunilor economice atacurilor aeriene asupra obiectivelor economice germane şi asupra moralului populaţiei şi prin fermentarea unei largi revolte în teritoriile cucerite' .

2. DEBUTUL NOULUI PREMIER

Guvernul Churchill Şi-a fixat ca obiectiv major atragerea în rAzboi a Statelor Unite şi a U.R.S.S., iar ca un prim pas strîngerea relaţiilor cu aceste ţAri. La Londra se aprecia cA sosise timpul de a se încerca stabilirea unor relaţii cu caracter confidenţial, bazate pe mersul evenimentelor si pe considerentul cA între U.R.S.S. si

[10] *Grand Strategy,* voi. II, pp. 20, 65, 66. încA la 12 septembrie 1939, cu prilejul primei reuniuni a Consiliului Suprem de rAzboi anglo-francez, premierii N. Chamberlam şi E. Dala-dier au cAzut de acord sA fie întreprinse masuri pentru a situa Italia pe o poziţie de neutralitate permanenta. .

» History 'of the Second World War, Bnttsh *Foreign Po-Ucy in the Second World War,* Volume l by Şir L ewelyn, Wood-ward, H.M.S.O., 1970, London, p. 358. (în continuare, *B.F.P.,*

[Vo] ' *« Grand *Strategy,* voi. II, PP. 212-213. Comentînd acest document, istoricul englez J. K. M. Buţler remarca absenţa, dintre factorii care ar putea contribui la înfrîngerea Germaniei a vreunei referiri la operaţiuni ofensive din partea forţelor terestre britanice (op. *cit,* PP- 216—217).

Germania nazistA existA un antagonism fundamental. S-a luat, deci, hotArîrea de a fi trimis un nou ambasador în capitala sovieticA în persoana lui Stafford Cripps, care, în Anglia, era considerat un om cu vederi de stingA.

Ajuns la Moscova, Cripps a fost prevenit de Fo-reign Office sA nu lase lui Stalin impresia cA Marea Britanie ar dori ca acesta „sA scoatA castanele din foc. DacA Stalin va manifesta interes, Cripps putea arAta cA britanicii doresc consultAri şi cooperare. Instrucţiunile stabileau sA se eludeze discuţiile privind problemele teritoriale.

Stalin 1-a primit pe Cripps, la l iulie, care i-a în-mînat oficial un mesaj al lui Churchill. Documentul exprima hotArîrea ca, prin intermediul ambasadorului, sA se discute cu guvernul sovietic „oricare dintre problemele create de actuala încercare a Germaniei de a urmAri în Europa un proces metodic, în stadii succesive, de cucerire şi absorbţie.

Foreign Office-ul a desprins, din rapoartele lui Cripps, douA aspecte principale : a) l^niunea SovieticA nu va fi pregAtitA sA întîmpine un atac german înaintea verii anului 1941 ; b) o apropiere turco-sovieticA ar fi folositoare pentru a nu împinge Turcia spre Germania. Demersul britanic contura pentru prima datA, în afara cercului închis al oficialitAţilor engleze, germenii strategiei periferice pe care intenţiona sA o promoveze guvernul britanic [13]. Marea Britanie şi-a reafirmat hotArîrea de a lupta pînA la capAt împotriva Germaniei. Interesul faţA de Balcani a fost menţinut în prim plan.

Tactica diplomaticA englezA urmArea, din acel moment, cel puţin pentru perioada pînA la un atac al Germaniei naziste împotriva U.R.S.S., ca sA se stabileascA un „echilibru, care sA nu permitA nici uneia dintre aceste douA puteri sA revendice o influenţA determinantA în Balcani şi mai ales asupra strîmtorilor.
Caracterul relaţiilor anglo-americane era diferit, deşi nici un semnal parvenit de pe celAlalt mal al Atlan-
[13] W. Churchill, *Memorii,* voi. 3, pp. 119—121 ; *B.F.P.,* voi. l, pp. 461—471 ; I.M. Maiski, *Amintirile unui ambasador sovietic,* Editura politicA, Bucureşti, 1967, pp. 44—45, 136—139.

ticului nu putea indica Londrei cA Statele Unite vor fi atrase în rAzboi, în acea perioadA. Ridicând, în noiembrie 1939, embargoul asupra exportului de arme, prin modificarea legii de neutralitate, Congresul, în urma insistenţelor preşedintelui Roosevelt, a dat posibilitate beligeranţilor sA achiziţioneze armament american. Faptul cA, aşa cum de altfel se intenţionase, beneficiarul a fost Marea Britanie, a reprezentat un ajutor important, ale cArui efecte se consumau însA, destul de rapid, prin epuizarea rezervelor de aur şi dolari. Administraţia Roosevelt, care, în vederea promovArii ţelurilor Statelor Unite, nu avea nici un interes ca Germania sA-şi instituie hegemonia absolutA asupra Europei şi, pe aceastA bazA, sA treacA la o dominaţie mondialA, acţiona extrem de atent, în politica americanA izolaţionalismul si adepţii sAi fiind încA foarte puternici[14]. AceastA politicA limita concepţiile strategice militare americane, influenţînd procesul decizional.
Faptul s-a reflectat în primele studii privind acţiunile posibile ale forţelor terestre si navale americane, elaborate post-Miinchen, studii proiectate în cîteva variante în planul intitulat, codificat, *Rainbow* (Curcubeul).
Cu toate cA ofereau un evantai destul de larg de soluţii, documentele din seria *Rainbow* erau impregnate de spiritul „Doctrinei Monroe şi preconizau intrarea în rAzboi numai în urma unui atac în emisfera occidentalA sau asupra posesiunilor Statelor Unite, ori a transporturilor lor maritime comerciale, într-un anume fel, aceastA concepţie depAşea totuşi canoanele politicii izolaţioniste şi contura, deşi încA vag, doctrina „universalistA sau „globalA care, dezvoltatA în anii celui de-al doilea rAzboi mondial, a devenit în perioada postbelicA ideea fundamentalA a strategiei americane.
[14] In Statele Unite prin izolaţionism, politicA prevalentA în secolul al XlX-lea si în primele decenii ale actualului secol, se înţelegea neimplicarea în problemele Europei, nu şi ale altor continente. Corolarul acestei politici de abţinere de la sistemul alianţelor şi conflictelor europene, conform „Doctrinei Monroe, ProclamatA în 1823, trebuia sA fie neamestecul puterilor europene in emisfera americanA.

Varianta cea mai amplA, *Rainbow-5,* stabilea angajarea Statelor Unite în Atlanticul rAsAritean, pe continentul african sau cel european, sau pe ambele, cît se poate de rapid, în vederea unei înfrângeri decisive a Germaniei sau Italiei sau a amândurora. Acest plan presupunea acţiuni concertate ale Statelor Unite, Marii Britanii şi Franţei[15]. TotodatA *Rainbow-5* sugera, chiar în faza iniţialA, diferenţe esenţiale faţA de strategia britanicA. Preşedintele Roosevelt a aprobat planul.
In decursul celor douA luni si jumAtate de la formarea cabinetului Churchill toate eforturile de a modifica poziţia Statelor Unite si U.R.S.S. n-au dat rezultate. La Londra aceastA situaţie fusese, într-o mAsurA, prevAzutA. Relativa acalmie care a urmat capitulArii Franţei, faptul cA, dupA cum se exprima chiar Churchill, „a lupta de unul singur are si avantaje —• în sensul cA deciziile nu trebuie aprobate şi de alţii — a dus la o febrA a organizArii apArArii Angliei şi la iniţierea unor mAsuri pe termen lung în vederea „contraataculuiˆ [16].
Churchill era convins, mai mult ca oricînd, de faptul cA odatA ajuns la „timona imperiului, va putea»sA-şi aplice planurile în ritmul si în proporţiile oare nu fuseserA posibile atunci eînd, deşi ocupa un rol de frunte, era totuşi un subaltern, încA în timpul primului rAzboi mondial, în calitatea de Prim Lord al AmiralitAţii, el susţinuse cA alianţa inamicA trebuia sA fie privitA ca un întreg şi cA atacarea teatrelor de

operaţiuni secundare corespunde •— date fiind condiţiile rAzboiului modern — cu izbirea clasicA a flancului strategic al adversarului. Avocat al debarcArii, în 1915, la Salonic în vederea atacArii „pîn-tecului gol al imperiului austro-ungar, Churchill a considerat întotdeauna cA transformarea corpului expediţio-nar aliat, timp de trei ani, în cel mai mare „lagAr de in-

[15] U. S. Army in World War II. The War Department, *Strategic Planning For Coalition Warfare 1941—1942,* by Mau-rice Matloff and Edwin M. Snell, Military Instruction, Office of the Chief of Military History. Department of the Army, Washington, 1953, pp. 5—8. (în continuare *S.P.C.W.,* voi. 1).

[16] Asumîndu-şi titlul de ministru al apArArii, Churchill conducea şi activitatea zilnicA a Comitetului şefilor de stat major.

ternare __ cum au denumit generalii germani forţa de invazie imobilizatA pînA în faza finalA a primului rAzboi mondial —, s-a datorat greşelilor comise în aplicarea concepţiei stabilite. Premierul avea o deosebitA predilecţie pentru reeditarea acestei acţiuni. De asemenea, el era un admirator declarat al colonelului T. E. Law-rence, care, în timpul primului rAzboi mondial, fermentase şi participase la revolta arabA în Imperiul otoman. Nu este, deci, surprinzAtor cA una dintre mAsurile care avea sA'exercite o mare influenţA în aplicarea strategiei britanice, deşi înconjuratA de cel mai strict secret, a fost luatA de cabinetul de rAzboi la 22 iulie 1940, prin crearea Direcţiei operaţiunilor speciale (Special Operations Executive — *S.O.E.)* însArcinatA cu sabotajul şi subversiunea în ţArile ocupate de nazişti, şi sprijinirea acţiunilor de guerilA, care, subordonate comandamentului britanic, ar fi urmat sA acţioneze în funcţie de modul si la momentul hotArît de guvernul de la Londra. La temelia creArii S.O.E., a cArui misiune Churchill a sintetizat-o în cuvintele „incendiaţi Europa, se afla teoria cA subversiunea poate juca un rol strategic independent, comparabil ca importanţA cu cel al forţelor terestre sau aeriene ale Marii Britanii. O laturA esenţialA o constituie aşa numitul „rAzboi politic, cu scopul de a declanşa haosul în Europa dominatA de nazişti. De acest aspect se ocupa secţiunea P.W.E. (Political Warfare Executive — Direcţia rAzboiului politic). S.O.E. acţiona independent de organismul de spionaj Intelligence Service, dispunînd de o reţea de scoli de diversiune şi de mijloace alocate de forţele armate. Primul şef (secret) al noului organism a fost titularul Ministerului economiei de rAzboi, Hugh Dalton, care era secondat de o pleiadA de diplomaţi de prim rang, oameni de afaceri versaţi în probleme internaţionale şi generali experimentaţi în acţiuni pe teritorii strAine.[17]

[17] *Grand Strategy,* voi. II, pp. 215, 260—261 ; *Grand Stra-tegy,* volume III, June 1941 — August 1942, Part *l,* by J.M.A. Gwyer, H.M.S.O., London, 1964, pp. 42. 47—48 ; *Grand Strategy,* volume V, August 1943 — September 1944 by John Ehr-man, H.M.S.O., London, 1956, p. 77 ; A. Briggs. *The War of Words,* Oxford University Press, London, 1970, pp. 35—37 ; E. H. Cookridge, *Mettez l'Europe A feu,* Fayard, Paris, 1968,

RAgazul acordat Marii Britanii a fost însA de foarte scurtA duratA. Chiar în iulie, Hitler decise cA o debarcare în Anglia este posibilA „asigurîndu-se superioritatea aerianA şi îndeplinirea altor condiţii.[18] In toiul acestor pregAtiri, la consfAtuirea militarA ţinutA în 31 iulie la Berghoff, reşedinţa sa din munţii Salzburgului, Hitler anunţA, pentru prima oarA, intenţia de a ataca Uniunea SovieticA. Şeful statului major al armatei de uscat (O.K.H.), generalul F. Halder, noteazA în jurnalul sAu cuvintele lui Hitler :

Speranţa Britanici stA în Rusia şi în America. DacA aceastA speranţA în Rusia este distrusA, va fi distrusA şi cea în America, pentru cA eliminarea Rusiei va spori enorm puterea Japoniei în Extremul Orient... DacA Rusia este strivitA, ultima speranţA a Britaniei va fi spulberatA. Atunci Germania va stApîni Rusia şi Balcanii.

HotArîre : Ţinînd seama de aceasta, Rusia trebuie lichidatA, 1941, primAvara. [19]

*

August 1940 a cunoscut momentul culminant al ofensivei aeriene germane, rAmasA în

istorie sub denumirea de „BAtAlia Angliei. Ofensiva aerianA si-a pierdut însA, în curînd, suflul în urma unei eroice rezistenţe, a tehnicii de luptA si a informaţiilor asupra inamicului deţinute de serviciile speciale engleze.
La Marele Cartier General al lui Hitler se proceda concomitent la o redefinire a planurilor şi mijloacelor de purtare în perspectivA a rAzboiului şi de canalizare a agresiunii spre rAsAritul şi sud-estul Europei. La 28 au-

pp. 1—2, 10—11, 18—20 ; A. Kedros, *La Resistance Grecque (1940— 1944),* Robert Lafont, Paris, 1966, p. 132 ; L. Stavrianos. *The Bal-kans since 1453,* Holt-Rinehart and Winston, New York 196.3 p. 801.

[18] *Hitler's War Directives. 1939—1945,* Edited by H. R. Tre-vor-Roper, Pan Books, London, 1966, pp. 74—79 (în continuare • *H.W.D.).*

[19] W. Shirer, *The Rise and FAli of the Third Reich. A His-tory of the Nazi Germany,* Fawcett Crest Book, Greenwich-Conn, Twelth Fawcett Crest printing, 1969, pp. 1046—1047 (în continuare : Shirer, *Third Reich).*

gust Hitler a ordonat ca 5 divizii de tancuri si 3 divizii motorizate, completate cu paraşutişti şi cu trupe aeropurtate, sA fie pregAtite sA ocupe, la l septembrie, zona petroliferA a României. In ziua emiterii ordinului, el a conferit la Berghoff cu miniştrii de externe nazist şi fascist, Ribbentrop şi Ciano, pe care i-a expediat de urgenţA la Viena pentru a forţa cedarea pArţii de nord a Transilvaniei[20]. în aceste elemente ale contextului, desigur mult mai complex — al impunerii la 30 august a Dictatului de la Viena [21] — şi ..garantArii de cAtre Germania nazistA si Italia fascistA a graniţelor României se afla si o ameninţare implicitA la adresa U.R.S.S., care a fAcut sA creascA încordarea în relaţiile sovieto-germane.
La 20 septembrie, la numai douA sAptAmîni de la instaurarea, sub presiunea Reichului si a cercurilor pro-hitleriste, a dictaturii fasciste a lui Antonescu, Hitler ordonA, într-o directivA ultra-secretA, trimiterea unei .,misiuni militare în România :
Lumii, sarcina ei trebuie sA îi aparA ca fiind menitA sA cAlAuzeascA România prietenA în organizarea şi instruirea forţelor ei.

[20] *Ibidem,* p. 1049 ; Leş entretiens secrets de Hitler, Fayard, Paris, 1969, pp. 200—205. (In continuare : *Leş entretiens secrets de Hitler).* în cursul convorbirii cu Ciano, Hitler a insistat, din nou. asupra necesitAţilor de a se lua toate mAsurile pentru folosirea nestingheritA a petrolului românesc.

[21] Nu constituie obiectul prezentei lucrAri de a analiza problema odiosului Dictat de la Viena, ci numai a acelor aspecte în acest caz, ca si în altele care se referA la România, care contureazA elemente ce vor fi regAsite în aprofundarea cercetArii de faţA. De altfel, istoriografia noastrA a tratat amplu problema mai sus-menţionatA : I. Popescu-Puţuri, *România în timpul celui de-al doilea rAzboi mondial,* în volumul *August 1944,* Biblioteca de Istorie, Editura politicA, Bucureşti, 1971, pp. 28—30 ; Al. Gh. Savu, *Dictatura regalA. 1939—1940,* Editura politicA, 1970, pp. 407—431 ; Traian Bunescu, *Lupta poporului român împotriva dictatului fascist de la Viena, (august, 1940),* Biblioteca de istorie, Editura politicA, Bucureşti, 1971, pp. 94—123 ; A. Simion, *Dictatul de la Viena,* Editura Dacia, Cluj, 1972, pp. 179—202 ; *Rezistenţa antifascistA în partea de nord a Transilvaniei,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, pp. 28— 34 ; *Marea conflagraţie,* p. 119.

24

25

Sarcina realA — care nu trebuie sA devinA aparentA nici românilor, nici propriilor noastre trupe — va fi :
ApArarea districtelor petrolifere...
PregAtirea pentru desfAşurarea de la bazele române a forţelor germane şi române în caz cA sîn-tem forţaţi sA intrAm în rAzboi cu Rusia SovieticA.[22]
Semnarea Pactului Tripartit (Germania, Italia, Japonia) la *27* septembrie 1940, deşi chiar în textul lui s-a pretins altfel, era un avertisment abia deghizat adresat U.R.S.S. în clauzele Pactului, prin care Japonia recunoştea „Germaniei si Italiei rolul conducAtor în stabilirea noii ordini în Europa iar Japoniei i se atribuia acelaşi rol în „Marea Asie rAsAriteanA, nu se fAcea vreo menţiune nominalA la adresa Statelor Unite. Dar sensul articolului 3, care prevedea asistenţa mutualA în oazul unui atac, a fost clar descifrat la Washingtqp ca fiind îndreptat împotriva intereselor americane. Nici o altA acţiune de pînA atunci nu a servit mai mult administraţiei Roosevelt, ca acest pact, pentru a lovi în partizanii izolaţionismului. [23]
Eşecul atacului direct asupra Marii Britanii, ca urmare a „BAtAliei Angliei, a condus Berlinul la concluzia cA urmAtoarea loviturA trebuie sA le fie aplicatA englezilor în Mediterana, pentru a izola Londra de imperiu. O hotArîre în aceastA direcţie a fost precipitatA si de

ofensiva declanşatA la 13 septembrie de Mussolini din Libia în Egipt, precum şi de ambiţiile Ducelui de a avea un rol distinct în Balcani. La 4 octombrie, în Pasul Brenner, are loc o nouA întîlnire Hitler-Mussolini. Din informaţiile primite la Londra asupra întîlnirii s-a aflat cA invadarea Marii Britanii a fost amînatA pînA în primA-

[22] Documentul e citat dupA Shirer, *Thlrd Reich,* p. 1050.

[23] *The United States and World War II, Military and Diplomatic Documents,* Edited by A. Russell Buchanan, Harper and Row Publishers, New York, 1972, pp. 164—165. La „Pactul tripartit au aderat în 1940 : Ungaria (20 noiembrie), România (23 noiembrie), Slovacia (24 noiembrie).

vara anului 1941 şi cA era probabil ca Germania sA desfAşoare împreunA cu Italia, în cursul iernii, o campanie comunA în zona Mediteranei, ca parte a acestei acţiuni fiind o înaintare germanA în Balcani. [24] Hitler 1-a avertizat pe Duce cA o desfAşurare italianA în Balcani ar compromite în acel moment planurile viitoare ale Axei şi nu a suflat *nici un cuvînt despre intenţia de a trimite „misiunea militarA germanA în România.* DupA numai cî-teva zile se anunţa oficial sosirea „misiunii militare germane, oare, cu tot camuflajul asupra sarcinii ei de instruire si reorganizare a armatei române, se aflA deîndatA cA a ocupat punctele strategice, îndeosebi zona petroliferA.

„Intrarea trupelor hitleriste în ţarA în 1940 a însemnat, în fapt, ocuparea României şi subordonarea ei maşinii de rAzboi naziste, a dus la jefuirea bogAţiilor ţArii, provocînd grele suferinţe poporului român[25]. Implicaţiile internaţionale ale acestui act s-au resimţit deîndatA. Ducele se simte jignit, lovit în ambiţiile sale de cuceritor, pAcAlit de bunul sAu prieten si aliat. El se confeseazA cu grandomania-i caracteristicA : „Hitler mA pune totdeauna în faţa unui fapt împlinit. De data asta îi voi plAti cu aceeaşi monedA. Va afla din ziare cA am ocupat Grecia. In felul Asta, echilibrul va fi restabilit. [26]

Politica de cedare în faţa pretenţiilor agresive ale hitleristilor dusA de .cercurile conducAtoare dintr-un şir

[24] *B.F.P.,* voi. l, pp. 488, 514. In linii mari, aceste informaţii erau corecte. Deşi, din stenograma convorbirii publicatA dupA rAzboi, rezulta reticenţa lui Mussolini faţA de o participare germanA, imediatA, la operaţiunile din Mediterana (Cf. *Leş en-tretiens secrets de Hitler,* pp.'235—253).

[25] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societAţii socialiste multilateral dezvoltate,* voi. 5, Editura politicA, Bucureşti, 1971, p. 886. Un observator francez la faţa locului al evenimentelor nota în urma intrArii Wehrmacht-ului în România : „Practic, frontierele germane au fost mutate în cîmpiile Banatului si pe malurile DunArii (Jean Blairy, *Crepuscule Danu-bien. Yugoslavie-Roumanie,* Pion, Paris, 1946, p. 29).

[26] Cf. Max Gallo, *Italia lui Mussolini,* Editura politicA, Bucureşti, 1969, p. 405.

de ţAri ale Europei, de pArAsire a României pe plan internaţional, de dezmembrare teritorialA a ţArii noastre şi de lAsare a ei la cheremul Germaniei — ceea ce a înlesnit politica antinaţionalA a celor mai reacţionare cercuri interne şi instaurarea dictaturii fasciste antonesciene în septembrie 1940 — avea sA fie greu plAtitA nu numai de poporul român, izolat şi lipsit de sprijin, dar si de ţArile care au promovat-o.

Oamenii politici şi militarii marilor puteri au acordat, în perioada interbelicA, o mare atenţie nu numai poziţiei strategice a României, ci şi locului pe care ea îl ocupa în acea vreme în balanţa mondialA de combustibil, respectiv a petrolului. AceastA problemA a resurselor româneşti de petrol avea sA devinA, în ajunul celui de-al doilea rAzboi mondial ca si în prima lui fazA, una dintre marile probleme ale politicii internaţionale, cînd s-a impus în mod evident cA o nouA conflagraţie va avea caracterul de „rAzboi al 'motoarelor, încA înainte de izbucnirea ostilitAţilor, pentru a-si acoperi necesitAţile, Germania importa anual aproape cinci milioane de tone de petrol din Venezuela, Mexic, Indiile olandeze, Statele Unite, U.R.S.S. şi România. In caz de rAzboi se estima cA necesarul de petrol va depAşi *12* milioane de tone, iar accesul spre cei mai mulţi dintre furnizori va fi blocat. In consecinţA capturarea în bunA stare a resurselor petroliere româneşti prezenta pentru Germania nazistA o importanţA capitalA. Aceste calcule nu erau necunoscute la Londra[27]. Ele nu erau necunoscute nici la Paris şi nici la Washington, unde se aprecia cA indus-

[27] B. H. Liddell-Hart, *op. cit.,* p. 24. Numeroase elemente privind intervalul august 1939 — mai 1940 sînt tratate în capitolul „Accentuarea procesului izolArii politice a României şi ofensiva Germaniei hitleriste pentru acapararea petrolului românesc, din lucrarea VioricAi Moisuc, *Diplomaţia României şi problema apArArii suveranitAţii şi*

independenţei naţionale în perioada martie 1939—mai 1940, Editura Academiei, Bucureşti, 1971. pp. 267—295.
28
petrolierA românească, în mîinile naziştilor, va furniza o treime din necesitAţile economiei de rAzboi germane.[28]
Intrarea Wehrmacht-ului în România a creat la Londra o stare de alarmA nu numai în legAturA cu pericolul preluArii capitalurilor engleze de cAtre Germania şi al folosirii petrolului românesc pentru scopurile de rAzboi ale Berlinului. Acţiunea a fost interpretatA ca un prim pas al unui plan de campanie în direcţia Mediterana — via Balcani [29]. Situaţia era examinatA pe toate feţele.
Cum sA fie contracarat noul plan al lui Hitler ? Guvernul englez s-a hotArît sA întreprindA, în acest scop, demersuri la Moscova si Ankara, prin ambasadorii sAi, deoarece nu se putea conta pe un sprijin al preşedintelui Roosevelt, atît timp cît campania electoralA era în toi si alegerile prezidenţiale urmau sA se ţinA abia la 5 noiembrie. La 16 octombrie, ambasadorul Knatchbull Hugessen s-a întîlnit cu ministrul de externe turc, Saracoglu, pre-zentîndu-i opinia guvernului de la Londra cA prima etapA a acaparArii Balcanilor de cAtre Germania s-a încheiat prin poziţiile ocupate în România. Saracoglu a rAspuns cA Turcia nu va ceda în faţa ameninţArilor Germaniei şi cA, dacA va fi atacatA, va menţine securitatea liniilor terestre de comunicaţie cu forţele britanice din Orientul Mijlociu si va conta pe sprijinul aviaţiei engleze, în lunile urmAtoare nu s-au materializat însA acţiuni concrete. 3°
CAutînd sA încadreze demersul pe lîngA guvernul sovietic într-o politicA pe termen lung şi pentru a-1 facilita, în instrucţiunile cabinetului de rAzboi trimise ambasadorului Cripps, în noaptea de 15—16 octombrie, se aproba propunerea acestuia de a comunica recunoaşterea de *jacto* a frontierelor europene ale U.R.S.S. La 22 oc-
[28] Leon Wolf. *Low Level Mission. The Story of the Ploieşti Raids,* Doubleday, Garden City — New York, 1957, p. 74.
[29] *Grand Strategy,* voi. II. p. 362.
[30] B.F.P., voi. I, p. 515.
29
tombrie, Cripps a înmînat locţiitorului comisarului poporului pentru afaceri externe, A. I. Vîşinski, un document conţinînd propunerile pentru o înţelegere anglo-sovieticA. în esenţA se cerea U.R.S.S. : a) neutralitate binevoitoare faţA de Marea Britanie, Turcia şi Iran ; b) refuzarea unui acord cu Japonia ; c) încheierea (eventualA) a unui pact de neagresiune sovieto-englez [31].
Atît la Ankara cît şi la Moscova termenii demersurilor britanice erau suspectaţi cA reprezintA o încercare de a precipita o agresiune germanA împotriva ţArilor respective. Hitler gAsea momentul propice, dupA pAtrunderea în România, pentru a pune în mişcare întregul angrenaj de la un capAt la celAlalt al Mediteranei. Pentru cercurile conducAtoare naziste, Mediterana, consideratA pivotul imperiului britanic, trebuia curAţatA de prezenţa englezA, înaintea unei eventuale intrAri a Statelor Unite în rAzboi sau ca Italia, în a cArei putere nu aveau încredere, sA sufere o înfrîngere majorA în acest perimetru. La 23 octombrie, Hitler îl întîlneste pe Franco la frontiera dintre Franţa si Spania, propunîndu-i sA intre în rAzboi, în ianuarie 1941, în schimbul unei pArţi a Africii franceze de nord sau cel puţin sA faciliteze ocuparea Gibraltarului. Dar Franco este reticent, nefiind convins cA „Anglia este de acum înfrîntA în mod decisiv si preferind sA primeascA o parte a imperiului african francez fArA a-si asuma angajamente. A doua zi, Hitler se întîlneste la Montoire cu mareşalul Petain, dar, deşi obţine un acord secret de sprijinire a Axei în vederea înfrîngerii Marii Britanii în schimbul unor compensaţii din teritoriul imperiului englez, nu poate impune si participarea „Franţei de la Vichy la rAzboi [32]. Surpriza cea mai neplAcutA îl aştepta însA pe Hitler la 28 octombrie, pe peronul gArii din Florenţa, unde Mussolini, iesindu-i în întâmpinare. ii comunicA radios :
[31] *Ibidem,* pp. 488—496.
[32] *Leş entretiens secrets de Hitler,* pp. 278—281, 291—*292 R.* O. Paxton, *La France de Vichy, p. 81.*

Fiihrer, sîntem în plin marş. Trupele italiene victorioase au trecut azi în zori frontiera greco-albanezA [33].

Un nou front al celui de-al doilea rAzboi mondial se deschisese.

3. „AL DOILEA DUNKERQUE

Ofensiva italianA se împotmoleşte de la bun început în faţa rezistenţei dîrze a armatei greceşti. PînA la sfîrşi-tul anului, pe întreg frontul, trupele italiene sînt respinse. La 11 noiembrie, flota italianA este atacatA la Taranto de englezi şi suferA grele pierderi. O nouA loviturA pe teatrul de operaţiuni african începe la 10 decembrie. In cinci zile, trupele italiene se retrag din Egipt. AvangArzile britanice înainteazA în Libia, urmînd linia coastei mediteraneene. AceastA succesiune de evenimente i-a condus pe „zeii rAzboiului de la Berlin sA repunA pe tapet definitivarea strategiei mediteraneene. *TrAsAtura caracteristicA a concepţiei strategice consta în faptul cA planurile vizînd Mediterana pentru scurtcircuitarea dispozitivului imperial britanic, în zona sa centralA, se subordonau pregAtirii agresiunii împotriva U.R.S.S.* In aceeaşi zi, 12 no-

[33] Shirer, *Third Reich,* pp. 1067—1070. Ştirea atacului, despre care Hitler aflase încA pe drum, 1-a luat pe nepregAtite, deşi von Ribbentrop comunicase lui Ciano, la 19 septembrie, cA *veto-ul* german asupra atacArii Greciei fusese ridicat. Istoricul american T. Higgins considerA cA acest cec în alb acordat de Hitler constituia o „mAruntA compensaţie în Balcani pentru aliatul sAu italian, frustrat şi invidios în ajunul „ocupArii cîm-purilor petroliere româneşti, intenţie de care Mussolini nu ştia nimic (T. Higgins, *op cit.,* p. 9). Reticenţele lui Hitler faţA de noua „aventurA italianA erau stimulate de temerile privind consecinţele politice şi militare ale acestui act asupra flancurilor Axei mai ales în cazul pAtrunderii forţelor britanice în Grecia şi de posibilitatea pe care o vor cApAta de a bombarda cîmpurile petroliere româneşti (Cf. Survey of International Af-fairs — 1939—1946, *Hitler's Europe,* Edited by Arnold Toynbee and Veronica M. Toynbee, Oxford University Press, London, 1954. p. 295, (In continuare, *Hitler's Europe) :* B. H. Liddell-Hart *The Other Side of the Hill,* Cassell, London, 1973, p. 233.

iembrie, în care Hitler are prima convorbire la Berlin cu comisarul poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., cartierul general al Fuhrer-ului emite o nouA directivA de pregAtire a *Operaţiei Felix* cu scopul „de a elimina pe englezi din Mediterana occidentalA, prin „capturarea Gi-braltarului si închiderea strîmtorii, iar în cazul unei debarcAri engleze în Portugalia invazia germanA în Peninsula IbericA se va extinde si asupra acestei ţAri. Aceeaşi directivA stabilea participarea trupelor germane pe frontul african si pregAtirea ocupArii Greciei continentale prin Bulgaria.

Aceasta va da posibilitate forţelor aeriene germane sA atace obiectivele din Mediterana rAsAriteanA şi, în special, acele baze aeriene engleze care ameninţA cîmpurile petroliere româneşti.

în vederea operaţiunilor din Balcani se prevedea sporirea efectivelor „misiunii militare germane terestre si a celei aeriene în România. Referitor la*U.R.S.S. se indica elaborarea în continuare a planurilor pentru care se dAduserA ordine verbale, directive noi urmînd a fi elaborate dupA încheierea convorbirilor politice în desfAşurarea şi prezentarea planului operaţional al Wehrmacht-ului. Se confirma amînarea operaţiunii *Leul de mare* pentru primAvara anului 1941[34].

Impasul de pe frontul italo-grec si cursul schimbAtor al situaţiei de pe frontul african au amplificat reticenţele lui Franco, subminînd *Operaţia Felix* încA din faza prenatalA si au diminuat ardoarea mareşalului Petain, manifestatA în cursul întrevederii din octombrie cu Hitler. Asupra evoluţiei mareşalului Petain a exercitat o anume influenţA presiunea diplomaticA a Statelor Unite. La 10 decembrie, fapt ce confirma cA se ajunsese la un punct hotArîtor al procesului decizional nazist de trecere de la ansamblul Mediteranei numai spre partea ei rAsAriteanA, Hitler hotArAşte trimiterea unor unitAţi de aviaţie germane în sudul Italiei. Interdependenţa dintre planurile îndreptate împotriva Balcanilor si Mediteranei rAsAritene

H. W. D., pp. 81—87.

si pregAtirea agresiunii împotriva U.R.S.S. se stabileşte ferm. încA în noiembrie, fArA a-

i dezvAlui clar intenţiile, Hitler îşi asigurA, în cursul primei lor întrevederi, concursul lui Antonescu.[35] Astfel, trAdînd interesele poporului, dictatorul Antonescu se arAta gata sA antreneze România în rAzboiul odios, antinaţional pus la cale de Hitler. Urmarea acestor conciliabule s-a reflectat în Directiva privitoare la *Operaţia MArita,* din 13 decembrie, care prevedea :

a) Stabilirea în cursul lunilor urmAtoare a unei forţe crescînde în sudul României ;

b) Cînd condiţiile meteorologice vor fi favorabile — probabil în martie — sA mutAm aceastA forţA prin Bulgaria pentru a ocupa nordul coastei MArii Egee si, dacA va fi necesar, întreaga Grecie continentalA (Operaţia MArita). Apoi ne vom putea baza pe sprijinul bulgar.[36]

La încheierea *Operaţiei MArita,* se preciza în DirectivA, forţele angajate vor fi retrase în vederea unei

noi folosiri.

Care ? Cele cîteva persoane care au primit copii dupA acest document n-aveau sA aştepte rAspunsul la întrebare decît cinci zile. La 18 decembrie, Hitler emite :

Directiva Nr. 21 *„Operaţiunea Barbarossa*

Forţele armate germane trebuie sA fie pregAtite, încA înainte de încheierea rAzboiului împotriva An-

[35] *Leş entretiens secrets de Hitler,* pp. 358, 361.

[36] *H. W. D.,* pp. 90—92. In aceastA DirectivA reîntîlnim modul cum trebuie trataţi „aliaţii : „Mişcarea trupelor prin Ungaria şi sosirea lor în România va fi notificatA, *etapA cu etapA,* de cAtre înaltul Comandament al armatei de uscat şi va fi explicatA, în primul rînd, ca fiind întAriri pentru Misiunea MilitarA în România. Convorbiri cu românii sau bulgarii, care ar putea indica intenţiile noastre, ca şi notificArile cAtre italieni, vor depinde în fiecare caz de aprobarea mea *(Sublinierile în texte din documente sau lucrAri de istoriografie care nu sint însoţite de adnotarea (subl. —* E.P.) *aparţin originalelor citate).*

gliei, sA *zdrobeascA Rusia SovieticA într-o campanie rapidA* („Operaţia Barbarossa)... PregAtirile... trebuie sA fie încheiate la 15 mai 1940. [37]

Indiscutabil, toate aceste acţiuni au putut fi cunoscute mult mai tîrziu, dar semnalele pe care le emiteau puneau grave probleme persoanelor care se aflau pe punţile de comandA. Adeseori interpretarea acestor „semnale aducea cu ghicitul în *cafea.*

HotArîrile luate în funcţie de interpretarea evenimentelor influenţau drumul sinuos al rAzboiului. Comandantul forţelor britanice din Orientul Mijlociu, generalul Wavell, adresîndu-se şefilor de stat major la Londra, aprecia concentrarea trupelor germane venite din Ungaria în România la începutul lunii ianuarie 1941, ca o acţiune „de rAzboi al nervilor sau o „cacialma menitA sA ne provoace o dispersare a forţelor. Acest punct de vedere nu a fost împArtAşit la Londra, unde masa de informaţii conducea la alte interpretAri. Şefii de stat major au fost de acord cu Churchill sA respingA o Astfel de concluzie. La 10 ianuarie 1941, Wavell a fost avertizat cA un atac german asupra Greciei s^ar putea produce pînA la sfîrsitul lunii, prin Bulgaria, în consecinţA, urma sA fie acceleratA cucerirea Tobruk-ului, pentru ca apoi toate operaţiunile sA *se* subordoneze unui sprijin dat Greciei [38]. Dar acţiunile britanice nu erau de naturA sA inspire prea multA încredere guvernului grec, dupA lunga listA de angajamente luate în trecut şi care nu fuseserA îndeplinite, inclusiv în cazul garanţiilor acordate României în 1939, garanţii acordate simultan Greciei. „In fapt, unul dintre cele mai puternice motive ale punctului de vedere

[37] *Ibidem,* pp. 93—98. Rolul rezervat României este cuprins în Capitolul II al Directivei nr. 21. La punctul l se aratA : „O.K.W. va decide şi proceda la timpul potrivit asupra modului în care forţele acestor ţAri (România şi Finlanda — n.o. — *E.P.)* vor fi puse sub comandament german. *Este de adAugat nu numai cA poporul român nu ştia nimic despre rolul tragic care i se rezervase, dar nici conducAtorii dictaturii antonesciano-legionare habar nu aveau cA zarurile fuseserA aruncate.*

[38] W. Churchill, *Memorii,* voi. 5, 1968, pp. 14—15 ; *Grand Strategy,* voi. 2, p. 376 ; *MM. E,* voi. l, pp 238—339, 388.

britanic de asistenţA datA Greciei, era cA baze aeriene pe teritoriul grec ar putea fi folosite pentru atacarea Italiei, observarea unei înaintAri germane spre sud prin statele balcanice si bombardarea câmpurilor petroliere româneşti [39].
La începutul anului 1941 înaintarea trupelor greceşti în Albania s-a oprit. La 7 ianuarie, ministrul grec la' Londra a solicitat din nou, insistent, furnizarea de echipament militar, în special mijloace de transport. Churchill a sesizat nu numai cA evaluarea lui Wavell asupra concentrArii de trupe în România era greşitA, dar şi-a dat seama de influenţa negativA pe care o putea avea asupra situaţiei Marii Britanii faptul cA ajutorul solicitat de Grecia nu va fi furnizat [40]. Wavell a primit dispoziţii sA plece la Atena pentru a discuta furnizarea unui ajutor în unitAţi tehnice, de transport şi aviaţie engleze, dar *fArA* participarea de unitAţi combatante terestre. La 15 ianuarie, Wavell a raportat cA Metaxas respinge oferta dacA la Salonic nu sînt debarcate trupe engleze care sA poatA participa la acţiuni ofensive, contingentul propus puţind provoca mai curînd o invazie germanA, fArA a da posibilitatea sA fie înfruntatA, în orice caz, Metaxas era împotriva sosirii unor trupe britanice înainte ca Wehr-macht-ul sA treacA frontiera româno-bulgarA. [41]
Tobruk-ul cade în mîinile englezilor la 22 ianuarie 1941. Trupele engleze primesc ordin sA-si continue înaintarea spre Benghazi. La 29 ianuarie, generalul Metaxas moare. Churchill revitalizeazA *proiectul sAu balcanic,* de data aceasta dimensionîndu-1 la atragerea de partea Marii Britanii atît a Greciei cît ,şi a Turciei. Prima mişcare : Turcia. La 23 ianuarie îi trimite un mesaj personal preşedintelui I. Inonii cAruia, dupA ce îi atrage atenţia cA prin consolidarea poziţiilor Germaniei în Bulgaria securitatea Turciei este ameninţatA direct, îi propune instala-

[39] B, *F. p.,* voi. l, p. 518.

40 profesorul L. Woodward comentînd documentele de arhivA ale Foreign Office-ului subliniazA : „Opinia din Statele Unite, Rusia si Turcia urmArea sA vadA dacA încA o datA noi eşuAm sA ne ajutAm prietenii *(Ibidem).*

[41] W. Churchill, *Memorii,* voi. 5, p. 10 ; B. H. Liddell-Hart, *History of the Second World War,* p. 115 ; *M.M.E.,* voi. l, PP. 340—341.

rea de forţe aeriene britanice în vederea asigurArii protecţiei necesare, dar si a ameninţArii „cîmpurilor petrolifere româneşti dacA se efectueazA o înaintare germanA în Bulgaria.
RAspunsul turc a fost negativ. Preşedintele Inonu i-a spus ambasadorului britanic cA „a permite prezenţa în Turcia a unor unitAţi de aviaţie şi artilerie engleze, în anticiparea unei înaintAri germane care sA ameninţe securitatea Turciei, ar însemna intrarea Turciei în rAzboi. ConducAtorilor turci, preocupaţi de lipsa de material de rAzboi — material pe care 1-au şi solicitat cu acest prilej — le apArea totodatA ca fiind nesatisfAcAtoare oferta de a li se trimite, ca „protecţie, 10 escadrile de aviaţie si 100 de tunuri antiaeriene britanice[42]. Cu toate acestea, la sfîrşitul lunii ianuarie, Grecia şi Turcia rAmîn pe lista de acţiuni prioritare a cabinetului de rAzboi britanic.
Deşi situaţia Marii Britanii continua sA fie delicatA, anul 1941 începuse sub auspicii care pAreau favorabile. Oricum, Germania pierduse „BAtAlia Angliei, invazia nu avusese loc ; eliberat de ipoteca electoralA şi reales pentru un al treilea mandat, preşedintele Roosevelt emisese, într-o conferinţA de presA, ideea care a stat la baza „Legii de împrumut si închiriere. Folosind atacul italian asupra Greciei, trupe engleze ocupaserA, la 4 noiembrie, încA o poziţie-cheie în Mediterana, prin debarcarea în Creta ; contraofensiva în Africa se dezvolta cu succes şi pînA la 7 februarie 1941 — cînd Benghazi şi Maus capituleazA —• 130 000 de militari italieni sînt capturaţi împreunA ou 400 de tancuri *şi l* 300 de tunuri ; în Abisinia „Imperiul italian începe sA se clatine. Grefate pe gîndirea strategicA tradiţionalA, aceste evenimente îi stimulau lui Churchill dorinţa de realizare a proiectului sAu balcanic, ale cArui etape le-am. putut urmAri în demersurile lui Cripps la Moscova precum si în cele de la Atena şi Ankara. DuminicA 9 februarie, dupA aproape cinci luni, Churchill a rostit o nouA

cuvîntare la radio Londra :
[42] W. Churchill, *Memorii,* voi. 5, pp. 27—30 ; *B.F.P.,* voi. l, pp. 523—524 ; *M.M.E.,* voi. l, pp. 466—467.

Putem fi siguri cA rAzboiul va intra într-o fazA de mai mare violenţA. Confederatul lui Hitler, Mus-solini, s-a retras din Abisinia, dar naziştii au absorbit Ungaria, au azvîrlit România într-o înspAimîn-tAtoare convulsie internA si au ajuns acum la Marea NeagrA. In România sînt organizate un numAr considerabil de forţe germane si tentaculele lor de înaintare au pAtruns în Bulgaria cu — aceasta trebuie sA o presupunem — asentimentul guvernului bulgar. [43]
Cuvîntarea lui Churchill n-a constituit decît preludiul altor acţiuni printre care s-a înscris şi ruperea relaţiilor diplomatice dintre Marea Britanie şi România. A doua zi, încA înainte ca vreun comunicat sA fie publicat, postul de radio Daventry, oare avea un rol important în activitatea „Direcţiei rAzboiului politic, a transmis în limba românA : „Germania si-a format un corp expedi-ţionar în România, transformînd aceastA ţarA într-o bazA germanA, pentru a putea continua rAzboiul. Este deci natural ca, în aceste condiţiuni, Legaţia MajestAţii Sale sA fie de prisos în România [44].
Considerînd România „o ţarA ocupatA, Marea Britanie a dorit sA indice Germaniei naziste si guvernului an-tonescian cA, deşi nu declarase starea de rAzboi, îşi lua libertatea de a întreprinde acţiunile ce le-ar considera necesare asupra a ceea ce era ..punctul sensibil al maşinii de rAzboi a Axei, „cîmpurile petrolifere, dacA înaintarea hitleristA în Balcani se va produce. [45]
Ruperea relaţiilor diplomatice anglo-române a întArit însA dependenţa României de Germania nazistA si a
[43] Arhivele Statului Bucureşti, *Arhiva IstoricA CentralA, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri,* Dosar 146f1941, Radio-ascultAri, fila 251. (In continuare : *A.I.C., Fond P.C.M.).*
[44] *Ibidem,* filele 210, 216.
[45] *Ibidem,* filele 245, 339. Dealtfel, încA la 14 ianuarie, I- Antonescu îl informase pe Hitler cA ministrul britanic la Bucureşti, R. Hoare, a avertizat cA „în cazul în care trupele germane vor trece DunArea, ar fi posibil ca aviaţia militarA britanicA sA atace regiunile româneşti *(Leş entretiens secrets de Hitler,* p. 438).

slAbit implicit poziţia ţArilor balcanice care, peste puţin timp, urmau sA devinA victimele Wehrmacht-ului.
La 11 februarie, Comitetul ApArArii din Anglia a aprobat propunerea lui Churchill de a se obţine con-simţAmîntul guvernului grec în vederea participArii unor trupe engleze din Egipt la rezistenţa împotriva unui atac german —• „sperînd cA în acest fel sA atragem (împotriva Germaniei — nota ns. *E. P.)* pe turci si iugoslavi. AceastA misiune a fost încredinţatA ministrului de externe A. Eden şi mareşalului John Dill, şeful statului major imperial. In instrucţiunile date de Cabinetul de rAzboi lui Eden în ziua plecArii din Londra, 12 februarie, se stipula : „principalul obiectiv va fi trimiterea unui ajutor rapid Greciei şi, prin contact direct cu guvernele Iugoslaviei şi Turciei, sA le determine „sA intre în luptA amîndouA în acelaşi timp sau cînd vor putea mai bine. Comitetul ApArArii i-a ordonat totodatA generalului Wavell sA pregAteascA patru divizii, dintre care una blindatA, pentru a fi transferate din Egipt în Grecia, în vederea constituiriiwde cAtre Marea Britanie a unui front balcanic.
Periplul lui Eden în Orientul Mijlociu si în Balcani a durat între 19 februarie si 7 aprilie. In acest interval, el a cAlAtorit de trei ori la Atena, o datA la Ankara si s-a mai întîlnit cu ministrul de externe turc, în Cipru, în cursul primei vizite la Atena, guvernul grec a acceptat, la 24 februarie, sosirea trupelor engleze. Germania luase însA toate mAsurile pentru a invada Grecia. Deasupra Balcanilor, furtuna dAdea semne de transformare în uragan.
OdatA cu aderarea Bulgariei, la l martie, la Pactul Tripartit, trupe ale Wehrmacht-ului au trecut, în mod oficial, DunArea. In aceeaşi zi, Hitler s-a adresat Preşedintelui

Inonii pentru a se asigura de neutralitatea turcA în momentul atacArii nordului Greciei. Reichul a declarat cA va respecta integritatea Turciei şi cA trupele sale din Bulgaria nu se vor apropia de frontiera turcA. AceastA asigurare completa pregAtirea diplomaticA a guvernului de la Sofia în vederea aderArii la Pactul Tripartit şi care fusese încununatA prin semnarea, la 17 februarie, a declaraţiei comune bulgaro-turce, care implica o poziţie de pasivitate a guvernului de la Ankara faţA de intrarea
38
trupelor germane în Bulgaria, în schimbul angajamentului de a nu întreprinde un atac asupra teritoriului turc. Guvernul britanic a ripostat prin retragerea misiunii sale diplomatice din capitala bulgarA, la 5 martie. Peste douA zile, 50 000 de soldaţi britanici au debarcat în Grecia. Turcia n-a dat curs insistenţelor britanice. [46] Sub presiunea Germaniei, guvernul iugoslav a refuzat sA primeascA pe emisarii englezi si s-a decis, la 4 martie, sA adere la Pactul Tripartit, pe care 1-a semnat la Viena dupA trei sAptAmîni. „întArirea orientArii profasciste în interiorul ţArii a dus si în politica externA la apropierea de forţele fasciste şi, în final, la semnarea ruşinosului Pact Tripartit cu principalele puteri fasciste în martie 1941[47]. DouA zile dupA semnarea Pactului Tripartit, la 27 martie, o loviturA de stat militarA rAstoarnA guvernul Cvetkovic si înlAturA regenţa. Noul guvern respinge Pactul Tripartit si semneazA, la 5 aprilie, un Tratat de prietenie si neagresiune cu U.R.S.S. La 6 aprilie, Germania invadeazA Iugoslavia si Grecia.[48] La 17 aprilie capituleazA armata iugoslavA, iar la 20 aprilie, armata greacA de pe frontul din Albania. Trupele engleze abandoneazA poziţiile de la Ter-mopile. La 24 aprilie începe evacuarea trupelor engleze. La sfîrsitul lunii mai, Creta este ocupatA de un desant aerian german, iar 12 000 soldaţi englezi sînt capturaţi în Grecia.

[46] W. Churchill, *Memorii,* voi. 5, pp. 54—67 ; *The Eden Memoirs, The Reckoning,* Cassel, London, 1965, pp. 195—202 (în continuare, Eden, *The Reckoning); B.F.P.,* voi. l, p. 525 ; *Grand Strategy,* voi. 2, pp. 385—439, 443 ; Liddell-Hart, *op. cit,* p. 118 ; *Leş entretiens secrets de Hitler,* pp. 484—489 ; D. Maşev, La *preparation diplomatique de l'adhesion de la Bulgarie au pacte tripartite,* Etudes Balkanique, Sofia, nr. 6f1967.

[47] losip Broz Tito, *Iugoslavia socialistA şi politica ei,* Editura politicA, Bucureşti, 1972, p. 40.

[48] La începutul lunii aprilie, Foreign Office a avertizat pe ministrul ungar la Londra cA va retrage misiunea diplomaticA britanicA de la Budapesta dacA Ungaria va mai permite tranzitul trupelor germane, iar în cazul particip Arii la atacarea Iugoslaviei va declara rAzboi şi va bombarda teritoriul ungar. La 7 aprilie, Marea Britanie s-a limitat sA rupA relaţiile diplomatice cu Ungaria (Cf. M. D. Fenyo, *Hitler, Horthy and Hungary. Ger-man-Hunganan Relations, 1941—1944,* Yale University Press, 1972, P. 46).

39

Scoaterea trupelor engleze din Balcani, lArgirea bazei de operaţiuni a aviaţiei germane în Mediterana rAsAriteanA, concomitent cu ofensiva trupelor Axei din Libia, agraveazA din nou situaţia Marii Britanii.

Ocupînd noi poziţii în Europa de sud-est, Germania avea acum mîinile libere în vederea atacArii U.R.S.S. TotodatA, controlînd, împreunA cu Italia, cea mai mare parte a nordului Mediteranei, Germania îşi sporea ameninţarea în direcţia Orientului Apropiat. Marea Britanie resimţea din plin acest pericol potenţial ca si pericolul real din nordul Africii, precum şi cotropirea singurelor state din Balcani, Iugoslavia şi Grecia, care fuseserA an-trena'te în rAzboiul împotriva Axei.

Primul „proiect balcanic al lui Churchill, realizat în faza iniţialA a ultimului rAzboi, s-a încheiat în Grecia, dupA expresia lui Liddell-Hart — „cApitanul care îi învAţa pe generali —• printr-un al doilea Dunkerque.

4. ÎN CAUTAREA UNUI FRONT

Acum trebuie sA facem faţA sarcinii de a împArţi giganticul tort conform nevoilor noastre pentru a fi în stare : întîi, sA-1 dominAm ; în al doilea rînd, sA-1 administrAm, si în al treilea rînd, sA-1 exploatAm. [49]

Formula lui Hitler nu suferA de lipsA de plasticitate. Ea disimuleazA numai cA pentru atingerea acestor obiective, a cuceririi „spaţiului vital, Germania nazistA era hotArîtA sA

distrugA state şi sA nimiceascA popoare.

[49] Memorandum asupra discuţiei din 16 iulie 1941, de la Cartierul general al lui Hitler, Documents on International Affairs, 1939—1946, volume II, *Hitler's Europe,* Selected and Edited by Margret Carlyle, Oxford University Press, London, 1954, p. 231. In ajunul agresiunii împotriva U.R.S.S., generalii Keitel şi Jodl, reflectînd opinia lui Hitler, subliniau, în discuţiile cu conducAtorii ţArilor satelite, cA „rAzboiul a şi fost cîş-tigat trebuind, doar, sA fie încheiat (Cf. B. H. Liddell-Hart, *The Other Side of the HUI,* p. 260.).

40

DuminicA 22 iunie 1941, la ora 4 a.m., ambasadorul sovietic la Berlin a fost convocat la Ministerul de Externe pentru a i se comunica starea de rAzboi. Puţin dupA rAsAritul soarelui, în acelaşi scop, s-a prezentat la V. M. Molotov ambasadorul german. Agresiunea se si produsese. Primele victime zAceau, de acum, în ţarinA, sfîrtecate de schije, împotriva voinţei poporului român, prin cîrdAsia regimului antonescian cu fascismul german, România a fost tîrîtA în rAzboiul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice.

In seara acelei duminici, W. Churchill a luat cu • vîntul la radio :

Sîntem ferm decişi sA-1 nimicim pe Hitler ca si orice urmA de regim nazist... Fiecare stat care luptA împotriva nazismului va primi sprijinul nostru...

De aici rezultA cA vom acorda Rusiei tot spri-' jinul de care sîntem capabili... SA ne dublAm eforturile şi sA izbim cu puteri unite atît timp cît ne rAmîn viaţa si forţa. [50]

La sfîrşitul primei decade a lunii iulie, dupA numai 18 zile, trupele agresoare înaintaserA 500 de kilometri şi se apropiau de Leningrad. Presiunea germanA asupra Marii Britanii a slAbit concomitent si a uşurat situaţia ei în Mediterana. La 18 iulie, I. V. Stalin a adresat lui W. Churchill primul mesaj din perioada rAzboiului, în care sublinia cA „situaţia militarA a Uniunii Sovietice, şi în acelaşi timp a Marii Britanii, s-ar îmbunAtAţi considerabil dacA s-ar crea un front împotriva lui Hitler în vest (Franţa de nord) si în nord (Arctica) [51].

[50] W. Churchill, *Memorii,* voi. 5, pp. 336—338.

[51] *Corespondenţa preşedintelui Consiliului de Miniştri al* U.R.S.S. *cu preşedinţii S.U.A. şi cu prim-miniştrii Marii Britanii din timpul Marelui RAzboi pentru ApArarea Patriei 1941—1945,* volumul l, Corespondenţa cu W. Churchill si cu C. Atlee (iulie 1941 — noiembrie 1945), Editura de stat pentru literaturA politicA, Bucureşti, 1958, p. 11. (In continuare, *Corespondenţa...* voi. I, iar pentru voi. II, Corespondenţa cu F. Roosevelt şi H. Truman (august 1941—decembrie 1945) aceeaşi editurA şi acelaşi an de apariţie, *Corespondenţa...* voi. II.).

41

Conţinutul mesajului reflecta nu numai situaţia militarA extrem de grea a U.R.S.S. ci şi o anumitA stare de spirit existentA în acel moment în cercurile conducAtoare de la Moscova. Aici se considera cA semnarea Pactului anglo-sovietic din 12 iulie prevestea deschiderea unui al doilea front. [52] Cert este cA mesajul mai sus citat a fost primul demers oficial, la nivel înalt, în vederea deschiderii celui de-al doilea front, care avea sA devinA principala problemA a relaţiilor dintre Uniunea SovieticA, Marea Britanie şi Statele Unite, în urmAtorii trei ani[53]. Cînd ambasadorul I. M. Maiski a înmînat la 19 iulie mesajul, W. Churchill i-a spus pe loc cA o asemenea cerere „este irealizabilA. El a repetat acest lucru în faţa lui H. Hopkins, consilierul preşedintelui Roosevelt, aflat în acel moment la Chequers, reşedinţa de vacanţA din apropierea Londrei :

Vedeţi, Stalin cere crearea unui al cfoilea front în Franţa. N-o putem face acum... Nu sîntem în stare [M].

[52] V. Issraeljan, *The Anti-Hitler Coalition. Diplomatic Coo-peration Between the U.S.S.R., U.S.A. and Britain During the Second World War, 1941*—1945, Progress Publishers, Moscow, 1971, p. 36. Dealtfel, la aceastA stare de spirit contribuise şi faptul cA încA la 27 iunie 1911 lordul Beaverbrook, membru al cabinetului de rAzboi, afirmase ambasadorului sovietic cA, în vederea uşurArii presiunii asupra U.R.S.S., Marea Britanie ar fi gata sA : a) intensifice bombardamentele asupra vestului Germaniei şi nordului Franţei ; b) participe cu o parte a flotei la operaţiuni în zona Murmansk şi Petsamo ; c) întreprindA mari raiduri asupra coastei de nord a Franţei inclusiv capturarea, cel puţin temporarA, a unor puncte strategice ca Le Havre şi Cher-bourg [Cf. *Diplomatic History of the Opening of the' Second Front in Europe, 1941—1944,* A Documentary Survey, International Affairs, Moscow, 4f1970 (în continuare, *Documentary Survey)].*

[53] în Raportul prezentat la 6 noiembrie 1944 cu prilejul celei de-a 27-a aniversAri a Marii Revoluţii

Socialiste din Octombrie se spunea : „Se ştie cA cele mai serioase divergenţe au fost în chestiunea deschiderii celui de-al doilea front. (I. V. Stalin, *Despre Marele RAzboi al Uniunii Sovietice pentru ApArarea Patriei,* E.S.P.L.P., Bucureşti, 1955, p. 147).

[54] I. M. Maiski, *op. cit.,* pp.' 174—175.

Agresiunea împotriva U.R.S.S. a dat rAzboiului o nouA dimensiune, care avea sA-şi punA pecetea asupra întregii lui desfAşurAri militare, politice, diplomatice — lupta pentru salvarea omenirii de robia fascistA cApAtînd o orientare fermA. Pentru Marea Britanie a însemnat sfîrşitul izolArii militare si începutul unei noi etape, în care, în pofida deosebirilor de orînduire socialA si de ţeluri pe termen lung, U.R.S.S. se transforma dintr-un aliat potenţial într-un aliat real. Primejdia care plana asupra Marii Britanii, implicit asupra Statelor Unite, fAcea sA existe în mod obiectiv necesitatea unei alianţe cu U.R.S.S., iar îngrijorarea resimţitA în faţa perspectivelor unei victorii sovietice pAlea în raport cu teama inspiratA de posibilitatea unui triumf nazist. Nu este mai puţin adevArat cA imediat dupA atacul fascist în rAsArit, la Londra si la Washington, odatA cu sentimentul de uşurare ce decurgea din noua configuraţie a rAzboiului se încetAţenise pArerea cA Armata Roşie va fi înfrîntA în scurt timp şi distrusA în cea mai mare parte. In rîndurile specialiştilor militari englezi si americani, opiniile cele mai optimiste erau cA acest fapt se va produce în maximum şase luni[55]. Dar, precum se spune în mod curent, rAzboiul contemporan este o treabA mult prea serioasA pentru a fi lAsat doar pe seama generalilor. DupA intrarea U.R.S.S. în rAzboi, preşedintele Roosevelt a hotArît sA-1 trimitA pe H. Hopkins la Londra pentru a examina noua situaţie. Acesta era figura-cheie a grupului de consilieri denumit „Trustul creierului, care se formase încA în timpul campaniei prezidenţiale a lui Roosevelt din 1932, cînd venise la Casa albA. In timp ce Hopkins se afla în capitala britanicA, a apArut ideea de a fi trimis la Moscova pentru a obţine datele pe care sA se întemeieze

[55] W. Churchill, *Memorii,* voi. 6, 1965, p. 14, ; H. Feiss, *Churchill, Roosevelt, Stalin. The War They Waged and the Peace They Sought. A diplomatic History of World War II,* Princeton University Press, Princeton — New Jersey, 1957, PP. 8—9. Profesorul Feiss a lucrat la Departamentul de Stat, a fost consilier al şefului Departamentului de RAzboi şi a folosit arhivele lui H. Truman şi A. Harriman ; *S.P.C.W.,* voi. l, PP. 28—35 ; *Istoriia Velikoi Otecestvennoi Voim Sovietskogo Soiuza 1941—1945,* Voennoe izdatelstvo MO SSSR, Moskva, 1960—1965, voi. 2, pp. 179—180 (în continuare, J.V.O.V.S.S.;.

acţiunile americane urmAtoare. La 30 iulie, Hopkins a sosit în capitala sovieticA, unde a fost primit de I. V. Sta-lin. In urma acestor convorbiri, Hopkins i-a raportat preşedintelui : „Sînt foarte sigur în legAturA cu acest front... Aici existA o hotArîre nestrAmutatA de a învinge. Stalin a insistat nu numai asupra problemelor legate de ajutorul în furnituri militare ci şi asupra necesitAţii şi importanţei participArii directe a Statelor Unite la rAzboi[56]. Astfel, chiar din primele momente ale formArii coaliţiei antihitleriste a fost pusA problema celui de-al doilea front în vestul continentului european. Desigur cA, atît timp cît Statele Unite nu se aflau încA în rAzboi, natura demersurilor faţA de Londra şi Washington era diferitA, dar esenţa problemei rAmînea aceeaşi. In aceastA fazA a rAzboiului atît Londra cît si Washingtonul considerau însA cA deschiderea unui „al doilea front era prematurA şi cA nu existau mijloace pentru a fi realizatA, în aceeaşi perioadA însA, *pentru prima oarA a apArut explicit,* mai întîi în raporturile anglo-ameriicane, cA strategia britanicA urmAreşte, în cazul intrArii Statelor Unite în rAzboi, folosire^ trupelor acestei ţAri pentru operaţiuni combinate nu *în vestul Europei* ci în Africa de nord francezA şi, *în general, de-a lungul axului Mediteranei.* AceastA poziţie a fost exprimatA în timpul convorbirilor de stat major care au însoţit prima întîlnire Roosevelt-Churchill (9—12 august 1941) de la baza navalA din Newfoundland.

In ce priveşte strategia înfrîngerii Germaniei, dupA ce capacitatea ei de rezistenţA va fi slAbitA prin blocadA, bombardamente, activitate subversivA si propagandA, şefii de stat major britanici opinau :

Noi nu avem în vedere folosirea de vaste armate terestre ca în 1914—1918. Forţele pe care le vom folosi vor consta în divizii blindate dispu-

[56] H. Feiss, *op. cit.* p. 12 ; *I.V.O.V.S.S.,* voi. 2, p. 181. Ro-bert Sherwood aprecia rezultatele misiunii lui Hopkins şi hotA-rîrile care au fost luate în urma ei drept *„punctul de 'cotiturA în relaţiile din timpul rAzboiului ale Marii Britanii şi Statelor Unite cu Uniunea SovieticA* (subl. *E.P.) (Le Memorial de Roosevelt, d'apres Ies papiers de Harry Hopkins.* Paris, Pion 1950 p. 32).

nînd de cel mai modern echipament. Pentru a suplimenta operaţiunile lor, patrioţii locali trebuie sa fie înarmaţi si echipaţi în secret, astfel ca, la momentul potrivit, sA se poatA ridica provocînd o revoltA [57].

Dealtfel, aceastA poziţie conformA cu memorandumul şefilor de stat major britanici din 27 mai 1940 a fost expusA preşedintelui Roosevelt personal de Churchill. La 12 august a fost expediat un mesaj cAtre I. V. Stalin prin care i se propunea, în vederea unei politici valabile pe termen mai îndelungat, sA se reuneascA la Moscova o conferinţA care sA discute nevoile si cerinţele forţelor armate sovietice si ale puterilor anglo-saxone[58].

In august 1941 pericolul ce plana asupra U.R.S.S. se mArise. Mai mult de jumAtate din Ucraina era ocupatA. Duşmanul se afla în faţa porţilor Leningradului. Stalin considera, atît în corespondenţa secretA, cît şi public, cA lipsa unui al doilea front în Europa împotriva trupelor fasciste germane se situeazA în fruntea cauzelor succeselor Wehrmacht-ului[59]. *Prin diplomaţii sovietici aflaţi la Londra, cercurile conducAtoare de la Moscova erau prevenite cA în ce priveşte crearea unui al doilea front în Franţa demersurile întreprinse nu vor da nici un fel de rezultate practice. Cu toate acestea se considera cA era important sA se aminteascA mereu Marii Britanii de necesitatea unui al doilea front. Mai mult, exista chiar pArerea cA punerea acestei probleme împreunA cu cea a livrArilor de armament si de material de rAzboi mAr este pansele de a le obţine* [60]. La 3 septembrie, I. V. Stalin i-a scris din nou lui W. Churchill, prezentîndu-i întunecatul tablou al situaţiei de pe front :

[57] S.P.C.W., voi. 1. pp. 55—56.

[58] *Corespondenţa...,* voi. l, pp. 17—18. Chiar la întîlnire, Roosevelt şi Churchill au hotArît ca la Moscova sA fie trimise „douA piese ale artileriei grele : A. Harriman, experimentatul om de afaceri şi consilier al preşedintelui, în calitate de ambasador, şi Lordul Beaverbrook, membru al guvernului.

[59] I. V. Stalin, *Despre Marele RAzboi...,* p. 23.

[60] I. M. Maiski, *op. cit.,* p. 184.

E cazul sA punem întrebarea : ce trebuie fAcut pentru a ieşi din aceastA situaţie, mai mult decît nefavorabilA ?

Cred cA nu existA decît o singurA cale de a ieşi din aceastA situaţie : sA se creeze încA în acest an, undeva în Balcani sau în Franţa, un al doilea front, care sA poatA sustrage de pe frontul rAsAritean 30— 40 de divizii germane şi, în acelaşi timp, sA se asigure Uniunii Sovietice 30 000 de tone de aluminiu pînA la începutul lunii octombrie a.c. şi un ajutor *lunar* minim de 400 de avioane şi 500 de tancuri (mici si mijlocii)[61].

Cu excepţia menţiunii mai sus citate, U.R.S.S. n-a mai considerat, în cursul rAzboiului, cA prin deschiderea unui al doilea front s-ar putea înţelege altceva decît o debarcare în vestul continentului, singura în mAsurA sA prezinte un pericol si o angajare serioasA pe^htru Germania. Totuşi faptul cA în mesaj s-a folosit ipoteza cA Balcanii ar putea reprezenta un al doilea front, din pmic-tul de vedere al U.R.S.S., a fost adeseori folosit de Chur-chill în argumentaţia sa privind „Varianta balcanicA ca înlocuitoare a deschiderii celui de-al doilea front în Franţa[62]. Churchill a retransmis mesajul primit de la Stalin lui Roosevelt. La 5 septembrie, ambasadorul Mais-ki a fost invitat la ministrul de externe, A. Eden, unde şefii de stat major i-au explicat pe larg cA Marea Bri-tanie nu are mijloace umane si materiale în vederea sta-

[61] *Corespondenţa...,* voi. l, p. 22.

[62] Istoricul american Matloff noteazA în legAturA cu conciliabulele militare anglo-americane din anii 1941—1942, privind locul deschiderii celui de-al doilea front : „Americanii şi englezii îşi justificau teoriile şi planurile respective prin dorinţa de a slAbi presiunea ce se exercita asupra ruşilor. Nici una dintre pArţi nu putea sA o atragA pe cealaltA în favoarea conceptului sAu strategic şi lunga dezbatere a condus la relaţii delicate cu Uniunea SovieticA. De la început ruşii, blocaţi într-o luptA pe viaţA şi pe moarte pe frontul rAsAritean, nu au avut nici un dubiu asupra strategiei occidentale corespunzAtoare. Ei doreau un al doilea front; îl doreau (realizat) cît mai curînd ; şi îl doreau

în vest. Fiecare amînare anglo-americanA a acestui al doilea front turna gaz peste foc (S.P.C.W., voî. 2, p. 11).

bilirii unui front în Franţa sau în Balcani, aici fArA sprijinul Turciei. In schimb s-au dat asigurAri asupra satisfacerii cererilor sovietice de furnituri militare. Acestea au fost şi liniile mesajului de rAspuns al lui Churchill cAtre
Stalin [63].
Evenimentele de pe frontul de rAsArit se precipitau. La 21 septembrie a fost ocupat Kievul ; blocada Leningradului era fermA ; la 2 octombrie a început ofensiva asupra Moscovei ; la 17 octombrie a cAzut Odessa. La 29 octombrie, Harkovul a fost cucerit şi au început lupte în sectorul Rostov-pe-Don. Pe acest fundal s-a produs prima crizA serioasA în relaţiile anglo-sovietice de la agresiunea Germaniei fasciste împotriva U.R.S.S. Elementele care au declansat-o au fost ameninţarea asupra Moscovei, lipsa celui de-al doilea front şi a oricArei coordonAri a acţiunilor militare si, ca amnar, apariţia în presa americanA a unor informaţii despre demersurile fAcute, pe cAi diplomatice secrete, privind declararea rAzboiului de cAtre Marea Britanie ţArilor antrenate de Germania în agresiunea antisovieticA. Toate acestea au dus la un ascuţit schimb de mesaje între Stalin şi Churchill.
Au trebuit intense contacte de culise pentru aplanarea conflictului. Dar în cursul schimbului de mesaje de la începutul celei de-a treia decade a lunii noiembrie s-au conturat si noi puncte de acord, inclusiv trimiterea lui A. Eden la Moscova pentru a discuta ansamblul problemelor anglo-sovietice. La 6 decembrie, Marea Britanie a 'declarat cA se aflA în stare de rAzboi cu Finlanda, România şi Ungaria. Actul s-a produs în ajunul plecArii ministrului de externe britanic spre Moscova. Maiski scrie : „In felul acesta, calea spre tratativele de la Moscova a fost netezitA pe plan militar-diplomatic. Şi, în aceeaşi zi, pe tot frontul din zona Moscova a început prima mare ofensivA sovieticA, ce avea sA se transforme în prima

[63] *Corespondenţa...,* voi. l, pp. 23—25 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 6, pp. 72—75 ; Eden, *The Reckoning,* pp. 275—276 ; I. M. Maiski, op. *cit.,* pp. 184—190. Atît Churchill cît şi Maiski aratA cA ambasadorul sovietic cînd a înmînat mesajul lui Stalin a pledat ca al doilea front sA fie stabilit în Franţa sau în ŢArile de Jos.

mare înfrîngere a trupelor hitleriste de la începutul rAzboiului. A doua zi, Japonia a atacat baza de la Pearl Harbour şi a debarcat trupe în Borneo britanic, Peninsula Malacca si Tailanda. Statele Unite fuseserA atrase în rAzboi. La conflagraţie participA din acest moment cea mai mare parte a emisferei nordice si o însemnatA suprafaţA a emisferei sudice. RAzboiul devenise într-adevAr MONDIAL. [64]

5. ATRACŢIA „PÎNTECULUI MOALE

Cei doi ani de rAzboi îşi puseserA o puternicA amprentA asupra lui Churohill. Ştirea atacului de la Pearl Harbour avu însA un efect tonic asupra premierului englez. Privirea tristA şi obositA i-a dispArut, dintr-odatA Churchill întinerise. Din subsolul blindat de la ^torey's Gate, unde-şi mutase sediul, dupA ce o bombA distrusese parţial reşedinţa din Downing Street 10, orizontul pArea cA se lumineazA. Dar, mai mult ca orice, premierului îi apArea posibilA, odatA cu intrarea Statelor Unite în rAzboi, realizarea ultimului sAu plan elaborat în cursul lunii octombrie : transferarea din Marea Britanie a patru sau cinci divizii si a unei forţe navale corespunzAtoare în nordul Africii, în momentul în care ofensiva englezA în Libia ar fi dus la ocuparea oraşului Tripoli, divizii care sA fie folosite pentru a pAtrunde în Tunisia, Algeria şi Maroc (în cazul unei reacţii a trupelor franceze subordonate guvernului de la Vichy sau la iniţiativa acestuia) si totodatA pentru a ocupa Sicilia, „singurul al doilea front posibil. Realizarea unei asemenea misiuni pArea uşuratA de faptul cA aviaţia germanA din Mediterana fusese

absorbitA de frontul de rAsArit. [65]

[64] *Corespondenţa...* voi. l, pp. 35—37 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 6, pp. 140—142 ; I. M. Maiski, op. *cit.,* pp. 215—216 : A. Fontaine, *Histoire de la Guerre Froide,* Pion, Paris, 1965, voi. l, pp. 205—206 ; H. Feiss, *op. cit.,* p. 24 ; *Istoria lumii în date,* pp. 426—428.

[65] W. Churchill, *Memorii,* voi. 6, pp. 146, 149—156.

Imaginaţia lui Churchill cApAtase aripi : evenimentul atît de aşteptat şi dorit se produsese. Acum, dupA cum s-a exprimat Roosevelt în convorbirea telefonicA cu Churchill din 17 decembrie, americanii erau în aceeaşi barcA cu englezii. Şi unii şi alţii se aflau însA pe aceeaşi corabie si cu sovieticii. Deoarece, cînd ştirea atacului de la Pearl Harbour a parvenit în Anglia, ministrul de externe A. Eden nu pArAsise încA teritoriul britanic, cabinetul a avut ezitAri în legAturA cu desfAşurarea cAlA-toriei. Dar Churchill a considerat cA, în cele din urmA, ea trebuie continuatA pentru cA putea clarifica poziţia U.R.S.S. faţA de Japonia, ţarA cu care Statele Unite si Marea Britanie se aflau în rAzboi. In scurtul interval al cAlAtoriei lui Eden, la bordul crucişAtorului *Kent,* spre Murmansk s-au produs o serie de evenimente care aveau sA influenţeze condiţiile misiunii sale : prin distrugerile provocate flotei americane de la Pearl Harbour si scufundarea navelor engleze *Prince* of *Wales* si *Repulse,* japonezii îşi asiguraserA superioritatea navalA în Pacific ; Germania şi Italia au declarat rAzboi Statelor Unite ; pe frontul de rAsArit Armata Roşie dezvolta cu succes ofensiva în zona Moscova si dAdea puternice lovituri la Leningrad, Kursk şi în sud. Dintr-odatA, misiunea lui Eden cApAtA un nou context.

Eden a avut trei întrevederi cu Stalin. Chiar la prima discuţie, din 16 decembrie, ministrului englez i-au fost prezentate textele a douA proiecte de tratat. Primul avea ca obiect o alianţA militarA, inclusiv pentru perioada postbelicA, spre deosebire de Acordul din 12 iulie 1941, care se limita la durata rAzboiului, şi pe care urma sA-1 înlocuiascA. Al doilea proiect avea în vedere organizarea postbelicA a lumii. La acest al doilea proiect era anexat un protocol secret prin care Marea Britanie se angaja sA recunoascA graniţele sovietice din 1941. Eden a precizat cA nu are mandat sA trateze aceastA problemA si cA existA o înţelegere anglo-americanA ca problema frontierelor si a organizArii postbelice a Europei sA nu fie rezolvate fArA consultarea prealabilA a Statelor Unite, El a reamintit cA guvernul sAu a recunoscut *de* Jacto frontierele U.R.S.S. din 1941, dar cA recunoaşterea lor *de jure* este o problemA care aparţine soluţionArii post-

belice si reglementArii pAcii. La capitolul încheierii celor douA tratate care au constituit o problemA centralA, negocierile n-au dat rezultate. Comunicatul dat publicitAţii dupA convorbiri nu dAdea, în schimb, apA la moarA taberei duşmane :

In cursul convorbirilor, care au decurs într-o atmosferA prieteneascA, s-a constatat unitatea de vederi a celor douA pArţi în problemele desfAşurArii rAzboiului si, în special, în ceea ce priveşte necesitatea zdrobirii totale a Germaniei hitleriste si a luArii dupA aceasta a unor mAsuri care sA excludA pe viitor posibilitatea repetArii unei agresiuni din partea Germaniei. [66]

La 12 decembrie, în ziua cînd Eden soseşte în rada Murmanskului, Churchill pArAseşte, la rîndul lui, în cel mai mare secret, Londra. El se îmbarcA la Greenock la bordul crucişAtorului *Duke* of *York,* und? examineazA cu şefii sAi de stat major planurile viitoarelor operaţiuni, stabileşte tactica discuţiilor de coordonare a eforturilor de rAzboi cu Statele Unite. Apoi se închide în cabina sa pentru a redacta memorandumul destinat sA constituie baza convorbirilor cu preşedintele Roosevelt. El consemneazA în prima parte a documentului :

In esenţA, principalul efort ofensiv al operaţiunilor în vest, în 1942, va urmAri ocuparea si controlul de cAtre Marea Britanie si Statele Unite a tuturor posesiunilor franceze din nordul si vestul Africii si controlul ulterior al Marii Britanii asupra întregii coaste nord-

africane între Tunis si Egipt.
DupA douA zile redactarea memorandumului ajunge la descrierea situaţiei care trebuie sA se creeze la înce-
[66] *Britsh Foreign Policy in the Secând World War,* by Şir Llewellyn Woodward, H.M.S.O., London, 1960, pp. 191— 193 (în continuare, B.F.P. Sinteza) ; *I.V.O.V.S.S.,* voi. *2,* p. 386 ; A. Eden, *The Reckoning,* pp. 289—300 ; H. Feiss, op. *cit.,* pp. 26— 27 ; I. M. Maiski, op. *cit.,* pp. 227—233.

putui anului 1943 : tot ţArmul african de la Dakar la Suez şi al Levantului pînA la frontiera turcA vor fi sub controlul anglo-american.
Turcia, deşi nu va fi în mod necesar în rAzboi, va fi încorporatA hotArît în frontul americano-anglo-rus... S-ar putea ca un cap de pod sA fie de acuma stabilit în Sicilia si Italia, cu implicaţii extrem de favorabile în interiorul Italiei.[67]
Churchill fundamenteazA amAnunţit în acest memorandum, care nu pomeneşte nimic despre al doilea front în Europa, „strategia perifericA [68]. El preconizeazA pentru 1943 si 1944 debarcarea în diferite puncte ale coastelor europene a 40 de divizii blindate (cea 600 000 de oameni) care sA sprijine popoarele care s-ar revolta împotriva dominaţiei Germaniei. Premierul subliniazA cA, doar pentru a ridica moralul popoarelor subjugate, ar trebui sA se anunţe cA armatele anglo-saxone vor pAtrunde în 1943 în Europa.
Traversarea oceanului a durat nouA zile. Intre timp, viguroasa contraofensivA a Armatei Roşii în faţa Moscovei se dezvolta cu succes. Trupele hitleriste, care numai cu o lunA înainte vedeau prin binoclu turlele capitalei, sînt împinse spre vest. Sub loviturile diviziilor siberiene, în omAtul din pAdurile de mesteacAn se împotmoleşte şi capoteazA definitiv „rAzboiul fulger. Vestea despre prima mare înfrîngere a trupelor germane în cel de-al doilea rAzboi mondial strAbate meridianele.
[67] *Grand Strategy,* volume 3, part. l, pp. 325—326 ; *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Washington, 1941*—1942, and *Casablanca, 1943,* Department of State, Government Printing Office, Washington, 1968, pp. 26, 29—30 (în continuare, D.P. *Washington and Casablanca).* în ce priveşte celelalte volume de documente americane referirile se vor face sub indicativul D.P. (de la Diplomatic Papers).
[68] Majoritatea specialiştilor militari, mai ales americani dar şi englezi, folosesc acest termen, spre deosebire de Liddell-Hart, care întrebuinţeazA noţiunea de „strategia abordArii (acţiunii) indirecte.

„Conferinţa Arcadia dintre preşedintele Statelor Unite şi premierul Marii Britanii începe chiar în ziua sosirii lui W. Churchill la Washington, 22 decembrie. Premierul este gAzduit în aripa pentru oaspeţi a Casei Albe. Aceasta permite prelungirea tratativelor prin convorbiri neoficiale, rAmase neînregistrate în procese-ver-bale, minute sau note.
Din prima searA, Churchill înfAţişeazA liniile mari de acţiune cuprinse în imemorandum, insistînd cu ardoare în favoarea lor. In acelaşi spirit, şefii militari britanici depun pe masa convorbirilor un document.
DupA „cîstigarea posesiunii întregii coaste nord-afri-cane, în 1942 (dar mai probabil în 1943) vor urma acţiuni ofensive limitate pe continent „fz'e *traversînd Mediterana sau din Turcia în Balcani sau prin debarcAri simultane în cîteva din ţArile ocupate ale nord-vestului european.* Aceste operaţiuni urmau sA fie preludiul asaltului final asupra Germaniei, din partea anglo-americansj».
Strategii militari americani susţineau cA ofensiva finalA anglb-americanA în Europa trebuia sA se desfAşoare în vestul continentului „în conjuncţie cu cea mai puternicA ofensivA rusA posibilA pe frontul de rAsArit si cu ofensive secundare oriunde pot avea loc. TotodatA, ei evaluau debarcarea în Africa de nord-vest drept o „operaţiune de diversiune care putea avea doar o „contribuţie indirectA la înfrîngerea naziştilor.
Totuşi, Roose-velt era înclinat sA dea satisfacţie lui Churchill, dar nu pentru cA n-ar fi reţinut argumentele militarilor sAi, ci pentru cA vedea un .avantaj politic, pe care i 1-a explicat astfel generalului Marshall :
Este important pentru moral sA dAm acestei ţAri (Statele Unite) simţAmîntul cA este în rAzboi... (pentru aceasta) trebuie sA avem trupe americane care sA lupte activ oriunde peste Atlantic.

Aceasta corespundea opiniei lui Roosevelt cA, poporul american, pentru a accepta efortul ca ţara sA devinA o putere militarA de primA mArime, socul de la Pearl Harbour nu era suficient, şi numai antrenarea directA
52
- trupelor sale ar contribuit la acest obiectiv, de care depindea rolul acestei ţAri în desfAşurarea rAzboiului si în lumea postbelicA.
DupA discuţii aprinse, în ultima zi a anului 1941, s_a ajuns la un document comun care reafirma cA „Germania era membrul predominant al puterilor Axei si, în consecinţA, zona Atlanticului şi Europei se considerA teatrul decisiv. In vederea „închiderii si strîngerii cercului linia avutA în vedere era : Arhanghelsk — Marea NeagrA — Anatolia •— *litoralul nordic al Medi-teranei şi litoralul vestic al Europei.* Cu excepţia operaţiilor de pe frontul de rAsArit nu se prevedeau pentru 1942 alte operaţiuni terestre în Europa împotriva Germaniei. In schimb, *„în 1943 calea ar* fi *putut ji* curAţatA *pentru o reîntoarcere pe continent peste Mediterana, din Turcia în Balcani sau printr-o debarcare în Europa occidentalA.* Tot pe plan militar, „Conferinţa Arcadia a adoptat hotArîrea de a se constitui organismul şefilor Statului Major Combinat, cu sediul la Washington [69]. Rezultatele conferinţei consemneazA pe planul strategiei militare îndreptate împotriva Germaniei un compromis, care avea sA dea naştere la numeroase conflicte de interpretare. Churchill a obţinut ca prima operaţiune de amploare anglo-americanA sA se desfAşoare în bazinul mediteranean, în Africa de nord, şi ca una din variantele posibile ale reintrArii pe continentul european sA aibA ca scenA Balcanii. Aceasta nu însemna însA cA americanii vor adopta aceastA variantA sau cea peste Mediterana şi nu neapArat prin Italia, ci si prin sudul Franţei sau prin Peninsula IbericA, ei sprijinind mai ales asaltul din Marea Britanie spre coasta de nod-vest a Franţei. Strategia lui Churchill trezea suspiciuni conducAtorilor americani, deoarece ei nu voiau sA accepte operaţiuni care sA aibA în vedere exclusiv interese ale imperiului britanic. De asemenea, nu din sentimentalism faţA de Uniunea SovieticA, încA de la prima întîlnire din august, de la Newfoundland, dupA cum scria fiul preşedintelui Roose-

[69] D.P. *Washington and* S.P.C.W., voi. l, pp. 101—105. *Casablanca,* pp. 210—217 -

velt, ei se întrebau „dacA nu cumva scopul imperiului britanic nu este ca sA-i vadA pe naziţti şi pe ruşi dis-trugîndu-se unii pe alţii, în vreme ce Anglia sA se poatA întAri. 70 în primele luni ale anului 1942, strategii militari americani au ajuns la concluzia cA operaţiunea în Africa de nord va fi o risipA a resurselor de luptA, cel puţin inutilA, dacA nu şi periculoasA, atît pe plan militar cît şi pe plan politic. La 25 martie, generalul D. Eisenho-wer, care se afla în fruntea Diviziei planurilor de rAzboi, a înaintat superiorului sAu, generalul Marshall, şeful .Statului major american, un memorandum în care sublima :

...principala ţintA a primei noastre ofensive majore trebuie sA fie Germania, care sA fie atacatA prin Europa occidentalA. [71]

»

[70] Elliot Roosevelt, *Aşa a vAzut-o el,* Editura Forum, Bucureşti, pp. 49—50. Dealtfel şi în cercurile conducAtoare americane s-a exprimat un punct de vedere similar de cAtre senatorul H. Truman, devenit ulterior vicepreşedinte şi apoi preşedinte al Statelor Unite.

[71] Cf. S.P.C.W., voi. l, pp. 181—183. Memorandumul generalului Eisenhower prezintA importanţA şi din alt punct de vedere. Pentru prima oarA se fundamenteazA afirmaţia : „în cazul în care acest plan nu este adoptat ca scop posibil al tuturor eforturilor noastre, noi trebuie sA întoarcem spatele Atlanti-cului rAsAritean şi sA ne îndreptAm cu toatA forţa, cît se poate de rapid, împotriva Japoniei. Aici se afla originea aşa-numi-tei *„Variante a Pacificului, concentrarea totalA americanA împotriva Japoniei, care a devenit o modalitate de a ţine în şah Marea Britanie ori de cîte ori insistenţa ei de a se da prioritate „Variantei Balcanice, a celui de-al doilea front, depAşea limita admisibilA pentru Statele Unite.* Dar aceasta s-a întîmplat într-o fazA ulterioarA, în momentul la care ne referim, „Varianta Pacificului era legatA de „Varianta africano-mediteraneanA a lui Churchill, la al doilea front în Europa. Un alt aspect-cheie al memorandumului (îi atribuim aceastA calitate deoarece îl vom regAsi în doctrina armatei S.U.A. din timpul celui de-al doilea rAzboi mondial) este urmAtorul : „DacA este de

conceput cA Italia poate fi mai lesne eliminatA ca inamic, nu se poate pierde din vedere cA inima opoziţiei este Germania. O prAbuşire a Italiei nu va fi decisivA. Dificultatea de a ataca Germania prin zonele muntoase de la flancurile ei sudice şi sud-vestice este evidentA iar noi trebuie sA fim conştienţi cA întreaga

Chiar în aceeaşi zi, în cursul unui dejun (la care au participat ministrul de rAzboi, H. Stimson, Hopkins şi toţi şefii forţelor militare americane), Marshall a prezentat si susţinut memorandumul. OdatA aprobate direcţiile lui, documentul a fost completat si a rAmas cunoscut ca „Memorandumul Marshall [72].

La 2 aprilie, Roosevelt îl anunţa pe Churchill cA intenţioneazA sA-i trimitA la Londra pe H. Hopkins si pe generalul Marshall pentru a-i comunica o serie de „concluzii vitale. A doua zi, într-o nouA telegramA, preşedintele recurge la argumente patetice, dar care reflectau atît preocupArile sale politice, cît si starea de spirit a momentului :

Poporul dv., ca şi al meu, cer stabilirea unui front care sA uşureze presiunea ce se exercitA asupra ruşilor, si popoarele noastre sînt suficient de .avizate pentru a-şi da seama cA ruşii ucid în prezent mai mulţi germani si distrug mai mult echipament decît noi doi împreunA.

Hopkins si Marshall au sosit la Londra la 8 aprilie şi au rAmas aici o sAptAmînA. în acest interval au capitulat ultimele forţe aliate din Sumatra (dupA ce cu 0 lunA înainte japonezii cuceriserA Jawa), principalele forţe americane din Filipine (aproape 40 000 de prizonieri), iar în urma atacului aerian asupra Ceylonului au fost scufundate portavionul *Hermes* şi distrugAtorul *Vampire,*

forţA a Marii Britanii şi Statelor Unite nu putem sA o concentrAm în Mediterana. Aceasta se poate realiza numai într-o operaţie care foloseşte Anglia ca bazA. *Aspectul-cheie la care ne referim va fi aplicat mai categoric cînd Churchill va dori sA introducA trupele anglo-americane în Balcani.*

[72] Argumentele strategice, tactice, logistice erau încununate de concluzia : „Masa forţelor de luptA ale Statelor Unite, Regatului Unit şi Rusiei poate fi aplicatA simultan numai împotriva Germaniei şi numai dacA atacAm la timp. Data estimativA a atacArii Europei occidentale (între Le Havre şi Boulogne) era 1 aprilie 1943 şi pentru aceasta, pe teritoriul Angliei, urmau sA fie reunite 48 de divizii şi 5 800 de avioane de luptA *(Ibidem,* P. 185).

ridicînd, în doar câteva zile, cifra tonajului scufundat al flotei britanice din Oceanul Indian la 116000 de tone.

Churchill avea în vedere cA aceastA succesiune de evenimente ar putea precipita aplicarea „Variantei Pacificului, ceea ce ar fi compromis definitiv desfAşurarea strategiei britanice în Mediterana. TotodatA, cunoştea prea bine cA Marshall nu era omul care sA cedeze uşor. La 14 aprilie, dupA o suitA de interminabile întrevederi, emisarii americani participA la o şedinţA a cabinetului de rAzboi şi a şefilor de stat major britanici. LoviturA ;de teatru. Churchill se declarA de acord cu Marshall [73]. Se convine începerea imediatA a planificArii si pregAtirii unei ofensive majore în Europa în 1943 şi a unei operaţii de debarcare, limitate, eventual în 1942, în Pas-de-Calais — •operaţia *Sledgehammer* (Barosul) [74]. DouA zile mai tîrziu, A. Eden 1-a informat pe ambasadorul sovietic cA a fost adoptat un plan de deschidere a celui de-al doilea front.

In timp ce Hopkins şi Marshall se tnai aflau la Londra, Roosevelt îl anunţa pe Stalin asupra misiunii lor şi solicita sosirea lui Molotov la Washington pentru a

[73] S.P.C.W., voi. l, pp. 187—189 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 7, 1965, pp. 282—290 ; A. Eden, *The Reckoning,* pp. 324— 325 ; T. Higgins, *op. cit,* p. 25 ; H. Feiss, *op. cit.,* pp. 48—49. Pentru a înţelege mai bine acest „volte face, sA recurgem la însemnArile din 14 aprilie 1942 ale unor persoane bine plasate. Mareşalul Allan Brooke devenit, în decembrie 1941, şeful statului major general imperial, nota : „Ceea ce, în fapt, au acceptat şefii de stat major britanici, a fost sA se începA, împreunA cu Statele Unite, pregAtirea planurilor pentru invazie în Europa, atunci cînd va deveni o operaţie practicA şi sA salute cA între timp se concentreazA în Anglia maximum de forţe militare americane (Cf. Arthur Bryant, *The Turn of the Tide, 1939—1943,* Collins, London, 1957, p. 355). Iar medicul lui Churchill, lordul Moran, dupA o convorbire cu Churchill, îşi însemna în jurnal : „Primul ministru este un luptAtor tenace şi experimentat ; fArA îndoialA a hotArît cA n-a sosit momentul de a intra în arenA ca adversar declarat al unui al doilea front în Franţa, între timp, 1943 este încA departe şi nu puţine lucruri se pot întîmpla pînA atunci. (Lord Moran, *Meinolres. Vingt cinque ans aux •cotes de Churchill. 1940—1945,* Robert Lafont, Paris, 1966, p. 48).

[74] Toate sursele concordA în a afirma cA Churchill era convins cA pînA în vara anului 1942 nu va fi posibilA gruparea forţelor pentru operaţia „Barosul.
utea lua „o hotArîre definitivA cu privre la orientarea strategicA a acţiunilor noastre militare comune. Stalin a acceptat o asemenea întîlnire „în vederea unui schimb de pAreri în problema organizArii, în timpul cel mai scurt, a celui de-al doilea front si a anunţat cA Molotov se va duce mai întîi la Londra pentru un schimb de pAreri cu guvernul englez.[T5] Sosit la 20 mai la Londra, V. M. Molotov îi spune premierului britanic, chiar la prima întîlnire, cA U.R.S.S. priveşte problema celui de-al doilea front ca fiind mai importantA decît încheierea tratativelor începute la Moscova cu prilejul vizitei lui Eden. Totuşi, la 26 mai s-a semnat „Tratatul de alianţA sovieto-englez pentru perioada rAzboiului si de colaborare şi ajutor reciproc postbelic. în privinţa celui de-al doilea front, Churchill a declarat cA o debarcare în 1942 în vestul continentului este imposibilA si cA se fac pregAtiri pentru 1943. [76] S-a ajuns la înţelegerea ca aceste convorbiri sA continue la înapoierea lui Molotov de la Washington, înainte ca sA îi, ajuns reprezentantul guvernului sovietic în capitala americanA, un mesaj al lui Churchill îl previne pe Roosevelt asupra asumArii de obligaţii privind o debarcare în 1942 si-1 anunţA cA îl trimite pe Amiralul Mountbatten la Casa AlbA. [77] La 29 mai, Molotov începe seria convorbirilor cu Roosevelt. Printre temele abordate a fost şi cea referitoare la poziţia Statelor Unite faţA de România,

[75] *Corespondenţa...,* voi. 2, pp. 23—25. Primind mesajul, preşedintele Roosevelt i-a spus ambasadorului sovietic, dupA cum a raportat acesta la Moscova, cA Marea Britanie doreşte amînarea deschiderii celui de-al doilea front cu un an şi cA, în consecinţA, ar fi de dorit ca reprezentantul sovietic sA se opreascA, la înapoiere, la Londra, pentru cA atunci va putea vorbi şi în numele lui şi sA se exercite o dublA presiune asupra britanicilor (Cf. *Documentary Survey,* International Affairs, Moscow, 7f1970).

[76] *Documentary Survey,* International Affairs, Moscow, 12f1970.

[77] Mountbatten, şeful operaţiunilor combinate, a pledat împotriva unui al doilea front în Franţa în 1942 şi pentru înlocuirea pregAtirilor de invazie în 1943, cu debarcarea în Africa de [no]rd, „de unde invazia poate sAri prin Balcani de la Belgrad la Varşovia (Cf. D. Fleming, *The Cold War and Its Origins — 1917—1960,* George Allan and Unwin Lt, London, 1961, p. 150).

56

57

Ungaria şi Bulgaria [78]. La 5 (6) iunie, guvernul american a declarat starea de rAzboi cu aceste ţAri. [79] Tot ca urmare a -convorbirilor de la Casa AlbA a fost semnat „Acordul dintre guvernele U.R.S.S. şi S.U.A cu privire la principiile ajutorului reciproc în rAzboiul împotriva agresiunii. Acest document si Tratatul anglo-sovietic din 26 mai au avut o mare importanţA politicA, diplomaticA şi militarA, au pecetluit încheganea definitivA a coaliţiei antihitleriste. Deşi în raportul reprezentantului sovietic, adresat guvernului sAu, se arAta cA în timpul discuţiilor cu Roose-velt şi Marshall aceştia n-au spus nimic concret în legAturA cu deschiderea celui de-al doilea front, elementul cel mai semnificativ al convorbirilor 1-a constituit acordul ca, sub rezerva aprobArii guvernului englez, dupA înapoierea la Moscova a lui Molotov, în cele trei capitale sA fie publicat, în comunicatele comune respective, urmAtorul paragraf identic : „Cu prilejul tratativelor s-a ajuns la o înţelegere deplinA în privinţa sarcinilor imediate ale creArii celui de-al doilea front în Europa» în 1942. Profesorul Woodward noteazA cA guvernul britanic n-a fost consultat în privinţa acestei formulAri.

Reîntors la Londra la 9 iunie, Molotov a continuat convorbirile cu Churchill, care a acceptat includerea paragrafului în comunicatul comun anglo-sovietic. Abia fuseserA puse iscAliturile pe comunicat şi, în aceeaşi salA de şedinţe a guvernului, Churchill i-a înmînat lui Molotov un Aide-Memoire, în care, la punctul 5 se putea citi :

Ne pregAtim sA debarcAm pe continent în august sau septembrie 1942. Aşa cum s-a explicat mai înainte, factorul principal care limiteazA exploatarea

[78] V. Issraeljan, *op. cit.,* p. 109.

[79] HotArîrea a fost luatA şi în urma concluziilor la care ajunsese Statul major american în primAvara anului 1942 cu privire la bombardarea rafinAriilor de la Ploieşti, „izvorul şi robinetul puterii germane. Primul bombardament, ineficace, a avut loc la 12 iunie 1942 (J. Dugan and Carroll Stewart, *Ploieşti. The Great Ground — Air Battle of l August 1943,* Bantam, New York, 1963, pp. 3—15).

forţelor de debarcare îl constituie disponibilul de mijloace speciale de debarcare. Este clar însA cA, dacA numai pentru a întreprinde cu orice preţ acţiuni am executa o anumitA operaţie care s-ar solda cu o catastrofA si ar da putinţa inamicului de a triumfa din cauza eşecului nostru, acest lucru n-ar aduce foloase nici cauzei ruşilor, nici cauzei aliaţilor în ansamblu. Nu se poate spune dinainte dacA situaţia va fi de aşa naturA încît, la termenul indicat, sA fie posibilA efectuarea acestei operaţii. De aceea nu ne putem lua nici un angajament în aceastA chestiune.[80]

Era clar cA problema deschiderii în 1942 a celui de-al doilea front rAmînea „deschisA. Molotov se mai afla la Londra, cînd la 10 iunie comandamentul german, care concentrase la aripa de sud a frontului forţe considerabile, a declanşat pe direcţia Volga-Caucaz ofensiva de varA pe o lArgime de 600 de kilometri. De la 26 mai, *Ajrika Korps* trecuse la ofensivA în Libia, ameninţînd Tobrukul.

Deteriorarea situaţiei militare britanice îl face pe Churchill sA ia iniţiativa unei noi întîlniri cu Roosevelt. La 18 iunie, premierul soseşte pe calea aerului în capitala americanA. Preşedintele se aflA însA la locuinţa sa din Hyde Park (statul New York). Refugiul preferat al lui

[80] W. Churchill, *Memorii,* voi. 7, pp. 294—307 ; B.F.P. Sinteza, pp. 196—198 ; *Corespondenţa...,* voi. l, pp. 481—482 ; V. Issraeljan, op *cit.,* pp. 109—110 ; A. Eden, *The Reckoning,* p. 330; *S.P.C.W.,* voi. l, pp. 230—232 ; *Documentary Survey, loc. cit.* în legAturA cu noţiunea „al doilea front se impune o precizare. Atît S.U.A. cît şi Marea Britanie nu înţelegeau prin operaţiunea din 1942, dacA ar fi urmat sA fie realizatA, cA aceasta reprezintA de acum al doilea front, fapt ce rezultA şi din documentul mai sus citat al guvernului de la Londra. Pentru S.U.A. şi Marea Britanie, deşi termenul se folosea şi pentru 1942 „al doilea front, era plAnuita debarcare din 1943. U.R.S.S. considera cA aliaţii sAi dispun de mijloacele necesare pentru a-1 deschide şi m 1942. în orice caz, liderii sovietici, în timpul misiunii lui Molotov la Londra si Washington, au pus problema ca Statele Unite şi Marea Britanie, declanşînd o operaţie în vestul Europei, sA determine comandamentul german sA transfere de pe frontul de rAsArit 40 de divizii în cursul verii şi toamnei 1942.

Roosevelt au prea oferea cadrul propice unor dispute pu„ litice. Totuşi, premierul îi lasA pe şefii militari sA-şi confrunte încA o datA punctele de vedere si pleacA la Hyde Park. De data aceasta discutA tranşant : „Guvernul britanic este împotriva unei operaţiuni de debarcare la începutul lunii septembrie în Franţa, care se va încheia în mod sigur cu un dezastru. Ne menţinem cu tArie poziţia cA nu trebuie efectuatA nici o debarcare substanţialA în Franţa în acest an.... Americanii sînt iritaţi.

Dimineaţa de 21 iunie îi regAseşte pe preşedinte şi pe premier în tren, în drum spre Washington. Churchill este grav. Rommel capturase Tobrukul... 33 000 de soldaţi britanici cAzuserA prizonieri... Prestigiul militar englez se afla la cea mai joasA cotA. Dar Churchill nu era omul care sA dezarmeze. Se agaţA de cAderea Tobrukului şi o transformA într-un atu. întreaga zi şi o parte a nopţii el îşi înfruntA cu îndArAtnicie partenerii. Criza declanşatA de pierderea Tobrukului îi serveşte ca demonstraţie pentru abandonarea debarcArii în Franţa. Agita spectrul pierderii Cairo-ului şi a Canalului de Suez.[81] InsistA cu virulenţA pentru debarcarea în Africa. Mar-shall şi Hopkins nu sînt de acord cu animarea celui de-al doilea front, dar acceptA sA trimitA 300 de tancuri *Sherinan* şi alte furnituri militare în zona operaţiunilor. „Winston — noteazA Lordul Moran — s-a servit de cAderea Tobrukului pentru a-i aduce pe americani sA deturneze o parte a materialului destinat invaziei în Franţa si sA-1 trimitA în Valea Nilului. El a declanşat deci o serie de evenimente care au condus la «Operaţiunea Torch» (FAclia — debarcarea în Africa de Nord) si, prin aceasta, la întîrzierea invaziei în Franţa pînA în 1944. O sAptAmînA dupA ce premierul plecase, şefii militari americani, convinşi cA nu va exista un al doilea front nici în 1942 si nici în 1943, trag concluzia pregAtirii unei ofensive în sud-estul Pacificului, cu punct de

[81] Pe frontul african se aflau în total trei divizii germane şi opt italiene, în timp ce pe frontul de rAsArit, Germania concentrase, pentru ofensiva de varA, cel mai mare numAr de divizii din tot timpul rAzboiului : 235, iar pînA la sfîrşitul lunii octombrie numArul lor a sporit la 247 *(I.V.O.V.S.S.,* voi. 2, pp. 399, 487, 488).

lecare în Guadalcanal. Patru zile mai tîrziu, Churchill prezideazA la Londra o reuniune a şefilor sAi de stat maior care ajung „unanim la acordul cA operaţiunea «Sledgehammer» (Barosul) nu oferA nici o speranţA de succes. La 8 iulie, el hotArAşte cA Barosul, care oricum era mort de cîtAva vreme, sA fie „îngropat şi îi adreseazA o telegramA în acest sens lui Roosevelt. în debarcarea în Africa de nord francezA „se gAseşte adevAratul al doilea front în 1942. Churchill a avut grijA sA le sublinieze atît preşedintelui, cît şi, mai tîrziu cu o lunA, lui I Stalin, cA o operaţie prematurA peste Canal va ruina o invazie în Franţa în anul urmAtor. Reacţia Statului Major american la aceastA comunicare a fost explozivA. Generalul Marshall si amiralul E. J. King, şeful operaţiunilor navale, cu sprijinul ministrului H. Stimson, au recomandat Casei Albe ca ..Statele Unite sA întoarcA spatele Marii Britanii, care a renunţat la angajamentele asumate în aprilie şi „sA loveascA decisiv Japonia. Ei subliniazA cA, departe de a sprijini o operaţie peste Canal în 1943, invazia Africii de nord franceze în 1942 ar face imposibilA debarcarea pe continent în primAvara anului urmAtor. Pentru prima oarA Roosevelt nu împArtAşeşte opiniile şefilor sAi de stat major. El hotArAşte sA-i trimitA pe Hopkins, Marshall şi King la Londra. La ordinul sAu expres, ei acceptA realizarea *Operaţiunii Torch* pentru luna octombrie. HotArîrea adoptatA la 24 iulie 1942 a blocat practic deschiderea celui de-al doilea front în Franţa înainte de 1944 [82]. Acesta *este momentul*

[82] D. P. *Washington and Casablanca,* pp. 419, 461 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 7, pp. 339—349 şi volumul 8, pp. 20— 38 ; Lord Moran, Memoires, pp. 55—57 ; S.P.C.W., voi. l, pp. 266— 267 ; H. Feiss, op. *cit.,* pp. 42—43, 54, 55—56 ; T. Higgins, op. *cit-,* PP. 32—33. Şefii de stat major americani au ţinut sA sublinieze într-un memorandum remis cabinetului de rAzboi britanic cA prin hotArîrea adoptatA debarcarea în nord-vestul Franţei nu va mai putea fi efectuatA în 1943 şi cA a fost „acceptatA o linie de acţiune defensivA de încercuire a Europei continentale (Grand *Strategy,* volume IV. August 1942 — September 1943 oy Michael Howard, H.M.S.O., London, 1972, pp. XXII—XXIII). O anumitA influenţA a avut-o şi faptul cA pînA în 1943, organismele de informaţii americane erau complet dependente de serviciile speciale britanice care le furnizau datele asupra situa-

din care îşi trage direct rAdAcina şi „Varianta balcanicA, fiindcA fArA intrarea trupelor americane în bazinul mediteranean şi amînarea implicitA a celui de-al doilea front, strategia lui Churchill în sud-estul Europei nu putea acţiona.

Problema problemelor era cum sA fie anunţat Stalin şi, mai ales, sA se gAseascA o modalitate de a-i servi vestea cA deschiderea, în 1942, a celui de-al doilea front în Europa nici nu se mai punea. Momentul le pArea conducAtorilor englezi si americani deosebit de delicat, cu atît mai mult, cu cît ofensiva germanA se dezvolta cu succes. La 18 iulie, Stalin a primit un mesaj de la Churchill, primul care, dupA o perioadA mai îndelungatA, încA dinaintea celei de-a doua Conferinţe de la Washington, punea probleme de substanţA în diferite domenii. Ceea ce a atras atenţia însA la Kremlin era absenţa oricArei referiri la deschiderea, în 1942, a unui al doilea front, precum şi menţiunea fAcutA doar în treacAt, în noianul de argumente în legAturA cu suspendarea» convoaielor cu furnituri militare pe ruta de nord, cA pierderile în nave

...ar face imposibilA crearea, în 1943, a unui al doilea front, cu adevArat puternic.

Stalin a rAspuns la 23 iulie :

Trebuie sA declar foarte categoric cA guvernul sovietic nu se poate împAca cu amînarea organizArii celui de-al doilea front în Europa pentru 1943.

Churchill solicitA, la 31 iulie, o întîlnire cu Stalin, cu care prilej sA-1 informeze asupra planurilor operaţiunilor pe 1942, elaborate împreunA cu Roosevelt. Stalin îi invitA în aceeaşi zi la Moscova [83]. La aceastA datA, Stalin era destul de edificat asupra scopului cAlAtoriei lui Chur-

ţiei din Europa occidentalA şi Germania (Cf. E. Hymoff, *The OSS in World War II,* Ballantine Books, New York, 1972, pp. 49, 68). [83] *Corespondenţa...,* voi. l, pp. 61—68.

chill. Ambasadorul sovietic la Londra comunicase încA înainte de 23 iulie cA în 1942

U.R.S.S. va trebui sA se bazeze numai pe forţele ei. Roosevelt îl convocase la 22 iulie pe ambasadorul sovietic şi i-a împArtAşit cA, deşi personal este în favoarea deschiderii în 1942 a unui al doilea front, Churchill se opune. Preşedintele s-a interesat totodatA şi în legAturA cu opinia guvernului sovietic asupra unei debarcAri a forţelor aliate în nordul Africii. La 30 iulie, M. Litvinov a transmis cA guvernul sovietic are o atitudine negativA faţA de debarcarea în Africa de nord şi insistA asupra deschiderii celui de-al doilea front în vestul Europei. Roosevelt, ascultînd comunicarea, s-ar fi limitat doar sA afirme cA un al doilea front va fi deschis, fArA a specifica însA data. La rîndul sAu, I. Maiski a informat guvernul sovietic cA premierul britanic i-a spus cA intenţioneazA sA-1 convingA pe Stalin de imposibilitatea creArii unui al doilea front în 1942.[84]

Churchill a sosit la Moscova la 12 august, dupA ce a procedat, la Cairo, la reorganizarea Comandamentului britanic din Orientul Mijlociu. Churchill simţea, dupA cum a declarat, cA merge „sA vîndA gheaţA la Polul Nord.

Chiar prima întrevedere Churchill-Stalin a confirmat presupunerile şi datele deţinute de liderii sovietici. Premierul a comunicat cA pînA în septembrie, ultima lunA cu condiţii meteorologice favorabile, nu se va putea întreprinde vreo operaţie de amploare în Europa. El a fost extrem de volubil în legAturA cu declanşarea debarcArii în Africa, realizarea operaţiei *Torch* fiind „o loviturA vitalA împotriva Germaniei, Medite-rana permiţînd sA fie pocnitA „bestia (crocodilul desenat reprezentînd al III-lea Reich) atît în „pîntecele moale, cît şi „peste bot. Stalin a respins argumentele. El a afirmat, totodatA, cA dacA guvernul britanic nu poate efectua debarcarea în Franţa, nu va insista. In memorandumul pe care i 1-a înmînat a doua zi lui Churchill refuzul este apreciat ca „o loviturA moralA resimţitA de întreaga opinie publicA sovieticA, care conta pe crearea

[84] I. Zemskov, *Diplomatic History of the Second Front,* International Affairs, Moscow, 9f1961 ; *Documentary Survey,* internaţional Affairs, Moscow, 5f1974.

celui de-al doilea front, ceea ce complicA situaţia Armatei Roşii pe front şi creeazA prejudicii planurilor Comandamentului Sovietic.

Churchill a rAspuns printr-o notA memorialA, în care a indicat cA în cursul convorbirilor din mai-iunie cu Molotov n-a fost luat nici un angajament asupra celui de-jal doilea front şi cA paragraful din comunicatele comune a reprezentat un truc de rAzboi pentru a-1 induce în eroare pe inamic. In cursul întîlnirii din 15 august, dupA ce Stalin a afirmat cA deşi debarcarea în Africa nu va uşura presiunea asupra U.R.S.S. şi va avea o importanţA indirectA pricinuind o loviturA Axei, Churchill a declarat cA în cursul lunii august va fi efectuatA o incursiune, de 24 de ore, asupra coastei franceze cu scopul de a menţine Germania într-o stare de tensiune şi a-i crea impresia cA debarcarea în Europa va avea loc în 1942. [85] Totuşi, dupA cum avea sA admitA chiar Churchill, într-o notA secretA adresatA şefilor sAi de stat major, la Moscova ci a lAsat sA se înţeleagA cA aliaţii Accidentali se pregAtesc sA deschidA „un al doilea front în 1943 si vor folosi pentru ofensiva împotriva Germaniei şi Italiei 50 de divizii. [86]

In pofida încordArii în care au avut loc convorbirile si a faptului cA acum era clar cA nu va exista un al doilea front în 1942, si poate nici în 1943, ambele pArţi au apreciat importanţa lor pentru cA au stabilit un contact direct, personal, care a înlesnit schimburile ulterioare de vederi şi au reafirmat hotArîrea de a continua rAzboiul pînA la completa distrugere a hitlerismului si a oricArei tiranii similare.

Pe frontul de rAsArit, trupele fasciste, în plinA ofensivA de varA, pAtrundeau tot mai adînc în sudul Uniunii Sovietice. La 19 septembrie a fost angajatA bAtAlia Sta-iingradului, cea mai mare epopee militarA pe care o cunoscuse istoria. La 23 octombrie, trupele britanice au

[85] *Documentary Survey,* loc. cit. AceastA operaţiune a avut loc patru zile mai tîrziu, în sectorul portului Dieppe, folo-sindu-se un desant eanadiano-britanic, care totaliza 6 000 de oameni.

[86] *Grand Strategy,* voi. 4, p. 211. 64

strApuns liniile germano-italiene în Libia si, în zece zile, au încheiat victorioase bAtAlia

de la El-Alamein. Churchill era într-o stare de spirit euforicA. Numai cu o lunA în urmA, el considera cA poziţia sa de premier devenise cea mai vulnerabilA de la izbucnirea ostilitAţilor.

Chiar în perioada lui cea mai criticA, Churchill a impulsionat pregAtirea operaţiunii *Torch.* La 21 septembrie, dupA o întrevedere cu generalul Eisenhower acesta a raportat la Washington cA premierul britanic, pe baza unei treceri în revistA a resurselor ce vor fi folosite, a conchis cA „«Torch»- eliminA în mod practic orice posibilitate pentru (a întreprinde) «Roundup» în 1943. Cu acelaşi prilej, Churchill *a* insistat ca aceastA concluzie sA nu fie în nici un caz comunicatA Uniunii Sovietice.[87]

între timp. o armadA de 650 de vase se apropia de coastele Africii. La 8 noiembrie a început debarcarea pe plajele de la Casablanca, Oran si Alger. In aceeaşi zi, Hitler ordonA ocuparea Franţei de la Vichy. [88] A doua zi îl convoacA la Miinchen pe ministrul de externe al Italiei, contele G. Ciano, si-i comunicA acordul de capturare imediatA a Corsicei şi Tunisiei. Forţele blindate germano-italiene au pAtruns, la 14 noiembrie, în Tunisia, însA între timp americanii ocupaserA, în Algeria, Bone (An-naba), iar englezii, Tobrukul.

Churchill si Roosevelt vAd în buletinele sosite din Africa de nord si de pe frontul de rAsArit semnele viitorului. Primul schiţeazA pentru şefii sAi militari urmAtorii paşi : un atac decisiv în Italia, atragerea Turciei si, din aceastA ţarA, operaţiuni în Balcani.[89] Intr-un mesaj adresat Londrei, Roosevelt împArtAşeşte idei similare.

[87] S.P.C.W., voi. l, p. 325.

[88] H.W.D., pp. 163—165, 184—185.

[89] AceastA viziune a fost descrisA de Churchill, la 9 noiembrie, şi ambasadorului Maiski, care a desprins concluzia cA în 1943 „vor avea loc operaţiuni în Mediterana (Sicilia, Sardinia, Italia, Balcani) şi numai în 1944 (sau cel mai curînd la sfîrşitul anului 1943) operaţiile militare vor fi mutate în Franţa... (Cf. *Documentary Survey,* International Affairs, Moscow, 7f1974). în nota adresatA la începutul lui decembrie 1942 şefilor sAi de stat major, Churchill, analizînd implicaţiile generale ale bAtAliei de la Stalingrad, sublinia cA U.R.S.S. nu numai cA nu a fost slAbitA dar a impus o înfrîngere Germaniei şi aliaţilor ei şi

La .19 noiembrie, la nord-vest de Stalingrad începe uriaşa contraofensivA sovieticA. In aceeaşi zi, Roosevelt îi telegrafiazA lui Stalin propunîndu-i o întîlnire în trei, în vederea coordonArii viitoarelor acţiuni. Cîteva zile mai tîrziu îi scrie în acelaşi sens şi lui Churchill. Schimbul de scrisori continuA în luna decembrie. Stalin s-a arAta*: reticent faţA de participarea la conferinţA şi a invoca' ofensiva în plinA desfAşurare. Din cu totul alte motive se aratA reticent faţA de o întîlnire în trei si Churchill. La 12 decembrie îi scrie lui Roosevelt : „Singura întrebare pe care ne-o vor pune ruşii sau singura care conteazA pentru ei va fi : „Veţi realiza al doilea front în 1943, cînd si cu ce forţe ?. De aceea insistA ca întîlni-rea sA se desfAşoare în doi, cu participarea conducAtorilor militari britanici si americani. [90]

Prima zi a noului an 1943 a coincis cu începerea ultimei etape a bAtAliei de la Stalingrad. Cu fiecare zi ce trecea, devenea tot mai evident cA grupare? de trupe încercuite nu va avea scApare. Intr-adevAr, la Stalingrad trupele blocului fascist au pierdut un sfert din efectivul pe care-1 aveau pe frontul de rAsArit, înrAutAţirea situaţiei militare a Germaniei a ridicat presiunea în statele majore american si englez. La 2 ianuarie, şefii de stat major britanici au rezumat disputele cu colegii lor americani într-un memorandum pe care li 1-au înaintat : „în cele mai multe probleme noi sîntem de acord cu şefii de stat major ai S.U.A. Principalul punct de diferenţA constA în faptul cA noi pledAm pentru o politicA viguroasA de continuare a «Operaţiunii Torch», însoţitA de o realizare cît de larg posibilA a «Operaţiunii Bolero» (planul de pregAtire, în Anglia, a invaziei), în timp ce şefii de stat major ai S.U.A. favorizeazA investirea principalului

în consecinţA „înainte de a se încheia anul 1942 se poate trage cel puţin concluzia cA în 1943 nu va putea surveni nici un transfer important de trupe germane de pe frontul rAsAritean pe cel apusean *(Grand Strategy,* voi. 4, p. 211). „Acest nou fapt de primA mArime dAdea posibilitatea, dupA opinia premierului britanic, de a se acţiona şi mai hotArît în Mediterana. [90] D. P. *Washington and Casablanca,* p. 500.

efort în «Roundup» (invazia în 1943), concomitent cu o politicA de imobilizare în Mediterana, cu excepţia spaţiului aerian. In conformitate cu amintitele directive ale îui Churchill, ei au explicat cA prin exploatarea viguroasA a *Operaţiunii Torch* înţeleg : a) scoaterea din rAzboi a Italiei ; b) atragerea Turciei în rAzboi, si c) sA nu se dea Axei rAgazul de a-si reveni.[91] într-un al doilea memorandum, consacrat planurilor de atragere a Turciei în rAzboi si de folosire a teritoriului acestei ţAri pentru o ofensivA în Tracia, dupA ocuparea Dodecanezului, se spunea :

29. ExistA douA alternative pentru liniile de înaintare din Tracia în Balcani ; (spre) Nord în Bulgaria ; sau (spre) vest în Macedonia.

Nord, în Bulgaria.

30. Obiectivele unei înaintAri spre nord vor fi liniile de comunicaţii ale bazinului dunArean si cîmpurile petrolifere de la Ploieşti, care sînt atît de vitale Germaniei încît ea le va apAra, dacA va fi nevoie, în detrimentul altor zone. Linia de înaintare va strAbate o ţarA ostilA, în care liniile de comunicaţii, care totdeauna favorizeazA pe inamic, sînt atît de proaste, încît, la început vor împiedica probabil un progres prea mare. Acest curs ar putea stAvili unele forţe ale Axei dar va avea un efect redus asupra Balcanilor în general.

Vest, în Macedonia.

31. Obiectivul unei înaintAri spre vest va fi Salonic. OdatA stabiliţi acolo, noi forţe vor putea fi debarcate precum si arme pentru forţele patriotice din Grecia, Albania si sudul Iugoslaviei. Atunci va fi posibil, în conjuncţie cu patrioţii, sA rupem liniile de comunicaţie ale Axei si sA cîstigAm controlul întregii regiuni.[92]

[81] D. P. *Washington and Casablanca,* pp. 738, 740, 769 ; Grand *Strategy,* voi. 4, pp. 602—612.

[92] D. P. *Washington and Casablanca,* pp. 769— *no.*

67

Scurte concluzii

A. Spre sfîrşitul anului 1942, în pofida persistenţei a numeroase divergenţe, coaliţia antihitleristA era închegatA şi depAşise momentele cele mai periculoase. U.R.S.S. nu se prAbuşise, cum sperau duşmanii şi se temeau aliaţii. Ea a devenit, prin amploarea şi mAreţia efortului de rAzboi, pivotul coaliţiei antihitleriste pe cîmpurile de luptA. Rolul ei politico-diplomatic a sporit. OdatA cu intrarea Statelor Unite în rAzboi, resursele umane si materiale ale coaliţiei depAşeau cu mult pe cele ale Axei. In toamna anului 1942 a început cotitura în cel de-al doilea rAzboi mondial. Antagonismul dintre cele douA tabere avea cauze temeinice de a fi ireductibil. DesfAşurarea evenimentelor avea sA confirme falsitatea oricAror calcule care s-au întemeiat pe o revoltA în U.R.S.S. în perioada defensivei strategice, pe armistiţiu sau pace separatA, pe posibilitatea unei înţelegeri «ie o naturA sau alta între statele capitaliste pentru a forma un front comun anticomunist şi antisovietic. TotodatA, primii ani ai rAzboiului, demonstrînd capacitatea Marii Britanii de a rezista si înfrunta agresiunea, au fAcut sA aparA şi semnele cA cercurile ei conducAtoare nu mai puteau determina ca aceastA ţarA sA joace un rol primordial de una singurA si cA dependenţa, în efortul de rAzboi, de Statele Unite îi va influenţa statutul internaţional, dupA cum necesitatea alianţei cu U.R.S.S. îi va limita ambiţiile. B. Orientarea strategiei britanice spre Mediterana si zonele adiacente, în primul rînd spre Balcani, a fost constantA. Nici eşecul „proiectului britanic de la începutul anului 1941, şi nici ocuparea Greciei şi Iugoslaviei n-au descurajat gîndirea strategicA britanicA. Intervalul decembrie 1941— ianuarie 1943 a constituit fundalul pe care s-a elaborat „Marea Strategie anglo-americanA pe durata rAzboiului. AceastA perioadA e marcatA de decizii care au condus la amînarea deschiderii unui al doilea front, pînA la faza finalA a rAzboiului *în intenţia guvernului*

britanic aceasta fiind de naturA sA permitA realizarea „Variantei Balcanice, încA în cursul întrevederii de la Moscova, din august 1942, Churchill i-a spus lui Stalin : Noi nu considerAm cA Franţa este singurul loc unde poate fi stabilit un al doilea front.

„Varianta BalcanicA a constituit o expresie revelatoare a strategiei cercurilor conducAtoare din Anglia în ceea ce priveşte desfAşurarea operaţiunilor pe continentul european în strînsA dependenţA cu proiectele pAstrArii si chiar extinderii influenţei antebelice britanice în aceastA zonA. *„Varianta balcanicA s-a articulat ca o parte componentA a strategiei britanice în cursul unui proces care a fost influenţat de desfAşurarea generalA a rAzboiului şi de scopurile postbelice ale Marii Britanii. ConturatA încA în prima fazA* a *celui de-al doilea rAzboi mondial, ea avea sA ocupe un loc tot mai important în planurile strategice britanice începînd din anul 1943, cinA, odatA cu deţinerea de cAtre puterile anglo-saxone a întregii Africi de nord, s-a pus tot mai acut problema direcţiei de acţiune a acestor puteri pe continentul european, în toate stadiile ei, aceastA laturA a strategiei britanice a fost intim legatA de operaţiunile desfAşurate în Mediterana şi de problema deschiderii celui de-al doilea front în vestul Europei.* PAtrunderea trupelor anglo-ame-ricane prin Balcani, în condiţiile în care se cAuta ca un al doilea front, în vestul continentului, sA fie deschis numai în ajunul prAbuşirii Germaniei, urmArea, pe plan politic, menţinerea structurilor existente în ajunul rAzboiului în ţArile cotropite de AxA sau care fuseserA atrase de partea ei, împiedicarea iproceselor revoluţionare, limitarea influenţei Uniunii Sovietice în lumea postbelicA, guvernarea relaţiilor internaţionale prin politica imperialistA a „echilibrului de forţe si a „sferelor de influenţA. „Varianta *balcanicA a fost o concepţie politico-militarA şi nu se poate izola, nici mAcar din considerente metodologice, latura militarA de cea politicA.*

Prin declanşarea *Operaţiunii Torch,* pentru anglo-americani s-a încheiat prima fazA a cAutArii unei strategii comune împotriva Germaniei. Spre sfîrşitul anului 1942 a devenit evident cA, deşi anglo-americanii depAşiserA faza deiensivei strategice, nu cAzuserA încA de acord asupra strategiei etapei urmAtoare, planurile lor conti-nuînd a fi determinate de perspectivele luptei de pe

W

frontul rAsAritean. Cauza pentru care în aceastA perioadA a desfAşurArii rAzboiului împotriva Germaniei a prevalat, în mare mAsurA, adoptarea unor puncte de vedere britanice de cAtre americani a fost dependenţa de poziţiile pe care Marea Britanie le deţinea pe teatrele de operaţiuni potenţiale pentru acţiunile puterilor anglo-saxone. Situaţia, care a durat pînA la completa mobilizare a resurselor umane şi materiale ale S.U.A. — cînd aceastA ţarA, deţinînd elementul determinant al viitoarelor operaţiun; a devenit hotArîtoare şi concepţia strategicA americanA — a avut drept consecinţA concentrarea, în bazinul mediteranean, a unor importante forţe. Pentru declanşarea *Operaţiunii Torch* au fost pregAtite trupe cu ur efectiv de 250 000 de oameni. Acumularea de trupe si uriaşe mijloace de luptA în bazinul mediteranean a dar strategilor britanici prilejul de a cAuta fixarea lor în aceastA zonA în vederea pAtrunderii în Europa prin „pînte-cele moale, cu toate implicaţiile pentru Europa postbelicA. »

C. PînA la sfîrşitul anului 1942, pentru Marea Britanie, operaţiunile din Mediterana au avut rolul cel mai important.

Paradoxal, odatA cu realizarea *Operaţiunii Torch,* rolul Mediteranei ca teatru de operaţiuni principal a început sA scadA. Pe mAsurA ce ofensiva sovieticA urma sA se apropie de centrul Europei, strategii americani aveau sA considere cA Mediterana va fi capcana care. fArA a permite rezultate decisive pentru interesele Statelor Unite, în sudul Europei, va conduce la pierderea Europei occidentale.

Primii ani ai rAzboiului au demonstrat si faptul cA. deşi importantA, linia de comunicaţii

prin Mediterana nu era vitalA pentru Marea Britanie şi cA, în condiţiile tehnicii navale moderne, traficul poate fi efectuat prin ocolirea Africii în dublu sens, inclusiv al trimiterii de trupe din metropolA în Egipt.
La sfîrşitul anului 1942, balanţa dintre cele douA tabere apArea în poziţia de echilibru, îi rA-mînea cîmpului de luptA sA indice cA aceastA situaţie nu era decît o iluzie opticA.

Partea a 11-a
AL TREILEA FRONT

...„Şi dacA valul Ne *saltA, se cuvine a-l folosi. ZAdArnicim altfel prilejul bun.*
Shakespeare (IULIUS CEZAR)

BAtAlia de la cotul Donului si zAvorîrea fermA a grupArii de trupe, printre care 18 divizii româneşti, de cAtre Armata SovieticA, a cAzut ca un trAsnet asupra Bucureştiului. Soarta înverşunatelor lupte de la Stalingrad nu fusese încA pecetluitA, dar vîrfurile regimului anto-nescian simţeau cA terenul începe sA le fugA de sub picioare. Ion Antonescu îi cere lui Hitler sA-1 primeascA la Cartierul General pentru a-i înfAţişa situaţia gravA pe care o are România în prezent, tocmai cînd *se gAseşte cu armata distrusA şi cu economia naţionalA ameninţatA*[1] (subl. *E.P.).*
Memorandumul remis de Antonescu si pe oare Hitler îl examineazA la 11 ianuarie 1943 traseazA un bilanţ sumbru : 286 000 de morţi, invalizi, dispAruţi. Pierderile armatei române înscriu şi zeci de mii de rAniţi, precum şi materialul pentru 25 de divizii. Intre 1940 si 1942 au fost exportate pentru puterile Axei 8 285 185 tone de petrol, din care Germania a primit 6 315 252 de tone, astfel „România s-a expus... pericolului secAtuirii rezervelor sale de petrol. Finanţarea exportului cAtre Germania, livrArile de petrol la preţuri antebelice, plata exorbitantA

[1] *A.I.C. Fond P.CM.,* Dosar 183f1943. Copia memorandumului remis lui Hitler cu ocazia vizitei la Cartierul General al Fiihrerului, ianuarie, 1943, fila 7.

a cheltuielilor de întreţinere a unitAţilor Wehrmacht-ului „au provocat o inflaţie gravA în România. [2] Argumentele nu sînt însA de naturA sA-1 impresioneze pe Hitler. Dealtfel, ele nu aduc nimic necunoscut Fiihrerului.

6. ÎN PRAGUL ANULUI 1943

Deşi datele de sintezA prezentate de Antonescu lui Hitler exprimau realitAţile crude, ele nu reflectau decît o parte a tabloului. România se afla în al doilea an de rAzboi şi acest al doilea an adusese o înrAutAţire considerabilA a tuturor problemelor. Cu cit maşina de rAzboi fascistA pAtrundea mai adînc spre rAsArit, cu atît mai mult se resimţeau consecinţele participArii la agresiunea hit-leristA. In cursul anului 1942 a devenit tot mai evident cA poporul român, care nu dorise a§est rAzboi, îl ura din ce în ce mai mult, cA se fAcea tot mai resimţitA activitatea patrioticA *a* Partidului Comunist Român, care dînd glas frAmîntAriJor şi aspiraţiilor uriaşei majoritAţi a populaţiei ţArii, demasca instaurarea regimului antones-cian, agresiunea Germaniei fasciste şi rAzboiul împotriva Uniunii Sovietice, organiza rezistenţa antifascistA si lupta maselor pentru rAsturnarea dictaturii, pentru ieşirea din rAzboiul purtat alAturi de Germania şi alAturarea României la forţele antihitleriste. Starea de spirit în rîndul maselor largi populare s-a transmis şi armatei, dorinţa militarilor români de a se pune capAt rAzboiului devenind generalA din a doua jumAtate a anului 1942[3]. Cu toate

[2] *Ibidem,* filele 3—5.

[3] Cf. General maior dr. Constantin Olteanu, colonel d r. llie Ceauşescu, colonel dr. Vasile Mocanii, *Activitatea Partidului Comunist Român în armatA, 1921—1944,* Editura MilitarA, Bucureşti, 1974, pp. 191—196 ; Gh. I. loniţA, A. Simion, *Clasa muncitoare, forţa socialA fundamentalA a mişcArii antifasciste în România.* Editura politicA, Bucureşti, 1974, pp. 96—110, 113— 130, 145. Fostul diplomat german Ulrich von Hassell, executat în 1944 pentru participarea la complotul împotriva lui Hitler, care în toamna anului 1941 şi în primAvara 1942 a cAlAtorit în România în calitate de membru al conducerii lui Mitteleuro-pAischen Wirtschaftstag nota în jurnalul sAu, în urma convorbi-

acestea, cApeteniile regimului au antrenat si mai mult România în rAzboi. Ion Antonescu şi Mihai Antonescu mai aveau convingerea cA participarea la rAzboiul împotriva U.R.S.S. va fi protejatA de impunitate, cA vor putea manevra pe tArîmul politico-diplomatic speculînd divergenţele dintre Uniunea SovieticA şi puterile anglo-saxone. încA din faza iniţialA a rAzboiului, arAta un bun cunoscAtor al scenei politice româneşti, diplomatul Al. Cret-zianu, „(Ion) Antonescu era atît de convins de incompatibilitatea dintre Marea Britanie si Uniunea SovieticA încît orice fel de înţelegere între ele îi pArea de neconceput. [4]

Gravitatea situaţiei pe front şi caracterul tot mai îngrijorAtor al stArii de nemulţumire din ţarA si din rîn-durile armatei fac însA ca în cursul unei conferinţe a personalului din centrala Ministerului Afacerilor StrAine, M. Antonescu sA lanseze ideea pregAtirilor .,pentru ceasul cînd pacea va trebui sA aşeze noua ordine europeanA. El- lasA sA se întrevadA intenţia de a aduce persoane apte pentru tatonAri, deoarece

Nu avem un corp diplomatic, pe care sA ne putem rezema rAspunderile în împrejurArile acestea grele [5].

Paternitatea ideii unei mişcAri în rîndurile corpului diplomatic o avusese Maniu cu prilejul întîlnirii, la

rllor cu oficialitAţile celui de-al III-lea Reich la Bucureşti : „SituaţiapoliticA internA este pe cît de neclarA, pe atît de labilA... Poporul este sArac şi nu se poate aproviziona. Din punct de vedere politic lupta continuA subteran. Guvernul nu are spatele acoperit şi este privit ca o slugA germanA *(Von Andern Deutschland,* Fischer Biicherei, FrankfurtfMain und Hamburg, 1964, pp. 206, 234). Hassel care se declarA „îngrozit de acest majur brutal, lipsit de culturA şi superficial, cum îl caracterizeazA pe von Killinger, aratA cA ministrul este de pArere cA cel mai bun lucru ar fi sA se dea foc Bucureştiului.

[4] Al. Cretzianu, *The Lost Opportunity,* Johnatan Cape, Lon-don, 1957, p. 75. în anturajul lui I. Antonescu se considera cA rAmAsese un admirator al Marii Britanii încA de pe vremea cînd, dupA primul rAzboi mondial, îndeplinise funcţia de ataşat militar la Londra.

[5] *A.I.C., Fond* P.C.M., Dosar 211f1942, filele 94, 100.

21 aprilie 1942, a unor fruntaşi naţional-ţArAnişti la Do-breşti, unde se afla ferma lui I. Mihalache. Conţinutul discuţiilor a fost adus la cunoştinţa lui I. Antonescu de cAtre Biroul 2. [6] Concluzia informArii suna astfel :

Cele douA grupAri politice înţeleg sA rAmînâ în rezervA, mulţumindu-se a marca poziţia lor democraticA şi în spiritul anglo-americanilor, prin memorii si proteste, de cîte ori se va ivi ocazia, spre a asigura simpatia marilor democraţii pentru România.

într-adevAr, principala formA de manifestare a „opoziţiei naţional-ţArAniste şi liberale sînt memoriile, dintre care unele, trimise pe diferite canale dincolo de graniţA, sînt folosite de propaganda britanicA de rAzboi. [7] Dealtfel, nu se poate uita cA însAşi ascensiunea dictaturii fasciste a fost facilitatA de poziţia conducAtorilor principalelor partide burgheze — Partidul Naţional ŢArAnesc şi Partidul Naţional Liberal. Cantonaţi într-Tm antagonism total faţA de dictatura lui Carol al II-lea, aceştia au înlesnit şi acceptat instaurarea noului regim, avînd drept premisA cA „formula Antonescu este singura posibilA si acceptabilA şi cA, la momentul oportun, generalul le va ceda locul. Chiar atunci s-a stabilit un *modus vivendi, a* cArui bazA a fost conţinutA explicit în scrisoarea lui I. Maniu şi C. I. C. BrAtianu cAtre I. Antonescu din noiembrie 1940 :

[6] *Ibidem,* Dosar 235f1942, filele 1—2. Pe aceastA notA existA o rezoluţie a lui 1. Antonescu : „LasA-i sA trAncAneascA....

[7] încA în primAvara anului 1940, Secţia „D (diversiune politicA) a Ministerului de rAzboi britanic „a cAutat sA-1 foloseascA pe luliu Maniu şi partidul sAu national-ţArAnesc sA lucreze pentru noi pe tArîmul propagandei, a scris fostul colonel Byckham Sweet-Escott, în cartea sa consacratA activitAţii S.O.E. : *Baker Street Irregular,* Methuen et Co. Ltd, London, 1965, p. 79. Autorul a lucrat la „Secţia Balcani şi, dupA constituirea ramurii S.O.E. la Cairo, a coordonat numeroase activitAţi privind România, în martie 1944 i s-a încredinţat funcţia de conducere a secţiilor bulgarA, românA şi ungarA din „Forţa 133 (denumirea codificatA a ramurii S.O.E. din Cairo), în legAturA cu „Forţa 133 vezi şi D. Hamilton-Hill, *S.O.E. Assignment,* William Kimber, London, 1973, pp. 54, 68—69.

Menţinerea forţelor de rezervA este un imperativ nu numai în acţiunea militarA, ci şi în

cea politicA. [8]
Acest punct de vedere a fost întru totul acceptat si a constituit una din marile piedici în calea unirii tuturor forţelor democratice si antifasciste pe platforma salvArii României *prin luptA,* pentru doborîrea dictaturii, scoaterea din menghina Germaniei naziste si din rAzboiul de agresiune. TotodatA Maniu pronunţîndu-se în favoarea abrogArii Dictatului de la Viena a definit, încA în noiembrie 1940, o constantA a convingerilor sale declarînd : „sA mergem alAturi cu Anglia, care va cîştiga rAzboiul şi va dicta noua hartA a Europei. [9]

Unilateralitatea lui Maniu, *faptul cA planurile sale se bazau pe ceea ce credea cA vor întreprinde puterile anglo-saxone şi în special Marea Britanie mai ales în perimetrul balcano-dunArean şi în legAturA cu România,* izvorau din anticomunismul sAu, din neîncre-.derea în forţa de acţiune a maselor si absolutizarea în politicA a combinaţiilor oculte de cabinet, din nedesci-frarea factorilor motori ai rAzboiului, cu totul si cu totul deosebiţi de cei din perioada primului rAzboi mondial.
DupA cum se aratA într-un studiu, o parte însemnatA a liderilor politici ai burgheziei dupA ce a fost de acord cu participarea la rAzboi, în faza iniţialA a acestuia, s-a opus continuArii operaţiilor militare, pronunţîndu-se pentru ieşirea României din rAzboi, pentru readucerea trupelor române în ţarA. „Consemnînd aceastA

[8] Cf. I. Popescu-Puţuri, G. Zaharia, I. RAdulescu, *Insurecţia armatA antifascistA din august 1944 şi participarea României la înfrîngerea Germaniei hitleriste. însemnAtatea lor în istoria poporului român,* în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngA C.C. al P.C.R., nr. 2f1965. Dealtfel, în mai 1941, I. Antonescu declara unui lider al P.N.Ţ. : „Deşi eu cred cA şansele de victorie finalA germanA sînt d'e 90 la sutA, nu mA gîndesc sA distrug rezerva eventualA pentru o politicA opusA celei pe care o slujesc eu *(Ibidem).*

[3] Arhiva Ministerului de Interne, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, pachetul 2, Dosar 369, *Raport asupra activitAţii grupArii naţional-ţArAniste şi a lui luliu Maniu, de la l septembrie 1940 pînA în prezent* (mai 1943), cf. copia din *A.I.S.I.S.P.,* PP. 154, 159 (în continuare : Dosar 369).

atitudine, un document de epocA precizeazA cA partidele burgheze- motivau cererea lor «prin primejdia de a ne asocia la un rAzboi de agresiune şi de a suporta alAturi de AxA o înfrîngere», care dupA pArerea lor era sigurA... Ele erau împotriva colaborArii de arme cu acei care contribuiserA determinant la ciuntirea teritorialA a României şi cAlcaserA în picioare onoarea si demnitatea poporului român... Pe fondul unei situaţii interne si externe defavorabile Germaniei naziste si dictaturii anto-nesciene s-a amplificat atitudinea partidelor burgheze de reprobare a rAzboiului dus alAturi de AxA".[10]
La sfîrşitul lunii septembrie 1942, deci dupA vizita lui Churchill la Moscova, conducerea P.N.Ţ., analizînd desfAşurarea rAzboiului, considera : „Crearea unui nou front în Europa nu este posibilA în cursul acestui an si Rusia nu va fi scoasA din luptA pînA la începutul iernii.
Este fireşte imposibil de precizat momentul cînd anglo-americanii vor trece de la defensivA la ofensivA şi cînd se poate aştepta o acţiune în stil mare pentru crearea noului front. Se pare cA nu sînt prea grAbiţi cu dezlAnţuirea acestei acţiuni. Primul motiv e desigur dorinţa unei pregAtiri temeinice, care sA nu neglijeze nimic, ceea ce ar putea asigura un maximum de sorţi de izbîndA. Al doilea motiv pe care-1 bAnuim este cA, dupA toate probabilitAţile, nici anglo-americanii nu ar dori sA

[10] Colonel dr. Ilie Ceauşescu, *Aspecte privind poziţia partidelor burgheze iatA de dictatura antonescianA şi rAzboiul împotriva U.R.S.S.,* (septembrie 1940 — iunie 1944), în volumul *Insurecţia din august 1944 şi semnificaţia ei istoricA,* Editura MilitarA. Bucureşti, 1974, pp. 73—74. Vezi de acelaşi autor, *Aspecte contradictorii în atitudinea unor forţe politice burgheze din România faţA de problemele militare şi politice ale ţArii în perioada septembrie 1940—august 1944,* în volumul : *File din istoria militarA a poporului român,* Editura MilitarA, Bucureşti, 1973 pp. 202—203 ; dr. Gheorghe Zaharia relevA cA atît I. Maniu cît si C.I.C. BrAtianu „nu credeau într-o victorie germanA si nu o doreau, dar contau cA germanii şi sovieticii se vor distruge reciproc şi cA totul se va termina printr-o victorie anglo-ameri-canA... (Autorul cit., *Pages de la resistance antifasciste en Rou-manie,* Editions Meridiane, Bucarest, 1974, pp. 66—67).

vinA prea curînd în ajutorul bolşevismului. Ceea ce convine perfect si intereselor

româneşti.
Desigur cA identificarea în ochii lumii a intereselor lor de clasA cu cele ale poporului era o metodA „clasicA a politicienilor burghezi. TotodatA, naţional-ţArAnistii îi cereau lui I. Antonescu aducerea armatei române în ţarA. în concepţia liderului naţional-ţArAnist, o asemenea acţiune avea o mare însemnAtate în asigurarea planurilor pentru care fAcea demersuri pe lîngA I. Antonescu si, nu mai puţin, pe lîngA puterile anglo-saxone, precum si în garantarea succesiunii regimului fascist în favoarea partidelor burgheze. Aceste demersuri aveau un caracter cu atît mai presant, cu cît, dupA cum considera conducerea P.N.Ţ., „în cea mai mare parte a ţArii domneşte o atmosferA prerevoluţionarA, care poate izbucni oricînd.[11]
Al. Cretzianu, care a fost în tot timpul rAzboiului unul dintre consilierii de politicA externA ai lui Maniu si autor a numeroase memorii trimise în strAinAtate în 1942, a relatat despre convorbirile cu liderul naţional-ţArAnist :
Fiind convins cA guvernul Antonescu ar ceda îrînele la timp, 1-am întrebat pe Maniu cum privea rAsturnarea, de sus sau de jos. FArA a ezita, el a rAspuns cu un zîmbet abia perceptibil : „De sus.[12]
Teama de mase, de consecinţele politice de dupA rAzboi, ale unei ridicAri armate împotriva regimului an-tonescian si a Germaniei fasciste 1-a urmArit permanent pe Maniu în acţiunile lui. Totuşi el îşi dAdea seama cA, într-un fel sau altul, trebuia sA gAseascA, tocmai pentru a-si atinge ţelurile, o cale de discuţii cu forţa care întruchipa aspiraţiile maselor : partidul comuniştilor. De aceea, în articolul mai sus citat, se aflA o aluzie care putea fi un semnal al dorinţei de a reînnoi dialogul, în acest sens a şi fost înţeleasA încâlcita apreciere.
[11] *A.I.S.I.S.P.,* Cota Ab-XXVI-2, inv. 462, Buletinul P.N.Ţ.,
30 septembrie 1942.
[12] Al. Cretzianu, *op. cit.,* p, 96.

;ii
Citim în Buletinul naţional-ţArAnesc din 30 septembrie 1942 : „Orice patriot prevAzAtor si înţelept trebuie sA-şi spuie cA o naţiune mare ca cea ruseascA nu poate fi distrusA, dar cA o naţiune micA şi relativ slabA ca cea românească poate plAti scump un rAzboi de agresiune, cum este calificatA de anglo-saxoni participarea noastrA la operaţiunile militare împotriva Rusiei. [13]
In cursul anului 1942, P.C.R., care a fost singura forţA politicA din România care s-a ridicat de la început împotriva dictaturii fasciste şi a participArii la rAzboiul împotriva U.R.S.S. şi a ţArilor din coaliţia antihitleristA, îşi intensificase activitatea de unire a tuturor forţelor antifasciste si democrate, pentru recîstigarea libertAţii şi independenţei naţionale. P.C.R. s-a solidarizat cu principiile „Cartei Atlanticului şi a considerat cA aceasta poate fi baza comunA de colaborare pentru toate forţele patriotice româneşti, în acest sens a propus P.N.Ţ. ca, fArA alte condiţii, colaborarea sA se înfAptuiascg prin acceptarea comunA a „Cartei Atlanticului. [u]
Rezoluţia C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, în spiritul platformei-program „Lupta poporului român pentru libertate şi independenţA naţionalA, din 6 septembrie 1941, declara solemn : *Partidul nostru, fArA sA înceteze propaganda Principiilor sale şi a programului sAu final, renunţA la orice acţiune sau lozincA de acţiune care ar putea sA-l despartA de celelalte partide, grupe şi personalitAţi patriotice, în interesul Frontului Unic Naţional al poporului român.*[15]
[13] *A.I.S.I.S.P.,* „România liberA,
[14] *Ibidem,* Cota A-XXVI-9.
[15] *Ibidem,* Cota Ab-XXVI-1. încA în august 1941, C.C. al P.C.R., chemînd la fAurirea unui *Front Unic de luptA* al întregului popor împotriva ocupanţilor fascişti, declara : „Toţi prietenii Angliei (conducAtori naţional-ţArAnişti, liberali, sociaJ-democraţi) se pot uni şi trebuie sA se uneascA cu toţi aceia care au luptat pînA la atacul banditesc antisovietic al lui Hitler, pentru apArarea pAcii şi independenţei naţionale. *(Ibidem,* cota Ab-XXV-II, Inv. 1122).

Partidul declara ca singurul criteriu al colaborArii atitudinea faţA de fascismul german şi de rAzboiul sAu tîlhAresc. La 26 ianuarie, conducerea partidului s-a adresat cu un apel la colaborare şi luptA comunA pentru salvarea poporului român şi armatei sale, pentru crearea Frontului Unic Naţional al tuturor patrioţilor în baza Platformei din 6 septembrie 1941[16].
în procesul închegArii şi definitivArii cadrului coaliţiei antihitleriste, P.C.R. vedea si unul dintre principalele puncte de sprijin pentru a se realiza pe plan intern o largA coaliţie de forţe, deosebite ca ideologii şi scopuri programatice, coaliţie indispensabilA „pentru a scoate România din rAzboi ; pentru a face pace cu Rusia, Anglia şi America, pentru a lupta împotriva cotropitorilor nemţi, duşmanii oricArui progres şi ai omenirii. DupA anunţarea, în iunie 1942, a intenţiei deschiderii celui de-al doilea front, „preludiu al ofensivei generale împotriva Germaniei şi vasalilor sAi, Partidul Comunist Român reînnoieşte chemarea : Unirea tuturor forţelor clarvAzAtoare, care sA lupte pentru interesele poporului român este mai necesarA ca oricînd.[17]
La sfîrşitul verii, I. Maniu a comunicat conducerii P.C.R., printr-un delegat al „ApArArii Patriotice, cA este gata sA colaboreze cu toate partidele, inclusiv cu comuniştii, pentru eliberarea ţArii, ieşirea din rAzboi şi rAsturnarea regimului Antonescu, fapt ce n-ar putea fi împiedicat de deosebirile ideologice. In acelaşi timp, Maniu a declarat cA nu mai pune problema unor condiţii prealabile, care pînA atunci împiedicaserA colaborarea partidelor antifasciste.[18] In scurt timp, Maniu a revenit însA asupra acestei atitudini. Partidul Comunist Român urmArea, totodatA, demersurile pe care liderii par-

[16] *Ibidem,* Cota A-XXV-9, inv. 1133.
[17] *Ibidem,* Fond 30. Dosar 23, Buletin din 1 august 1942.
[18] *Ibidem,* Cota A-XXVI-9, inv. 1133. Vezi şi Gh. loniţA, A._ Simion, CJasa *muncitoare — forţa socialA fundamentalA' a mişcArii antifasciste din România,* op. cit., pp. 147—148.

tideJor burgheze le fAceau *în* vederea readucerii armatei în ţarA. Cînd *marea* contraofensivA sovieticA de la Sta-lingrad a început, partidul comunist a formulat ca obiectiv al momentului : „Resturile armatei române sA se întoarcA imediat în ţarA.
Salvarea ţArii, salvarea armatei, salvarea viitorului acestui neam nu poate veni decît prin acţiuni, acţiune curajoasA a întregului popor nApAstuit... AşteptAm, jşi cu noi aşteaptA întreaga ţarA patrioticA, ca şi D-nii luliu Maniu si Dinu BrAtianu, în fruntea partidelor lor, sA cheme la luptA, sA se formeze în sfîrşit marele front patriotic al întregului popor, pentru salvarea ţArii, a viitorului ei, a armatei ce a mai rAmas.[19]
ContraofensiV'a sovieticA si catastrofa provocatA grupului de armate de la cotul Donului şi din Stepa CalmucA, ofensiva britanicA în Egipt, debarcarea anglo-ame-ricanilor în nordul Africii, consolidarea coaliţiei antihitleriste reprezintA elemente care dau grautate argumentelor Comitetului Central al P.C.R. din scrisoarea adresatA lui I Maniu, la 20 decembrie 1942 :
Nu se poate face o deosebire între rAzboiul de agresiune împotriva Uniunii Sovietice şi rAzboiul împotriva Angliei şi Statelor Unite şi nu sînt permise oamenilor politici de rAspundere speculaţiuni asupra netrAiniciei alianţei de luptA anglo-sovieto-americane... Alianţa de luptA anglo-sovieto-ameri-canA este o realitate vie.
P.C.R. sublinia din nou cA este condus numai de interesele clasei muncitoare din România şi ale poporului român, care trebuie sA lupte alAturi de toate popoarele iubitoare de libertate pentru *cauza* lor comunA şi mAreaţA a eliberArii patriei şi a întregii omeniri progresiste de sub jugul tiraniei hitleriste. Partidul aprecia drept cea [19] *Ibidem,* FonH ™ ~
, . [19] *Ibidem* brie. 1942.

30, Dosar
urgentA sarcinA naţionalA retragerea restului armatei române în ţarA si realizarea pAcii separate cu U.R.S.S., Anglia si Statele Unite. P.C.R. atrAgea atenţia lui I. Maniu cA, prin condiţiile pe care le pune, împiedicA eliberarea poporului român de sub jugul hitlerist şi a nordului Transilvaniei, luptA menitA sA nu permitA ca România sA împArtAşeascA soarta Germaniei, dupA nimicirea lui Hitler şi a vasalilor sAi. [20]
Evenimentele ulterioare au confirmat cA, în realizarea, în primAvara anului 1944, a Blocului

Naţional Democratic, largA coaliţie antihitleristA pentru salvarea naţionalA, în care armata deţinea un loc important, I. Maniu şi C.I.C. BrAtianu au trebuit sA renunţe la „prealabilele pe care le puneau în anul 1942 şi pe care le-âu menţinut şi în 1943. Analizînd întregul complex al situaţiei României, una din concluziile ce se desprinde pregnant este cA, prin politica preconizatA şi practicatA, I. Maniu a devenit un fel de campion al „ocaziilor pierdute. Cît de profund si cu cîtA acoperire istoricA s-a dovedit avertismentul dat de P.C.R., imediat dupA convorbirile din ianuarie ale lui Antonescu cu Hitler :

ConducAtorii partidelor politice trebuie sA înţeleagA necesitatea naţionalA a unirii şi acţiunii. Partidul Comunist din România le-a întins neîncetat mîna si s-a declarat gata sA colaboreze cu ei, fArA condiţii, la acţiunea de încetare a rAzboiului si încheierea pAcii separate cu coaliţia anglo-sovieto-americanA. *Poporul român nu va recunoaşte decît pe acei conducAtori politici care, în clipele cele mai grele, cînd însAşi existenţa sa e în joc, au fost de partea poporului şi au stat în fruntea luptei pentru salvarea sa.* [21] (subl. *E.P.),*

28 noiern-

23, Buletin nr. 19, 23

ianua-

81

7. CASABLANCA — **UN COMPROMIS** STRATEGIC

In zorii zilei de 12 decembrie 1942, pustiul de zApadA din apropierea nodului de cale feratA de la KotelnU kovo a prins viaţA dintr-o datA. Sub umbrela protectoare a unui uragan de foc, cea mai mare parte a celor 30 de divizii care alcAtuiau gruparea feldmareşalului von Man-stein s-a pus în mişcare în direcţia Stalingrad. Misiunea : despresurarea Armatei 6 a lui von Paulus. In mai puţin de douA sAptAmîni, ultima ofensivA germanA a anului 1942 este spulberatA, 22 de divizii nu vor mai avea scA-pare din cazanul situat în vecinAtatea VolgAi. Tot în decembrie, Armata SovieticA eliberează, pe frontul central, Velikie Luki, iar pe frontul de nord, Schlusselburg. între timp, pe frontul din Africa s-a instaurat acalmia. [22] La 13 ianuarie, cînd ofensiva sovieticA se apropia de apogeu, Stalin îi scrie lui Roosevelt :

f

Colegii mei sînt impresionaţi de faptul cA operaţiile din Africa de nord au fost frînate, şi, dupA cum se spune, nu pentru scurt timp, ci pentru o perioadA îndelungatA. Nu ne-aţi putea trimite lAmuriri în aceastA problemA ?

Mesajul a parvenit exact în momentul în care preşedintele Roosevelt parcurgea, pe calea aerului, ultima etapA spre Casablanca, în vederea noii întîlniri cu Chur-chill. [23]

[22] Cartierul general al lui Hitler analizînd situaţia creatA în lunile noiembrie şi decembrie în Africa şi cunoscînd predilecţia britanicA pentru Balcani a emis la 28 decembrie Directiva 47 prin care se instituia funcţia de comandant al forţelor armate din sud-est, direct subordonat Fuhrerului, pentru a lua toate mAsurile în vederea prevenirii unui atac asupra „Cretei şi bazelor germane şi italiene din Marea Egee şi asupra Peninsulei Balcanice (H.W.D., pp. 204—209).

[23] *Corespondenţa...* voi. 2, p. 58. Sensul şi data trimiterii mesajului se explicA prin faptul cA la 5 ianuarie A. Eden vor-bindu-i ambasadorului sovietic de apropiata reuniune anglo-americanA i-a spus cA vor fi discutate douA variante : o invazie

82

Acalmia de pe frontul nord-african se datora mai nutin unor cauze de ordin militar local si mai mult noii runde de dispute strategice anglo-americane prilejuite de pregAtirea dosarelor conferinţei. Chiar dupA efectuarea debarcArii în Africa de nord, strategii americani considerau Mediterana un eîmp de bAtAlie *temporar* care odatA realizat, urma sA se treacA la „rAzboi, adicA la concentrarea trupelor pe teritoriul englez în vederea atacArii Germaniei. [24]. La 26 decembrie, şefii de stat major americani au expus, într-un document adresat colegilor lor britanici, concepţia strategicA de bazA pentru 1943 :

FAurirea cît mai rapid posibil a forţelor corespunzAtoare în Regatul Unit pentru pregAtirea unei ofensive terestre împotriva Germaniei în 1943.

Coastei nord-africane îi era rezervat rolul de bazA pentru operaţiuni aeriene împotriva Germaniei si Italiei, cu scopul de a distruge resursele si moralul Italiei şi a o elimina din rAzboi. DacA Turcia va fi atrasA în rAzboi, bazele de pe coasta ei nordicA vor fi utilizate

în sprijinul Uniunii Sovietice si împotriva liniilor de comunicaţii germane din Balcani[25]. Şefii de stat major britanici au rAspuns la 2 ianuarie 1943. Ei insistA ca *Operaţia FAclia* sA fie continuatA si exploatatA de asemenea manierA, încît Italia sA fie scoasA din rAzboi si Turcia sA fie atrasA de partea aliaţilor, fiecare dintre aceste posibilitAţi sau ambele ducînd la operaţiuni ofensive în Balcani[26].

Strategiile divergente si modul cum sA fie ele înfruntate au format obiectul unei extrem de atente pre-

în Franţa în primAvarA sau la începutul verii în favoarea cAreia s-ar pronunţa Churchill — sau o operaţiune de capturare a Siciliei urmatA de debarcare în sudul Italiei, în raportul sAu Maiski opina cA se va opta pentru Sicilia (Cf. *Documentary Survey,* International Affairs, Moscow, 10f1974.

[24] R. Murphy, *Diplomat among Warriors,* Pyramid Books, New York, 1964, p. 190.

[25] D. P. *Washington and Casablanca,* pp. 736—737 ;

S.P.C.W., voi. l, pp. 376—377.

[26] *Grand Strategy,* voi. 4, pp. 608—612.

gAtiri la Londra. Churchill a indicat şefilor sAi de stat major „sA nu-i preseze pe americani sau sA-i forţeze pentru a obţine un acord, ci sA cîştige timp, picurînd apA pînA se toceşte piatra. El a spus cA va adopta o linie similarA în convorbirile cu Roosevelt. Luînd în considerare poziţiile probabile ale generalului Marshall şi ale lui H. Hopkins, cunoscute din antecedente, britanicii trebuiau sA împingA discuţiile spre un *compromis* care sA prevadA curAţarea coastei nord-africane de forţele germano-italiene şi ocuparea de cAtre trupele anglo-americane a Siciliei în vederea „asigurArii cAii de transport prin Mediterana [27].

Symbol — denumire codificatA a Conferinţei de la Casablanca — a început în seara de 14 ianuarie. Şefii de state majore s-au întîlnit în incinta hotelului „Anfa[i-]de cîte douA si trei ori pe zi, adesea în prezenţa conducAtorilor celor douA guverne.

Chiar la întîlnirea şefilor Statului Major Combinat, din 14 ianuarie, desfAşuratA cu cîteva ore înainte de sosirea lui Roosevelt, generalul Allan Brooke. descriind un tablou optimist al situaţiei, a exprimat opinia cA este „posibilA obţinerea unei victorii finale pe teatrul (de operaţiuni) european înainte de sfîrşitul anului 1943 şi **cA** problema imediatA este cum sA se realizeze aceasta.

Africa de nord furnizeazA o bazA valoroasA fie pentru a ameninţa sudul Europei, fie pentru operaţiuni ofensive. Astfel, noi putem obliga pe germani sA-şi disperseze forţele pentru a-si întAri punctele ameninţate. Pe aceastA cale putem, probabil, sA acordAm un mai mare ajutor Rusiei decît dacA ne-am angaja ferm în nordul Franţei.

[27] R. Murphy, *op. cit.,* p. 191. Autorul, diplomat american şi consilier politic al comandantului şef al trupelor aliate în Africa de nord, mai scrie : „Rezultatul unei asemenea grijulii pregAtiri a fost inevitabil. Compromisul a fost adoptat. El a fost menit sA-i convingA pe americanii reticenţi sA accepte strategia care i-a imobilizat mai mult de doi ani sA lupte în aceastA tradiţionalA sferA de influenţA britanicA.

La acestea, generalul Marshall a notificat cA o ast-f l de strategie trebuie echilibratA de o lArgire a opera-f unilor în Pacific, ceea ce implica faptul cA, în cazul în are nu va exista o debarcare peste Canal în 1943, o oarte a resurselor sA fie folosite împotriva Japoniei. La 15 ianuarie, britanicii prezintA un nou pachet de argumente : o debarcare în Franţa nici n-ar putea fi întreprinsA înaintea toamnei, în timp ce operaţiuni cu mij-loace amfibii sînt posibile în scurt timp în Sardinia, Sicilia, Creta si Dodecanez. TotodatA, eliminarea Italiei si atragerea Turciei în rAzboi va da posibilitatea bombardArii Ploiestiului si deschiderii accesului în Marea NeagrA. A doua zi, Marshall îşi exprimA surprinderea asupra felului în care britanicii concep înfrîngerea Germaniei ci subliniazA cA pentru atingerea acestui scop este necesarA o debarcare pe scarA largA în nordul Franţei. El aratA cA existenţa unor lanţuri succesive de munţi face ca *pîntecul moale* al Europei sA fie mai puţin un *pAmAtuf* şi mai curînd o *placA blindatA.* Generalul Ar-nold, şeful forţelor aeriene şi amiralul King, şeful operaţiilor navale, atrag

atenţia, la rîndul lor, cA adoptarea planurilor britanice va amîna pentru 1944 invazia în
Franţa [28].
Baletul argumentelor si contra-argumentelor ar putea continua la nesfîrşit. Roosevelt are convorbiri paralele cu Churchill şi începe sA încline spre gAsirea unei formule de compromis, care sA-i împace pe britanici pentru viitorul apropiat si sA nu afecteze în prea mare mAsurA ţelurile americane.
Luni 18 ianuarie, şefii Statului Major Combinat se întrunesc în prezenţa lui Roosevelt si Churchill. în calitate de comandant suprem al forţelor Statelor Unite, Roosevelt, cu figura sa aristocraticA, prezida şi de data aceasta şedinţa. StAtea, ca de obicei, în fotoliul sAu cu

[28] D. P. *Washington and Casablanca,* pp. 538, 539, 570— 571, 581, 592 ; S.P.C.W., voi. 2, pp. 31—32, 37 ; *The Mediterra-nean and the Middle East;* Volume IV, *The Destruction of Axis* Forces *in Africa,* H.M.S.O., London, 1966, pp. 261—262 ; C. B. MacDonald, *The Mighty Endeavor, American Armed Forces in the European Theater in* World *War II,* Oxford University Press, New York, 1969, p. 132.

rotile. Nu dAdea deloc impresia cA, datoritA unei paralizii infantile, contractate la vîrsta de 40 de ani, avea imobilizatA partea inferioarA a corpului. Generalul Alia a Brooke a prezentat concluziile discuţiilor de pînA atunci, privind planurile strategice pe 1943 în legAturA cu Germania : operaţiuni pornind de la bazele din nordul Africii prin care sA fie ameninţate sudul Europei, insulele Dodecanez, Grecia, Creta, Sardinia şi Sicilia (a cArei ocupare a şi fost hotArîtA). în acelaşi timp vor fi pregAtite în Anglia forţe de debarcare în vederea traversArii Canalului „în cazul în care puterea Germaniei în Franţa va scAdea, fie în urma retragerii trupelor ei, fie din cauza unei prAbuşiri interne. Vor fi întreprinse toate eforturile pentru ca Turcia sA intre în rAzboi „în vederea stabilirii de baze aeriene pentru operaţiuni împotriva României [29].
Churchill a intervenit pentru a solicita ca în documentul final sA se includA, pentru 1943, şi debarcarea în Dodecanez, pentru care Comandamentul britanic din Orientul Mijlociu începuse sA elaboreze pSnuri. Preşedintele a emis pArerea cA pentru operaţiunile din Medi-terana sA se adopte numele codificat de *Pîntecele moale.*

[29] în timpul Conferinţei de la Casablanca, problema bombardArii cîmpurilor petrolifere româneşti a ocupat un loc important. Şedinţa din dupA-amiaza zilei de 19 ianuarie a şefilor Statului Major Combinat a fost consacratA, în cea mai mare mAsurA, acestei probleme. Analiza stenogramei permite concluzia cA britanicii foloseau argumentul lovirii resurselor de petrol, prin bombardarea Ploieştiului, argument la care americanii se vAdeau sensibili, mai ales din motive politice, pentru a obţine sprijin în vederea pAtrunderii în Balcani. La aceastA şedinţA, Mareşalul Aerului, Charles Portal, şeful statului major al aerului (Marea Britanie) aratA cA pentru a se efectua bombarda-mente masive şi repetate asupra Ploieştiului, datA fiind raza de acţiune redusA a bombardierelor, sînt necesare baze în Turcia. In cele din urmA s-a hotArît „atacarea surselor de petrol ale Axei — respectiv cîmpurile petrolifere româneşti şi traficul de petrol pe DunAre — şi a uzinelor de petrol sintetic din Germania, imediat ce celelalte angajamente o vor permite.
La 20 ianuarie, în documentul „Ofensiva bombardierelor din nordul Africii, la cel de-al patrulea şi ultimul punct, se spune :
d) distrugerea rafinAriilor de petrol din Ploieşti. (Cf. *D. P. Washington and Casablanca,* pp. 648—649, 777—778).

propunerea n-a fost reţinutA, convenindu-se ca invazia jn Sicilia sA fie botezatA *Husky*[30].
Locotenent-colonelul Elliot Roosevelt, care-1 însoţea pe tatAl sAu, nota în aceeaşi searA : „Fiind cu toţii de acord asupra aşa-numitei operaţii «Husky» se fAcuse un compromis între înclinaţiile americane de invazie peste Canalul Mînecii în 1943 si argumentul britanic de a captura Sicilia şi insulele Dodecanezului, pregAtind astfel invadarea Europei prin Italia sau prin Balcani. Se pArea cA Churchill este în favoarea traversArii Italiei si sA se dea lovitura în ceea ce el numea «pîntecul moale al Europei». El era întotdeauna de pArere cA ar trebui sA aranjAm în aşa fel intrarea noastrA în Europa, încît sA întîlnim Armata Roşie în Europa CentralA, astfel ca sfera de influenţA britanicA sA se poatA menţine cît mai departe în rAsArit [31]...

A doua zi spre prînz, Hopkins a cAutat sA afle ce se ascunde sub intenţia premierului de a participa la şedinţa urmAtoare a şefilor Statului Major Combinat, fapt ce nu fusese prevAzut. Churchill se afla încA în pat, unde îşi rezolva, ca de obicei, corespondenţa. Premierul declarA cA nu are nimic deosebit în privinţa şedinţei, întrucît lucrurile merg bine. Apoi, în treacAt, i-a comunicat lui Hopkins intenţia ca, dupA plecarea preşedintelui, sA se deplaseze la Cairo pentru convorbiri cu comandantul trupelor britanice din Orientul Mijlociu, generalul H. M. Wilson, si cA ar dori, de asemenea, sA se întîlneascA cu preşedintele Turciei, pentru a-l presa în vederea intrArii în rAzboi şi pentru a furniza astfel Statelor Unite baze de la care sA bombardeze cîmpurile petrolifere româneşti[32]. Cînd Churchill s-a întîlnit cu Roosevelt, i-a oferit ca „noi sA ducem jocul în Turcia, atît pe planul armamentelor cît şi pe cel diplomatic, americanii preluînd conducerea în China şi, bineînţeles,

[30] *Ibidem,* pp. 628—630, 686. în şedinţa din 22 ianuarie s-a stabilit ca invazia în Sicilia sA înceapA în iulie 1943.

[31] E. Roosevelt, op. *cit.,* pp. 112—113.

[32] *D.* P. *Washington and Casablanca,* p. 643.

în Africa de nord francezA [33]. De altfel, la şedinţa din 18 ianuarie, Churchill spusese cA, deoarece cea mai mare parte a trupelor care vor întAri Turcia vor fi britanice, el cere sA se permitA englezilor sA deţinA iniţiativa în aceastA ţarA, tot aşa cum Statele Unite au minA liberA în China. Englezii, a continuat el, vor ţine la curent Statele Unite în legAturA cu toate progresele obţinute. Preşedintele a arAtat cA acest punct de vedere coincide cu al sAu[34]. DacA preşedintele si-a dat sau nu explicit asentimentul, cum susţinea Churchill în scrisoarea trimisA la Londra vicepreşedintelui Cabinetului de rAzboi şi ministrului de externe, rAmîne un mister. Cert este cA la 20 ianuarie, şefii Statului Major Combinat „cad de acord cA Turcia se aflA în teatrul de responsabilitate britanic şi cA toate problemele referitoare la Turcia vor fi tratate de Marea Britanie în acelaşi fel în care problemele privitoare la China sînt tratate de cAtre Statele Unite [35].

•

[33] W.. Churchill, *Memorii,* voi. 8, p. 259. Practic aceasta a fost a doua înţelegere anglo-americanA, de la începutul rAzboiului, prin care se delimitau „zonele de rAspundere. Prima a fost în aplicarea înţelegerii de la „Conferinţa Arcadia consemnatA în schimbul de scrisori Roosevelt-Churchill din 8 şi 18 martie 1942 şi stabilea aşa-numita linie Hawai-Australia prin care întreaga zonA a Pacificului intra în rAspunderea Statelor Unite iar zona de la vest de Singapore în rAspunderea Marii Britanii, în zona Europa-Atlantic rAspunderea s-a stabilit sA fie comunA. Preocuparea britanicA pentru stabilirea „zonelor de responsabilitate s-a vAdit şi în faptul cA într-unul din documentele pregAtite de strategii militari englezi pentru Conferinţa de la Casablanca se preconiza ca în cazul atragerii Turciei în rAzboi, Marea NeagrA sA devinA „o sferA de responsabilitate ruso-turcA *(D. P. Washington and Casablanca,* p. 769).

[34] *Ibidem,* p. 634.

[35] *Ibidem,* p. 659. In iulie 1943, lordul Halifax, ambasadorul britanic la Washington, a avut o întrevedere cu secretarul Departamentului de Stat, Cordell Huli, în cursul cAreia s-a referit la înţelegerea de la Casablanca. DupA cum scrie Cordell Huli în memoriile sale, el nu era informat despre o astfel de înţelegere şi i-a adresat un memorandum lui Roosevelt în care demonstra „cA orice limitare a libertAţii noastre de acţiune în Turcia în favoarea Marii Britanii nu va fi în interesul Statelor Unite. DupA ce preşedintele a aprobat acest punct de vedere,

In „jocul turcesc, diplomaţia englezA miza pe douA cArţi : teama Ankarei de Germania în timpul rAzboiului ci stimularea fricii faţA de puterea Uniunii Sovietice dupA încheierea pAcii[36].

In memorandumul citat erau enumerate urmAtoarele motive ale atragerii Turciei în rAzboi : a) folosirea ca bazA pentru atacuri aeriene pentru obiective importante, cum sînt cîmpurile petrolifere româneşti si comunicaţiile din Marea NeagrA ; b) închiderea Dardanelelor pentru AxA şi deschiderea lor pentru aliaţi ; c) obligarea forţelor germane de a se dispersa, folosind Turcia ca bazA de ameninţare a Balcanilor ; d) lipsirea Germaniei de cromul turcesc.

Conferinţa de la Casablanca a examinat si hotArît acţiunile împotriva Japoniei, a dat

prilejul, la insistenţele Statelor Unite, la o împAcare, de ochii lumii, între generalii de Gaulle si Giraud.
DuminicA 24 ianuarie, cîteva minute dupA ora amiezii, pe un soare strAlucitor, un grup de corespondenţi militari, adunaţi *ad-hoc,* au fost invitaţi pe peluza din spatele vilei preşedintelui pentru a participa la o conferinţA de presA, cu care prilej au aflat cu surprindere cA Roosevelt si Churchill erau la Casablanca si au fost informaţi despre liniile mari ale Conferinţei. La un moment dat, preşedintele a spus :
Eliminarea maşinii de rAzboi germane, japoneze si italiene înseamnA capitularea necondiţionatA a Germaniei, Italiei şi Japoniei. Aceasta va

C. Huli a trimis, la 10 iulie, o notA lordului Halifax în care preciza : „Pentru a preveni o eventualA înţelegere greşitA în rîndul unor autoritAţi britanice cu privire la aceastA chestiune, cred cA trebuie sA indic clar cA în pofida oricArui acord militar încheiat, nu am cunoştinţA de vreun angajament al preşedintelui la Casablanca, în legAturA cu vreo cedare din partea S.U.A. a deplinei lor independenţe de acţiune în legAturile cu Turcia fie în sfera economicA, fie în cea politicA, fie în timpul rAzboiului, fie dupA încheierea lui *(The Memoirs* of *Cordell Huli,* voi. 2, McMillan, New York, 1948, pp. 1366—1369).

[36] *D. P. Washington and Casablanca,* pp. 764—765.

însemna o garanţie rezonabilA a viitoarei pAci mondiale... AceastA întîlnire (de la Casablanca) va rA-mîne denumitA „Conferinţa capitulArii necondiţionate [37].
Formula „capitulArii necondiţionate era sortitA sA ocupe un loc de frunte în activitatea diplomaticA din timpul rAzboiului şi chiar în etapa imediat postbelicA. Enunţînd-o, Roosevelt dorea sA garanteze cA nu vor exista înţelegeri separate cu ţArile inamice sau „clauze esapatorii ca în cele „14 puncte ale preşedintelui Wil-son. In cercurile oficiale americane se explica faptul cA prin lansarea formulei „capitulArii necondiţionate se dorea „sA fie reasiguraţi rusii — care urmau sA fie dezamAgiţi de eşecul continuu al puterilor occidentale de a deschide un al doilea front în Europa — de hotArîrea neclintitA a puterilor occidentale de a purta pînA la capAt lupta cu Germania [3S].
La 27 ianuarie, Stalin a primit din partea lui Roosevelt si Churchill un mesaj asupra rezultatelor întîl-nirii de la Casablanca [S9]. In faţa mesajului, Stalin pune chestiunea de a fi informat asupra operaţiilor concrete prevAzute în vederea deschiderii unui al doilea front în

[37] *Ibidem,* p. 727. Conceptul de „capitulare necondiţionatA, care şi-a împrumutat numele de la porecla datA în timpul rAzboiului civil generalului Grant (generalul „capitulare necondiţionatA), a fost iniţiat în mai 1942 de Subcomitetul privind problemele de securitate al Comitetului Consultativ pentru politica externA postbelicA. *Myron Taylor,* ambasadorul american la Vatican, a povestit cA în cursul unei întîlniri cu Churchill la Roma, în 1944, acesta „i-a spus cA s-a împotrivit mult timp formulei de capitulare necondiţionatA. El a acceptat-o la Conferinţa de la Casablanca pentru cA Roosevelt, în schimb, a lAsat Marii Britanii mîinile libere în Mediterana orientalA (Cf. C. L. Sulzberger, *Dans le Turbillon de l'Histoire,* Albin Michel, Paris. 1971, p. 236).

[38] *S.P.C.W.,* voi. 2, p. 40.

[39] *Corespondenţa...* voi. I, pp. 103—105. Mesajul era conceput, conform înţelegerii Cliurchili-Roosevelt, „de a prezenta intenţiile noastre comune, fArA a conţine vreo promisiune (W. Churchill, *Memorii,* voi. 8, p. 245). în mesaj cuvintele „al doilea front nu sînt pomenite.

furopa în 1943 şi asupra termenelor în care se proiectează sA fie realizat[40].
Un rAspuns la aceste întrebAri nu exista. Conferinţa de la Casablanca a fost martora a douA strategii diferite si s-a încheiat prin definirea de obiective pe termen scurt, acceptabile pentru ambele pArţi : Sicilia în Mediterana şi latura de sud si sud-vest în Pacific. N-a fost elaborat nici un plan pe termen lung în vederea înfrîngerii puterilor Axei. AceastA problemA a rAmas deschisA pentru negocieri ulterioare.
Generalul Albert Wedemeyer persifla rezultatele, spunînd cA strategii militari americani, din rîndul cArora fAcea parte si el. şi-au pierdut pantalonii. Pentru Churchill lucrul cel mai important era cA trupele americane din nordul Africii rAmîn în Mediterana, cA opinia lui Marshall de a nu se lua nici un alt angajament în afara ocupArii Sici-liei putea fi rAsturnatA de avalanşa evenimentelor şi cA. în consecinţA, rAgazul

trebuie folosit pentru a dispune de toate mijloacele în vederea pAtrunderii în Balcani [41]. Americanii nu aveau nici un dubiu asupra intenţiilor lui Churchill. Pentru ei, compromisul de la Casablanca „era în conformitate cu hotArîrea din acel timp a primului ministru ca principala loviturA de pAtrundere în Europa sA fie prin Balcani [42].

In zorii zilei de 30 ianuarie, Churchill era din nou în avion, de data aceasta destinaţia fiind „undeva în Turcia. La nu mai puţin de douA mii de kilometri, în subsolul unui magazin universal, feldmaresalul von Pau-lus trAia agonia ultimelor ore ale încercuirii armatelor ce le comanda la Stalingrad. De la aeroportul din Adana, oaspeţii englezi au fost duşi cu maşinile la o cale feratA secundarA, unde aştepta un tren, care s-a pus în mişcare

[40] *Ibidem,* p. 107. înaintea încheierii Conferinţei de la Casablanca, la 21 ianuarie, Eden informîndu-l pe Maiski asupra unor telegrame trimise de Churchill n-a putut preciza dacA dupA Sicilia se va trece la o debarcare în Italia sau dacA invazia în Franţa va coincide ori va urma operaţiunii din Sicilia (Cf. *Do-cumentary Survey,* International Affairs, Moscow, 10f1974).

[41] *S.P.C.W.,* voi. 2, p. 382 ; B.F.P., Sinteza, p. 226 ; T. Hig-gins, *op. cit,* p. 56 ; H. Baldwin, *op. cit.,* p. 228.

[42] *The Memoirs of Cordell Huli,* p. 1366.

în direcţia munţilor Taurus. CAlAtoria a fost scurtA. Din direcţia opusA a apArut trenul preşedintelui Turciei, însoţit de premierul Saracoglu şi de ministrul de externe, preşedintele Inonii se urcA în vagonul-salon în care se gAsea premierul britanic. Churchill brodeazA tabloul în care „prAbuşirea Italiei ne va pune în contact cu vestul Balcanilor şi în care înaintarea Armatei Sovietice Afa face „ca Turcia sA aibA cea mai mare nevoie de a-şi asigura securitatea. Victoria de la Stalingrad dAdea o rezonanţA deosebitA cuvintelor premierului britanic. ConducAtorii turci ascultau cu deosebitA atenţie şi totodatA cu îngrijorare cuvintele premierului britanic. Ei au rAsuflat uşuraţi cînd au constatat cA Churchill nu le cere nici un angajament precis asupra datei intrArii în rAzboi. CAci aşa cum avea sA declare I. Inonu, dacA Churchill „ar fi insistat asupra necesitAţii participArii turce, conducAtorii turci... n-ar fi avut altA posibilitate de alegere decît a se supune, contrar voinţei lor, cererilor primului ministru britanic [43].

»

ConducAtorii turci acceptaserA sosirea lui Churchill mai ales în urma mesajului preşedintelui Roosevelt, care solicitase aceastA întîlnire, în timp ce se afla la Casablanca. Ei nu cunoşteau o serie de fapte, care ar fi explicat tactica adoptatA de Churchill la Adana. *în primul rinA,* el nu exprimA o poziţie clar coordonatA cu Statele Unite. La Casablanca fusese acceptat doar principiul de a se pregAti calea atragerii Turciei în rAzboi, în care Churchill vedea implicaţii „nu numai pentru perioada rAzboiului, dar si pentru perioada postbelicA. Americanii fuseserA integral de acord numai cu obţinerea de baze pentru forţele aeriene, *în al doilea rînd* în sînul Cabinetului de rAzboi britanic existau pAreri diferite asupra oportunitAţii încercArilor lui Churchill de a atrage Turcia în rAzboi. Cînd Churchill i-a informat, de la Casablanca, pe C. Attlee şi pe A. Eden asupra intenţiei de a se întîlni cu conducAtorii turci, Cabinetul de rAzboi

[43] AceastA declaraţie a fost fAcutA de I. Inonii profesorului M. A. H. Ulman, de la Universitatea din Ankara şi a fost prezentatA în comunicarea susţinutA la Colocviul privind rAzboiul din Mediterana (Cf. *Colloque,* pp. 565—566).

dat un aviz negativ şi numai dupA un schimb de me-saie cAlAtoria a fost acceptatA [44], premierul insistînd cA nu trebuie pierdutA aceastA „ocazie de aur şi cA nu va încerca sA obţinA vreun angajament din partea Turciei, ci doar sA-i ofere, ca o garanţie, un sprijin substanţial în muniţii si promisiunea de ajutor în cazul cA va fi atacatA.

Discuţiile de la Adana din 30 si 31 ianuarie au avut loc pe acest fundal. Churchill nu a cerut un angajament politic precis sau promisiunea de intrare în rAzboi, dar scopul întregii întrevederi cu conducAtorii turci, dupA cum scria premierul, era „sA-i pregAteascA sA intervinA în rAzboi în toamna lui 1943. Pentru ca Turcia sA fie aptA pentru acest moment, i se promitea trimiterea a 25 de escadrile de aviaţie, unitAţi pentru paza aeroporturilor, echipament militar, douA divizii blindate. Armatele 9 şi 10 engleze şi

Corpul 2 polonez. Eliberaţi de teama unor presiuni directe şi cereri intempestive de a intra imediat în rAzboi, conducAtorii turci rAmîn prudenţi. Se convine numai asupra creArii unei comisii militare mixte în vederea îmbunAtAţirii cAilor de comunicaţii pentru transportul materialelor de rAzboi si a studierii unor planuri comune de ajutorare a Turciei în cazul unui atac din partea puterilor Axei. Solicitarea de baze aeriene a prilejuit un „dialog al surzilor. Churchill a expus si ideile sale asupra organizArii securitAţii postbelice şi a insistat cA cea mai sigurA politicA pentru Turcia este de a deveni beligerantA, în acest caz, Marea Britanie, fiind dispusA sA-i garanteze integritatea fie singurA fie împreunA cu U.R.S.S. si S.U.A. în memoriile sale. deplîngînd nehotArîrea lui Roosevelt de a-1 sprijini, şi rezervele Cabinetului de rAzboi, Churchill scrie :

[44] Sursa acestei poziţii a Cabinetului de rAzboi rezulta din convingerea Foreign Office-ului, de altfel corectA, întemeiatA pe rapoartele ambasadorului Knatchbull-Hugessen, cA Turcia nu-si va schimba politica de neutralitate şi nu va întreprinde mAsuri în conflict cu angajamentele, de altfel contradictorii, asumate prin Tratatul cu U.R.S.S. de prietenie şi neutralitate, Tratatul cu Marea Britanie de ajutor reciproc în caz de agresiune si Tratatul de prietenie cu Germania din 19 iunie 1941.

Sînt sigur cA dacA aş fi fost lAsat sA realizez proiectele mele... aş fi putut face pe turci sA intre în linie alAturi de noi înaintea sfîrşitului anului 1943... Dar noi n-am putut profita de avantajele considerabile pe care ni le-ar fi acordat ajutorul turc, cu toate repercusiunile care le-ar fi avut asupra situaţiei în Balcani, în cursul primelor luni ale anului 1944.[45]

Reîntors la Londra, Churchill îi comunicA la 9 februarie lui Stalin detaliile hotArîrilor de la Casablanca (solicitate la 30 ianuarie) : debarcarea în Sicilia în luna iulie, urmatA de o operaţiune în Mediterana orientalA, „probabil în Dodecanez, exploatarea acestor operaţiuni, pregAtiri pentru forţarea Canalului Mînecii în august sau septembrie. [46]

Deschiderea celui de-al doilea front rAmînea astfel nebuloasA. Intre timp, armata germanA încercuitA la Sta-lingrad a capitulat, au fost eliberate oraşele Kursk, Krasnodar, Voroşilovgrad, Rostov. Biocada Leningradului a fost strApunsA, iar ofensiva sovieticA în Caucazul de nord s-a dezvoltat impetuos. In Africa, situaţia trupelor germano-italiene devenise tot mai precarA dupA pierderea oraşului Tripoli.

La 18 februarie, în uriaşa arenA berlinezA de la .,Sports Palast, loc tradiţional al zgomotoaselor întruniri naziste, care pînA atunci sArbAtoreau victoriile „Reichului milenar, Josef Goebbels proclama, într-o tAcere mormîntalA, „rAzboiul total.

8. SEISME POLITICE

Dezastrul trupelor blocului fascist la cotul Donului şi Stalingrad a rAscolit cercurile politice la Roma ca şi la Helsinki, la Bucureşti ca si la Budapesta. Pe cîmpurile

[45] *Corespondenţa...* voi. l, pp. 108—110 ; B.F.F., Sinteza, p. 322; S.P.C.W., voi. 2, pp. 65—66; W. Churchill, *Memorii,* voi. 8., pp. 256—275. ; V. Issraeljan, *op. cit.,* p. 149.

[46] *Corespondenţa...,* voi. l, pp. 112—113.

unde viscolul juca sAlbatec \
de lup eau cadavre, tancuri si autocam
tr^oienele dupA încetarea luptelor, o linişte înspaim coborîse, dupA n i pierdere
pricinuita bk
gare. Dar, Pof^f^oria Armatei Sovietice şi sfirşi u fascist, fff ^GU vu: na^ a ^ t
acestei uriaşe m ^g era îngroparea pentru tot-
g atunci, ««J^SbSAţu armatelor germane.
reau sA sarA dm ™^mamt d R ^ j a m_
decembne 1942, P^r^m ican la Helsinki de mten-

~°

si demonstrau
pace,
p «te mult mai aproape dedt Volga presiunea dezastrului de

Sub

,,,
de Veron7; Librairie Academique Perrm, Paris, 1973. p. 99.
95
f satelite şi-au întors speranţele spre aliaţii occidentali Ei erau cu totul pregAtiţi sA conteze pe mila Occidentului cu singura condiţie de a primi asigurarea cA ţArile lor nu vor fi ocupate de Armatele Roşii. [48]
De fapt, odatA cu cotitura în cel de-al doilea rAzboi mondial, începuse o nouA fazA în politica externA a României. I. Antonescu mai nutrea speranţa cA se va gAsi o soluţie miraculoasA care sA încline din nou sorţii de partea puterilor Axei. In comunicarea lui Hitler,]a întîlnirea din ianuarie 1943, cA Germania lucreazA la o nouA armA secretA (referire vagA, probabil, la rachetele *V-l), el* gAseşte un oarecare temei de optimism pe care se gîndeste sA-1 comunice şi Ducelui la Roma. TotodatA, Stalingradul, în pofida încercArilor lui Hitler, de a minimaliza bAtAlia în curs de desfAşurare, îl fAcea pe I. Antonescu sA se îndoiascA de faptul cA armata germanA va putea opri vreme îndelungatA înaintarea armatelor sovietice şi, în consecinţA, acţiunea sa trebuia sA previnA pAtrunderea acestor armate pe teritoriul României, des-chizînd-o trupelor anglo-americane.[49]. *Antonescu avea şi şi-a menţinut, mai ales în prima jumAtate a anului 1943, speranţa cA cea mai bunA soluţie ar fi sA se ajungA la o pace între puterile europene ale Axei şi puterile anglo-saxone sau la un aranjament între ele pentru a „stAvili comunismul, cA regimul sAu ar putea avea un rol de mijlocitor, care i-ar da, totodatA, posibilitatea ca în cazul nerealizArii unui astfel de ţel maximal sA obţinA pentru el „protecţia anglo-americanA.* DacA pentru ceea ce am denumi „ţelul maximal a existat la întîlnirea Hitler-Antonescu un consens, explicit sau implicit, rAmîne încA un lucru de stabilit.
Fundamentarea concepţiei politice şi propagarea ei a revenit lui M. Antonescu. Adept de ocazie al geopoliticii, acesta formuleazA, începînd cu un discurs la
[48] A. Cretzianu, *op. cit.,* pp. 87—88.
[49] Cf. Galleazzo Ciano, *Diario, voi* II, (1941—1943), Rizzoli Edittore, Milano-Roma, 1950, p. 240 ; A. Hillgruber, *Hitler, Konig Karoll und Marschall Antonescu,* Franz Steiner, Wiesbaden, 1954, p. 233 ; F. W. Deakin, *The Brutal Friendship, Mussolini, Hitler and the FAli of Italian Fascism,* Penguin Books, London, 1966, p. 203.
96
„ în
la de RAzboi, cîteva teze pe care le vom reîntîlni Ş[coa te ex]punerile sale doctrinare ulterioare : „noi ocu-prin aşezarea noastrA geograficA, o poziţie cheie [n] de Bal: ani şi faţA de strîmtori ; „puteri din afarA H Europa[l]' (aluzie evidentA la Statele Unite şi Marea Ritanie) n-au interes „sA ajungA la rAsturnarea între-lui echilibru al raselor din lume. El era convins cA [g]entru anglo-americani, România ar fi, totodatA, „calea He unde se controleazA si se stApînesc drumurile lumii [50]
Una dintre principalele sale erori era cA nu înţelegea [c]A poziţia strategicA a României nu avea pentru anglo-americani importanţa pe care i-o acordase Germania. cînd pregAtea agresiunea antisovieticA. Regimul dictaturii antonesciene avea în vedere cA iniţierea de sondaje secrete pe lîngA puterile anglo-saxone ar fi de naturA sA ducA la o consolidare a poziţiei sale internaţionale. Oricum, M. Antonescu interpreta cA referirea din comunicatul româno-german, reluatA de presa berlinezA, despre „misiunea europeanA a României, constituie un fel de cec în alb pentru a aplica intenţiile regimului. El convoacA, la 15 ianuarie, pe directorii de ziare pentru â le. cere sA insiste asupra acestui aspect, pentru a-si forma o platformA cu rezonanţA internaţionalA. [51]
[50] *A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 1294f1943, fila 294, Dosar 1075 1943, fila 1740.
[31] *Ibidem,* Dosar 1294f1943, fila 41. încA în vara anului 1941, cînd devenise interimar la Ministerul Afacerilor StrAine, M. Antonescu trecuse la elaborarea a tot felul de planuri fanteziste cu „caracter european. La început, el avea în vedere reînvierea „Micii înţelegeri printr-o parodie de alianţA între

România, Croaţia lui Ante Pavelici şi Slovacia lui Tisso. Dealtfel. în noiembrie 1941, M. Antonescu, în timpul audienţei la Hitler, „a fAcut aluzie la posibilitatea unei legAturi mai strînse între România, Bulgaria, Slovacia şi Croaţia, şi a rugat pe Fiihrer sA sfAtuiascA România în privinţa intrArii sale într-o asemenea asociaţie. Hitler i-a dat un rAspuns de naturA sA-1 descurajeze : „SA ne concentrAm exclusiv asupra problemelor celor mai presante *(Leş entretiens secrets de Hitler,* p. 678). Atunci încolţeşte ideia unei „Axe latine formatA din România, Franţa de la Vichy, Italia, Spania, Portugalia, sub egida Vaticanului, ideie care se aseamAnA cu cea emisA încA în vara anului 1940 de guvernul Petain, dar care avea în vedere numai un bloc catolic latin (Cf. R. O. Paxton, *La France de Vichy,* p. 22). Pentru realizarea acestui proiect, considerat esenţial în vederea întAririi poziţiei faţA de Germania, ca şi cînd Berlinul nu 1-ar fi su-

97

*FuzS^^1^*

r^r-n s SvSsas»· ~ *yrr ; «v sg^'sîK

tacâ

«M

ma de acest element dominant de preocupare a înr care în faza informaţiilor mele este foarte viu

în Anglia. [52]

Bova-Scoppa expediazA de urgenţA şefului sAu un nort. care ajunge în aceeaşi zi pe masa de lucru a lui Ciano din fastuosul *Palazzo* Chigi.

A doua zi, Ciano are o convorbire cu generalii Ambrosio, şeful statului major general, şi Vercellino care îşi exprimA pArerea cA Germania va fi înfrîntA. Ciano le promite generalilor cA va comunica lui Mussolini opiniile lor. Foloseşte totodatA prilejul pentru a-1 informa despre conţinutul raportului lui Bova-Scoppa, avînd în vedere posibilitatea unui triunghi cu regimurile din România şi Ungaria, condus de Italia, „pentru cA Germania nu poate decît sA piardA rAzboiul. Mussolini respinge argumentaţia deoarece „în mod sigur nu trebuie sA urmAm calea danubianA. Ciano înţelege cA la momentul potrivit Mussolini ar opta pentru un contact direct cu anglo-americanii, fArA martori şi parteneri. Aceeaşi opinie o are şi Dino Grandi, unul dintre intimii lui Ciano. [53] La 21 ianuarie Musolini îi cere lui Ciano raportul lui Bova-Scoppa.

El a calificat drept tendenţios limbajul lui Antonescu şi a confirmat în termeni şi mai tari decît ieri hotArirea de a merge cu Germania pînA la capAt.

Absenţa unui rAspuns si rAceala afişatA de Bova-Scoppa fac sA se înţeleagA cA „drumul italian este deocamdatA blocat si el avea sA rAmînA aşa pentru un timp,

[52] R. Bova-Scoppa, *Colloqui con due dittatori,* Ruffâlo Edit-tore Roma, 1949, pp. 74—75 ; vezi şi prefaţa lui G. N. Cazan la volumul lui Max Gallo, *Italia lui Mussolini,* pp. 18—21.

[53] G. Ciano, *op. cit.,* pp. 243—244 ; A. Brissaud, *op. cit.,* PP- 100, 105 ; F. W. Deakin, *op. cit,* pp. 159, 163. Ambasadorul italian la Berlin, Dino Alfieri şi, separat, ministrul adjunct de externe Giuseppe Bastianini, elaboraserA la rîndul lor planuri ?pf[S] ' ^inii mari se asemAnau cu cel comunicat de Bova-Scoppa W-i- John Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe,* Ame-ncan Book Company, New York, 1953, pp. 488—489, 491—492).

99

mai ales cA la începutul lunii februarie, în cadrul unei reorganizAri care afecta pe toţi „defetiştii, Mussolini,]a insistenţele Berlinului, îl eliminA pe Ciano de la Ministerul de Externe. Ginerelui i se încredinţeazA totuşi funcţia de ambasador la Vatican. [54]

Sînt scoase din sertar şi readaptate planurile „Axei latine. Este rîndul ministrului Portugaliei sA fie invitat in cabinetul lui M. Antonescu, unde apAruse un planiglob,

despre care baronul von Killinger spunea sarcastic cA este folosit de vicepremier „pentru a hotArî politica mondialA Oaspetele este informat asupra convorbirilor de la Cartierul general al lui Hitler şi se oferA pentru preşedintele Salazar sA înfAţişeze „într-o expunere amplA posibilitAţile europene constatate, adresîndu-i-o personal. UrmeazA o întrevedere cu ministrul turc cAruia i-a prezentat, de asemenea, ..perspectivele europene constatate la 11 şi *12* ianuarie. [55]

DupA încheierea Conferinţei de la Casablanca, I. Antonescu vede în comunicatul dat publicitAţii o confirmare a poziţiei sale. „Trebuie sA fii miop, ca sA crezi într-o debarcare — spunea el. Pe moment, mareşalul era convins cA aliaţii nu vor întreprinde o astfel de acţiune decît în douA ipoteze : o pace separatA între soviete si germani sau prAbuşirea definitivA a frontului sovietic. DacA o astfel de debarcare s-ar produce, ea ar trebui, dupA Antonescu, sA aibA loc în Balcani, ca sA loveascA simultan U.R.S.S. şi Reich-ul.[56]

Convorbirile de la Adana, Churehill-Inonu, au dat baloane de oxigen Antoneştilor, la Bucureşti plouînd cu telegrame de la reprezentanţele diplomatice. [57] Deşi re-

[54] Istoricul englez F. W. Deakin reia ipoteza cA înlAturarea lui Ciano a fost precipitatA de descifrarea de cAtre spionajul german a unei telegrame a O.S.S.-ului din Berna cAtre Washington, în care se pomenea *de* activitatea „antigermanA a ministrului de externe şi intimilor sAi *(op. cit.,* pp. 163—164).

[35] *A.I.C. Fond P.C.M.,* Dosar 272f1943, filele *2,* 7.

[56] (G. Barbul) *Memorial Antonesco,* V. 1., Edition de la Curonne, Paris, 1950, pp. 180—181.

[57] *Arhiva M.A.E., Fondul Conferinţa de Pace,* Paris, 1946, *Anul 1943, Voi. l, Referitor la Conferinţa de la Adana,* 30 ianuarie 1943, filele 268, 290, 292, 303, 327.

ICO

Iţa clar cA Turcia nu s-a angajat sA intre în rAzboi, luziile despre o apropiatA debarcare anglo-americanA în R Icani ajung la paroxism. Guvernul are în vedere con-t'nuarea „ofensivei diplomatice. La 2 februarie, M. Anto-

escu îşi cheamA principalii colaboratori si-i anunţA cA intenţioneazA sA atragA în corpul diplomatic noi elemente în stare sA aplice „programul pAcii pe care îl elaboreazA. [58]. La începutul lunii februarie, nunţiul papal la Berna declarA ministrului român în capitala elveţianA cA ar fi întrunite condiţii favorabile pentru tatonAri de pace. M. Antonescu reia aceastA idee în convorbirile cu nunţiul apostolic la Bucureşti, Cassulo, şi ministrul turc, S. Tanrioer. Acesta este pe punctul de a pleca la Ankara si, date fiind speranţele exagerate existente în rolul de mediator al Turciei, este solicitat sA demonstreze ţArilor anglo-saxone „cA încheierea unei pAci separate între puterile occidentale şi Germania ar fi neapArat necesarA. [59] în cursul lunii februarie, conform unor rapoarte diplomatice ungare, diplomatul român V. Pella a avut convorbiri „cu un funcţionar al ambasadei americane la Berna, pe nume Dulles, cu privire la problema ruperii României de AxA... Domnul Dulles i-a spus sA se adreseze Moscovei.[60]. Tot în Elveţia şi în aceeaşi lunA, M. BAdArAu, delegatul român la Biroul internaţional de educaţie, îi declarA colegului sAu ungur : „cît mai urgent si prin toate mijloacele trebuie cAutate posibilitAţile înţelegerii între Ungaria şi România, pînA cînd nu va fi prea tîrziu... DacA aceastA înţelegere s-ar realiza înainte

ca anglo-americanii sA debarce în Balcani şi mai înainte ca pericolul rus sA devinA iminent... s-ar bucura foarte mult si englezii. [61]

[58] A.I.C., *Fond P.C.M.,* Dosar 1294f1943, fila 14.

[59] A. Hillgruber, op. *cit.,* pp. 235—236.

[60] Cf. Csatari Daniel, *Forgoszelben (Magyar-Romanviszony 1940—1945),* Akademiai Kiado, Budapest, 1962, p. 226. Este vorba de Allan Dulles, care sub cuvertura postului diplomatic era rezidentul O.S.S. pentru Europa.

[61] *Ibidem,* pp. 227—228. în lunile ianuarie şi februarie, mtre Bucureşti şi Budapesta au avut loc discuţii şi pe cAi diplomatice directe „pentru a se ajunge la o ameliorare a raporturilor. AceastA „dorinţA a survenit exact în momentul în care regimurile antonescian şi hortist au intrat în faza activA a „tato-

1C1

M

m

în cursul lunii martie, o serie de reprezentanţi neof], ciali fac încercAri sA intre în legAturA cu oficiile dip!$_0$, mâtice americane din Turcia si Elveţia. DupA aceastA pregAtire, regimul trece, tot în cursul lunii martie, i$_a$ *primele demersuri secrete întreprinse de persoane o f i, dale.* La Lisabona, V. CAdere contacteazA pe ambasadorul britanic, iar la Madrid, ministrul român Dumitrescu, care se reîntorsese de la Bucureşti, ia legAtura, la 20 martie, ou ambasadorul Argentinei, Costa, şi cu ambasadorul Portugaliei, Pereira, solicitîndu-le sA fie intermediari în a comunica ambasadorului american Hayes, ..dorinţa României de a face pace cu Naţiunile Unite la cel mai apropiat moment posibil. Ambasadorul Hayes retransmite, în continuare, Departamentului de Stat :

Hitler este un om schimbat. El nu mai socoate posibil pentru Germania sA cîştige rAzboiul. Totuşi, Germania continuA sA fie bastionul împotriva comunismului, care în cazul înfrîngerii Germaniei va înghiţi Europa şi cere înţelegere din jartea Statelor Unite şi Marii Britanii. El va fi de acord sA restabileascA toate teritoriile cucerite, inclusiv Polonia, în graniţele antebelice, dar doreşte ca pArţi ale Ucrainei sA fie sub protectorat. Pacea va fi garantatA de forţe unite ale germanilor şi anglo-saxo-nilor... [62]

De la Washington, ambasadorul Hayes este instruit „sA nu dea colegului sAu argentinian impresia cA ar fi primit indicaţii de interes sau chiar vreun rAspuns din partea guvernului sAu. [63] Concomitent, Departamentul de Stat trece la consultAri cu Foreign Office. In rAspunsul la întrebArile americane, Foreign Office-ul este prudent :

nArilor de pace. *De altfel, din aceastA perioadA provine si expresia britanicA de „peace feelers, pe care de acum o vom întîlni în corespondenţa diplomaticA a celor trei mari puteri ale coaliţiei antihitleriste, expresie, oarecum, intraductibilA, şi cAreia îi atribuim echivalentul românesc de „tatonAri de pace.*

[62] *D.P. 1943, Volume l, General,* pp. 484—486.

[63] *Ibidem,* p. 486 ; History of the Second World War, *British Foreign Policy in the Second World War* by Şir Llewellyn Woodward, Volume III, H.M.S.O., London, 1971, p. 133.

Guvernul MajestAţii Sale nu a primit din partea guvernului român ceea ce ar putea fi numit în mod veritabil o tatonare de pace. DacA s-ar primi aşa ceva, guvernul MajestAţii Sale ar adopta linia cA Uniunea SovieticA este, în primul rînd, interesatA, fiind cea care poartA povara principalA a unui rAzboi dus de România în alianţA cu Germania şi Italia şi trebuie sA fie contactatA în primul rînd. Guvernul MajestAţii Sale considerA cA guvernul sovietic este într-o poziţie mai bunA decît a sa de a furniza stimulente românilor de a abandona Axa. [64]

Se explicA întru totul de ce A. Dulles îi dAduse încA în februarie lui Pella adresa : Moscova. Desigur, anglo-americanii nu doreau sA renunţe la manevrarea cercurilor conducAtoare din România şi de aceea nu le formulau foarte limpede poziţia lor, dar ei excludeau cA în cazul României s-ar putea adopta hotArîri politice în spatele Uniunii Sovietice şi acest lucru Londra 1-a sugerat, nu o datA, celor care fAceau sondaje.

Spionajului german, deosebit de activ în Peninsula IbericA, nu i-a scApat activitatea diplomaticA de la Madrid şi Lisabona. La sfîrşitul lunii martie, ministrul de externe german îi transmite un avertisment lui Mihai Antonescu. La l aprilie acesta se grAbeşte sA-i cifreze lui Dumitrescu : extremA prudenţA. [65]

[64] *Ibidem,* p. 488. Acelaşi document se referA şi la sondajele efectuate de Ungaria, faţA de care se manifestA un interes mai mare şi dorinţa de a o încuraja în a „acţiona în direcţia justA. Conform unui autor american aceastA atitudine s-ar explica, într-o mAsurA, dupA cum i-a declarat unul dintre primii emisari unguri, prin faptul cA un diplomat de la Budapesta împreunA cu un agent britanic „au inventat povestea cA guvernul Kallay acceptA capitularea necondiţionatA. (M. D. Fenyo, *Hitler, Horthy and Hungary,* pp. 120—121).

[63] *A.I.C. Fond* P.C.M., Dosar 272f1943, fila 46. Hillgruber, care se bazeazA pe arhive germane şi pe *Memorial Antonesco,* scrie : „Nu se poate spune cu siguranţA dacA oamenii de stat români intenţionau sA încunoştinţeze ulterior guvernul Germaniei de cele întreprinse de ei. DacA am da crezare însemnArilor lui Barbul în aceastA privinţA, Antonescu pregAtise chiar un lung memorandum adresat Ministerului Afacerilor Externe al Ger-

Intre timp, în cursul lunii martie, tabloul situaţj$_e$j militare a Axei se întunecase şi mai mult. Contraofensiva germanA între Nipru şi Doneţ se dusese pe apa sîmbetei • armata sovieticA eliberase Harkovul, forţele anglo-ame-ricane strApunseserA apArarea

germano-italianA de la frontiera Tunisiei. Frontul de rAsArit cerea noi trupe, noi mijloace de luptA. Hitler avea cu ce sA-i „rAsuceascA mîinile mareşalului, pe care-1 convoacA .singur, fA^A Mihai Antonescu. Convocarea lui I. Antonescu fAcea par$_{LC}$ dintr-o operaţiune mai vastA menitA sA restabileascA ordinea în rîndurile aliaţilor celui de al III-lea Reich şi sA le aplice, din nou, dupA propria-i expresie, „tratamentul hipnotic. Anterior, Hitler se întîlnise cu regele Boris al Bulgariei şi cu Mussolini. Tot în cursul lunii aprilie au mai fost chemaţi Horthy, premierul Laval şi cApeteniile instalate în fruntea Slovaciei si Croaţiei. DupA deruta provocatA de capitularea armatei lui von Paulus, la Stalingrad, în cercurile conducAtoare naziste prevala pArerea cA este necesar sA fie luate toate mAsurile pentru a preveni vreo defecţiune. La Berlin se apreţia cA nu pot fi permise nici un fel de manifestAri de „independenţA. La întîlnirea de la castelul Klessheim. din vecinAtatea Salzburgului, Hitler îl convinge pe Mussolini de necesitatea de a continua o politicA intransigentA, în timpul acestor convorbiri, Ribbentrop îi subliniazA lui Bastianini cA „în ce priveşte încercArile ungurilor si românilor de a face pace separatA, oricine ar face eforturi de acest fel va grAbi propriul sfîrşit. [66] Tot în cursul

maniei, aprobat de cAtre von Killinger, cu privire la scopul contactelor diplomatice, care urmAreau încheierea pAcii între Germania şi puterile occidentale *(Hitler, Konig Karol und Marschall Antonescu* pp. 169—170). Deakin citeazA un raport al ambasadei germane la Bucureşti despre activitAţile lui Tanrioer şi Bova-Scoppa. Se pare cA tocmai cunoaşterea acestor situaţii a fost una din cauzele sosirii lui Ribbentrop la Roma în februarie 1943. în scrisoarea pe care i-a remis-o lui Mussolini, din partea lui Hitler, se reafirma hotArîrea de a continua rAzboiul în rAsArit *(The Brutal Frlendship,* pp. 159, 341).

[66] Cf. E. Wiskeman, *The Rome-Berlin Axis, A study of the Relations between Hitler and Mussolini,* Collins, London, 1969, p. 347 J. Fest, op. *cit.,* p. 283. Este de subliniat cA la întrevederea Hitler-Antonescu, ultimul, în opoziţie cu cererea lui Musso-

aprili[6'] Germania a avertizat Ungaria împotriva telor cu puterile anglo-saxone prin intermediul contacic „ Vaticanului.

Acest ansamblu de presiuni nu putea exclude pe ducAtorul regimului fascist din România. La 12 si 13 [Co]rilie la Klessheim, Hitler îi face scene furtunoase lui î Antonescu şi-i cere sA-1 demitA pe Mihai Antonescu. ConducAtorul îl asigurA pe Fiihrer de buna sa credinţA "i Hitler „se linişteşte odatA cu angajamentul de a se intensifica participarea la rAzboi. La Bucureşti, M. Antonescu este ţinut la curent cu cele întîmplate la Klessheim. Este îngrozit, curierul lui personal ajunsese la Lisabona cu notele destinate lui Salazar. La 14 aprilie trimite legaţiei din Portugalia o depeşA urgentA :

Cred inutilA orice informare (a lui Salazar — E.P.) despre discuţiunile de la Marele Cartier General asupra chestiunilor general europene. DeocamdatA vA opresc sA transmiteţi orice... [68]

Este sistatA orice activitate la Lisabona si Madrid, în plus, la sfîrsitul lunii aprilie, în urma unui demers fAcut de Ribbentrop, guvernul de la Roma amînA pentru a patra oarA vizita lui M. Antonescu în Italia, sub pretextul agravArii situaţiei din Tunisia.[69] Acum trebuie

lini de a se continua rAzboiul numai în Mediterana, a propus „sA se opreascA rAzboiul împotriva puterilor occidentale pentru a putea desfAşura, pînA la sfîrşit, lupta împotriva Uniunii Sovietice (Arhiva politicA a Ministerului de externe al Reichului, cf. V. L. Israeljan, L. N. Kutakov : *Diplomaţiia Agressorov. Germano-Italo-Ia'ponskii Faşistskii Blok. Istoriia Ego Voznik-noveniia l Kraha,* Izdatelstvo Nauka, Moskva, 1967, p. 285 ; vezi Şi Paul Schmidt, *Hitler's interpreler,* William Heineman Ltd., London, 1951, p. 247).

[67] *Allianz Hitler-Horthy-Mussolini, Dokumente zur Unga*-rischen *Aussenpolitik (1933—1944),* Akademiai Kiado, Budapest, [19]66, p. 348. (în continuare : *Allianz Hitler-Horthy-Mussolini).*

[68] *A.l.C. Fond P.C.M.,* Dosar 272f1943, fila 57 ; Vezi şi colonel dr. Dumitru Tutu, *Adîncirea crizei blocului statelor* fasciste, în volumul : *Insurecţia din august 1944 şi semnificaţia [e]i istoricA,* pp. 137—138.

[69] W. F. Deakin, op. *cit.,* p. 326.

demonstrat din nou, cu tot zelul, devotamentul nemArginit faţA de „Reich-ul milenar.

Pentru a cîştiga timp, M. Antonescu „se îmbolnAveşte brusc. La Bucureşti se considerA cA a fost lovit de o „boalA diplomaticA.

In acest punct se încheie o primA fazA a încercArilor conducAtorilor regimului fascist de a gAsi o cale de ieşire din criza provocatA de creşterea stArii de spirit antifasciste a poporului român, a urii împotriva dictaturii si a cotropitorilor hitlerişti, de influenţa exercitatA de în-frîngerile de pe front. Pentru Antoneşti reuşita debarcArii anglo-americane în Africa de nord a stimulat mai ales tendinţa de a gAsi un aranjament între puterile an-glo-saxone şi AxA şi de a ajunge la o regrupare în interiorul Europei. Aceste planuri erau într-o totalA opoziţie cu nAzuinţele poporului român şi, totodatA, nu ţineau seama de trei componente dominante internaţionale ale perioadei respective : a) rolul tot mai important al U.R.S.S. în coaliţia antihitleristA ; b) interesele pe termen lung ale puterilor anglo-saxone si hotArîrea* lor de a înfrînge Germania şi de a scoate din luptA, la o datA cît mai apropiatA, Italia ; c) orientarea celui de al III-lea Reich în problemele continuArii rAzboiului şi capacitatea sa de a ţine în şah pe conducAtorii ţArilor satelizate.

Oponenţi consecvenţi ai regimului trAdAtor anto-nescian si ai rAzboiului în care fusese tîrîtA România, comuniştii considerau, la începutul anului 1943, cA problema cea mai de seamA este unitatea si organizarea luptei întregului popor. Ecoul poziţiei partidului comunist în acele complexe si grave condiţii de la începutul anului 1943 îl gAsim în Apelul Uniunii Patrioţilor : Scopul nostru principal si imediat este unirea tuturor *forţelor naţiunii române într-un singur front patriotic de luptA pentru eliberarea Patriei de sub jugul hitlerist.* [70]

106

Reafirmarea în comunicatul de la Casablanca a ho-t firii de a se consolida coaliţia antihitleristA este folositA *AP* partid, prin publicaţiile sale, pentru a intensifica demersurile de raliere a forţelor antihitleriste. Prin „Buletin, se lanseazA, imediat dupA Conferinţa de la Casablanca, chemarea : înainte, pentru formarea marelui front patriotic al poporului, pentru salvarea sa. [71]

P. C. R. si-a definit, totodatA, atitudinea în legAturA cu problema „capitulArii necondiţionate. Partidul considera cA prin unirea tuturor forţelor antihitleriste si prin lupta lor hotArîtA. România trebuie scoasA din rAzboiul împotriva U. R. S. S., Marii Britanii si S. U. A., şi sA încheie pace separatA cu aceste ţAri. Continuarea rAzboiului alAturi de Germania era apreciatA si ca un mare pericol prin faptul cA o „capitulare necondiţionatA ar fi împiedicat restabilirea suveranitAţii şi independenţei României. AceastA poziţie a fost clar exprimatA chiar în primul numAr de ziarul „România liberA. Ulterior, P. C. R. a elaborat amplu atitudinea sa, concentratA în titlul unui articol din presa ilegalA : *„Pace separatA, nu capitularea fArA condiţii.*

Pace separatA cu aliaţii sovietici, englezi si americani *acum.* nu capitularea fArA condiţii pe jalea si ruinele fumegînde *mai tîrziu.* Invocarea sentimentelor noastre filo-aliate nu va justifica lipsa de acţiune împotriva duşmanului... FArA întîrziere sA ne unim şi sA ne organizAm începînd lupta împotriva cotropitorilor nemţi si nemţiţi. SA lovim cu precizie în toate instrumentele de cotropire si jaf hitleriste... Toţi patrioţii sinceri, fArA deosebire de concepţii politice, stare socialA, religie sA se uneascA si sA se organizeze într-un mare front politic pentru încheierea imediatA a pAcii separate cu Uniunea SovieticA, Anglia si Statele Unite ale Americii.

[71] *Ibidem,* Fond 30, Dosar 23, „Buletin nr. 20, 30 ianuarie 1943.

107

Capitularea fArA condiţii înseamnA a avea soar, ta Germaniei hitleriste.

Pacea separatA încheiatA la timp ne poate aduc$_e$ • Ardealul de nord eliberat de sub jugul agentul».; hitlerist Horthy.

Pacea separatA imediatA ne duce spre o Românie liberA şi independentA. [72]

Evidenţiind trAinicia coaliţiei antihitleriste, P. C. R, demonstra implicit netemeinicia calculelor unor lideri ai partidelor burgheze bazate pe aşa-zisa fragilitate a alianţei anglo-sovieto-americane, calcule care constituiau o frînA în calea unirii tuturor forţelor democratice si antihitleriste.

PînA în toamna anului 1943 P. C. R., considerînd operaţiunile anglo-arnericane în Mediterana ca premergAtoare deschiderii celui de-al doilea front, avea în vedere mai ales douA aspecte consecvent subliniate : a) trAinicia coaliţiei antihitleriste şi exemplul pe care trebuiau sA-1 urmeze, fArA deosebire de ideoloeii şi scopuri programatice, forţele interne democratice si antifasciste, care sA ia soarta României în propriile lor mîini si sA o salveze de la o catastrofA ; b) victoriile împotriva Germaniei, hotArîtoare cele ale U. R. S. S., importante si cele ale anglo-americanilor, slAbind Axa şi regimul guvernArii antonesciene, creau condiţii favorabile luptei interne si cA aceste

condiţii trebuiau folosite „pentru pace separatA şi nu capitulare necondiţionatA şi, deci, România, pentru a-şi ocupa locul în lumea postbelicA, trebuia sA se grAbeascA pentru a nu fi strivitA de tAvAlugul acestor victorii, soarta bAtAliei politice privind regimul politic al ţArii fiind o chestiune a perioadei de dupA rAzboi, în liniile ei mari, aceasta era o poziţie corespunzAtoare situaţiei concrete a României în acea perioadA. în ce priveşte liderii partidelor naţional-ţArAnesc şi liberal, aceştia considerau, în primele luni ale anului 1943, cA „acţiunea externA, obţinerea sprijinului anglo-american, şi. în primul rînd, al Marii Britanii, va fi

li

- îtoare în rezolvarea problemelor României.[73] Un t care deschide unele perspective în vederea unei co- feP rAri a forţelor democratice 1-a constituit situarea, îf oA Stalingrad, pe o poziţie mai fermA a lui Maniu, în cial, şi a lm' BrAtianu, în problema readucerii trupelor S^rnâne în ţarA si plasarea pe prim plan a problemei re- •ntegrArii pArţii de nord a Transilvaniei.[74] Atitudinea contradictorie a lui Maniu şi BrAtianu, supra-sprijinirea De factorii externi a continuat sA creeze însA dificultAţi L caiea realizArii frontului naţional antihitlerist.

Dar evenimentele de la începutul anului 1943 fac sA se nascA controverse între Maniu si Dinu BrAtianu. Ultimul crede cA desfAşurarea rAzboiului va impune lui Antonescu sA cedeze puterea celor douA partide „pentru a se putea pAstra ordinea internA si externA a ţArii. Maniu subliniazA cA, fArA a se ajunge la „tulburAri, trebuie întreprins ceva care sA constituie o „rAscumpArare în faţa aliaţilor. Din Londra, Cornel Bianu, nepotul lui Maniu si agent de legAturA, îi comunicA faptul cA „în momentul de faţA, guvernul britanic n-ar putea sA înlesneascA intrarea lui Maniu în Anglia, pentru a alcAtui acolo un guvern liber românesc, întrucît aceasta ar indispune guvernul sovietic. Maniu înţelege sensul comunicArii şi via Istanbul-Cairo întreabA cum ar putea gAsi puterile anglo-saxone „o modalitate de înţelegere între România şi Rusia, încA o datA. dupA cum rezultA din mesajul trimis la 21 ianuarie, el condiţioneazA o acţiune în România de o acţiune serioasA în Balcani „a Marii Britanii şi Statelor Unite.[75]

[73] Cultivînd contactele secrete cu Marea Britanie, Maniu nu a intenţionat în nici un moment, dupA cum scrie autoarea englezA Elisabeth Barker, sA provoace „o revoltA în România împotriva Germaniei şi „nu avea vreo încredere în sabotaje sau activitate subteranA de rezistenţA (Aut. cit., *Truce in the Balkans,* Percival Marshall, London, 1948, pp. 129—130).

[74] *A.I.S.I.S.P.,* cota A-XXVI-9, înv. 1133.

[75] Cf. Dosar 369, pp. 230—237. Primul plan de „evacuare a lui luliu Maniu în Orientul Mijlociu dateazA din toamna anului 1940. Atunci, Gardyne de Chastelain, rezidentul serviciilor speciale britanice în România „a apreciat, cA Maniu ar fi în stare sA organizeze (din Orientul Mijlociu) o activitate subversivA mai eficientA în ţarA decît dacA ar rAmîne pe loc. Ambasadorului

Cînd, la 25 februarie, S. Tanrioer se reîntoarce Ja Bucureşti şi Maniu crede, în urma informaţiilor aduse de ministrul turc. cA Churchill *a* avut, în general, la Adana, din punctul lui de vedere, o atitudine pozitivA în privinţa României, îi declarA lui Vaida Voevod :

Anglia, care este interesatA la gurile DunArii si la strîmtori. va trimite trupe si va opri pe ruşi. Dealtfel sînt aliaţi şi, chiar la dorinţa Londrei, rusii se vor opri la graniţele noastre de rAsArit... Noi trebuie sA fim gata pentru momentul cînd vor debarca anglo-americanii la Salonic, altundeva pe coasta Egeei sau pe coasta Dalmaţiei. [76]

Exista un adevArat cerc vicios. Opiniile lui Maniu erau comunicate Antonestilor de interlocutorii sAi, cum e cazul lui Vaida Voevod, sau de cAtre Serviciul Secret de Informaţii, dacA nu le transmitea chiar el personal; telegramele de la misiunile diplomatice şi instrucţiunile pe care le primeau erau aduse la cunoştinţa lui Maniu de Al.

Cretzianu şi Grigore Niculescu-Buzeşti, care rAs-
nostru la Bucureşti i s-a comunicat acest plan şi pArerea cA Maniu era întru totul dornic sA plece. Dar, Foreign Office-ul s-a împotrivit. La o şedinţA prezidatA de adjunctul ministrului de externe, Orme Sargent, s-a stabilit cA *„ar fi mai bine, in cazul ocupArii României* (de cAtre Germania — *E.P.) sA ne punem speranţele în Dr. Tilea, ministrul român la Londra, care in plus, era prieten cu regele Carol, decît într-un politician discreditat ca Maniu* (Sweet-Escott, *Baker Street Irregular,* p. 51). Spre sfîrşitul anului 1942, pentru a se ajunge la o clarificare a raporturilor, dar şi pentru a deveni figura centralA din exterior a opoziţiei, Maniu este invitat la Londra, în acel moment, capitala englezA era reşedinţa mai multor guverne sau autoritAţi din ţArile ocupate de Germania, care, fie se evacuaserA, fie se consti-tuiserA la Londra. Astfel îşi aveau aici sediile guvernele în emigraţie ale Norvegiei, Olandei, Belgiei. Poloniei, Cehoslovaciei. Iugoslaviei, precum si mişcarea „Francezilor liberi, condusA de generalul de Gaulle. DatoritA şi acestui fapt, Londra a jucat un rol important în evoluţia mişcArii de rezistenţA într-o serie de ţAri subjugate de naziști.

[76] *A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 1353f1943. „NotA asupra întrevederilor dintre Alex. Vaida Voevod şi luliu Maniu între zilele de 28 februarie şi 2 martie 1943. TrimisA <te însuşi DI. Vaida care a redactat rezumatul convorbirii.

deau de Direcţia Cifrului din Ministerul Afacerilor
oine Astfel se ajungea la o amplificare, peste orice
• 'ta a realitAţii, a semnalelor primite din strAinAtate
re le orientau acţiunea politicA[77]. S-a ajuns, chiar în
ca u} lunii martie, la un fel de „armistiţiu, M. Anto-
° cu ceîndu-i lui I. Maniu. în ajunul demersurilor prin
Durnitrescu la Madrid, sA înceteze pentru 60 de zile orice
ctivitate politicA. „Marele Lama, cum era denumit în
bîrfelile intimilor, a acceptat si, pentru ca sA nu dea de
bAnuit adepţilor sAi, s-a rAspîndit. în rîndurile lor, zvonul
cA Maniu avea accese de sciaticA.

La 11 mai, cînd se împlineau cele douA luni solicitate, I. Maniu 1-a invitat pe maiorul magistrat în rezervA T. Goruneanu sA-i raporteze directorului general al S.S.L, „pe care-1 roagA sA informeze guvernul, cA „înţelege sA iasA din tAcerea si pasivitatea politicA pe care si le-a impus pînA în prezent si cere sA plece în strAinAtate „pentru a folosi relaţiunile sale în cercurile care vor hotArî viitoarea pace sau sA i se îngAduie sA-si exprime fAţiş în ţarA atitudinea în politica externA, înainte de a se despArţi de reprezentantul S.S.I.. Maniu i-a spus „cA foarte probabil trupele anglo-americane vor ataca deodatA în numeroase puncte coastele europene, din care crede cA nu va lipsi Peninsula BalcanicA. In ce o priveşte, conducerea liberalA considera, la rîndul ei, cA trebuie operatA o schimbare a „politicii externe si militare, dar cA aceastA schimbare nu se poate produce decît nu-

[77] Guvernele polonez, iugoslav şi grec în exil contribuiau şi ele la operaţiunile de intoxicare duse de S.O.E. Fostul şef de cabinet al lui M. Antonescu aratA cA opiniile lui I. Anto-nescu exprimate dupA Casablanca în sensul cA prin participarea la agresiunea împotriva U.R.S.S. „noi servim, în fond, interesele englezilor şi americanilor, se datorau faptului cA „membrii guvernului grec în exil îi transmiteau astfel de mesaje, pretinzînd cA ele exprimau pArerile intime ale oamenilor politici din Londra *(Memorial Antonesco* p. 181). In luna martie 1943, agenţi ai secţiei speciale „Acţiunea ContinentalA din Ministerul Afacerilor Interne al guvernului polonez la Londra au luat 'egAtura cu ministrul român la Lisabona pentru a discuta planurile de garantare a ieşirii României din rAzboi în momentul în care s-ar efectua un desant anglo-american (Cf. *„Panorama Polnocy,* Varşovia, nr. l, 7 ianuarie 1968).

mai în clipa în care armatele anglo-americane se \-*or* apropia de frontierele noastre. [78] TotodatA liderii par^ tidelor Naţional ŢArAnesc şi Liberal au început sA reflecteze mai profund asupra necesitAţii reluArii contactelor cu P. C. R., odatA cu schimbarea situaţiei militare pe frontul de rAsArit. Convorbirile din 17 mai 1943, dintre delegaţii C. C. al P. C. R., Mihai Magheru şi Petre Ion cu luliu Maniu si GhiţA Pop „au avut darul de a cristaliza mai mult poziţiile celor douA partide, de a evidenţia atît punctele de vedere comune cît şi deosebirile de vederi, inclusiv refuzul conducAtorilor P. N. Ţ. de formare a unui front unic naţional de luptA si de creare *a* unui Comitet Naţional si organizarea

sabotajului activ şi a luptei armate împotriva regimului. [79] Din com^orbire s-a putut deduce cA, deoarece aliaţii occidentali cereau lui Maniu sA organizeze unele acţiuni, acesta „se aratA dispus sA facA acele acţiuni (agitaţii de masA. manifestAri etc.). în care noi sA suportAm greul şi care, pe de altA parte, sA-i poatA servi lui de justificare. [80] Respingerea propunerii de participare» la Frontul Patriotic Antihitlerist exprima ajungerea la o nouA cota a speranţelor conducAtorilor naţional-ţArAnişti şi liberali cA evenimentele de pe teatrele de operaţiuni vor evolua în favoarea unei debarcAri anglo-americane în Balcani si cA trupele acestor puteri vor fi primele dintre armatele coaliţiei antihitleriste care vor ajunge în vecinAtatea României, ceea ce va permite sA se realizeze, fArA zguduiri interne, trecerea puterii de la regimul fascist. Dar si reprezentanţii regimului socotesc cA în urma capitulArii, la 12 mai, a trupelor germano-italiene în Tunisia se creaserA condiţii pentru noi manevre diplomatice de culise.

., -.wm o.oa. cAtre I. Antonescu, din i-r mai 1943.

[79] Gh. I. loniţA, A. Simion, *Clasa muncitoare, forţa socialA fundamentalA a mişcArii antifasciste din România, op. cit,* pp. 149—150.

[80] *A.I.S.I.S.P.,* Scrisoarea reprezentanţilor P.C.R. prin care informeazA despre discuţiile purtate de ei (17 mai) cu I. Maniu în legAturA cu crearea Frontului Patriotic Antihitlerist.

112

Conciliabulele dintre M. Antonescu şi Bova-Scoppa -nt reluate şi ministrul italian pleacA la Roma pentru a [51] gAti *fan* nou terenul si a „obţine ca Ducele sA-şi asume ^litiativa de a pune capAt conflictului, deoarece era clar rA înfrîngerea era inevitabilA. [81] Mussolini este de acord sA-l primeascA pe M. Antonescu. AceastA schimbare se explicA mai puţin prin faptul cA M. Antonescu îl implora pe Mussolini sA ia iniţiativa unui nou Miinchen, un asa-numit „Miinchen al rAzboiului, cît agravArii situaţiei Italiei şi iluziilor alimentate de Bastianini, cA poziţia de negociere a guvernului de la Roma cu Hitler şi cu anglo-saxonii s-ar consolida dacA s-ar pune în fruntea unui triumvirat, care sA cuprindA si Ungaria si România.[82]

La l iulie, la castelul Rocca Delle Caminate. luxoasa reşedinţA a Ducelui, din cîmpia Romagnei. are loc întrevederea pentru care venise M. Antonescu cu scopul, dupA cum a declarat, de „a scrie o importantA paginA de istorie a acestui rAzboi. Dar Mussolini îi declarA „cA este necesar sA aştepte încA douA luni pentru a nu da impresia cA Italia cedeazA ameninţArilor de exterminare ale anglo-saxonilor si pentru cA nu se putea negocia sub impresia unei înfrîngeri militare ca cea din Ai'rica. Ca sA începA discuţiile era indispensabilA o situaţie favorabilA pe fronturi. DupA aceste douA luni, Mussolini se declarA dispus sA convoace prin Hitler o conferinţA *?.* statelor neutre si beligerante pentru a hotArî destinul Europei. Mussolini este însA de acord ca M. Antonescu sA continue, în cursul celor douA luni. tentativele sale. Comunicatul oficial abundA în banalitAţi despre „interesele comune, „atmosfera de cordialA amiciţie, pentru a sublinia în încheiere „perfecta identitate de vederi dintre Italia si România asupra mersului politic si militar al rAzboiului

[81] R. Bova-Scoppa, *La pace impossibile,* Rosenberg & Sellier, Torino, 1961, p. 205. Un limbaj asemAnAtor folosise premierul ungar Kâllay în timpul vizitei sale la Roma. Acesta i-a solicitat lui Mussolini, la 4 aprilie, sA se punA în fruntea aliaţilor secunzi pentru a-1 convinge pe Hitler cA rAzboiul nu poate fi cîştigat pe cale militarA iar în cazul în care Fiihrerul nu va fi adus la realitate sA ia o iniţiativA diplomaticA în direcţia puterilor anglo-saxone (Cf. M. 'D. Fenyo, *op. cit.,* pp. 127—134).

[s2] F. W. Deakin, op. *cit,* pp. 312, 344, 349—350.

113

pentru care ele împreunA cu Germania şi celelalte puteri sînt hotArîte sA lupte pentru a cîştiga victoria. [83] La 3 iulie, M. Antonescu e primit de regele Victor Emanuel, dupA ce în ajun are o convorbire cu Papa. Audienţa la Papa durează o orA. El dorea ca Papa sA fie intermediar în vederea unei pAci separate cu Marea Britanie şi Statele Unite. Dealtfel, postul de radio Londra s-a fAcut deîndatA ecoul acestei propuneri, pe care a şi respins-o în mod oficios. [84]

„Micul Antonescu pArAseşte „Cetatea EternA într-o stare de euforie. DupA cum noteazA umbra sa. Barbul, „Mihai Antonescu se înalţA în proprii sAi ochi în mod îngrijorAtor. El

(se considera) plenipotenţiarul Europei, învestit de Mussolini.
In tren dicteazA prima versiune a legii pentru organizarea Ministerului Afacerilor StrAine, care sA confere titularului, respectiv lui, monopolul tuturor actelor de politicA externA. La 5 iulie, cînd coboarA pe peronul gArii regale BAneasa, se simte şi mai fricurajat. I se anunţA cA trupele germane începuserA o ofensivA la Kursk. în Mediterana era linişte. Deci, condiţii favorabile pentru a-şi putea desfAşura acţiunea, fArA a fi presat de evenimente, iar peste douA luni va intra în scenA însuşi Ducele, „noul apostol al latinitAţii.

9. „VARIANTA BALCANICA — MUTAREA A DOUA

La Washington si Londra problema definitivArii „marii strategii, dupA compromisul de la Casablanca, îmbrAca un caracter tot mai acut. Churchill se hotArAşte pentru o nouA rundA de negocieri în vederea elaborArii

[83] *A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 1153f1943, fila 49 ; Enzo Collotti : *La politica dell'Italia nel settore danubiano-balcanico, dai patto di Monaco all'armistizio italiano,* în volumul : *L'Italia nell Europa danubiana durante la seconda guerra mondiale,* In-stituto Nazionale per la storia di movimento di liberazione, Tipografia Monzese, Monza, pp. 61—68.
[84] *A.I.S.I.S.P.,* Buletin, nr. 30, 1943.

nurilor anglo-americane. Pentru a pregAti terenul, el P [a] gândeşte sA-1 trimitA pe Eden la Washington. La 11 *se*artie. Churchill îi comunicA lui Stalin stadiul planurilor Iglo-americane : a) curAţirea Africii de nord de trupele Axei ; b) realizarea debarcArii în Sicilia, în iunie, cu o lunA înaintea termenului prevAzut la Casablanca. Se studiazA planuri pentru operaţiuni în Mediterana de rAsArit : a) cucerirea Cretei sau a arhipelagului Dodecanez sau a ambelor ; b) o debarcare în Grecia.
In legAturA cu al doilea front, aparent nimic nou, respectiv sugerarea cA nu va exista în 1943. Se aduce ca un argument indirect faptul cA pe teritoriul Marii Britanii nu se aflA decît o divizie americanA si cA în urmAtoarele douA luni nu vor fi aduse noi trupe de peste
cc
ocean.[Ba]
Eden soseşte în martie la Washington si are discuţii asupra unui mare numAr de probleme, inclusiv ale organizArii postbelice. Roosevelt informeazA pe generalul Marshall cA Eden a manifestat o mai mare preocupare pentru atragerea trupelor anglo-americane în Balcani decît în Franţa.[86] Faptul era pe deplin explicabil, încA la 12 februarie, generalului H. M. Wilson îi fuseserA transmise instrucţiuni de pregAtire pentru operaţiuni amfibii în rAsAritul Mediteranei. iar în martie a fost instituit, la Londra. „Statul Major de Planificare Nr. 2 (denumit din iunie ..Forţa 292) pentru a pregAti planurile militare pentru aceastA zonA. Cheia MArii Egee fiind consideratA deţinerea insulelor Creta şi Rodos, în cazul în care operaţiunile ar fi fost încununate de succes si n-ar fi mAcinat prea multe resurse, nu se excludea cA, pînA la sfîrsitul anului, s-ar putea pAtrunde în Balcani. In acelaşi timp se avea în vedere cA dupA ocuparea Siciliei sA se debarce în sudul Italiei pentru a folosi zona ca „trambulinA pentru operaţiuni în Balcani.[87]

[63] Corespondenţa..., voi. l, pp. 120—124.
[86] S.P.C.W., voi. 2, p. 69.
[87] History of the Second World War. U. K. Military Series, *The Mediterranean and the Middle East,* volume V, *The Campaign in Sicily 1943 and the Campaign in Italy, 3 rd Sep-tember 1943 to 31 st March 1944,* by Brigadier C. J. C. Molony, H.M.S.O., London, 1973, pp. 191—192, 352—353.

Noua operaţiune de pregAtire psihologicA a Washingtonului în vederea acceptArii „Variantei balcanice, începutA cu vizita lui Eden, este însoţitA de o serie de acţiuni „pe teren. In martie, serviciile britanice din Is-tanbul i-au comunicat lui Maniu interesul guvernului englez de a sprijini organizarea şi acţiunea unei „mişcAri libere româneşti.[88]
La 16—17 aprilie, generalul Wilson soseşte la Ankara pentru convorbiri cu premierul Sara-coglu. împreunA cu ambasadorul britanic, el reafirmA cA Marea Britanie nu cere Turciei sA intre în rAzboi, dar nu exclude posibilitatea ca, în toamnA, guvernul de la An-

kara sA se hotArascA în aceastA direcţie sau sA acorde permisiunea folosirii unor baze aeriene. Trei sAptAmîni mai tîrziu, A. Eden exprima ambasadorului turc speranţa cA Turcia va înceta în curînd sA fie nebeligerantA. [89] Tot în primAvarA, guvernul englez ajunge la concluzia cA a sosit momentul sA efectueze o „schimbare a politicii sale în Iugoslavia şi, prin intermediul Foreign Office-ului, anunţA guvernul în emigraţie de la Londra cA, în cazul în care cetnicii lui D. Mihailovici, care era dealtfel ministru de rAzboi în acest guvern, nu înceteazA colaborarea cu italienii si cu „quislingul Serbiei, Nedici. si nu opun rezistenţA Axei, le va retrage sprijinul. TotodatA, sesi-zînd amploarea mişcArii de partizani, se hotArAşte para-şutarea. la sfîrşitul lunii mai. a primei misiuni militare britanice la cartierul general al lui Tito. Aceste acţiuni, dupA cum scrie profesorul L. Woodward, aveau în vedere „o invazie în Balcani. [90]

în noaptea de 20 spre 21 martie, trupele engleze au strApuns linia de fortificaţii de la frontiera tunisiano-li-bianA şi bAtAlia Tunisiei a fost angajatA din plin, cu participarea trupelor americane şi franceze. Spre sfîrşitul

[ss] *Dosar 369,* p. 238.

[89] *B.F.P.,* Sinteza, p. 323.

[90] *Ibidem,* pp. 337—338, B.F.P., voi. 3. p. 290, *Grand Stra-tegy,* voi. 4, p. 481 ; intervenţia lui M. K. Meneghello-Dincic, in *Colloque,* pp. 331—332. Un prim ofiţer britanic, pentru o scurtA perioadA, *a* existat în teritoriul liber iugoslav în toamna 1941. La sfîrşitul lunii mai 1943, S.O.E. dispunea de 10 misiuni in Grecia, 5 în Albania şi 12 pe lîngA cetnicii lui Mihailovici.

lunii aprilie, perspectivele bAtAliei deveniserA clare. Momentul eliminArii Axei de pe continentul african bAtea la uşA. Churchill se întreba cum va fi folositA aceastA victorie ? La 29 aprilie, el îi propunea lui Roose-velt o nouA întîlnire si se invitA la Washington pentru începutul celei de-a doua decade a lunii urmAtoare. La 3 mai, strategii britanici preconizeazA cA în cazul prAbuşirii Italiei sA fie ocupat portul albanez Durre's si Dode-canezul, iar în cazul cA trupele germane se retrag din Balcani sA se pAtrundA în ţArile peninsulei prin Turcia, Albania sau Grecia. Generalul Wilson sugereazA, la rîn-dul sAu, desfAşurarea unor operaţiuni în direcţia DunArii, avînd ca bazA Istambulul si Salonicul.[91] Churchill este decis sA obţinA de la Roosevelt continuarea operaţiunilor în Italia si atragerea Turciei în rAzboi.

Trident, a treia conferinţA de la Washington Roose-velt-Churchill, a început la 12 mai, fiind convocaţi o mulţime de consilieri si experţi, inclusiv generalul englez • Wavell din India si generalul american Stilwell din China. Chiar în aceeaşi zi, de la cartierul sAu general din Alger, generalul Eisenhower a comunicat cA rezistenţa germano-italianA în Tunisia a încetat şi cA 160 000 de soldaţi se predaserA. Pentru Churchill lucrurile erau clare : dupA Sicilia trebuia debarcat, fArA nici o pauzA, în „cizma italicA.[92] „Eliminarea Italiei — declarA premierul bri-

[91] *Grand Strategy,* voi. 4, p. 383. Cîteva zile mai tîrziu, în timpul traversArii oceanului, Churchill şi şefii sAi de stat major au acceptat ca în cazul capitulArii Italiei, înainte de a se efectua o debarcare anglo-americanA, sA se procedeze imediat la ocuparea Italiei centrale şi stabilirea unui cap de pod la Durre's. în documentul, pe care s-a bazat discuţia, se afirma : „Nu putem crede cA Germania ar putea sA se menţinA şi în Italia de nord >şi în Balcani, fArA a risca o prAbuşire pe frontul rus. De aceea americanii trebuiau convinşi cA Mediterana sA devinA teatrul de operaţiuni decisiv şi nu zona plAnuitA a traversArii Canalului Mînecii, din 1944 (op. cit., pp. 418—419).

[92] într-un studiu comparativ asupra strategiilor britanicA şi americanA se subliniazA cA pentru guvernul de la Londra, dupA capturarea Africii de Nord, „evident un al doilea front în Franţa sau Balcani era de dorit din motive politice... Dar debarcAri în Franţa nu mai erau urgent necesare pentru a preveni prAbuşirea unui aliat care îşi demonstrase puterea de rezistenţA

tanic — ar avea efecte profunde, mai ales în Turcia... Ar avea, de asemenea, mari repercusiuni în Balcani, unde importantele forţe ale Axei cuprind cel puţin 25 de divizii italiene. DacA aceste forţe se retrag. Germania va fi obligatA... sA abandoneze Balcanii". Roosevelt îi rAspunde sec : „Cel mai bun mijloc de a combate

Germania este de a lansa o operaţie peste Canalul Mînecii. Churchill însA nu se descurajeazA. De dimineaţA şi pînA la ore avansate de noapte, el îşi rosteşte cu convingere monologul, îmbrAcîndu-1 mereu în alte cuvinte, dar men-ţinîndu-i strict substanţa. Cum o operaţie peste Canal nu va putea fi întreprinsA înainte de 1944. Churchill considera „imperativ sA folosim marile noastre armate pentru a ataca Italia. Eu nu consider cA ocuparea Italiei va fi necesarA. DacA Italia se prAbuşeşte, Naţiunile Unite vor ocupa porturile si aeroporturile necesare pentru urmAtoarele operaţiuni în Balcani şi sudul Europei. Un guvern italian ar putea sA controleze ţara sub supravegherea forţelor aliate.

DacA Churchill credea sau nu cA lucrurile vor evolua astfel în Italia, prezintA mai puţinA importanţA. [93]

încercuind un sfert de milion de germani la Stalingrad, barînd invadarea Caucazului şi rezistînd numeroaselor asalturi asupra Leningradului şi Moscovei (B. Collier, *The Lion and the Eagle, British and Anglo-American Strategy.* 1900—1950, MacDonald, T.,ondon, 1972, p. 358).

[93] Campania din Italia, începutA la *3* septembrie 1943, a durat 26 de luni, pînA la 20 mai 1945. CAderea Romei nu s-a jirodus decît în ajunul invaziei în Normandia. AceastA desfAşurare s-a datorat, într-o foarte mare mAsurA, modului în care conducAtorii celui de-al III-lea Reich evaluaserA situaţia Italiei şi planurilor militare pe care le pregAtiserA pe baza acestor evaluAri, încA la 12 decembrie 1942, Hitler avertizase Cartierul sAu general : „Italia este aliatul nostru cel mai slab. La 20 mai 1943, deci la cîteva zile dupA capitularea din Tunisia, Constantin von Neurath, care fusese agentul de legAturA al Ministerului de Externe pe lîngA armata Africa de Nord. îl informeazA pe Hitler cA în Sicilia şi sudul Italiei continentale „opinia este cA dacA vor veni englezii, rAzboiul va înceta. Hitler a rAspuns : „PArerea mea este formatA. TotodatA el a indicat principalilor

Discuţiile *Trident* au durat 13 zile, ajungîndu-se ia un nou compromis : dupA ocuparea Siciliei, Eisenho-\ver sA procedeze la o ofensivA asupra Peninsulei Ita- iierte. Totuşi, operaţiunea împotriva Italiei urma sA se desfAşoare fArA a periclita invazia peste Canal, în 1944. Se stipula cA şapte dintre diviziile aflate pe teatrul de operaţiuni din Mediterana urmau sA fie pregAtite, dupA l noiembrie, în vederea transferArii în Anglia, ca parte a forţei de invazie în nord-vestul Europei. Churchill a obţinut ca pe lista de prioritAţi sA se menţinA „pregAtirea terenului pentru o participare activA sau pasivA a Turciei la rAzboi de partea aliaţilor. DezamAgit, premierul se confeseazA : „Este absolut descurajant. N-am traversat Atlanticul pentru aşa ceva. Nu pot rAmîne la un astfel de rezultat". In aceeaşi searA, 25 mai, face un nou apel la preşedinte si-1 convinge ca Marshall sA-1 însoţeascA la Cartierul general din Alger pentru o examinare a situaţiei „la faţa locului. Churchill'dorea mai mult sA reintroducA pe o altA cale în Mediterana „strategia sAriturii de pisicA. DupA cum explicase chiar el : „Cea mai bunA metodA de a deţine flexibilitatea este sA ai trei sau patru planuri pentru toate eventualitAţile, toate pregAtite pînA la ultimul detaliu. Apoi este mult mai uşor sA treci de la unul la altul în funcţie de cum şi unde sare pisica. Pentru interlocutorii sAi. obişnuiţi cu vocabularul politic anglo-saxon în care „sare pisica (cat *jumps)* însemna, în contextul frazei, sA treci de la un plan la altul „în funcţie de cum si unde evenimentele iau o turnurA decisivA, aceastA ambiguitate li s-a pArut semnificativA. Suspiciunea şefilor militari americani cA în spatele subtilitAţilor de limbaj ale premierului se afla din nou in-

sAi colaboratori : *„Pentru noi* a *ne menţine în Balcani este într-adevAr esenţial : cupru, bauxitA, crom şi mai ales asigurarea cA nu se va produce aici un faliment enorm în ziua în care Italia ne va juca festa (Hitler parle A şes generaux. Compte rendu stenographiques des rapports journaliers du Q. G. du Fiihrer, 1942—1945,* Albin Michel, Paris, 1964, pp. 49, 93, 103).

tenţia de a-i antrena într-o campanie majorA în Balcani avea sA *se* confirme în scurt timp [94].

Pe calea aerului, Churchill si Marshall au ajuns, la 29 mai, la cartierul general al lui Eisenhower. Aici li se alAturA *A.* Eden, generalii Allan Brooke şi Alexan-der. Grupul de comandanţi britanici s-a opus folosirii trupelor din Mediterana împotriva Sardiniei, dupA ocuparea Siciliei. Marshall a fost nevoit sA cedeze, deoartce în Mediterana englezii aveau de trei ori mai multe trupe şi de patru ori mai multe nave de rAzboi decît ameri-

canii. La 31 mai. o frazA a lui Anthony Eden despre momentul „cînd trupele noastre vor intra în zona Balcanilor a înclinat acul barometrului spre furtunA. Churchill a consumat multA energie pentru a potoli spiritele, asigurînd cA, deocamdatA, nici nu se gîndeşte la vreo operaţiune importantA în Balcani sau chiar în nordul Italiei. Marshall a rAmas enigmatic.

Totuşi, premierul englez a obţinut parţial satisfacţie. S-a convenit practic asupra urmAtoarei *miscAri de dupA capturarea Siciliei : intrarea în sudul Italiei. La 3 iunie, Churchill şi Eden au plecat la Londra iar Marshall s-a întors la Washington [95].

RAmînea acum sA se comunice lui I. V. Stalin rezultatele conferinţei *Trident.* La 4 iunie, la Moscova se primeşte mesajul lui Roosevelt prin care se anunţA cA „al doilea front a fost amînat din nou cu un an, pentru primAvara viitoare si se expun în detaliu operaţiunile stabilite pentru 1943.

Guvernul sovietic a rAspuns cA nu-şi *va* da adeziunea la amînarea deschiderii celui de-al doilea front în

[94] W. Churchill, *Memorii,* voi. 8, pp. 338—363 ; *S.P.C.W.* voi. l, p. 248, voi. 2, pp. 130, 134 ; J. B. Duroselle. *Histoire Diplo-matique de 1919 A nos jours,* Librairie Dalloz, Paris. 1966, p. 416 ; W. D. Leahy, f *Was There,* Victor Golancz. London, 1950, pp. 190—191 ; T. Higgins, *op. cit.,* pp. 64, 66 ; H. Feiss, *op. cit.,* p. 128 ; Lord Moran, *Memoires,* pp. 101—105.

[95] W. Churchill, *Memorii,* voi. 8, pp. 368—378 ; A. Eden, *The Reckoning,* p. 389; H. Feiss, *op. cit.,* p. 130, ; T. Higgins. *op. cit.,* p. 68.

tul continentului[98]. Devenise evident cA problema ce-VGıS de-al doilea front crease o situaţie extrem de serioasA -U1 relaţiile dintre principalele puteri ale coaliţiei anti-1ftleriste. Pentru a marca într-un mod mai explicit si * afara cadrului corespondenţei secrete dintre şefii ce-în trei puteri nemulţumirea faţA de situaţia creatA.]a sfîrşitul lunii iunie, ambasadorii sovietici la Washington si Londra, M. M. Litvinov şi I. M. Maiski, au fost rechemaţi la Moscova „pentru consultAri, în fruntea misiunilor diplomatice rAmînînd însArcinaţi cu afaceri. A fost, poate, momentul cel mai ascuţit de crizA în relaţiile dintre cele trei puteri, din timpul rAzboiului.

în zorii zilei de 5 iulie, numai cîteva ore înaintea începerii ofensivei germane, „ciocanele artileriei sovietice au început sA acţioneze în „arcul de la Kursk. DatoritA acestui fapt, ofensiva, care avea ca scop reluarea iniţiativei strategice pe frontul de rAsArit, îşi pierde respiraţia. Se angajeazA cea mai mare bAtAlie de tancuri cunoscutA pînA atunci. In decurs de o sAptAmînA ofensiva germanA se destramA, începe contraofensiva trupelor sovietice, care se transformA într-o ofensivA pe un front larg. BAtAlia de la Kursk a rAmas în analele istoriei ca momentul care a desAvîrşit cotitura radicalA în cel de-al doilea rAzboi mondial.

10 iulie 1943. Trupele anglo-americane debarcA în Sicilia, pe care o ocupA în cursul unei campanii de 38 de zile. Era primul pas practic al planului atacArii „pîn-tecului moale. Marshall renunţA, la 15 iulie, la rezervele sale anterioare si comunicA asentimentul pentru un atac direct asupra oraşului Neapole („Operaţiunea Ava-lanche). Debarcarea, încununatA de succes în Sicilia, care pentru Churchill „a luminat orizontul si plAcerea evidentA fAcutA de noua decizie a americanilor, înflAcA-

[86] *Corespondenţa...,* voi. 2, pp. 79—83 ; voi. l, pp. 161— 162. Prin rapoarte diplomatice, Moscova fusese prevenitA de aceastA hotArîre de la 24 mai. Ambasadorul american la Londra a spus omologului sAu sovietic cA S.U.A. „sînt, în principiu, pentru traversarea Canalului ; dar cum au întîrziat sA execute propriile promisiuni privind trupele şi materialul, punctul de vedere al lui Churchill a prevalat *(Documentary Survey,* International Aîfairs, Moscow, 1f1975).

reazA imaginaţia şi gustul de aventurA ale premierului britanic. Acum, în vara anului 1943, mai mult ca ori-cînd înainte, el considera cA s-au acumulat premisele necesare desfAşurArii „strategiei balcanice Este revelator, din acest punct de vedere, ce îi scrie Churchi.ll, la 16 iulie, vechiului sAu prieten si sfAtuitor, prim-mi-nistrul Uniunii Sud-Africane, mareşalul Jan Christian Smuts : ..Situaţia în Balcani este, de asemenea,

extrem de promiţAtoare si vA trimit un raport parvenit de la Cartierul General al Orientului Mijlociu, dupA care i'orţe.^ italiene sînt în ajunul prAbuşirii. Nu ne este necesar numai sA cucerim Roma şi sA înaintAm cît mai departe posibil, ci mai mult : mîna noastrA dreaptA trebuie sA ajute pe patrioţii balcanici. Din toate acestea se degajA o mare speranţA, cu condiţia de a şti sA profitAm de împrejurAri. Cred ferm cA rezultatul va fi bun şi voi încerca totul pentru a obţine acordul aliaţilor noştri. DacA nu voi reuşi, noi avem mai mult decît suficiente forţe pentru a izbuti si singuri". *Este pentru prima oarA cînd Churchill împArtAşeşte cuiva intenţia de a realiza numai cu forţe britanice, chiar fArA acordul Statelor Icnite, varianta sa balcanicA.* La 22 iulie, premierul britanic îi scrie generalului Alexander care, în calitate de locţiitor al lui Eisenhower, era comandantul operaţiunii *Husky. Alexander era de pArere cA dupA ocuparea Siciliei „cea mai bunA alternativA o reprezintA atacarea Peninsulei Balcanice.* Churchill îi atrage atenţia cA trebuie procedat în funcţie de rezistenţa pe care armata germanA o va opune în sudul Italiei, ca apoi sA se aleagA modalitAţile de operaţiuni în Peninsula BalcanicA, dînd prioritate acţiunilor în Albania si Iugoslavia la început prin aprovizionarea pe mare a partizanilor, sprijin aerian, trimitere de agenţi şi comandouri. Spre marea deziluzie a lui Churchill, şefii de stat major americani refuzA, însA. la 24 iulie, alocarea de noi resurse de la pregAtirea invaziei peste Canal, pentru operaţiunile din Italia. Mar-shall nu uitase Tobruk-ul. E] declarA cA Eisenhower are suficiente mijloace pentru a ocupa Neapole.

Henry Stimson, ministrul american de rAzboi, se afla în luna iulie la Londra. Deşi Churchill 1-a asigurat cA scopul ofensivei în Italia, în 1943, era ocuparea Ro-

• Eden i-a argumentat necesitatea de a muta opera-ile în Balcani. Stimson 1-a avertizat pe Churchill cA aţiunile în Balcani sînt în contradicţie cu interesele litice de bazA ale Statelor Unite. La reîntoarcerea la Washington, el i-a raportat preşedintelui cA politica englezA urmAreşte o infiltrare progresivA a Italiei, de jos oînâ sus, în direcţia Balcanilor, ca o substituire a invaziei peste Canal în 1944[9T].

Debarcarea în Sicilia a precipitat criza politicA din Italia şi a dat impuls diferitelor grupAri de conspiratori sA treacA la acţiune. La 25 iulie, Mussolini este demis şi arestat.

Evenimentele de la Roma, neîncrederea în asigurArile de loialitate ale noului prim-ministru, Badoglio, luptele din Sicilia, prezenţa masivA anglo-americanA în Mediterana, îl hotArAsc pe Hitler sA emitA, a doua zi, o nouA directivA în oare are în vedere împiedicarea unei debarcAri în Grecia, fie direct, fie din sudul Peninsulei italiene. MAsurile preconizate se referA la Grecia, Iugoslavia, Albania, la subordonarea forţelor italiene din Balcani, la intensificarea rAzboiului împotriva partizanilor [98].

Presupunerile lui Hitler nu erau neîntemeiate, în aceeaşi zi, Roosevelt îi scrisese lui Churchill :

DacA ni se fac propuneri (de armistiţiu) trebuie sA ni se asigure folosirea întregului teritoriu italian si a mijloacelor de transport pentru a acţiona împotriva germanilor în nord şi în Peninsula BalcanicA, ca si a terenurilor de aviaţie de toate felurile.

Lui Churchill mesajul îi spune cA, în sfîrşit, Roosevelt este sedus de „varianta balcanicA. RAspunde imediat, la 26 iulie, etalînd avantajele ce ar decurge din noua situaţie :

[97] W. Churchill, *Memorii,* voi. 9, 1965, pp. 21—33 ; *Gr anA Strategy,* voi. 4, pp 504—505 ; *Grand Strategy,* voi. 5, p. 61 ; T. Higgins, op. *cit.,* p. 85 ; H. Baldwin, op. *cit.,* p. 188 ; H. Feiss, **op.** *cit,* p. 147.

[98] H.W.D., pp. 210—214.

Primul dintre ele este, folosind cuvintele p$_{re}$ şedintelui, „folosirea întregului teritoriu italian §• a mijloacelor de transport pentru a acţiona împo.! triva germanilor în nord şi în Peninsula BalcanicA ca şi a terenurilor de aviaţie de toate felurile' Aceasta trebuie sA includA capitularea garnizoanelor din Sardinia, Dodecanez şi Corfu...

Churchill imagineazA, în reflecţiile sale, capitularea garnizoanelor italiene din Iugoslavia,

Albania, Grecia, determinarea prin ..presiuni puternice a Turciei de a intra în rAzboi şi urmArile profunde asupra Bulgariei, României şi Ungariei.
Pentru Roosevelt si Churchill se crease *un vid* în zona centralA-sud europeanA, într-un moment în care Italia continentalA se afla la buza ţevilor armelor anglo-americane. Churchill şi Roosevelt cad de acord sA se întîlneascA din nou.
Britanicii si americanii priveau însA rolul operaţiunilor în Italia în contextul Marii Strategii, firin ochelari cu dioptrii diferite. Primii socoteau cA în Mediterana se deschidea „o activitate cu mari consecinţe, care trebuie împinsA înainte cu orice mijloace.[100] Stimson, Mars-hall si statul sAu major doreau o campanie pe termen scurt în Italia, cu obiective limitate si care sA nu poatA bloca realizarea invaziei în nord-vestul Franţei. In acest scop, forţele aliate nu trebuiau sA depAşeascA un aliniament situat la nord de Roma.
Raportîndu-i lui Roosevelt, la 10 august, concluziile discuţiilor de la Londra, Stimson atrage atenţia cA reuşita strategiei S.U.A. de înfAptuire a invaziei în Franţa depinde de numirea unui comandant american care sA o pregAteascA si sA o realizeze si cA aceastA problemA nu suferA amînare şi trebuie tranşatA urgent cu Churchill. DupA convorbirea cu Stimson, Roosevelt îi reuneşte pe şefii de stat major. El formuleazA o serie de concluzii : Foreign Office-ul nu doreşte ca Balcanii sA cadA sub influenţa sovieticA şi de aceea britanicii vor „sA
124
â primii în Balcani. In ce-1 priveşte, Roosevelt nu ajung urma)5iogica britanicA şi, în consecinţA, împArtA-P°afp opoziţia şefilor sAi militari faţA de operaţiuni în tMcani. „Este neînţelept sA planifici o strategie militarA h aţA pe un J°c de noroc pentru *a* obţine rezultate litice. [101] In consecinţA, trebuie sA se realizeze o concentrare maximA pentru operaţia Ouerlord[102], fArA de care Statele Unite nu-şi pot garanta poziţiile europene post-belice.
.,MArul discordiei, respectiv problema deschiderii
celui de-al doilea front în 1944. a tronat pe masa noii conferinţe între Roosevelt si Churchill, reunitA în „Citadela cu alurA de castel medieval din Quebec, la 19 august 1943, sub denumirea de .,Quadrant. H. Hopkins a adus un document elaborat de şefii de stat major americani intitulat „Situaţia Rusiei. Documentul sublinia cA, deoarece în virtutea evoluţiei evenimentelor, Uniunea SovieticA „va domina Europa dupA înfrîngerea Axei. este cu atît mai important de a pAstra în continuare relaţiile cele mai amicale cu ea, în ce le priveşte, Statele Unite doresc ca U.R.S.S. „sA devinA aliatA împotriva Japoniei. [103] Churchill agitA spectrul unor imense pierderi umane printr-o invazie în Franţa, în urma cAreia „Marea Britanie nu-si va mai putea reveni si va fi atît de slA-bitA, încît, în mod inevitabil, Uniunea SovieticA va domina continentul european. Roosevelt refuzA orice participare a trupelor americane în Balcani sugerînd, în schimb. folosirea de unitAţi greceşti si iugoslave, pregAtite de englezi, si care ar putea urmAri pe germani cînd se retrag din Balcani, pînA la linia DunArii.[104] Conferinţa „Quadrant stabileşte pentru l mai 1944 data operaţiunii *Overlord* completatA de o debarcare în sudul Franţei *(Operaţia Anvil)*. In Italia urmau sA fie folosite forţele
[101] S.P.C.W., voi. 2, pp. 162—163, 212—215.
[102] Noua denumire codificatA a debarcArii în nord-vestul Franţei.
[103] R. Sherwood, *Le Memorial de Roosevelt,* voi. 2, p. 283. *Sherwood considerA acest document ca formulind politica ce avea sA* inspire *poziţia americanA la Teheran* şi lalta.
[104] *The Memoirs of Cordell Huli,* voi. 2, p. 1231 ; S.P.C.W., voi. 2, p. 225.
125
alocate de *Trident* si sA se înainteze pînA la aliniamentul Ancona-Pisa. La acest ultim aspect, Churchill a formulat rezerva de a nu-1 considera obligatoriu pentru englezi In ce priveşte Balcanii s-a convenit ca operaţiile sA s§ mArgineascA la aprovizionarea partizanilor, la acţiuni de comando şi la bombardarea obiectivelor strategice. [105]
DupA încheierea conferinţei, Churchill soseşte la Washington, la 1 septembrie şi

aşteaptA cu înfrigurare rezultatele debarcArii în Italia, pentru a gAsi noi puncte de sprijin în favoarea planurilor sale. El sperA cA trupele germane se vor retrage şi cA pierderile vor fi minime. La 3 septembrie, în zori, debarcarea are într-ade-vAr loc, unitAţi britanice si canadiene traversînd strîm-toarea Messina, iar guvernul Badoglio semneazA, în secret, armistiţiul, care urmeazA sA fie publicat dupA trei sAptAmîni. Dar ştirile parvenite la Casa AlbA de pe plajele de la Salerno au un caracter alarmant. Trupele germane au contraatacat ; situaţia este nesigurA. Cu toate aceste auspicii nefavorabile, la 9 septembrie, îi înmî-neazA lui Roosevelt un nou memorandum preconizînd o înaintare cît mai adîncA spre nordul Italiei, pregAtirea de acţiuni în Balcani prin „trimiterea de agenţi, arme şi instrucţiuni folositoare, avînd în vedere cA „sînt de aşteptat vaste repercusiuni în Bulgaria, România, Ungaria iar turcii ar putea fi, de asemenea, puşi în situaţia sA acţioneze fArA *a* li se face vreo cerere, nici sA se 'contracteze vreo obligaţie. Roosevelt cade de acord cu înaintarea în Italia dar în ce priveşte Balcanii aratA cA

[105] W. Churchill, *Memorii,* voi. 9, pp. 72—74 ; *Corespondenţa...,* voi. l, pp. 185—186. în mesajul adresat lui Stalin nu se comunicA data stabilitA a invaziei. In schimb, într-un discurs radiodifuzat la 31 august, Churchill vorbeşte din nou ca un oracol : „Personal, mA gîndesc la cel de al treilea front, tot atît de mult ca la al doilea front. Am fost mereu de pArere cA democraţiile occidentale trebuie sA fie ca un boxer care dA lovituri cu ambele mîini iar nu numai cu una singurA. Şi pentru a fi mai limpede înţeles pomeneşte de „eliminarea iminentA a Italiei" şi flAcArile care cuprind Balcanii (W. Churchill, *Discursuri de rAzboi, mai 1940 — octombrie 1943,* Pilot Press Ltd., Londra, 1945, p. 274).

- fie hotArite în funcţie de posibilitAţile ce se [S]
cîteva ore dupA aisuuyic, [ti] ^ _-----
H M Wilson la Cairo : „Este timpul sA jucAm tare. Im-nrovizeazA şi îndrAzneşte.[106] Pe insula Rodos, cheia Mediteranei rAsAritene, se aflau 40 000 de soldaţi italieni. Dar înainte ca Wilson sA „improvizeze si sA îndrAzneascA ceva cu trupele italiene, cei 7 000 de soldaţi germani din Rodos le obligA, la 11 septembrie, sA capituleze. Ordinul lui Churchill rAmîne în vigoare, numai cA, deocamdatA, Comandamentul Orientului Mijlociu nu are forţe pentru a-1 executa.

„A doua mutare pentru realizarea „Variantei balcanice se încheie, dupA Trident si *Quadrant,* tot cu un compromis, perspectivele sînt întunecate dar nu anihilate. Problema pentru Churchill este cum sA se punA nisip în angrenajul pregAtirii invaziei stabilit prin hotA-rîrile Conferinţei Quadrant. El rAmînea credincios post-scriptumului pus la 13 iulie pe memorandumul şefilor sAi de stat major, intitulat „Operaţiuni dupA Husky (Sicilia) :

Ştim valul cum ne bate, el ne duce
înspre noroc, dar dacA nu luAm seama,
CAlAtoria vieţii ocoleşte
Printre nevoi şi stînci. Aşa e marea
Pe care navigam si dacA valul
Ne saltA, se cuvine a-1 folosi ;
ZAdArnicim altfel prilejul bun.[10T]

[106] W. Churchill, *Memorii,* voi. 9, pp. 117—120, 182.

[10T] M.M.E., voi. 5, pp. 186—189. Verificat cu *Julius Cesar,* Arden Shakespeare, Paperback, Metuhen and Co Ltd. London, 1970, p. 108. Cf. Shakespeare. *Opere,* voi. 2. ESPLA, Bucureşti, 1955, din *Julius Cesar,* în româneşte de Tudor Vianu, actul IV, scena III (Brutus), p. 369.

10. OFENSIVA DIPLOMATICA DIN TOAMNA

RAsturnarea lui Mussolini a fost resimţitA de M Antonescu ca un cutremur de gradul 9. In starea de confuzie creatA de acest eveniment, cu mult înaintea celor douA luni fatidice, fArA a-şi acorda rAgazul de a analiza cit de cit spirala evenimentelor, M. Antonescu se pripeşte sA trimitA a doua zi. prin intermediul lui Bova-Scoppa, un mesaj noului ministru de externe al guvernului Badoglio. Guariglia. care anterior deţinuse funcţia de ambasador la Ankara, propunîndu-i „un contact şi mai strâns pe linia iniţiativelor sale anterioare.

Demersul are acelaşi efect ca o loviturA de sabie pe suprafaţa apei. Guariglia refuzA politicos evocînd „situaţia delicatA a ţArii sale.[108] CAderea lui Mussolini şi atitudinea noului guvern „pentru mareşal este un avertisment. Pentru Mihai Antonescu e eşecul politicii sale. [109] *

Chiar la 26 iulie — ziua în care M. Antonescu îi trimitea lui Guariglia mesajul — la Washington a avut loc o conferinţA de presA în cursul cAreia secretarul Departamentului de Stat, C. Huli, a fost întrebat dacA principiul „capitulArii necondiţionate se aplicA si Ungariei. României si Bulgariei. RAspunsul a fost afirmaţii-. [110]

La l august, conform hotArîrii Conferinţei *Trident* are loc bombardarea „la joasA înAlţime a Ploiestiului. Suflul bombelor rAspîndeşte o stare de confuzie şi demoralizare. Cei care afişau pretutindeni, unde puteau, cA România nu se considerA în rAzboi cu Marea Britanie si Statele Unite, constatA, nu prin aluzii sau prin canale diplomatice secrete, nu din partea unor ziare manipulate de Direcţia rAzboiului psihologic sau a emisiunilor de radio, cA Statele Unite si Marea Britanie sînt în rAzboi cu România.

[108] Bova-Scoppa, *Colloqui con due dittatori,* pp. 116—117.

[109] M. Mourin, op. *cit.,* p. 132.

[110] *D.P. 1943, Volume III, The British Commonwealth, Eastern Europe, The Far East.* pp. 286—287.

Cînd la 2 august se primeşte de la Guariglia un sAi care informeazA cA şi-a preluat în mod oficial funcţia şi este „fericit de a începe cu Domnia VoastrA, în niritul 'alianţei care leagA Italia si România, raporturile de rodnicA colaborare, Mihai Antonescu rAspunde prompt, dar rezervat.[1U] Faptul este explicabil, în aceeaşi zi, Legaţia din Lisabona transmisese cA „Italia cautA sA negocieze (cu anglo-americanii — *E.P.)...* Eliminarea Italiei din rAzboi devine o chestiune de sAptAmîni cel mult.[112] Victoriile rAsunAtoare din iulie şi august ale armatei sovietice în marile bAtAlii de la Kursk, Orei si Harkov si începerea retragerii trupelor germane pe întregul front, de la Velikie Luki si pînA la Marea NeagrA, exercitau principala influenţA externA asupra situaţiei politice generale din România. Debarcarea în Sicilia si cAderea lui Mussolini au activizat întreg frontul politic din România, aceste evenimente accelerînd totodatA punerea în mişcare a unor noi forţe. August si *septembrie 1943 au* fost *lunile cele mai active de la începutul rAzboiului în domeniul cAutArilor unor soluţii politice a situaţiei României.*

P. C. R. a tras o serie de concluzii tactice si a folosit schimbarea din Italia ca un prilej de a-si intensifica şi lArgi activitatea de coalizare a tuturor forţelor care puteau contribui la scoaterea României din rAzboi. Prin „România liberA se evidenţia semnificaţia alungArii trAdAtorilor din fruntea ţArii chiar atunci cînd ei sînt protejaţi de armatele hitleriste.

Partidele noastre antihitleriste trebuie sA urmeze exemplul celor cinci partide din Italia[113] care s-au unit într-un singur front patriotic antifascist, pentru doborîrea lui Mussolini, alungarea nemţilor din Italia si pentni pacea imediatA[114].

[111] *A.I.C., Fond* P.C.M., Dosar 1218f1943, filele 2 şi 3.

[112] *A.I.C., Fond Ministerul Propagandei f* Presa strAinA.
Dosar 1268.

[113] Articolul se referA la constituirea, la l iunie 1943 în nordul Italiei, a Comitetului partidelor antifasciste din care fAceau parte : Partidul Comunist Italian, Partidul Socialist Italian, Partidul creştin-democrat, Reconstrucţia liberalA, Mişcarea unitAţii proletare.

[114] A.I.S.I.S.P., „România liberA, nr. 5, 8 august 1943.

In cursul lunii august a avut loc o nouA întîlnire între reprezentanţii P. C. R. Mihai Magheru şi Petre I0n şi reprezentanţii P. N. Ţ. luliu Maniu şi GhiţA Pop. P. C. R. a reluat propunerea ca P. N. Ţ. si P. N. L. $5 adere la Frontul patriotic antihitlerist.[115] Maniu a refuzat, precizînd :

Sîntem gata sA facem o acţiune care sA tindA la dArîmarea dictaturii, a regimului

german, retragerea trupelor, încheierea pAcii, regim democratic... Refuz comitet naţional. Sînt gata sA lucrez pe bazA de acţiuni paralele, cu plan de acţiune comun...[116]
Era, cel puţin declarativ, o anumitA evoluţie, care menţinea, în orice caz, deschise cAile de comunicare, deşi practic nu avea o repercusiune imediatA. AceastA poziţie poate fi mai bine înţeleasA dacA avem în vedere cA în prima parte a lunii august, I. Maniu si C. I. BrAtianu. convinşi cA va avea loc o intensificare a operaţiunilor anglo-americane din Mediterana în direcţia Peninsulei Balcanice, hotArAsc sA atragA, mai activ, Palatul, ca un mijloc de presiune asupra Antonestilor si ca un punct de sprijin în demersurile faţA de aliaţii occidentali.[117] In

[115] *A.I.S.I.S.P.,* Fond 30, Dosar 23, Buletin nr. 23, august 1943. Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Partidul Socialist ŢArAnesc, Madoszul, îşi dAduserA în vara anului 1943 acordul de crearea Frontului patriotic antihitlerist, iar în septembrie acelaşi lucru 1-a comunicat C.C. al P.C.R., conducerea Partidului Social Democrat (cf. Gh. I. IcnitA, A. Simion, *Clasa muncitoare — forţa socialA fundamentalA a mişcArii antifasciste din România, op. cit.,* p. 151).
[118] Cf. N. Constantin, P. Ilie, *Din activitatea P.C.R. pentru fAurirea unei largi coaliţii de forţe antihitleriste,* „Anale de istorie, nr. 3f1969, p. 23.
[117] Mihai, fiind considerat în cercurile opoziţiei — dupA expresia lui A. Gould Lee — „necopt politiceşte (aut. cit., *Crown Against Sickle,* Hutchinson, London, 1953, p. 44) s-a obţinut, încA din 1942, sA-i fie alAturat — mai întîi ca secretar particular, apoi ca director al cancelariei şi ulterior ca Mareşal al Palatului — un consilier politic experimentat în persoana baronului I. Mocsony-Stîrcea, diplomat cu intense legAturi în lumea politicA şi de afaceri, a cArui orientare pro-britanicA era notorie. O puternicA influenţA filo-englezA exercitA la Palat şi regina Elena. Tot în acea perioadA s-a definitivat *şi* schema de legAturi Mocsony-Stîrcea — Al. Cretzianu — Niculescu Buzeşti.

ecinţA, ja -^l august este adresat un nou memoriu lui I- Antoneseu, a cArui copie e trimisA, pentru prima rA 'oficial, regelui. Esenţa actului e cuprinsA în fraza :
Naţiunea românA cere sA se termine acest rAzboi iar armata sA fie adusA acasA, ca sA apere hotarele ţArii şi glia strAmoşeascA.[118]
Acţiunea ţintea departe. Memoriul cAtre Antoneseu nu aducea elemente noi în raport cu alte demersuri din 1943. Semnificaţia lui rezidA în sesizarea regelui „pentru a lua act de el si marcheazA începerea unei noi faze a acţiunii celor douA partide prin care voiau sA demonstreze anglo-americanilor cA, de-acum, au pus problema plecArii lui Antoneseu. Prin intermediul diplomaţilor români este remis ambasadelor britanicA si americanA la Stockholm un mesaj care anunţA cA P. N. Ţ. şi P. N. L. îşi angajeazA „cuvîntul în faţa guvernelor american si englez cA în 24 de ore din momentul în care forţele anglo-americane ating DunArea, actuala dictaturA va fi rAsturnatA... M. Antoneseu a dat (în aceastA direcţie) mînA liberA... DupA o sAptAmînA I. Maniu a informat, pe aceeaşi cale, despre conţinutul scrisorii adresate regelui.[119]
Ansamblul de acţiuni întreprinse de Maniu, în prima jumAtate a lunii august, dovedea cA respingerea participArii la Comitetul Naţional si la Frontul Patriotic

[118] *A.I.S.I.S.P.,* Fond 30, Dosar 23, Buletin nr. 25, 4 septembrie 1943.
[119] D.P. 1943, *General, Volume I,* pp. 493—494 ; *B.F.P.,* voi. 3, p. 136. Pentru a înţelege mai bine cadrul manevrelor lui Maniu sA evocAm şi faptul cA în varA a survenit o intensificare a presiunilor S.O.E. de a-1 determina sA treacA la o acţiune. La Rustom Building din Cairo, sediul ramurii S.O.E. „Forţa 133, se considerA cA „deşi România era complet epuizatA de rAzboi, pregAtirile lui Maniu nu pAreau sA ducA la o acţiune, în consecinţA s-a hotArît în vara anului 1943 sA fie trimisA o misiune, denumitA *-Rânji,* condusA de maiorul David Russell, în Iugoslavia, în speranţa cA va putea ajunge în România şi sA intre în contact cu Maniu. Russell a fost paraşutat cu succes în luna august, a trecut DunArea şi s-a întîlnit cu un reprezentat al lui Maniu (Sweet-Escott, *Baker Street Irregular,* p. 195). Din aceastA sursA rezultA cA Russel a murit la scurt timp, în condiţii pe care autorul nu le elucideazA, dar operatorul sAu de radio a continuat sA acţioneze, transmiţînd mesaje, sub numele de Reginald.

Antihitlerist se întemeia pe ideea realizArii „Variantei balcanice. Cu toate cA nu cunoştea mesajele trimise la Stockholm, P. C. R., analizînd conţinutul memoriilor adresate de Maniu si BrAtianu lui I. Antonescu şi regelui, declara prin intermediul *Buletinului:*

Domnii Maniu si BrAtianu au datoria, mAcar în acest ultim moment, sA înţeleagA cA singura posibilitate de a satisface dorinţa fierbinte a poporului român este lupta si nu memoriile. Locul lor este în Comitetul Naţional de eliberare a ţArii, care trebuie sA conducA lupta neînfricatA a tuturor patrioţilor uniţi în marele front unic naţional pentru salvarea patriei.

De fapt, trimiterea memoriului cAtre rege fusese convenitA în prealabil cu Palatul. Evenimentele din Italia, în care regele şi cercurile din jurul sAu au contribuit la debarcarea lui Mussolini „au avut, într-o anumitA mAsurA, o influenţA asupra cercurilor Palatului regal din Bucureşti, în sensul orientArii spre o soluţie tinzînd la separarea monarhiei de dictatura mareşalului Antonescu. [12°] La Palat începe sA se manifeste interes pentru stabilirea dialogului şi cu P. C. R., ceea ce se şi întîmpla la începutul lunii septembrie. Dealtfel în cursul anilor 1943—1944, consilierii Palatului îl avertizaserA pe rege cA, în cazul în care nu va acţiona, soarta monarhiei va fi pecetluitA şi cA în înlAturarea lui I. Antonescu stA ultima ei şansA.

Nu numai aliaţii — scriau consilierii Palatului — dar însAşi opinia publicA românA va putea susţine pe drept cuvînt cA opoziţia democraticA („partidele istorice — *E.P.)* prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasA. Poporul român va fi înclinat în mod natural sA-şi îndrepte privirea cAtre

[120] Gh. Zaharia, I. Cupşa, *Quelques aspects de la correlation des evenements de la deuxieme guerre mondiale dans la zone Mediterrannee-Europe du sud-est,* Revue Roumanie d'Histoire, Tome VIII, nr. 5, 1969.

noi forme de organizare politicA şi socialA... Cine îşi poate imagina cA monarhia şi o formA de stat ce si-au manifestat în acest fel solidaritatea cu cauza germanA ar putea supravieţui ? [121]

încheierea luptelor din Sicilia a fAcut sA se creadA - o debarcare aliatA în Balcani este foarte apropiatA. Misiunile diplomatice alimentau aceastA convingere, telegramele lor reflectînd totodatA o interpretare unilateralA a poziţiei anglo-americane, respectiv numai a celei britanice. Cînd în ultimele zile ale lunii august se aflA de Conferinţa de la Quebec, se crede cu si mai mare îndArAtnicie cA o debarcare în Balcani se apropie cu paşi .nari. La 26 august, V. CAdere transmite de la Lisabona :

La începutul toamnei se va produce debarcarea în Balcani. In acelaşi timp, forţele din Orientul Apropiat vor ataca Creta şi Dodecanezul pentru a deschide drumul spre strîmtori.[122]

Antoneştii, Palatul, „istoricii sînt de acord sA reactiveze frontul diplomatic. Se manifestA interes, în special, spre douA capitale : Ankara şi Stockholm. Ankara, pentru cA existau strînse relaţii cu guvernul turc, pentru cA în Turcia se aflau filialele puternice ale S. O. E. şi O. S. S., pentru cA era aproape de Cairo, cartierul general al forţelor din Orientul Mijlociu care dirija şi ramura S. O. E. din Istanbul. Stockholm, pentru cA era, de asemenea, capitala unui stat neutru, pentru cA oferea posibilitatea de discuţii „discrete cu anglo-americanii şi pentru cA în eventualitatea unor legAturi cu U. R. S. S., aici, în frun-

[121] *A.I.S.I.S.P. Fond 8, Dosar 481,* Documentul : Consiliul de CoroanA, datat mai 1944.

[122] *A. M.A.E. Dosar Fondul Conferinţei de Pace, Paris, 1946, anul 1943, voi. I. Referitor la Conferinţa de la Quebec,* 11—24 august 1943, fila 403. Cit de înrAdAcinatA era aceastA opinie o ilustreazA şi o retrospectivA alcAtuitA de consilierii Palatului, în care au arAtat cA a existat „o mare speranţA în 1943 cînd se credea cA Turcia va intra în rAzboi alAturi de Naţiunile Unite. România era gata sA se alAture de îndatA aliaţilor *(A.I.C., Fond Casa RegalA,* dosar 22f1945, *Cosideraţiuni asupra politicii României de la epoca rAzboiului italo-etiopian şi pînA la V J — day, 15 august 1945,* fila 13).

tea ambasadei, lucru cAruia i s-a acordat importanţA de cAtre multe ţAri, se afla singurul diplomat din pleiada leninistA care mai funcţiona în strAinAtate, Aleksandra Kolontai. Pentru aceste posturi alegerea a cAzut asupra a doi dintre cei mai experimentaţi diplomaţi : F. Nanu şi Al. Cretzianu.[123] I. Antonescu i-a spus lui F. Nanu înaintea plecArii la

Stockholm :
Puteţi sA spuneţi acelor care sînt interesaţi cA 1-am informat pe Hitler cA nici o singurA împuşcAturA românească nu se va trage asupra trupelor britanice sau americane, dacA vor apare în România. [124]
La 27 august, regele îl primeşte pe F. Nanu împreunA cu un alt diplomat român de prima categorie, care fusese numit în fruntea legaţiei din Elveţia, V. Pella. La 2 septembrie, regele îl primeşte, separat, pe Al. Cretzianu. întrevederea are un caracter diferit, fapt care reiese şi din participare. Sînt prezenţi Mocsjpny-Stîrcea şi Grigore Niculescu-Buzeşti.[125] Atît la aceastA audienţA.
123 p_ N_{anu} era foarte bine cunoscut şi apreciat în cercurile diplomatice din Bucureşti, în calitate de director al Protocolului din Ministerul Afacerilor StrAine el se dovedise un abil tehnician şi un diplomat discret şi cu mult tact. F. Nanu nu avea afilieri politice, fiind tipul diplomatului de carierA, extrem de atent la consolidarea poziţiei sale, în absenţa unei averi personale sau a sprijinului politicienilor. Al. Cretzianu, frate cu Gh. Cretzianu, fost director general al BAncii Româneşti, citadela financiarA a liberalilor, nepot al prinţului Barbu Ştirbey, cvasilogodit cu fiica acestuia divorţatA de Edgar Boxhall — şeful secţiei române a Intelligence Service-ului la Londra —, Alexandru Cretzianu, deci, fusese secretar general al Ministerului Afacerilor StrAine în toate guvernele dictaturii carliste şi în guvernul Antonescu şi mai era prieten intim cu Grigore Gafencu. DupA plecarea în Turcia, agenţii britanici de aici îi dAduserA numele codificat *Cane, o* afirmA chiar Al. Cretzianu, care mai precizeazA : „unii dintre aceşti agenţi britanici îmi erau prieteni personali (Al. Cretzianu, op. *cit.,* pp. 123, 141).
[124] F. Nanu, *The First Soviet Double Cross,* „Journal of Central European Affairs, nr. 12, 1953.
[125] *A.I.C., Fondul Casa RegalA,* Dosar 10f1940, filele 153, 154. Niculescu-Buzeşti fusese ministru la Riga, era prieten intim cu Mocsony-Stîrcea, obişnuit al casei Ştirbey, membru neoficial al P.N.Ţ., care se angajase în faţa lui Maniu sA i se supunA necon-

x; în cursul convorbirilor cu Maniu, lui Cretzianu i [C1] indicat sA facA demersuri în vederea unei debarcAri -~[a]gaieani, ceea ce va implica şi Turcia în rAzboi, condiţie trecerii la acţiune. In scopul asigurArii misiunii acestuia, M Antonescu 1-a convocat pe ministrul turc şi 1-a solicitat sA transmitA la Ankara, guvernului sAu, cA Al. Cretzianu nu reprezintA numai guvernul român.[126]
Pentru a înlesni „noua ofensivA diplomaticA, guvernul mai întreprinde douA mişcAri : una în vederea temperArii zelului britanic de a da prioritate Ungariei, cealaltA pentru o concertare a acţiunilor cu Bulgaria. Legaţiilor din Stockholm, Lisabona. Madrid, Ankara, Vatican^ Berna li se dA consemnul sA înceapA o campanie de propagandA prin care sA releve cA în acel moment Ungaria are un efectiv mai numeros de trupe pe frontul de rAsArit decît România şi cA, în consecinţA „n-au valoare declaraţiile de neutralitate sau nebeligeranţA ale altora.[127] Legaţiei din Sofia i se cere sA stabileascA „dacA Bulgaria socoteşte folositoare o acţiune de informaţie si concertare privitoare la Balcani şi sA se ia contact direct cu guvernul „pentru a stabili precis ce s-ar întîmpla în cazul cînd ar fi atacuri în Balcani, fie în Adriatica, fie în Egee, fie în alte puncte.[128]
diţionat, om de legAturA cu Palatul, centralizatorul desemnat al legAturilor cu strAinAtatea dupA plecarea la Ankara a lui Cretzianu, cu care avea sA comunice printr-un cifru special, adAugîndu-se pArţi la telegramele oficiale cifrate în mod curent.
[126] Al. Cretzianu, op. *cit.,* pp. 93—97.
[127] *A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 273f1943, filele 139—140.
[128] *Ibidem,* fila 117. Ambele demersuri s-au dovedit lipsite de obiect. La 9 septembrie, împuterniciţii guvernelor Ungariei şi Marii Britanii au semnat pe un vas aflat în Marea Marmara, acordul preliminar, strict secret, prin care Ungaria se obliga sA depunA armele în momentul în care puterile aliate vor ajunge la graniţele ţArii şi sA punA armatele sale la dispoziţia rAzboiului împotriva Germaniei, între timp, guvernul ungar îşi va retrage armatele de pe frontul de rAsArit, va restrînge colaborarea economicA ungaro-germanA, va informa sistematic despre situaţia din Germania şi Ungaria. Acordul prevedea, la cererea expresA 3 pArţii ungare, ca sA nu se dea nimic publicitAţii despre capitularea Ungariei pînA în momentul în care anglo-americanii nu vor ajunge la frontierA (Cf. *Allianz Hitler-Horthy-Mussolini,* Pp. 357—358). Guvernul ungar n-a primit asigurAri certe de garantare a frontierelor, dar sconta cA prin acest act se va

Cretzianu nu apucase sA plece la Ankara şi a doua zi dupA audienţa regalA, trupele anglo-canadiene trec din Sicilia peste strîmtoarea Messinei si debarcA în Calabria. DupA

cinci zile se aflA cA în aceeaşi zi fuseserA semnate în Sicilia „condiţiile scurte ale armistiţiului între generalul Castellano si generalul american Bedell Smith, reprezentînd Naţiunile Unite. Acest eveniment a fost anunţat prin declaraţii separate, la 8 septembrie, de Eisenhower şi Badoglio. în aceeaşi zi, Hitler dA ordin dt aplicare a planului „Achse (Axa) : preluarea tuturor poziţiilor italiene în Franţa şi Balcani şi ocuparea Italiei. DesfAşurarea acţiunilor în Italia produce o modificare esenţialA în planurile britanice privind Turcia. „La sfîr-şitul lunii septembrie a devenit clar (la Londra) cA planurile 'militare — pentru evenimentele prevAzute în 1943 (adoptate în urma poziţiei americane — E.P.) — nu vor cere cooperarea Turciei sau folosirea bazelor turceşti. Noi nu puteam, totuşi, sA lAsAm ca turcii sA cunoascA acest lucru, deoarece informaţii suficiente ar fi putut fi aflate de germani, ceea ce i-ar fi fAcut capabili sA bAnuiascA în ce constau aceste planuri. In consecinţA, Şir H. Knat-chbull Hugessen a fost instruit sA spunA guvernului turc cA nu avem vreo solicitare clarA pentru intrarea în rAzboi, deşi am putea sA o şi facem, si cA noi îi considerAm ca legaţi fiind prin tratatul anglo-turc şi am putea sA le cerem aceasta.[129] Deci, pentru lunile urmAtoare, cel puţin, *odatA cu sporirea rolului Italiei în strategia bri-*

bucura de o atitudine binevoitoare, cel puţin în cazul frontierelor cu ţArile care nu erau în coaliţia antihitleristA. La Sofia, în urma morţii, învAluitA în mister, a regelui Boris, la 28 august, dupA ce fusese la Cartierul general al lui Hitler, nu se manifesta nici o grabA în vederea unor contacte strînse cu un partener suspectat la Berlin şi neîncurajat la Londra şi Washington. Dealtfel premisa lui M. Antonescu cA regele Boris ar fi manifestat interes faţA de o „coordonare cu România era falsA. Profesorul I. Dimitrov aratA, pe baza materialelor de arhivA bulgare, cA din dispoziţia lui Boris guvernul de la Sofia a informat la Berlin despre demersurile lui M. Antonescu, dupA cum, anterior, în primAvarA comunicase cA guvernul turc efectueazA sondaje în privinţa unui bloc balcanic (Cf. *La mort du roi Boris IV,* „Revue d'histoire de la Deuxieme guerre mondiale, nr. 83, Juillet, 1971).

[129] B.F.P., Sinteza, p. 324.

tonicA [se] diminueazA rolul atribuit Turciei, aceastA ţarA urinînd sA fie doar o rezervA pentru planuri viitoare, în funcţie de evoluţia evenimentelor. *Astfel se încheie ciclul deschis la Adana unde Churchîll venise cu intenţia de a atrage Turcia în rAzboi în toamna anului 1943.*

11. GRECII NOULUI IMPERIU ROMAN

Rezultatele Conferinţei de la Casablanca n-au dat numai impuls elaborArii, la cartierul general al lui Eisenhower de la Alger, a planurilor de invadare a Siciliei şi la comandamentul din Cairo al generalului Wilson a celor de atac asupra Dodecanezului, ci si proiectelor britanice privind organizarea postbelicA în Europa. Dealtfel, *existA un paralelism si, în acelaşi timp, o interdepedenţA între elaborarea „strategiei pîntecului moale şi ideea conducAtorilor britanici referitoare la diferite federaţii si confederaţii. Prima trebuie sA garanteze din punct de vedere militar pe a doua. Ambele — supremaţia imperiului britanic,* în a doua zi a Conferinţei de la Adana, Churchill a formulat, în salonul ce i se rezervase în trenul convorbirilor cu conducAtorii turci, asa-numitele „gînduri de dimineaţA în legAturA cu fAurirea unei organizaţii mondiale posteblice :

In cadrul acestei organizaţii va fi creat un organism de guvernAmînt pentru Europa, organism oare va conserva spiritul fostei SocietAţi a Naţiunilor, dar nu si slAbiciunile ei. Elementele sale constitutive nu vor fi numai rnarila naţiuni ale Europei si Asiei Mici, aşa cum sînt ele formate de mult timp, ci şi un anumit numAr de confederaţii alcA-tuite din ţArile mai mici, printre care par sA se impunA un bloc scandinav, un bloc dunArean si un bloc balcanic. [13○]

Aceste idei, într-o formA mai puţin detaliatA si clarA au constituit si baza *primului* document asupra organi-l zArii postbelice pus în circulaţie oficialA între Marea Britanie, Statele Unite şi U.R.S.S. La 24 februarie, Chur-chill i-a transmis lui Stalin, prin ambasadorul britanic la Moscova, urmAtoarele documente : 1) Rezumatul declaraţiilor fAcute de primul ministru preşedintelui Inonti si delegaţiei turce la Conferinţa de la

Adana ; 2) Concluziile comune la care a ajuns Conferinţa anglo-turcA ţinutA la Adana în zilele de 30—31 ianuarie, si 3) Nota asupra securitAţii postbelice. Acest ultim document preconiza convocarea, încA înainte de încheierea rAzboiului în Pacific, a unei conferinţe de pace în Europa si crearea unei organizaţii internaţionale în vederea menţinerii pAcii. PArţi componente ale organizaţiei urmau sA fie douA „instrumente de administrare, unul pentru Europa, altul pentru Extremul Orient. Ca garante, „puterile victorioase intenţioneazA sA rAmînA complet înarmate, în special în aer. [131] »

In crearea de federaţii si uniuni în Europa, Churchill vedea o completare a sistemului imperial britanic, care sA permitA Marii Britanii rolul de vioara întîi în afacerile continentului, sA stAvileascA Uniunea SovieticA în cazul cA va ieşi învingAtoare, sA împiedice dizolvarea alianţei anglo-americane şi sA nu permitA, în cazul prAbuşirii Germaniei, apariţia unui nou „vid de putere, cum considera cA s-a întîmplat prin destrAmarea Austro-Ungariei. Embrioanele acestor planuri erau considerate încheierea la Londra, între guvernele de emigraţie, a planului confederaţiei polono-cehoslovace (noiembrie 1940) si greoo-iugoslave (ianuarie 1942), ca prim pas spre o federaţie central-europeanA si una balcanicA. Concepţia britanicA, întemeiatA pe ideile mai sus menţionate ale lui Churchill asupra „securitAţii postbelice, avea sA se confrunte cu concepţiile americanA şi sovieticA. Examinînd cronologic faptele, prima confruntare a avut loc cu americanii, pe care un exponent atît de autorizat ca A. Eden îi consi-

[131] *Ibidem; Corespondenţa,..,* voi. 1. pp. 117, 483—484 ; B.F.P., Sinteza, p. 437.

puţin ştiutori în ce priveşte Europa şi aceasta ar teaii ° nefericire pentru viitorul Europei. De aceea P netele noastre de vedere trebuie sA decidA viitorul ^ntinentului european. Diplomaţia noastrA trebuie sA f e la înAlţimea acestei sarcini.[132] Sau, cum s-a exprimat •a McMillan, britanicii *trebuie sA devinA grecii noului imperiu roman* (care sînt Statele Unite).

Gîndirea politicA a administraţiei Roosevelt era influenţatA de principiile fostului preşedinte Wilson si îşi manifesta vocaţia universalistA, în viziunea ei simplistA aceasta însemna cA Statele Unite, cu forţa lor economicA, vor prezida masa conferinţelor la care vor fi admişi cei . trei sau patru mari, care vor acţiona ca tutori ai restului lumii.[133]

Dezbaterea publicA si trasarea primelor repere ale scopurilor postbelice au fost angajate încA înainte ca Statele Unite sA participe la rAzboi. Momentul de pornire 1-a reprezentat celebrul editorial intitulat *Secolul american,* scris de unul dintre cei mai ascultaţi oameni ai epocii, prin averea şi puterea de influenţare a opiniei publice, proprietarul trustului de presA „Time-Life, Henry Luce. Articolul, apArut la 17 februarie 1941, avea ca premisA faptul cA Statele Unite sînt cobeligerante. Seminţele lui cAdeau pe un teren fertil : minţile americanilor care suferiserA în timpul si în urma crizei economice din 1929—1932. Articolul cerea sA se renunţe la politica izolaţionistA a republicanilor care, în practicA, era urmatA de şapte ani, de la venirea la putere a administraţiei Roosevelt.

SA ne gîndim la secolul XX. Este al nostru nu numai pentru cA îi sîntem contemporani ci si pentru cA este primul secol al Arnericii ca putere dominantA în lume... Depinde de America, si numai de America, sA determine dacA sistemul economic al liberei întreprinderi... va prevala în acest secol... Noi trebuie sA decidem dacA vom avea pentru

noi şi prietenii noştri libertatea mArilor — dreptu] de *a* merge cu vapoarele şi avioanele noastre transoceanice unde dorim, cînd dorim si aşa cum dorim, Viziunea Americii ca lider dinamic al comerţului mondial conţine în ea însAşi posibilitAţile unui asemenea progres uman încît uluieşte imaginaţia... Trebuie sA ne asumAm rolul Bunului Samaritean al întregii lumi... Toţi sîntem chemaţi... sA creAm primul mare Secol

American.[134]
Linia exprimatA de Luce, secolul XX — „Secolul american a fost însuşitA nu numai ca un slogan popular. *In* numeroase acţiuni ale centrului puterii o regAsim pînA la identificare sau cel puţin similarA. Sub presiunea acestei concepţii, Churchill a trebuit sA aducA modificAri în proiectul sAu pentru Carta Atlanticului care a fost adoptatA în august 1941, în cursul întîlnirii cu preşedintele S.U.A. La bordul navei „Augusta unde aveau loc convorbirile, Roosevelt i-a spus premieruliK britanic :
DupA rAzboi, una din condiţiile prealabile ale oricArei pAci durabile va trebui sA fie... pieţe deschise pentru o concurenţA sAnAtoasA.[135]

[134] Henry R. Luce, *The American Century,* în volumul *The Origins of the Cold War. A Hislorical Problem with Interpre-tations and Documents,* Edited by Walter Le Feber, Corneli University, John Wiley and Sons, New York, 1971, pp. 28—30.

[135] E. Roosevelt, *op. cit., p.* 51. La 9 septembrie 1941, Churchill a fAcut o declaraţie în Camera Comunelor în care a dat o nouA interpretare principiului înscris în „Carta Atlanticului referitor la „restabilirea drepturilor suverane şi de autoguvernare ale acelor care au fost lipsiţi de ele prin forţA, principiu prin care Roosevelt avea în vedere nu numai ţArile ocupate ale Europei, ci şi ţArile coloniale deoarece dupA cum i-a spus lui Churchill, „structura pAcii cere egalitatea popoarelor, iar egalitatea popoarelor presupune cea mai deplinA libertate a competitivitAţii comerţului, în Camera Comunelor. Churchill a afirmat cA „principiul înscris în Carta Atlanticului are în vedere *numai* ţArile aflate sub jugul nazist şi cA este o problemA *separatA* cea a evoluţiei spre autoguvernare în regiunile Coroanei britanice *(The Roosevelt Diplomcy and World War II,* Edited by Robert Dallek, Holt-Rinehart and Winston. New York, 1970, pp. 73—74, *B.F.P.,* Sinteza, p. 431).

Concepţia despre rolul de arbitru al Statelor Unite ?n timpul rAzboiului sau dupA cum se exprima de Gaulle despre Roosevelt, „dorinţa de putere îmbrAcatA în mantia idealismului,[136] a evoluat spre crearea condiţiilor în vederea unei „Pax americana. Roosevelt avea sA declare dupA Conferinţa *Quadrant:*
Statele Unite trebuie sA conducA... America este singura mare putere care poate sA aducA pacea în lume si sA o facA sA dureze.[137]
In Statele Unite „Marea AlianţA forjatA în rAzboi, !n anii 1941—1942, pentru scopuri de rAzboi, era consideratA „o cAsAtorie de conivenţA. Strategia militarA americanA, care aparent ignora „raţiunile politice ale lui Churchill, avea în vedere cA prin cîştigarea rAzboiului, în zonele vitale pentru Statele Unite, se va înlesni si rezolvarea problemelor politice corespunzAtor intereselor Washington-ului.[138]
Concepţiile exprimate ale Uniunii Sovietice au urmat curba situaţiei de pe front, în prima perioadA a rAzboiului problema care a preocupat cel mai mult Uniunea SovieticA, în relaţiile cu aliaţii, a fost cea a recunoaşterii frontierelor din ajunul agresiunii hitleriste. DupA începerea cotiturii în desfAşurarea celui de-al doilea rAzboi mondial, odatA cu schimbarea raportului de forţe în rAsArit în faA[r]oarea Uniunii Sovietice şi cu victoriile eroicei Armate Roşii, problema organizArii postbelice capAtA o pondere tot mai mare. Primele discuţii interaliate asupra Europei postbelice au avut loc în decembrie 1941. în cursul întîlnirii din 16 decembrie, Stalin, prezentînd lui Eden proiectul tratatului referitor la organizarea postbelicA, preconiza în afarA de recunoaşterea frontierelor sovietice si unele mo-

[136] Charles de Gaulle, *Memoires de Guerre. L'Unite, 1942— 1944,* Le Club frangais du livre, Paris, 1969, p. 236.

[137] E. Roosevelt, op. *cit.,* p. 150.

[138] John R. Deane (general, şeful misiunii militare americane la Moscova din 1943, anterior secretar al Comitetului unit al şefilor de state majore), *The Strânge Alliance,* Viking Press, New York, 1947, pp. 319—320 ; J. B. Duroselle, *Colloque,* p. 379.

dificAri.teritoriale care priveau alte state. Stalin i-a spus, de asemenea, cA Transilvania aparţine României. El a' declarat cA Uniunea SovieticA este împotriva creArii de federaţii de state la graniţele sale.[139]
întrevederile Stalin-Eden şi Roosevelt-Churchill din decembrie 1941 au fost urmArite cu un deosebit interes şi în România, mai ales pentru vagile aluzii conţinute ,a comunicate referitoare la organizarea postbelicA si pentru scopurile definite în „Declaraţia Naţiunilor Unite. [14]*> Desigur, necunoaşterea conţinutului acestor convorbiri lAsa un larg spaţiu de

interpretAri. P.C.R., subliniind cA „amAnuntele nu se cunosc, îşi exprima speranţa cA ..reclAdirea lumii se va face numai pe baza libertAţii si egalitAţii. *Pentru fAurirea în lumea postbelicA a „unei noi Românii libere şi independente,* P.C.R. cerea :
Unirea tuturor forţelor patriotice ale ţArii în-tr-un *front unic naţional* al poporului roijiân pentru alungarea cotropitorilor hitlerişti... pentru înscAunarea unui guvern de eliberare si neatîrnare naţionalA, «i
La 15 ianuarie 1942, guvernele grec şi iugoslav au semnat la Londra un tratat preconizînd stabilirea unei „Uniuni balcanice. Tratatul era urmarea faptului, dupA cum a scris unul din emigranţii cehoslovaci, cA „în timpul celei de-a doua ofensive germane asupra Moscovei, Londra era ocupatA cu împArţirea hArţii Europei în diferite confederaţii şi blocuri. Guvernele în emigraţie, ajutate de experţi britanici, pregAteau cu fervoare o nouA organizare a Europei, un nou sistem european.
DupA 8 zile, la 23 ianuarie, guvernele ceh şi polonez în exil au declarat hotArîrea lor de a forma o „Confede-

[139] *D. P.* 1943, volume III, pp. 23—24.

140 Declaraţia a fost semnatA la Washington la 1 ianuarie 1942 de 26 de state, în preambul se reafirmau principiile înscrise în „Carta Atlanticului' şi se sublinia importanţa victoriei complete asupra inamicului pentru apArarea vieţii, independenţei şi prezervarea drepturilor omului.

[141] *A.I.S.I.S.P.,* „România liberA, 24 ianuarie 1942. Acest ziar de partid apArea itegal în Banat.

142

t'g a Poloniei si Cehoslovaciei. Ambele documente •cludeau stipulaţii asemAnAtoare privind politica comunA xternA, militarA, economicA, financiarA, în domeniul comunicaţiilor si conţineau clauze de intrare în confederaţie
statelor care ar dori sA li se alAture. In ziua încheierii tratatului cehoslovaco-polon, semnatarii au dat publicitAţii ° declaraţie în care, dupA ce manifestA intenţia de a colabora cu „Uniunea balcanicA, îşi exprimA convingerea cA „securitatea si prosperitatea zonei europene situatA între Baltica si Egee depind de colaborarea (acestor) douA confederaţii.[142]
Guvernul polonez, prin reprezentanţii sAi la Ankara, 1-a informat amAnunţit pe Maniu asupra planurilor sale (în corespondenţa diplomaticA anglo-americanA se folosea termenul de „planul Sikorski) de a se alcAtui o confederaţie cuprinzînd Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia si Turcia, care *„ar constitui o forţA puternicA, capabilA sA reziste atît Germaniei cit şi Rusiei* (subl. E.P.).[143]
Fiind de acord cu sugestiile poloneze, Maniu avea însA si planurile sale şi dorea o extindere a lor. El a discutat cu consilierii sAi de politicA externA reactualizarea „planului Tardieu, din anul 1932, privind uniunea economicA a ţArilor dunArene. Scopul era ca sacrificîndu-se o parte a suveranitAţii României sA se asigure perpetuarea orînduirii burgheze. De asemenea, o confederaţie, sub egida Marii Britanii, era privitA ca o modalitate de a se realiza un mare tampon între U.R.S.S. şi Germania. Ideea unui mAritiş între planul polonez si o ediţie revAzutA a „planului Tardieu îi surîdea lui Maniu cu atît mai mult cu cît se considera inspiratorul lui Tardieu privind „înţelegerea dunAreanA, de pe vremea cînd era prim-ministru. C. Vişoianu n-a împArtAşit acest punct de vedere al asocierii României într-un bloc de ţAri cu interese atît de divergente si a

[142] J. Preymond, *Western Europe since the War. A Short Political History,* Praeger, New York, 1964, pp. 11—12 ; V. Issrael-jan, *op. cit.,* pp. 134—136. Articolul 10 al tratatului greco-iugo-slav prevedea : „înaltele pArţi contractante iau în considerare cu satisfacţie viitoarea aderare la acest acord a altor state balcanice conduse de guverne libere şi legal constituite.

[143] *Dosar 369,* p. 339.

143

gAsit cA formula potrivitA ar fi reînvierea blocului balcanic sub egida Marii Britanii. Maniu a cAzut, în cele din urmA, de acord, dar f,a declarat cA pentru moment nu trebuie sA ne pronunţarA, spre a nu descuraja bunele intenţii ce le au faţA de noi guvernele emigrante ale Cehoslovaciei şi Poloniei, care se bucurA de o mare influenţA în lumea anglo-saxonA. [14]< La Londra se aprecia cA sînt coapte condiţiile pentru *a se* articula într-o largA viziune organizarea postbelicA a întregii Europe rAsAritene. In iunie 1942,

profesorul R. Seaton-Watson, expert al Foreign Office-ului pentru Europa rAsAriteanA, se referea la crearea „zonei micilor naţiuni dintre mArile BalticA şi Egee. Ce loc i se rezerva României ?
Politica noastrA faţA de România este numai o secţiune extrem de importantA a politicii mult mai largi privitoare la „zona micilor naţiuni aflatA între Baltica şi Mediterana, cu o populaţie de 110 000 OOC (locuitori) şi care desparte Germania de Rusia., Soarta acestei zone este de o însemnAtate fundamentalA... în practicA aceasta înseamnA înfiinţarea unei Confederaţii de nord şi una de sud, care ar fi legate printr-o structurA suprastatalA...
Primele începuturi de realizare au fost cele douA Confederaţii încheiate de patru dintre guvernele în exil : Confederaţia polono-cehoslovacA *şi* Confederaţia greco-iugoslavA. [u5]
Guvernul britanic nu era, desigur, atît de naiv sA supraaprecieze însemnAtatea unor tratate de confederaţii, concepute tot de el, dar a cAror soartA era legatA de guverne aflate în emigraţie. El folosea aceste tratate pe tA-rîm propagandistic pentru a crea impresia cA planul

SSSS-S

144
zonei micilor naţiuni şi altele care au urmat vin de fapt 'n întâmpinarea cererilor ţArilor mici şi mijlocii. De aceea nu pierdea ocazia de a lAuda meritele unor astfel de proiecte. De pildA, la 16 decembrie 1942, rAspunzînd unei interpelAri în Camera Comunelor, ministrul de externe, A. Eden, a declarat cA guvernul britanic va acţiona în di-direcţia stabilirii unei confederaţii dunArene.[14G] Pentru ca planurile privind diferitele confederaţii sA devinA realitate, guvernul britanic avea în vedere : influenţa asupra guvernelor aflate în emigraţie si asupra unor cercuri politice din ţArile aduse în situaţia de sateliţi ai Germaniei, obţinerea asentimentului celorlalte mari puteri ale coaliţiei antihitleriste, modul în care vor fi dispuse pe continentul european trupele britanice, americane, sovietice în etapa finalA a rAzboiului. Acest ultim element era considerat de primA importanţA deoarece desfAşurarea „strategiei balcanice, dupA obţinerea controlului asupra întregului perimetru al Mediteranei, putea oferi la Londra garanţii cA proiectele de „organizare postbelicA vor putea fi realizate, dînd Marii Britanii o poziţie dominantA în zona , dintre frontierele U.R.S.S. si vestul Europei.
Drumul început cu încheierea acordurilor privind confederaţiile greco-iugoslavA şi polono-cehoslovacA si planul „zonei micilor naţiuni a fost continuat de urmAtoarele etape : 1. Conceptul privind formarea unui Consiliu al Europei şi al confederaţiilor scandinavA, balcanicA si danubianA, din toamna anului 1942 ; 2. Conferinţa de la Adana ; 3. Convorbirile Eden-Roosevelt, din martie 1943 ; 4. Pianul „Statelor Unite ale Europei formulat de Chur-chill la Washington, imediat dupA conferinţa „Trident. în acest interval, în care s-a produs cotitura în desfAşurarea rAzboiului si în care a început sA se contureze perspectiva înfrîngerii Germaniei şi Japoniei şi rolul pe care-1 vor avea în lumea postbelicA U.R.S.S. şi Statele Unite dupA diplomaţia „supravieţuirii din anii 1939 — 1942, în cercurile conducAtoare britanice a început sA se punA cu acuitate problema rolului postbelic al Marii Britanii într-o altA luminA. Este Marea Britanie, dupA toate eforturile şi sacrificiile, predestinatA unui rol se-
[6] D.P., *1943,* Volume I, p. 488.
14:

cundar, strivitA între „cei doi coloşi ? — cum punea chestiunea Mareşalul Smuts, Casandra permanentA a lui Churchill. ConfruntArile care au avut loc în legAturA cu aceastA întrebare shaekespearianA .,a fi sau a nu fi egal sau primul între egali cu U.R.S.S. si cu S.U.A. care şi-au gAsit ecoul si în presa britanicA a vremii, au fost formulate astfel de profesorul J. Freymond :

Anglia va trebui sA devinA agentul catalizator al unei Europe federate sau al unui grup de federaţii europene — nu al unei Europe cu care s-ar integra •—• ci al unei Europe care, mai curînd, ar fi ataşatA sistemului ei mondial, ale cArei celelalte elemente erau Commonwealth-ul şi imperiul britanic. Dar succesul unui astfel de plan depindea, evident, de acordul marilor aliaţi — Uniunea SovieticA şi Statele Unite — şi Rusia, în special, avea interese în Europa. Organizarea continentului nu putea fi realizatA... decît în cadrul unei alianţe anglo-ruse, ceea ce ar fi avut ca efect sA se dezvolte zonele de influenţA. RAmînea de* vAzut unde urmeazA sA fie fixate limitele acestor zone de influenţA, Churchill ar fi dorit ca ele *sA* fie împinse cît mai la rAsArit posibil.[147]

1. Conceptul privind formarea unui Consiliu al Europei. DupA reîntoarcerea de la Moscova, unde fusese în august 1942 şi dupA controversa asupra deschiderii celui de-al doilea front, Churchill ajunge, înaintea începerii ofensivei sovietice de la Stalingrad si în timpul în-frîngerilor din Africa, la un prim set de concluzii asupra viitorului Europei. La 21 octombrie 1942, în ziua începerii ofensivei lui Montgomery în Africa, el transmite Foreign Office-uîui :

In pofida presiunii evenimentelor... trebuie sA admit cA gîndurile mele se îndreaptA în primul rînd spre Europa... Sper sA vAd un Consiliu constînd din,

147 T T-.-------

probabil, zece unitAţi, incluzînd fostele mari puteri, cu cîteva confederaţii — scandinavA, dunAreanA, balcanicA etc. — care sA posede o poliţie internaţionalA si sA aibA misiunea de a menţine Prusia dezarmatA... Ar fi lesne de aprofundat aceste teme. Din nefericire rAzboiul are pretenţii prioritare.[14S]

2. Conferinţa de la Adana. A adus comunicarea oficialA cAtre Uniunea SovieticA a planurilor britanice privind cele trei confederaţii şi a marcat o evoluţie în sensul precizArii intenţiei de a se constitui un „organism de administrare nu numai în Europa, ci si în Extremul Orient. Churchill, lAudînd meritele unei „confederaţii balcanice, a asigurat pe conducAtorii turci cA astfel vor putea fi înfruntate „situaţiile haotice [149].

[145] W. Churchill, *Memorii,* voi. 8, p. 135.

[149] Istoricul vest-german A. Hillgruber aratA cA „îndArAtul acestor cuvinte, turcii au bAnuit la început cA este un pian. îndreptat împotriva Uniunii Sovietice (Cf. *Hitler, Konig Karol imd Marschall Antonescu,* p. 236). încA în ianuarie 1943, guvernul turc a luat contact cu reprezentanţii la Ankara ai guvernelor grec şi iugoslav în exil pentru a sonda pArerile în legAturA cu participarea la o viitoare federaţie balcanicA. Spionajul german a descifrat comunicArile trimise guvernelor respective la Londra de reprezentanţii grec şi iugoslav. De asemenea, spionajul genTian a reuşit sA intre în posesia protocolului convorbirilor de la Adana (Cf. F. W. Deakin, op. cit., pp. 283—284). La 5 februarie 1943, ministrul de externe turc i-a sugerat ambasadorului ungar la Ankara ideea creArii unui bloc balcanic, fapt pe care acesta 1-a adus la cunoştinţA, în aceeaşi zi, omologului sAu german. La 10 martie, primul ministru Kallay a înştiinţat,. la rîndul lui, ambasada germanA din Budapesta „cA guvernul. turc s-a adresat guvernului ungar cu o propunere privind parafarea unei convenţii între toate ţArile din sud-estul Europei împotriva bolşevismului. Ministerul de externe german, care a solicitat sA nu se dea un rAspuns „înainte ca Berlinul sA se fi pronunţat în aceastA problemA, a susţinut ulterior cA „guvernul ungar şi-a exprimat satisfacţia faţA de ministrul de externe turc... în legAturA cu planul unei confederaţii sud-est europene, în urma demersurilor germane, la Ankara „ministrul de externe turc şi-a arAtat surprinderea... în legAturA cu faptul cA o iniţiativA neangajantA a fost preluatA atît de repede de guvernul ungar şi tratatA imediat şi prezentatA ca o propunere concretA. Presiunile exercitate de guvernul celui de-al Ill-lea Reich au

3. Convorbirile Eden — Roosevelt au fost consacrate, aproape în exclusivitate, organizArii postbelice, pro-ducînd o largA gamA de opinii engleze şi americane în aceastA materie si câteva puncte de acord, încA în ianuarie, Foreign Office-ul a remis Cabinetului un plan pentru o organizare a „Naţiunilor Unite, prevAzînd, în spiritul ideilor lui Churchill, mai multe consilii mondiale politice si economice, dependente de marile puteri victorioase. Diferenţa însA faţA de ideile lui Churchill consta în faptul cA, deşi în acest plan erau sprijinite grupArile regionale, acestea nu trebuiau sA depindA de o singurA mare putere. Foreign Office-ul ajunsese la concluzia cA planurile elaborate pentru Europa pînA atunci nu erau în interesul Marii Britanii, din cel puţin trei motive : a) nu vor fi acceptate de Statele

Unite, b) vor provoca suspiciunea si reacţia ostilA a U.R.S.S., c) ar putea duce, mai devreme sau mai tîrziu, la o poziţie dominantA a Germaniei. Churchill nu împArtAşea acest punct de vedere, el insista pentru elaborarea acţiunilor pe linia instrucţiunilor din 21 octombrie şi a documentului pe care 1-a întocmit la Adana. [15o] Eden avea sA constate la faţa lo*ului reacţia americanA şi sA asculte opiniile administraţiei Roosevelt. Preşedintele a arAtat cA în Europa postbelicA armamentele urmeazA sA fie concentrate în mîinile celor trei puteri, „micilor state lAsîndu-li-se doar puşti.

La 21 martie, în dezbaterea de la Washington a intervenit însuşi Churchill. „Fosta persoanA navalA, cum se denumea în corespondenţa secretA, nu a transmis Casei Albe nici un mesaj cifrat în codul naval şi nici n-a ridicat telefonul pentru a vorbi cu „Amiralul Q (Roosevelt). Ideile sale aveau sA parvinA la Washington si în lumea întreagA în acelaşi timp şi, aparent, fArA nici o legAturA cu misiunea lui Eden, printr-o cuvîntare radiodifuzatA. Churchill emite teza restabilirii rolului Europei în „echi-

determinat guvernul ungar sA nu mai continue sondajele privind confederaţia balcanicA (Cf. *Allianz Hitler-Horthy-Musso-lini,* pp. 348—349, 355). Bazaţi pe informaţiile deţinute de la serviciul de spionaj, conducAtorii germani au ajuns la concluzia : „Tema de bazA la Adana a fost viitoarea ordine în Balcani (F. W. Deakin, *op. cit.,* pp. 199—202). iso *B.F.P.,* voi. l, pp. LII—LIV.

148

Hbrul mondial, pe calea Statelor Unite ale Europei, nrintr-o strînsA cooperare anglo-americanA şi instituirea celor trei grupe de federaţii. Latura concretA a planului Consta în instituirea unui Consiliu mondial, cAruia sA-i fie subordonate : Consiliul Europei, Consiliul Americilor si Consiliul Pacificului. Acest aranjament ar fi urmat sA creeze „o masA cu trei picioare, si din punctul de vedere al numArului de „consilii dar şi al numArului de puteri cu cuvînt decisiv. Pentru a se obţine cooperarea Statelor Unite, ele trebuie sA facA parte si din Consiliul Europei. La 24 martie, S. Welles, subsecretarul de stat, a formulat pArerile S.U.A. asupra unei viitoare organizaţii mondiale a Naţiunilor Unite : a) Statele Unite, Marea Britanie, U.R.S.S. si China vor forma un comitet executiv ; b) pentru a se evita impresia unei „dictaturi a marilor puteri se va permite sA participe la acest comitet reprezentanţii marilor grupe regionale dar, în cazul unui dezacord, hotArîrea va fi adoptatA de marile puteri ; c) o Adunare, de felul celei a Ligii Naţiunilor, va permite fiecArui stat sA-şi prezinte punctul de vedere, în ce priveşte schema propusA de Churchill pentru un Consiliu al Europei, Welles n-a lAsat dubii : „Opinia publicA americanA n-nar accepta rAspunderi într-un astfel de Consiliu în asemenea termeni ; existA o mare diferenţA între a cere Statelor Unite sA fie implicate în probleme europene si între a le cere sA participe la a face ordine în lume. Desigur, Statele Unite doreau sA facA „ordine în lume. La 27 martie, în cursul unei lungi convorbiri la Casa AlbA, Roosevelt a reluat cu vocabularul propriu aceleaşi idei. Cu aceasta cortina a cAzut peste convorbirile de la Washington, Eden-Roosevelt, din martie 1943.[151]

[151] *D. P., 1943,* Volume III, pp. 16, 19—22, 24 ; *B.F.P.,* Sinteza, pp. 439—441 ; A. Eden, *The Reckoning,* pp. 372—373 ; H. Feiss, op. *cit,* p. 123 ; *Histoire Diplomatique,* p. 415 ; V. Issrael-jan, op. *cit,* pp. 150—152 ; A. Fontaine, *Histoire de la Guerre Froide,* voi. l, p. 211. Secretarul Departamentului de Stat considera totuşi cA „preşedintele Roosevelt agrea, în general, ideile regionale ale primului ministru, în timpul primAverii anului 1943 gAseam cA existA o dezbinare de bazA între el şi mine asupra naturii organizaţiei postbelice *(The Memoirs* oj Cor-*dell Huli,* p. 1642).

149

4. Planul „Statelor Unite ale Europei formulat de Churchill la Washington, dupA Conferinţa „Trident.

La începutul lunii mai. Foreign Office-ul i-a atras atenţia lui Churchill cA formula „Statelor Unite ale Europei nu are un înţeles clar. Ea putea sA însemne : a) statele europene, excluzînd Marea Britanie, de la capul St. Vincent la linia Curzon, sau b) o asociaţie dezlânatA a statelor europene, inclusiv Marea Britanie şi U.R.S.S., cu un loc comun de întîlnire pentru a discuta problemele europene, în consecinţA trebuia operatA o distincţie între „Consiliul Europei si „Statele Unite ale Europei. ..Noi putem sA fAurim o organizaţie europeanA numai prin stabilirea unei organizaţii mondiale care ar armoniza politicile celor trei puteri.[152] Churchill nu avea motive sA se încurce cu asemenea subtilitAţi. DupA Conferinţa *Trident,* el începe asaltul carapacei dogmelor americane printr-un dejun intim la ambasada britanicA la care sînt invitaţi, la 22 mai 1943,

vicepreşedintele H. Wallace, secretarii Departamentelor RAzboiului si Internelor, Stimson si Ickes. preşedintele Comitetului senatorial pentru afaceri externe, Connally, şi subsecretarul de stat, S. Welles. Itecurgînd la clasicul „captatio benevolentiae, Churchill a început prin a arAta cA prevenirea unei noi agresiuni a Germaniei şi Japoniei depinde de asocierea Statelor Unite, Marii Britanii şi Rusiei şi, dacA se doreşte, *si a* Chinei.

Pe aceste puteri se va sprijini responsabilitatea realA a pAcii. Ele, împreunA cu alte puteri, vor forma un Consiliu Suprem Mondial. Subordonate acestui Consiliu Mondial vor fi trei Consilii regionale, unul pentru Europa, altul pentru sfera americanA şi unul pentru Pacific.

DupA aceastA uverturA au început variaţiuniie pe tema preferatA : *Europa :* Consiliul regional va fi format din reprezentanţii a 12 state sau Confederaţii, Statele Unite fiind asociate „în a face ordine în Europa ; în sud-estul Europei se vor forma douA Confederaţii —• una danubianA „cu baza la Viena, pentru a umple golul cauzat de dispariţia Imperiului austro-ungar (Bavaria i se

[5]- *B.F.P.,* Sinteza, p. 454.

va putea alAtura), si alta balcanicA ; Prusia va fi desprinsA de restul Germaniei ; Belgia, Olanda şi Danemarca vor alcAtui grupul ŢArilor de Jos.

Fiecare dintre cele 12 ţAri sau aşa ceva vor numi un reprezentant în Consiliul regional european. In acest fel se va crea o formA de State Unite ale Europei. Socot cA ideile Contelui Coudenhove-Ka-lergi asupra acestui subiect au cu ce sA ne inspire.

America : în Consiliul regional, Canada va reprezenta interesele Commonwealth-ului britanic. *Pacific : se* poate presupune cA U.R.S.S. va face parte dintre membrii Consiliului.

Ultimul cuvînt îi rAmîne Consiliului suprem mondial, din momentul în care în orice problemA în care Consiliile regionale nu vor fi în stare sA o rezolve ea va veni în mod automat în atenţia Consiliului mondial.

Finalul s-a voit o veritabilA apoteozA : se va institui o forţA de poliţie internaţionalA, nivelul forţelor armate va fi stabilit de Consiliul suprem, dupA rAzboi practica convorbirilor Statului Major Combinat va fi continuatA, ca şi a consultArilor constante anglo-americane în problemele de politicA externA. Pentru a garanta „asocierea frA-ţeascA sA se caute o modalitate de cetAţenie comunA Statele Unite-Commonwealth-ul britanic.[153]

[133] W. Churchill, *Memorii,* voi. 8, pp. 354—359. Foreign Office-ul în analiza fAcutA, ulterior, acestei dezbateri neoficiale anglo-americane „a fost de acord cu cele mai multe dintre propunerile primului ministru privind confederaţiile, dar a fost mai puţin încrezAtor asupra perspectivelor de a se realiza *(B.F.P.,* Sinteza, p. 442). U.R.S.S. şi-a întArit opoziţia faţA de planurile de creare de federaţii, de oriunde parvenea iniţiativa.

în timpul Conferinţei miniştrilor de externe de la Moscova (toamna 1943), Eden a propus ca cele trei guverne sA sprijine ţArile europene sA se asocieze între ele. Molotov a rAspuns cA stabilirea de federaţii ar putea fi interpretata ca impunerea unor decizii, prin guverne aflate în emigraţie, decizii care nu sînt dorite de popoarele respective. El a arAtat cA unele dintre

Englezilor prezenţi la dejun li s-a pArut cA distinşii lor oaspeţi au fost de acord, în linii mari, cu copiosul program servit de Churchill, de la gustare pînA la desert. A doua zi a fost rîndul lui Churchill sA fie invitat la dejun de cAtre Roosevelt. Vicepreşedintele Wallace a jucat însA rolul amfitrionului politic : aplicarea propunerilor lui Churchill ar putea crea altor state impresia unei „dictaturi anglo-saxone, „virusul nazist nu se limiteazA la Prusia, aşa încît, în privinţa Germaniei, ar fi preferabilA altA soluţie. Roosevelt s-a declarat de acord pe deplin doar cu propunerile cu caracter militar şi cu responsabilitatea celor 4 puteri (inclusiv China).

AceastA schiţA a proiectelor de „organizare postbelicA a lumii evidenţieazA constanţa cu care Churchill urmArea asigurarea rolului Marii Britanii în triumviratul

marilor puteri şi cîştigarea pe continentul european, în special în partea sa centralA şi de sud-est, a unui cuvînt hotArîtor. Intr-o asemenea perspectivA, „Varianta balcanicA se înscria ca o parte a unui plan mA» vast si mai complex şi, totodatA, ca un element fundamental al acestui plan. FiindcA nerealizarea „Variantei balcanice

aceste planuri amintesc de reconstituirea „cordonului sanitar, care a fost îndreptat împotriva Uniunii Sovietice şi de aceea guvernul sAu se opune formArii de federaţii în Europa rAsAriteanA, centralA sau de sud-est. C. Huli a adoptat, la rîndul sAu, o atitudine rece faţA de sugestiile britanice *(B.F.P.,* Sinteza, pp. 246— 247; *D. P. The Conferences at Cairo and Teheran — 1943,* pp. 845—847 ; D. Tomashewski, *Lessons of the Past,* „International Affairs, Moscow, 4f1958, p. 122). Poziţia sovieticA a devenit cunoscutA la Bucureşti printr-un articol publicat în „Izves-tia, din 18 noiembrie 1943, transmis de radio Moscova. Articolul intitulat : *Chestiunea Federaţiei micilor state din Europa,* sub forma unui rAspuns dat sAptAmînalelor „New Statesman şi „Economist, consemna : „HotArârile Conferinţei de la Moscova nu au nimic comun cu nici un fel de idee sau concluzie privitoare la Federaţia micilor state europene. La Conferinţa de la Moscova, delegaţia sovieticA a susţinut rAspicat cA încorporarea timpurie şi nechibzuitA a unui stat eliberat în vreo grupare oarecare ar fi primejdioasA atît pentru acel stat cît şi pentru securitatea lumii în general... Punctul de vedere sovietic respinge orice tentativA prin care se urmAreşte instituirea unui cordon sanitar în jurul Uniunii Sovietice, oricît de camuflat şi deghizat ar fi *(A.I.C., Fond Ministerul PropagandeifBuletine,* Dosar 218f1943, nenumerotat).

152

ar fi subminat înseşi posibilitAţile de a obţine construcţia organizArii postbelice proiectatA în capitala englezA. In primAvara anului 1943, pentru Roosevelt problema era însA de a stabili care era poziţia U.R.S.S., direct, nu prin Churchill sau Eden, ale cAror opinii asupra lumii postbelice americanii le cunoşteau prea bine şi de a ajunge la o coordonare.

Fiind informat despre aceastA intenţie, premierul britanic, într-o serie de mesaje trimise preşedintelui la sfîrşitul lunii iunie şi în prima parte a lunii iulie pledeazA împotriva unei întîlniri americano-sovietiee la nivel înalt, fArA participarea sa.[154]

La 26 iulie, Roosevelt aprobA concepţia strategicA pe care i-o expune Marshall si care avea sA fie încorporatA în documentele pentru *Quadrant.*

In opinia lui Marshall, concepţia strategicA a primului ministru se întemeia pe speculaţia cA prA-. buşirea politicA şi economicA (a Germaniei) poate fi realizatA (prin pAtrundere) în ţArile ocupate, în special în Balcani. DacA aceastA presupunere se do-vedeşte greşitA, aliaţii vor fi angajaţi într-o lungA şi totalA luptA de blocadA şi uzurA în Europa. Poporul american, dupA opinia lui Marshall, nu va tolera participarea într-un astfel de rAzboi îndelungat pe seama resurselor Statelor Unite ; în schimb, el va insista sA fie sporite eforturile americane în Pacific.[155]

La 8 august, dupA eliberarea Orelului si Belgoro-dului, în plinA ofensivA sovieticA, Stalin, care aflase despre amînarea deschiderii celui de-al doilea front la Conferinţa *Trident* şi îi rechemase „pentru consultAri pe Maiski şi pe Litvinov. îi scrie lui Roosevelt cA nu va putea participa la o întîlnire în decursul verii si al toamnei, datA fiind situaţia de pe front.[156]

[154] *D. P., Cairo and Teheran,* pp. 10, 11, 14.
[155] *S.P.C.W.,* voi. 2, pp. 174—175.
[156] *Corespondenţa...* voi. 2, p. 92.

153

Washingtonul a înţeles clar motivele rAspunsului si evidenţa faptului cA U.R.S.S. conteazA tot mai mult pe forţa mereu sporitA a ofensivei sale armate şi cA nu existA o perspectivA imediatA de a ajunge la un aranjament postbelic cu Moscova. Dar tatonArile Italiei de a ieşi din rAzboi oferA prilejul pentru redeschiderea drumului spre acest dialog, într-o manierA indirectA. La 19 august, Roosevelt şi Churchill evocA lui Stalin nece-sitatea unei întîlniri în trei sau dacA nu se ajunge la un acord „trebuie sA organizAm într-un viitor cît mai apropiat o întîlnire a reprezentanţilor noştri care se ocupA de afacerile externe. [157] Cinci zile mai tîrziu, Stalin le rAspunde : a) din cauza situaţiei de pe front nu

poate veni la o întîlnire tripartitA ; b) considerA oportunA o întîlnire într-un viitor apropiat a miniştrilor de externe ; c) insistA sA fie constituitA o comisie militar-politicA pentru a examina problema tratativelor cu diferite guverne ce se desprind de Germania. La începutul lunii septembrie se ajunge» la o înţelegere ca miniştrii de externe sA se întîlneascA în octombrie la Moscova, iar şefii de guvern sA se întîlneascA în noiembrie-decembrie.[15S]

Drumul spre Teheran se deschidea larg.

Marginalii, în loc de postfaţA a pArţii a Il-a

A. La sfîrsitul lunii septembrie 1943, dupA cotitura produsA în desfAşurarea celui de-al doilea rAzboi mondial, desAvîrsitA în iulie prin victoria sovieticA din intrîn-dul de la Kursk, întregul tablou militar se schimbase. De la începutul anului, trupele sovietice înaintaserA în sectorul central 500 de kilometri, iar în sud l 300 de kilometri, eliberînd aproape douA treimi din teritoriul ce fusese ocupat. Armata sovieticA se apropia de Nipru. Anglo-americanii, dupA ce curAţiserA nordul Africii, deţineau sudul cismei italice si, la l octombrie, au intrat în

[157] Acesta a fost primul demers **care a** condus la Conferinţa miniştrilor de externe de la Moscova (octombrie 1943).

[158] ***Corespondenţa...*, voi. 2, pp. 93—99, 99—102, 103.**

3>Jeapole. Prin cAderea lui Mussolini si armistiţiul italian, de la începutul lunii septembrie Axa Roma-Berlin nu mai exista. Din punct de vedere politic, fArA a se contracta încA între toţi principalii aliaţi ai coaliţiei antihitleriste un angajament ferm, exista un consens asupra pregAtirilor pentru deschiderea, în primAvara anului 1944, a celui de-al doilea front. Marea Britanie acceptase, în principiu, acest lucru la Conferinţa *Quadrant.* Faptul reflecta extrema consolidare a poziţiilor U.R.S.S. în raporturile cu anglo-americanii şi înclinarea balanţei concepţiilor strategice ale Statelor Unite si Marii Britanii în favoarea talgerului american. Din punct de vedere militar, situaţia din Mediterana oferea, însA, Marii Britanii posibilitatea de a încerca aplicarea „Variantei balcanice si, în cazul deschiderii celui de-al doilea front, sA caute realizarea unei variante a „Variantei balcanice cu forţe anglo-americane, dacA era posibil, sau singurA, dacA se oferea ocazia. Crearea si extinderea unui „al treilea front în Mediterana, cînd cel de-al doilea se mai afla încA în mapele stat majoristilor, presupunea, în concepţia lui Churchill, o intensificare a operaţiunilor de diversiune în Balcani si o strîngere a legAturilor cu miş-cArile de rezistenţA din aceastA zonA, complicate manevre politice cu aliaţii sovietici şi americani, înfrîngerea rezistenţei germane în Italia, Turcia ocupînd de acum un rol diminuat în planurile britanice.

Agravarea situaţiei Germaniei în urma ofensivei sovietice, operaţiunile din Mediterana, cAderea lui Mussolini, ieşirea Italiei din rAzboiul dus alAturi de Germania, folosirea întregii conjuncturi au permis mişcArilor de rezistenţA, îndeosebi din Iugoslavia, Grecia, Albania, care-si consolidaserA si îşi extinseserA rîndurile, sA intre într-o nouA fazA, mArind aportul lor la cauza înfrîngerii fascismului. De fapt, aşa cum au subliniat mulţi istorici, *adevAratul al treilea front nu l-au reprezentat,* cu toatA importanţa lor, *operaţiunile aliate din Mediterana, ci mişcArile de rezistenţA ale popoarelor europene împotriva fascismului.* Evenimentele de pe frontul de rAsArit si din Mediterana i-au adus într-o crizA de timp pe conducAtorii Germaniei şi pe toţi cei care în diferite ţAri ocupate sau satelizate se aflau la conducere.

B. Complexul relaţiilor din sinul coaliţiei antihitleriste evoluase la începutul toamnei 1943 spre o coordonare tot mai strînsA în legAturA cu problemele postbelice, începerea lucrArilor comisiei politico-militare tripartite pentru Italia la 21 septembrie avea sA marcheze cA — dupA faza acordurilor de a nu fi duse sau încheiate armistiţiu sau pace separatA şi a înţelegerilor mai mult sau mai puţin respectate de a se ţine la curent asupra „tatonArilor de pace şi a principiilor pe care sA fie bazate — s-a intrat în faza

aplicArii efective a acestor enunţuri. Exista un consens, care nu excludea urmArirea promovArii intereselor proprii, cA totul şi toate depind de cei trei. Chiar dacA Marea Britanie, deja edificatA de poziţiile sovieticA şi americanA, a cAutat şi dupA septembrie 1943 sA mai avanseze planurile de federaţii şi confederaţii europene, panta lor extrem de înclinatA spre un total eşec era complet deschisA. Tocmai în aceastA perioadA, în concepţia lui Churchill privind politica „echilibrului de forţe apar şi germenii cotiturii de la organismele suprastatale, spre clasica politicA a „zonelor de influenţA. GlobafLismul doctrinei politice americane, întemeiat pe certitudinea cA secolul al XX-lea este „secolul american, şi-a definit mai clar obiectivele, deşi în toamna anului 1943 încA se mai socotea cA fArîmiţarea şi pulverizarea unor state din Europa servesc intereselor americane. Doctrinele politice se sprijineau pe arme şi armele participau la rAzboi, ultimul rAzboi mondial al erei prenucleare. Dealtfel, în vara anului 1943 s-a încheiat şi Acordul secret anglo-american privind colaborarea atomicA, al cArui prim obiectiv era crearea armei atomice, ca una dintre garantele diplomaţiei si planurilor postbelice. [159]

Pericolul fascist nu fusese lichidat. Hitler nu era încA la pAmînt, lupta trebuia sA continue şi a continuat acoperind de glorie armatele sovietice, care duceau greul

[139] J. Shervin, *The Atomic Bomb and the Origins of the Cola War: U. S. Atomic Energy Policy and Diplomacy, 1941— 1945,* The American Historical Review, voi. 78, ni'. 4 October 1973 ; E. Preda, *Secretele „Tubului Alloys,* Magazin Istoric, nr. 8 şi 9, 1975.

rAzboiului, si ale aliaţilor. In aceastA luptA, popoarele care suferiserA tirania hitleristA, desfAşurînd o rezistenţA eroicA au cApAtat o nouA conştiinţA de sine şi pentru sine, care în perioada finalA a rAzboiului se va înfAţişa ca o stea de primA mArime.

C. Criza blocului fascist, odatA cu cotitura în cel de-al doilea rAzboi mondial, a cApAtat un caracter cronic. Ea a avut proporţii deosebite pentru guvernarea antonescianA. In cercurile oficiale se cautA gAsirea unor soluţii bazate pe ceea ce ştiau sau presupuneau cA ştiu cA reprezintA „strategia balcanicA a Marii Britanii. Anto-nestii au vrut mai întîi sA participe la o ieşire în bloc a aliaţilor secunzi ai Germaniei, apoi prin demersuri la anglo-americani în vederea unei „împAcAri împotriva Uniunii Sovietice. Maniu dorea sA formeze un guvern în exil si voia garanţii mai înainte de a trece la acţiune. Palatul a apArut ca un nou centru de regrupare. Se miza pe apariţia anglo-americanilor la DunAre sau pe litoral. Cînd se hotArAsc sA treacA la o nouA fazA a acţiunii simt nevoia, deşi au ţeluri diferite, sA se sprijine reciproc. „Ofensiva diplomaticA de toamnA din capitalele ţArilor neutre începe sub auspiciile urmAtoare : problema frontierelor rAsAritene nu mai constituie sursA de fricţiuni între puterile coaliţiei antihitleriste ; mecanismul de decizie pentru „ţArile care vor sA se desprindA de Germania fusese conturat ; Mediterana, prin începerea regrupArii trupelor americane spre insulele britanice în vederea invaziei în Franţa si prin rezistenţa trupelor germane în Italia rAmîne un teatru de operaţiuni secundar si mijloacele militare de înfAptuire a „Variantei balcanice se diminueazA. In România, singura forţA politicA ce punea consecvent la baza acţiunilor sale priori-tatea sprijinirii pe forţele proprii ale poporului şi pe factorii politici interni şi, în al doilea rînd, cu toatA importanţa acordatA, pe factorii externi, este Partidul Comunist Român. Orientarea P.C.R. este fermA împotriva „capitulArii necondiţionate si în favoarea pAcii separate, pentru o Românie liberA şi independentA. DupA autodizolvarea Internaţionalei a IlI-a, rolul P.C.R. în influenţarea vieţii politice creşte. Atitudinea contradictorie si oscilantA a liderilor naţional-ţArAnişti şi liberali

întîrzie coalizarea tuturor forţelor antifasciste. Aceşti lideri şi Palatul se bizuie pe „Varianta balcanicA. Divergenţele erau profunde. Dar gândirii dialectice a comuniştilor nu-i puteau scApa punctele de convergenţA, chiar dacA mobilurile erau dictate de poziţii de clasA opuse, problema cardinalA fiind scoaterea României din catastrofA.

Atît P.C.R. cît şi liderii celor douA partide si Palatul considerau ţara ca ocupatA sau virtualmente ocupatA de Germania, puneau problema revenirii Transilvaniei de Nord la patrie, doreau retragerea armatei de pe front în interiorul ţArii si apreciau armata ca o forţA principalA în vederea unei acţiuni. Aceste elemente orienteazA Partidul Comunist Român spre *o* platformA care înlesnind unirea forţelor politice antifasciste sA-si gAseascA totodatA instrumentul militar al rAsturnArii regimului de dictaturA fascistA, al scoaterii României din rAzboiul hitle-rist si participArii la luptA împotriva cotropitorilor nazişti, în rîndurile coaliţiei sovieto-anglo-americane. AceastA orientare s-a manifestat în contextul marilor speranţe din întreaga EuropA cA nu mai era mult şi clopotele vor anunţa victoria.

In septembrie 1943 începuse numArAtoarea inversA în vederea înfrîngerii Germaniei. Pentru oamenii politici şi diplomaţi se dAduse startul unei curse contracronometru. Armatele, luptAtorii din rezistenţa antifascistA, supravieţuitorii lagArelor de concentrare aveau sA afle mult mai tîrziu cA pînA în zorii VICTORIEI mai erau *de* 500 de ori cea mai lungA zi si 500 de nopţi chinuitoare.

Partea a IlI-a

NIKE —„ANTE PORTAS'

„Nulla salus bello... (nu-i nici o scApare în rAzboi)
VERGILIU

..Dezertarea guvernului Badoglio, dupA prAbuşirea lui Mussolini, 1-a şocat pe Hitler în cel mai înalt grad. Pe frontul de rAsArit nimic nu mai pArea sA poatA opri ofensiva sovieticA.

Debarcarea la Salerno nu s-a dovedit însA o promenadA. Trupele germane au opus o rezistenţA înverşunatA, prevestind cA în Italia nu se vor putea culege roade mari la preţuri de sold. La 12 septembrie, Churchill declara :

Astfel de veşti îmi vin întotdeauna cînd sînt cu preşedintele.[1]

Feldmareşalul Kesselring, fArA a mai aştepta noi directive, organizeazA oprirea trupelor aliate la sud de Roma şi, pentru a cîstiga rAgazul necesar, angajeazA lupte grele în zona Neapole. ..RApirea lui Mussolini de cAtre un comando german si restaurarea, chiar formalA, a autoritAţii sale prin constituirea unui guvern fascist, în nordul Italiei, îl reconforteazA pe Hitler. Dar aceasta nu modificA situaţia Germaniei şi nu slAbeşte presiunea militarA din rAsArit, care creste în progresie geometricA. Generalul Halder avea sA scrie ulterior :

[1] Cf. Lordul Moran, *Memoires,* p. 126.

r. era pierdut din punct de vedere miîtar 2 bo1Ul

12, LA RASCRUCE DE DRUMURI

Memorandumul supus de Churchill lui Roosevelt la Casa AlbA în dimineaţa zilei de 9 septembrie 1943, simultan cu debarcarea, vizînd nu numai o campanie spre nordul Italiei, cu perspectiva de a trece apoi în Balcani, dar şi deschiderea rapidA a porturilor de pe coasta dalmatA pentru aliaţi, printr-o mişcare „spre nord şi nord-est, avea drept premisA cA în cazul în care americanii vor retrage forţe si mijloace pentru pregAtirea operaţiei *Overlord,* alAturi de soldaţii britanici si din ţArile Commonwealth-ului aflaţi în MediteranA vor putea fi folosite 12 sau mai multe divizii italiene. Era o premisA falsA. Dar nu numai Roosevelt se arAtase reticent, ci si şefii sAi de stat major, care i-au subliniat lui Churchill, la 14 septembrie, cA distragerea forţelor din Italia spre Balcani ar periclita campania în curs şi cA „trebuie sA ne ferim sA fim atraşi într-o nouA campanie cu forţe inadecvate. Churchill s-a vAzut nevoit sA împArtAşeascA aceastA opinie şi „dacA nu putem sA întreprindem singuri o campanie în Balcani trebuie sA folosim suficientA forţa pentru a-i stimula pe alţii... [3]

[2] General F. Haider, *Hitler, Seigneur de la Guerre,* Payot, Paris, 1956, p. 94.

[3] *S.P.C.W.,* voi. 2, pp. 250—253 ; *Grand Strategy, voi. 5. p. 81.* Prin „alţii, Churchill înţelegea, în acel moment, mai ales pe partizanii din Iugoslavia şi Grecia, a cAror luptA eroicA considera cA o va

putea folosi în interesul înfAptuirii „Variante: balcanice. Dar Churchill nu excludea cA pînA la urmA îi va manevra şi pe americani. Este de subliniat totodatA cA renunţarea lui Churchill de „a întreprinde singur o campanie în Balcani era strict temporarA. Toţi autorii care au studiat gîndirea churchillianA sînt de acord cA una din ideile sale permanente a fost nostalgia unui front care sA fie exclusiv al eroilor „bAtAliei în deşert şi unde steagul „Sfîntului Gheorghe sA fluture victorios, fArA a avea alAturi steagul „cu stele şi dungi. Iar acest

160

Toate acestea nu-1 împiedicA pe Churchill sA declare i 21 septembrie Camerei Comunelor :

Frontul pe care 1-am deschis mai întîi în Africa, apoi în Sicilia si acum în Italia, îl denumesc *al treilea front* (subl. E.P.). Al doilea front existA de acum potenţial... La momentul potrivit acest front va fi deschis şi va începe o invazie din vest, combinatA cu o invazie din sud.

Cum al doilea front nu exista, dar Churchill avea al treilea front, premierul rAmîne la opinia devansArii ,invaziei din sud. La 25 septembrie îi telegrafiazA generalului Eisenhower la cartierul general din Alger : „Rhodos este cheia atît a Mediteranei rAsAritene cît si a MArii Egee. Ar fi un mare dezastru dacA germanii s-ar putea consolida aici, în aceeaşi zi, într-un alt mesaj, îi cere lui Eisenhower sA punA o zecime din forţele sale la dispoziţia generalului Wilson pentru atacarea Rhodosului. [A]

Tacticile acestea nu-i lasA indiferenţi pe americani, care, avînd controlul asupra folosirii unei mari pArţi a resurselor militare în MediteranA, vor sA poatA observa mai bine planurile politice. La 25 septembrie, Roosevelt autorizeazA Departamentul de Stat sA întreprindA demersuri ca reprezentanţii americani sA participe la lucrArile organismului militar-politic de la Cairo, cu denumirea puţin sonorA „Administraţia Teritoriilor — Balcani (A.T.B.), dar care coordona acţiuni cu caracter politic. Destinatarii se fac surzi la aceste solicitAri. [5] Tot la sfîrsitul lunii septembrie, strategii militari englezi reiau în atenţia lor urmAtoarele trei variante pentru continuarea operaţiilor în MediteranA : a) începerea imediatA a operaţiilor în Peninsula BalcanicA printr-un

front putea fi numai în Balcani. Generalul Allan Brooke scria cA Churchill .dorea sA formeze un teatru de operaţiuni pur britanic unde laurii sA fie numai ai noştri (Cf. Profesor M. Howard, *Colloque,* p. 36).

[4] W. Churchill, *Memorii,* voi. 9, pp. 138, 312 ; *Grand Strategy,* voi. 5, p. 92—95.

[5] D. P. Cairo *and Teheran,* pp. 871—872.

161

cap de pod în sectorul Durres sau în Turcia ; b) continuarea campaniei în Italia de nord ; c) debarcarea în insulele greceşti şi la Pireu.

în consecinţA, şefii de stat major britanici informeazA, la 3 octombrie, pe colegii lor americani cA este de dorit cucerirea Rhodosului. Venise însA momentul pentru Churchill de a fundamenta într-o *nouA viziune unitatea teatrelor de operaţiuni din Italia şi Balcani.* Coincidenţa face ca în ajunul zilei în care îi scrie lui Roose-velt, Hitler, la 4 si 6 octombrie, sA dea o nouA directivA comandamentelor din Italia[7] si din Balcani, prin care se cere stabilizarea frontului italian pe aşa-numita „linie Gustav (Gaeta-Ortona) şi indicA mAsurile si forţele ce vor fi folosite îneepînd din Peloponez si pînA în nordul Balcanilor. [8] DupA cum comenteazA istoricul american Matloff :

Astfel, hotArîrea conducAtorilor germani de a ridica o barierA cit mai departe posibil de ţara lor a dus, în octombrie 1943, *la dezvoltare^ unei puternice cruste protectoare pentru „pîntecele moale* (subl. *E.P.).* Amenin̦area în Mediterana urma sA fie stAvilitA.

La 7 octombrie, în faţa refuzului de a se aloca mijloacele solicitate pentru asaltul Rhodosului [9], Churchill îi scrie lui Roosevelt :

PeninsuleleitalianA şi balcanicA constituie un tot din punct de vedere militar şi politic si în rea-. litote avem de-a face cu un singur teatru de ope-

[7] f-- -. _* «.w UJJC-

[7] încA de la 15 septembrie, Kesselring îi raportase lui Hitler cA dacA aliaţii vor ajunge la Foggia, aceastA zonA poate fi folositA ca „punte spre Peninsula BalcanicA.

[8] *S.P.C.W.,* voi. 2, pp. 260—261.

[9] Refuzul a fost determinat şi de demersul generalului Eisenhower, care considera cA alocarea de

mijloace pentru operaţiuni în Marea Kgee „va prejudicia în cea
succesul caman
, care consi area de mijloace pentru ope-
raţiuni în Marea Kgee „va prejudicia în cea mai mare mAsurA succe in Italia *(The Papers of Dwight David*
Years, III, The John Ho
-
rea gee n cea mai mare mAsurA
succesul campaniei din Italia *(The Papers of Dwight David Eisenhower. The War Years, III,* The John Hopkins Press, BAlti -more and London, 1970, pp. 1488 — 1489 (în continuare : *The Papers of Dwight David Eisenhower).*

162

raţiuni. Nu este posibil sA desfAşurAm cu succes campania italianA ignorînd ce se petrece în Marea Egee.

Incununîndu-si argumentarea, el cere atacarea Rhodosului, chiar dacA ar trebui retrase pentru cîteva sAp-tAmîni de la pregAtirile *Overlord* vasele de debarcare si asalt necesare unei divizii. RAspunsul este negativ. Churchill trage concluzia cA nu e vorba de cîteva nave, ci de refuzul faţA de strategia sa balcanicA.[10] Duşul rece se transformA în sloi de gheaţA cînd Roosevelt îl anunţA pe Churchill cA nu este de acord cu prezenţa lor, la şedinţa Statului Major Combinat ce urma sA se deschidA în localitatea La Marsa (Tunisia). Aici se convine „din lipsA de resurse ca între Roma si Rhodos sA se aleagA înaintarea în Italia, între timp, Germania concentrase în faţa celor 11 divizii aliate din sudul Italiei 9 divizii, iar în partea centralA si de nord alte 15. La reîntoarcerea de la La Marsa, Churchill le spune şefilor sAi de. stat major cA în viitor în Mediterana trebuie desfAşuratA o strategie mai agresivA şi cA data invaziei în Franţa nu trebuie consideratA sacrosanctA. [u] Era în 19 octombrie şi, în aceeaşi zi, pentru prima oarA, la Moscova, se reuniserA miniştrii afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. si Marii Britanii.

începerea conferinţei marca o relaxare a tensiunii din primAvarA-varA produsA de noua amînare a deschiderii celui de-al doilea front. PregAtirea conferinţei s-a

[10] W. Churchill, *Memorii,* voi. 9, pp. 186—188. Dealtfel, Roosevelt a explicat clar acest lucru într-un nou mesaj, din 9 octombrie : „Din punct de vedere strategic mA întreb : dacA cucerim insulele din Egee, unde urmeazA sA mergem de acolo ? şi, viceversa, încotro se vor îndrepta germanii dacA reuşesc sA menţinA pentru un timp posesiunea insulelor ?* *(Ibidem,* pp. 190—191).

[11] în minuta pAstratA în arhivele britanice se aratA cA Churchill a recomandat : „1) întArirea completA a teatrului de operaţiuni italian ; 2) sA se pAtrundA în Balcani ; 3) sA fie menţinute poziţiile din insulele MArii Egee... Premierul a subliniat, totodatA, cA deoarece nu pot fi luate hotArîri strategice unilaterale, va fi necesarA o nouA întîlnire cu americanii *(Grand Stra-tegy,* voi. 5, p. 544).

163

fAcut prin contacte diplomatice directe şi un intens schimb de .mesaje. Americanii înaintaserA patru puncte pentru agendA, dar cel mai important îl considerau o Declaraţie a celor patru puteri (inclusiv China, care nu participa) privind organizarea postbelicA. Marea Brita-nie transmisese pentru ordinea de zi nu mai puţin de 12 sugestii. Nici una nu se referea la al doilea front. U.R.S.S. avea o singurA propunere : mAsuri în vederea scurtArii rAzboiului împotriva Germaniei şi a aliaţilor ei din Europa.

Instrucţiunile date lui Eden, la Londra, de cAtre Churchill, prevedeau susţinerea creArii unui sistem de LigA a Naţiunilor care sA includA un Consiliu al Europei, cu o Curte internaţionalA şi o forţA armatA în stare sA-i întAreascA hotArîrile, iar în perioada armistiţiului cele trei mari puteri sA dispunA de forţa de a-i aplica termenii. [12] Eden dorea, totodatA, sA se ajungA la o politicA comunA în Balcani. [13]

Conferinţa a început în dupA-amiaza zflei de 19 octombrie si, dupA rezolvarea problemelor de procedurA, Molotov a pus problema dacA, în vederea scurtArii rAz-boiului prin invazia anglo-americanA în Franţa şi „ofensiva sovieticA împotriva forţelor principale ale Germaniei, rAmîn valabile declaraţiile lui Churchill şi Roose-velt, din iunie 1943, potrivit cArora invazia va avea loc în primAvara anului 1944, deoarece în comunicarea

[12] W. Churchill, *Memorii,* voi. 9, pp. 252—253.
[13] A. Eden, *The Reckoning,* pp. 410—411. DupA cum scrie Eden, „Molotov nu s-a arAtat dornic sA discute problemele Balcanilor, aşa cA încA o datA, cu asentimentul lui Huli, i-am vorbit în particular despre Iugoslavia, în ziua de 30 octombrie. *(Ibidem,* p. 417). La 2 octombrie, Tito, în perspectiva Conferinţei de la Moscova şi a eventualitAţii cA va fi discutatA şi problema iugoslavA, a comunicat guvernului sovietic şi misiunii militare engleze de pe lîngA statul sAu major, o declaraţie în care afirma nerecunoaşterea guvernului şi regelui din strAinAtate, care îl sprijinA pe colaboratorul ocupantului, Draza Mihailovici, cA nu le va fi permisA reîntoarcerea în Iugoslavia „deoarece aceasta ar însemna rAzboi civil şi cA pînA la instaurarea unei republici democratice „unica putere legalA a poporului în acest timp sînt comitetele de eliberare naţionalA *(Compendiu de istorie a Ligii Comuniştilor din Iugoslavia,* Editura Libertatea, Panciova, 1965, p. 368).
164
fAcutA dupA *Quadrant* acest lucru nu mai era precizat. La aceastA problemA, care s-a dovedit capitalA pentru succesul conferinţei, pentru convocarea întîlnirii de la Teheran, pentru evoluţia coaliţiei antihitleriste, rAspunsul n-a venit imediat. Eden a raportat în aceeaşi searA la Londra. Pentru a se cîstiga timp, pînA la venirea rAspunsului, generalul Ismay a explicat a doua zi, în numele anglo-americanilor, cA la *Quadrant* s-a stabilit ca anterior invaziei sA fie diminuatA forţa Germaniei în nord-vestul Europei. La aceasta ar urma sA concure : a) ofensiva aerianA anglo-americanA ; b) menţinerea presiunii în Italia ; c) o debarcare în sudul Franţei ; d) „operaţiuni ale forţelor de guerillA în Balcani susţinute pe mare şi din aer ; e) *„şi, în cele din urmA, dar desigur de departe lucrul cel mai important dintre toate, presiunea coordonatA asupra frontului rAsAritean a forţelor sovietice* (subl. *E.P.).* Ismay a mai arAtat cA imediat dupA ocuparea aeroporturilor din vecinAtatea Romei, asupra sudului Germaniei, Austriei, Cehoslovaciei şi României se vor desfAşura atacuri aeriene de aproape aceeaşi intensitate ca cele din ultimul an împotriva nordului Germaniei. [14]
în seara de 21 octombrie, dupA ce avusese o convorbire cu Stalin asupra convoaielor arctice si întîlnirii şefilor de guverne, Eden primeşte noile instrucţiuni ale lui Churchill, care, dupA ce subliniazA cA problema dispozitivului strategic anglo-american dintre teatrele de operaţiuni italian şi al Canalului Mînecii este, mai ales, rezultatul „compromisului arbitrar dintre englezi şi americani si formuleazA imposibilitatea unei pregAtiri adecvate a invaziei pentru luna mai, termenul trebuind în consecinţA revizuit, scrie :
1
DacA ar fi sA decid eu, n-as retrage nici un fel de trupe din Mediterana... si aş angaja în forţA inamicul în partea cea mai îngustA a frontului (Valea Fadului —• *E.P.)* în timp ce aş aţîţa tulburArile în Balcani şi sudul Franţei... Toate acestea sînt
[14] D. P. *Cairo and Teheran,* pp. 134—135 ; 138—140 ; Docu-*rnentary Survey,* International Affairs, Moscow, 9f1975.
165
pentru tine si nu pentru a fi prezentate pe scenA Ele sînt menite sA-ţi arate, totuşi, pericolele de a fi angajaţi într-o tocmealA avocAţeascA pentru (realizarea operaţiei) Overlord în mai, de dragul cAreia sA ruinAm frontul italian şi posibilitAţile balcanice... Trebuie sA afli *ce* gîndesc cu adevArat ruşii în privinţa Balcanilor. Ar fi ei atraşi de ideea ca... *în cele din urmA sA le dAm mina noastrA dreaptA de-a lungul DunArii ? (subl. E.P.).* Au ei vreun interes în acţiunea mîinii drepte sau numai în atacul nostru în Franţa... ?
Lui Eden, noul plan al lui Churchill îi apArea ca fiind lipsit de realism. El îi rAspunde lui Churchill, arA-tînd cA principalul lucru pentru sovietici este dacA al doilea front va fi deschis sau nu în primAvarA şi cA de rAspunsul la aceastA întrebare depinde soluţionarea oricArei alte probleme. Deşi la 23 octombrie, Churchill se corecteazA telegrafiind cA „prin a da mîna dreaptA Rusiei a înţeles doar folosirea MArii Negre pentru a aproviziona U.R.S.S., a aduce nave si alte forţe, douA zile mai tîrziu revine în spiritul primului mesaj. El nu vrea ca „bAtAliile sA fie guvernate de înţelegeri

avocAţeşti :
Este necesar sA faci sA devinA clar cA asigurarea pe care ai dat-o privind (realizarea) „Overlord în mai... trebuie sA fie modificatA de exigenţele bAtAliei în Italia. Voi pune problema preşedintelui Roosevelt, dar nimic nu va modifica hotArîrea mea de a nu abandona bAtAlia din Italia, în acest moment, cel puţin în ce priveşte armatele regelui.
Elocinţa lui Churchill este primitA de Eden la Moscova cu calm britanic. La Washington însA, cînd Roosevelt îi aduce la cunoştinţA ministrului de rAzboi conţinutul noilor propuneri engleze, H. Stimson exclamA :
Ierusalime ! Aceasta aratA cît de hotArit este Churchill sA înfigA cuţitul în spatele „Overlor-dului.
166
Avocaţii de la Washington nu sînt dispuşi sA ac-epte'aşa ceva. La 29 octombrie, Churchill îi trimite lui Eden cea mai scurtA telegramA a acestui ciclu :
Nici nu este vorba de a abandona „Overlord, care rAmîne principala operaţiune pentru 1944. Reţinerea în MediteranA a navelor de debarcare pentru a nu pierde bAtAlia Romei, ar putea duce la o micA amînare, poate pînA în iulie... *Aceste argumente le poţi folosi în discuţie* (subl. *E.P.).*
In aceeaşi searA, Eden se întîlneste cu Stalin. El îi explicA situaţia din Italia, care poate influenţa asupra „datei debarcArii pe coasta Canalului. Şeful guvernului sovietic i-a replicat : deci, în Occident nu existA decît „fantoma debarcArii. Cînd Stalin se intereseazA dacA va fi o amînare de o lunA sau douA, Eden îi rAspunde cA nu poate preciza. A doua zi, conferinţa a luat sfîrsit. La l noiembrie se semneazA un „protocol secret si un „protocol ultra secret în acest ultim document se spune :
In ce priveşte problema pusA de delegaţia sovieticA : dacA declaraţia fAcutA de dl. Churchill şi dl. Roosevelt la începutul lunii iunie 1943, cA trupele anglo-americane vor întreprinde invazia în nordul Franţei în primAvara 1944, rAmîne valabilA, dl. Eden si dl. Huli au dat un rAspuns afirmativ.[15]
Acesta o fost principalul rezultat al Conferinţei de la Moscova : *primul acord tripartit* privind deschiderea celui de-al doilea front. Deşi acesta era însoţit „de rezerva îndeplinirii condiţiilor prezentate de generalul Ismay, hotArîrea întArind coaliţia antihitleristA, avea sA aibA mari implicaţii politice, diplomatice, militare. Conferinţa a adoptat o declaraţie asupra securitAţii generale şi creArii unei organizaţii internaţionale pentru
[15] *Ibidem;* W. Churchill, *Memorii,* voi. 9, pp. 254—261 ; I. Zemskov *Diplomatic History of the Second Front,* International Affairs, Moscow, 9f1961 ; citatul din Stimson cf. Feiss, *op. cit.,* p. 127.
167
asigurarea pAcii şi securitAţii în lumea postbelicA. Declaraţia întArea angajamentele anterioare de a purta împreunA rAzboiul şi *pentru prima datA* se aproba în comun formula „capitulArii necondiţionate. Conferinţa a adoptat o rezoluţie în care se spunea cA cele trei guverne :
au cAzut de acord sA se informeze reciproc, imediat ce vor primi orice fel de tatonAri de pace din partea unui guvern, fie a unui grup, fie individuale, dintr-o ţarA cu care oricare dintre cele trei ţAri se aflA în rAzboi (subl. *E.P.).* Cele trei guverne sînt, de asemenea, de acord sA se consulte împreunA, în vederea concertArii acţiunii lor privind astfel de avansuri (propuneri).
Eden si Huli au fost de acord cA „deoarece Uniunea SovieticA este prima interesatA, apare logic ca <?i *sA decidA probleme cu acest caracter ale tartor care sînt angajate într-un rAzboi activ împotriva ei* (subl. *E.P.)* [16]. Convorbirile desfAşurate în timpul Conferinţei de la Moscova şi hotArârile adoptate cristalizau o nouA situaţie în raporturile din interiorul coaliţiei antihitleriste, fapt care avea sA-şi exercite influenţa si asupra planurilor britanice privind Europa centralA si de sud-est. La Conferinţa de la Moscova, diplomaţia britanicA a putut constata : 1) respingerea de cAtre U.R.S.S. si S.U.A. a planurilor privind organizarea de federaţii şi confederaţii ; 2) o intensificare a preocupArii Statelor Unite în direcţia relaţiilor cu U.R.S.S. si asigurArii unei strînse

colaborAri, pe întreaga duratA a rAzboiului, preocupare stimulatA printr-o poziţie de întîmpinare de cAtre partea sovieticA,[17] ceea ce limita posibilitAţile de a pune în

[16] D.P., 1943, voi. I, pp. 618, 633—634.

[17] DupA încheierea Conferinţei, la 2 noiembrie, I. Stalin, 1-a primit pe C. Huli. Unul dintre aspectele discuţiei i s-a pArut atît de important şi de secret încît, reîntors la ambasada americanA, a împArţit în douA un mesaj de cinci rînduri cAtre preşedinte, jumAtate transmiţîndu-1 în codul armatei, iar cealaltA jumAtate în cel al marinei. Comunicarea anunţa cA dupA înfrîn-gerea Germaniei, Uniunea SovieticA va intra în rAzboi împotriva Japoniei *(D. P. Cairo and Teheran,* p. 147).

•scare acţiunile ce aveau în vedere interese exclusiv britanice ; 3) dupA S.U.A., la conferinţele *Trident* si *Quadrant,* U.R.S.S. a reînnoit respingerea ideii unei debarcAri în Balcani. TotodatA, pentru prima oarA s-a convenit, pe o bazA tripartitA, cum sA se procedeze în cazul „tatonArilor de pace. Diplomaţia britanicA a interpretat rAspunsul lui Molotov la întrebArile lui Eden privind România, în sensul cA U.R.S.S. nu se opune continuArii „tatonArilor de pace, cu condiţia sA fie pe deplin informatA şi sA se coordoneze eventualele hotArîri.

In consecinţA, imediat dupA încheierea Conferinţei de la Moscova, diplomaţia britanicA a întreprins, aproape simultan, mai multe mutAri, vizînd ţArile Europei de sud-est. Scopul acestor acţiuni era adaptarea „strategiei balcanice la noua situaţie, determinarea unei regrupAri a forţelor în perimetrul sud-est european, care sA permitA, printr-o precipitare a evenimentelor, prezenţa trupelor engleze sau anglo-americane într-o serie de ţAri înaintea celor sovietice.

Sosit la Cairo, Eden desfAşoarA în patru reprize (5—8 noiembrie) convorbiri cu ministrul de externe al Turciei, Numan Memencioglu. El cere Turciei : a) în numele Marii Britanii — folosirea bazelor aeriene pentru operaţiuni asupra Rhodosului ; b) în numele celor trei aliaţi •—• sA intre în rAzboi înainte de sfîrsitul anului, deşi nu va fi necesar sA participe la acţiuni ofensive. Eden 1-a avertizat pe Memencioglu cA un refuz va atrage sistarea furniturilor militare. Ministrul turc a anunţat cA va supune cele douA cereri guvernului sAu[1S].

Tot la Cairo, Eden si generalul Ismay au discutat pe larg cu reprezentanţii comandamentului Orientului Mijlociu, cu ministrul-rezident britanic în aceastA zonA, cu diplomaţii britanici de pe lîngA guvernele în exil, cu reprezentanţii S.O.E. şi alţi factori importanţi care-si

[18] B.F.P., Sinteza, pp. 326—327 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 10, 1965, pp. 9—10 ; Ulman, în *Colloque,* p. 569. La 15 noiembrie, N. Memencioglu 1-a informat pe ambasadorul britanic cA guvernul turc refuzA acceptarea celor douA cereri prezentate la Cairo de A. Eden.

desfAşurau aici activitatea şi ale cAror antene se extindeau în întreaga EuropA de sud-est, situaţia din Grecia şi Iugoslavia, din Balcani în general.

La 14 noiembrie, imediat dupA reîntoarcerea la Londra, Eden a supus Cabinetului de rAzboi un memorandum în care propunea importante schimbAri în politica faţA de Grecia. El considera cA nu mai trebuie sA se colaboreze cu E.L.A.S.-ul (Armata naţionalA de eliberare) si propunea, în schimb, sA fie încurajatA rezistenţa necomunistA, astfel ca sA capete un rol preponderent. Pentru a înlesni aceasta, datA fiind atitudinea anti-monarhicA din Grecia, sA se facA sA se înţeleagA cA Marea Britanie nu va sprijini revenirea regelui în ţarA. Regele trebuia sfAtuit sA facA o declaraţie publicA cA nu se va întoarce în Grecia pînA la soluţionarea problemei constituţionale fie printr-un plebiscit, fie prin alegerea unei AdunAri constituante, în şedinţa Cabinetului de rAzboi din 16 noiembrie, generalul Allan Brooke s-a opus argumentelor lui Eden de a rupe legAturii^ cu conducAtorii E.A.M. şi E.L.A.S.. cea mai puternicA organizaţie de luptA împotriva Axei în Grecia, ca fiind contrare intereselor militare ale Marii Britanii. La 19 noiembrie, generalul H. M. Wilson, în comun cu ambasadorul britanic pe lîngA guvernul grec în exil, Leeper, au propus ca soluţie sA se obţinA de la rege angajamentul cA nu va reveni în ţarA decît dacA, dupA eliberare, va fi

invitat de un guvern grec reprezentativ, în schimbul întreruperii colaborArii militare dintre britanici şi E.L.A.S. „Intre timp noi vom încorpora bandele E.D.E.S. (alcAtuite din elemente de dreapta — *E.P.)* în armata regulatA greacA, vom explica E.L.A.S.-ului ce şi de ce o facem si vom invita pe membrii sAi sA se uneascA cu armata greacA.[19] Astfel se considera cA printr-o singurA loviturA vor putea fi înlAturate douA piedici în calea planurilor britanice : comuniştii şi regele, a cArui nepopularitate se rAsfrîngea asupra gazdelor sale engleze.

La 12 noiembrie, la Foreign Office a parvenit raportul redactat la Cairo de generalul McLean, membru

[19] *B.F.P.,* Sinteza, p. 354.

ai Camerei Comunelor, care în iulie fusese trimis la cartierul general al lui Tito. Raportul arAta :

Mişcarea (de partizani — E.P.) era pe o scarA mult mai largA decît socotiserA autoritAţile britanice anterior şi va fi un factor decisiv în Iugoslavia postbelicA... Generalul de brigadA McLean considera cA numai o intervenţie armatA pe scarA largA îi va împiedica sA preia puterea dupA retragerea germanA, si cA generalul Mihailovici, care desfAşoarA o politicA pro-sîrbA şi anti-croatA, nu va fi în stare, chiar în cele mai favorabile condiţii, sA uneascA ţara. [20]

AceastA perspectivA a îndemnat pe Churchill si diplomaţia englezA sA încerce sA „aplaneze lucrurile în Iugoslavia. Numai cA înainte de a se încheia luna noiembrie, la laiţe (Bosnia) a avut loc a doua sesiune a Vecei antifasciste de eliberare naţionalA a Iugoslaviei, (V.A.E.N.I.), care, reflectînd forţa mişcArii de eliberare naţionalA şi a noii puteri populare, s-a constituit în organ reprezentativ şi legislativ suprem, a pus baza suveranitAţii noii Iugoslavii si, prin formarea Comitetului naţional ca organ executiv, a creat un guvern. DupA cum spunea Tito despre sesiune :

Ea a întArit şi mai mult încrederea luptAtorilor în victoria finalA, a dat o loviturA hotArîtoare manevrelor guvernului din emigraţie şi lui Draza Mihailovici şi a îngreuiat acţiunea cercurilor conducAtoare din Occident de a-i ajuta pe trAdAtori. [21]

Dinamica evenimentelor însAşi fAcea din toamna anului 1943 o rAscruce de drumuri. Popoarele Europei se aflau încA pe povîrnisurile care duceau spre ieşirea, prin luptA, din noaptea şi ceaţa nazistA.

[20] *Ibidem,* p. 338. La 10 august, din îndemnul britanicilor, regele Petru a format un nou guvern „nepolitic, iar la 28 septembrie, Petru şi guvernul iugoslav în exil şi-au instalat noul sediu la Cairo.

[21] losip Broz Tito, op. cit., p. 27.

13. DE TREI ORI „CAIRO. O SINGURA DATA „EVRIKA

Noiembrie 1943 a fost o lunA în care semnele victoriei se întrezAreau şi mai mult. De şase luni ofensiva sovieticA continua. La 6 noiembrie a fost eliberat Kievul, la 13 — Jitomir, la 26 — Gomei. Al III-lea Reich mai dispunea însA de mari resurse. La 20 noiembrie, în urma unei contraofensive, trupele germane reocupA temporar Jitomirul, amenînţînd Kievul. Trupele anglo-americane cAutau sA exploateze capitularea Italiei. Dar ofensiva lor nu înainta. In noiembrie, trupele germane au început mari operaţiuni împotriva partizanilor albanezi. Bombardamentele asupra Germaniei cîştigau în amploare. Partizanii din Iugoslavia, Franţa, Grecia, Albania, Norvegia, Olanda îşi intensificau activitatea.

Schimbul de mesaje între şefii guvernelor celor trei puteri, stimulat de rezultatele Conferinţei de la Moscova, fAcea certA întîlnirea lor.

La l noiembrie, Statul major american, examinînd „factorii de bazA ai situaţiei în Europa în 1944 ajunge la concluzia cA „situaţia inamicului în Europa trebuie sA fie estimatA în termenii situaţiei germane, în concluzie, Germania trebuie atacatA şi, pentru aceasta, *Overlord* dAdea soluţia[22]. Militarii britanici rAmîneau la altA pArere. DupA Conferinţa

de la Moscova, unde invazia în Franţa fusese reconfirmatA ca operaţie principalA anglo-americanA în 1944, Statul major imperial trasînd, în noiembrie, planul operaţiunilor speciale, a fixat urmAtoarea ordine a importanţei :

— Balcanii ;
— Partea ocupatA a Italiei ;
— Franţa ;
— Insulele din Marea Egee si Creta ;

[22] D. P. *Cairo and Teheran,* p. 215.

172

— Polonia, Ungaria, Cehoslovacia ; .— Norvegia, Olanda si Belgia ;
— Extremul Orient. [23]

Concepţiile americanA si britanicA aveau sA-si regAseascA curînd ringul. Roosevelt, insistînd pentru o întîl-nire cu Cian-Kai-Şi, iar Stalin refuzînd sA participe la o astfel de întîlnire deoarece U.R.S.S. nu era în rAzboi cu Japonia, Churchill, neobositul Hermes, a propus ca loc Cairo. De fapt, intenţia lui era sA foloseascA pretextul întrevederii pentru a conveni cu Roosevelt o poziţie comunA la întîlnirea cu Stalin. Tot lui Churchill îi aparţine şi propunerea ca în corespondenţa secretA pentru Teheran sA se foloseascA „Cairo-3 iar numele codificat al conferinţei sA fie „Evrika, cuvînt care, scria el cu modestie, „dupA cîte ştiu, este din greaca veche. El era însA mult mai preocupat ca sA nu i se „atingA cercurile.

La 11 noiembrie, chiar în ziua în care Roosevelt îşi începea cAlAtoria, şefii de stat major britanici înche-iaserA elaborarea memorandumului intitulat *Overlord*

[23] *Grand Strategy* voi. 5, pp. 321—322. în comparaţie cu ordinea fixatA în martie 1943 înainte de a se ajunge la o concluzie bi- şi tripartitA asupra operaţiei *Overlord* se poate constata cA Balcanii trec pe primul loc de pe cel secund. Operaţiunile speciale conduse de S.O.E. erau un indicator principal al direcţiilor de acţiune ale strategiei britanice. Din sursele cercetate, deşi existA unele contradicţii asupra unor date calendaristice, rezultA cA operaţiuni S.O.E. în România, prin misiuni din afarA, au fost parasutarea locotenentului Nicola Antonio Vella (Nicolae Ţurcanu) în iunie 1943 în Iugoslavia şi care, dupA o lunA şi jumAtate, a trecut în România („Timpul, 30 septembrie 1944), a maiorului David Russell şi a grupului de trei persoane condus de De Chastelain. Deoarece data sosirii lui Nicola Antonio Vella şi a lui Russell în România coincid, august, emit ipoteza cA primul este „Reginald, despre care vorbeşte Sweet Escott, Prin intermediul lui „Reginald, S.O.E. a pregAtit operaţiunea *Autonomus,* parasutarea grupului De Chastelain, dar cele douA încercAri fAcute în luna noiembrie au eşuat din cauza condiţiilor meteorologice. Parasutarea a avut loc in ultima decadA a lui decembrie 1943, dar întregul grup a fost imediat arestat (Cf. Sweet-Escott, *Baker Street Irregular,* p. 195). Ţurcanu, care a folosit casa fiicei prinţului Ştirbey, viitoarea soţie a lui G. Nicu-lescu-Buzeşti, a asigurat legAtura radiotelegraficA între grupul Maniu şi Cairo („Dreptatea, 5 decembrie 1946).

173

si *operaţiunile din Mediterana,* în care preconizau a) unificarea comandamentelor din Mediterana ; b) atingerea liniei Pisa-Rimini pe frontul din Italia ; c) intensificarea acţiunilor partizanilor în Iugoslavia, Grecia şi Albania şi stabilirea unor capete de pod pe coasta dalmatA şi pe cea albanezA ; d) atragerea Turciei în rAzboi si deschiderea Dardanelelor pentru flota britanicA; e) provocarea haosului şi dezagregArii „în ţArile satelite din Balcani ; f) pentru a se realiza aceste mAsuri, data realizArii operaţiunii *Overlord* sA fie amînatA. La 12 noiembrie, Churchill a notat pe acest memorandum : „Aprob din inimA [24].

Traversarea Atlanticului la bordul unei nave de rAzboi a permis lui Roosevelt o amplA trecere în revistA, cu şefii sAi de stat major, a problemelor rAzboiului. Prima consfAtuire importantA din cabina preşedintelui a fost cea din dupA-amia.za zilei de 15 noiembrie, în cursul cAreia au fost examinate documentele viitoarelor acţiuni. In legAturA cu operaţiunile din regiunea Balcanilor şi estul Mediteranei se avea în vedere sA fie limitate la :

a) aprovizionarea partizanilor din Balcani pe calea aerului si pe mare ;
b) acţiuni minore ale forţelor de comando ;
c) bombardarea ţintelor strategice vitale. [25]

DupA ce a citit documentul, Roosevelt a spus : „Amin. El a ianunţat cA îl va înmîna lui

Churchill. La 18 noiembrie a fost aprobat alt document prezentat de Marshall în care, în legAturA cu *Overlord* se specifica : „AceastA operaţie va constitui principalul efort terestru si aerian împotriva Germaniei (data propusA : l mai 1944). In ce priveşte „sateliţii Germaniei, acelaşi do-

[24] *Grand Strategy,* voi. *5,* pp. 110—111.

[23] *D. P. Cairo and Teheran,* p. 210. Documentul mai preciza cA el anuleazA orice înţelegeri anterioare din Statul major combinat şi cA pAtrunderea în „FortAreaţa Europa nu e de dorit prin Balcani şi Mediterana rAsAriteanA datoritA terenului şi comunicaţiilor dificile pentru operaţiuni militare pe scarA largA, cA acesta ar fi un „obiectiv limitat şi ar sustrage mijloace importante de la *Overlord.*

curnent consemna cA eforturile de a-i desprinde de Germania nu trebuie sA prejudicieze strategia principalA. [26] în cursul unei convorbiri avute la 19 noiembrie, Roosevelt a opinat cA dupA rAzboi, S.U.A. vor trebui sA menţinA în Germania, pentru un an sau doi, o forţA de ocupaţie de un milion de soldaţi, dar cA nu trebuie sA existe trupe americane în Italia si Balcani. Pentru menţinerea ordinii în Europa, preşedintele a spus cA se gîndea la o politicA de „carantinA şi la o forţA de poliţie a marilor puteri. [27]

La 20 noiembrie, Roosevelt a sosit la Oran, de unde a continuat cAlAtoria cu avionul spre Cairo. Intre timp, în drum spre aceeaşi destinaţie, Churchill a fAcut o escalA în Malta. Aici i-a parvenit raportul generalului Wilson, cum cA în ziua precedentA, 16 noiembrie, garnizoana anglo-italianA din Leros, ultima poziţie în Dode-canez, a fost capturatA de trupele germane. Churchill nu-si mai pArAseşte cabina. In perspectiva apropiatelor conferinţe declarA : „mA simt ca si cînd trebuie sA lupt cu mîinile legate la spate. La Leros s-au spulberat, deo-camdatA, speranţele în Marea Egee. Cu toate acestea, chiar în ziua în care Roosevelt ajunsese la Oran, Churchill remite şefilor sAi de stat major o directivA privind „viitoarele operaţiuni în Europa si Mediterana : a) oprirea transferArii din Mediterana a trupelor britanice şi a navelor de debarcare engleze si americane în vederea operaţiunii *Overlord;* b) ocuparea rapidA a Romei ; c) atragerea Turciei în rAzboi si ocuparea Rho-dosului înainte de sfîrşitul lunii ianuarie, stabilirea de capete de pod pe coasta dalmatA si aprovizionarea partizanilor pe calea aerului ; e) folosirea Diviziei I Aeropurtate si a tuturor grupurilor de comando din Mediterana si a forţei special constituite pentru acţiuni în munţi, „Plough (plugul), în Iugoslavia şi Albania. [28]

[26] *Ibidem,* pp. 211, 213.

[27] S.P.C.W., voi. 2, pp. 341—342.

[28] *Grand Strategy,* voi. 5, pp. 544—555. Documentele din 11 şi 20 noiembrie au fost rediscutate şi aprobate la 23 noiembrie de Churchill şi de şefii sAi de stat major. S-a revenit doar asupra stabilirii de capete de pod pe coasta dalmatA, deoarece „ar fi luat prea multe resurse, (op. *cit.,* pp. 111, 556).

Hotelul Mena, vila ambasadorului Kirk, unde locuia Roosevelt, vila ministrului rezident britanic pentru Orientul Apropiat, Casey, gazda lui Churchill, toate situate în vecinAtatea piramidelor de la Giseh — lingA Cairo — au constituit cadrul Conferinţei *Sextant* (22— 26 noiembrie 1943). în dimineaţa deschiderii conferinţei, ambasadorul S.U.A. la Londra, John Winant, a prezentat şefilor de stat major americani o informare. Spre stupefacţia acestora, Winant, descriind o întrevedere cu A. Eden, le-a împArtAşit impresia ministrului englez cA în prezent Uniunea SovieticA ar fi fost mai interesatA în intrarea Turciei în rAzboi decît în deschiderea celui de-al doilea front. [29] Afirmaţia, lipsitA de orice fundament, mai ales dupA discuţiile avute de Eden numai cu o lunA înainte la Moscova, avea sA-şi dezvAluie ulterior sensul, cînd Churchill a luat cuvîntul la conferinţA subliniind cA principalul sAu obiectiv rAmîne ocuparea Romei, „actul de cedare a Italiei în luna ianuarie şi a Rftodosului în februarie. Conform tacticii sale de a repune în discuţie ceea ce acceptase anterior, premierul a indicat cA o hotArîre asupra urmAtoarei mişcAri sA fie adoptatA dupA eliberarea capitalei italiene. „PreferAm ca alternativA (la operaţiunea *Anvil* — decisA la Quebec) o mişcare spre dreapta, plecînd din nordul Italiei în direcţia Vienei prin Peninsula Istria si defileul Ljubljanei. Calea spre aceste afirmaţii a fost deschisA de generalul Alexander care, solicitînd americanilor „puţinA flexibilitate, le-a cerut

totodatA, în vederea ocupArii Romei si Rhodosului, aprovizionArii partizanilor iugoslavi, atragerii turcilor în rAzboi, ca vasele de debarcare sA nu fie transferate din Medite'rana la mijlocul lui decembrie, ci cu o lunA mai târziu. DatoritA trucului, plasat prin intermediul lui Winant, Roosevelt socoate cA „rusii care în cîteva sAptAmîni vor fi la graniţa României ar putea într-adevAr solicita la Teheran ca anglo-americanii sA le dea „mîna dreaptA în Balcani.

Marshall, ceilalţi generali americani, împreunA cu Hopkins au insistat, si l-au convins pe Roosevelt, sA nu

176

se hotArascA nimic precis pînA la întîlnirea cu Stalin. Astfel în ajunul Conferinţei de la Teheran, un acord definitiv anglo-american asupra viitoarelor operaţiuni în Italia şi Balcani a rAmas în suspensie. [30]

Conferinţa *Cairo — 3* sau *Evrika* (28 noiembrie — l decembrie) s-a desfAşurat în localul ambasadei sovietice, Roosevelt a locuit chiar în clAdirea principalA a ambasadei, iar Stalin într-o casA învecinatA. Churchill s-a instalat la ambasada britanicA.

In dimineaţa zilei de 28 noiembrie, la sediul legaţiei americane, Roosevelt, Hopkins şi şefii militari americani s-au întîlnit pentru a stabili tactica discuţiilor. Marshall a spus cA la prima şedinţA a Conferinţei, care urma sA înceapA peste cîteva ore, în cursul dupA-amiezii, trebuia clarificatA poziţia sovieticilor.[31] La ora 15,00 a avut loc o întrevedere între Stalin si Roosevelt, dar preşedintele n-a abordat aceastA problemA, în cursul convorbirii „Roosevelt a spus cA dupA rAzboi americanii vor avea nevoie de mari cantitAţi de materii prime şi de aceea crede cA vor fi strînse relaţiile comerciale între cele douA ţAri. Stalin a fost de acord cu aceasta si a adAugat cA dacA americanii vor livra echipament, noi vom fi în mAsurA sA le dAm materii prime.[32] La ora 16,00 începe prima şedinţA a Conferinţei de la Teheran.

Roosevelt: „în planul întocmit la Quebec s-a avut în vedere cA expediţia peste Marea Mînecii va fi înfAptuitA în jurul datei de l mai. DacA vom efectua masive operaţii de debarcare pe coastele Mediteranei va trebui, probabil, sA amînAm cu douA sau trei luni expediţia peste Marea Mînecii. De aceea am vrea sA cApAtAm din partea colegilor noştri sovietici un sfat în aceastA problemA, ca si asupra modului în care sA se foloseascA mai bine trupele existente în zona MArii Mediterane ţinînd

[30] W. Churchill, *Memorii,* voi. 10, pp. 10—15 ; D. P. *Cairo and Teheran,* pp. 333—334, S.P.C.W., voi. 2, pp. 353—355 ; Mo-ran, *Memoires,* pp. 136—137.

[31] D. *P. Cairo and Teheran,* pp. 476—478.

[32] *Teheran Conference of the Leaders* of *the Three Great Powers (November 28 to December I, 1943), Transcript,* of *the Talk between J. V. Stalin and F. D. Roosevelt, November 28 1943, at 15,00,* International Affairs, nr. 7f1961, Moscow, p. 135.

177

seama, totodatA, cA acolo se aflA puţine vase... (Am) reflectat la o eventualA operaţie desfAşuratA la extremitatea Adriaticii, în scopul de a face joncţiunea cu partizanii comandaţi de Tito si .apoi, de a se acţiona spre nord-vest, în România, concomitent cu o înaintare sovieticA pornitA din regiunea Odesa. [33]

Stalin: „In ce priveşte ideea de a se întreprinde din Italia o ofensivA direct spre Germania, noi, ruşii, considerAm cA teatrul din Italia nu este potrivit acestui scop. Aşadar, se poate trage concluzia cA teatrul italian este important pentru libera navigaţie pe Marea MediteranA, dar nu prezintA vreo importanţA sub aspectul operaţiilor ulterioare împotriva Germaniei, deoarece Alpii închid accesul şi înaintarea în direcţia Germaniei. Noi, ruşii, considerAm cA cel mai bun rezultat 1-ar da o loviturA aplicatA duşmanului în Franţa de nord sau nord-vest.

Roosevelt: „Am putea realiza la timp ^(Overlord) dacA nu s-ar efectua operaţii în Mediterana...

Churchill: „Personal as aprecia ca un fapt foarte negativ dacA armata noastrA ar sta degeaba în zona MArii Mediterane. De aceea nu putem garanta cA va fi respectatA data de l mai. Respectarea acestei date ar constitui o mare greşealA. Eu nu pot sacrifica

operaţiile din Mediterana numai pentru a respecta data de l mai. Premierul englez schiţeazA etapele : cucerirea Romei în ianuarie, atingerea liniei Pisa^Rimini, debarcarea în Franţa, antrenarea Turciei în rAzboi, ocuparea Rho-dosului... [34]

Discuţiile continuau aprins. Dar americanii sînt complet edificaţi asupra poziţiei sovietice chiar din prima searA. Ei sînt cu atît mai satisfAcuţi cu cît, datoritA declaraţiei lui Stalin cu privire la participarea sovieticA

[33] „Roosevelt 1-a surprins şi îngrijorat pe Hopkins evo-cînd posibilitatea unei operaţiuni peste Adriatica, permiţînd sA se efectueze o înaintare spre nord-est pînA în România, în vederea operArii unei joncţiuni cu Armata Roşie care înainta spre sud în regiunea Odesa (Cf. R. Sherwood, *op. cit.,* p. 317).

[34] *Conferinţa de la Teheran, 28 noiembrie — l decembrie 1943,* „Magazin istoric, nr. 6 (15), pp. 28—33.

la rAzboiul din Pacific, se eliminase delicata problemA de a cere clarificAri si asigurAri asupra comunicArii fAcute de liderul sovietic lui C. Huli, la încheierea Conferinţei de la Moscova.[35] Roosevelt, care dupA expresia lui Sherwood se socoteşte, între Stalin şi Churchill, în poziţia „moderatorului, arbitrului si autoritAţii finale, prin consimţAmînt comun se decide, în seara de 29 noiembrie, cA trebuie sA fie rezolvatA situaţia. Marshall e de acord, argumentele sovietice fiind, dealtfel, similare cu cele ale statului major american, în dimineaţa zilei de 30 noiembrie, la ambasada britanicA, se întruneşte Statul Major Combinat. Britanicii acceptA ca pînA la l iunie sA fie declanşatA operaţiunea *Overlord* în conjuncţie cu o debarcare în sudul Franţei, în schimb, americanii aprobA sA se continue înaintarea în Italia pînA la linia Pisa-Rimini si, pentru aceasta, 68 de vase de debarcare aflate în Mediterana sA nu fie transferate pînA la 15 ianuarie pentru *Overlord.* Nu se ajunge la nici un acord în privinţa operaţiunilor în Marea Egee. Roosevelt este informat deîndatA, dar considerA cA lui Stalin sA i se comunice cA invazia va avea loc în luna mai.[36] La ora 13,40 Roosevelt oferA un prînz lui Stalin cAruia îi comunicA vestea cA, împreunA cu Churchill, a aprobat hotArîrea de dimineaţA a Statului Major Combinat ca invazia sA aibA loc în mai 1944. La ora 16,30, se ţine şedinţa plenarA a Conferinţei, pentru a se anunţa oficial acelaşi lucru. Este cea mai scurtA şedinţA : dureazA 50 de minute. [37] Fiind un excelent jucAtor, Churchill îi invitA pe Roosevelt şi Stalin la dineu : este doar ziua

lui de naştere...

La începutul primei şedinţe din l decembrie, de fapt un dejun, se aprobA trimiterea unor instrucţiuni ambasadorilor britanic şi american la Ankara de a-1 in-

[33] *S.P.C.W.,* voi. 2, p. 361.

[36] *D. P. Cairo and Teheran,* pp. 448—449. în seara anterioarA, Moran îl gAseşte pe Churchill învîrtindu-se furios în camera sa şi mormAind : »Nu mai este nimic de fAcut aici (Moran, *Memoires,* p. 142).

[37] *D. P. Cairo and Teheran,* pp. 563—565 ; *Teheran Con-ference of the Leaders,* „International Affairs, pp. 117—118.

vita, verbal, pe preşedintele Inonii la Cairo pentru *t* decembrie. In şedinţa de dupA-amiazA este adoptatA n ^ claraţia celor trei puteri : e~

Am ajuns la un deplin acord cu privire la ploarea şi termenele operaţiilor ce vor fi între-rin' din est, vest şi sud. [38] se

In aceeaşi searA, Roosevelt, Stalin, Churchiil semneazA „Concluziile militare ale Conferinţei de la Teheran prin care Conferinţa :

(4) Ia notA cA operaţiunea „Overlord-' va fi lansatA în timpul lunii mai 1944, în conjuncţie cu o operaţiune împotriva sudului Franţei. Ultima operaţiune va fi întreprinsA cu o forţA corespunzAtoare capacitAţii permise de vasele de debarcare. Conferinţa ia, de asemenea, notA de declamaţia Mareşalului Stalin cA forţele sovietice vor lansa în acelaşi timp o ofensivA cu scopul de a preveni transferarea forţelor germane de pe frontul rAsAritean pe cel apusean. [39]

Toţi participanţii au fost de acord cA alianţa anglo-sovieto-americanA a ieşit din Conferinţa de la Teheran şi mai mult întAritA. *Cairo-3* încheindu-se, era momentul sA se începeA a doua ConferinţA de la Cairo. Churchiil şi Roosevelt se reîntorc în capitala

egipteanA^ Este aşteptat preşedintele Inonii. Pilotul personal al lui Churchiil îl aduce de la Adana la 4 decembrie. In aceeaşi zi, înaintea începerii convorbirilor, la reşedinţa lui Roosevelt are loc o şedinţA a Statului Major Combinat.

c^rr*de ia Teheran>

Magazin istoricnr_n(2o)_

k : D sprijini^ ^ SJ ajf. -acordului militar se refereau
Partizanilor iugoslavi • 2) =£ £ Şl Prin acţiuni de comando a
sftrşitul anului! 3) decisTMatrag_erea Turciei în rAzboi pînA la
gariei în cazul cA v farea rAzboiului, dp r-Atra TT R c c *r-*
va declara rAzboi Germ
bUvernului de la Ankara i ' * ^c va 1J com
and Teheran, pp. 65l-65 2) apropiatele negocieri
180
-«îa urciei în rAzboi pînA la azboiului. de cAtre U.R.S.S., Bul-- rrcia> duPA ce aceasta din urmA ' pt
ce va fi comunicat explicit apropiatele negocieri *(D. P. Cairo*

Primul ministru a subliniat marile avantaje •Htare pe care le vom obţine prin operaţiuni în Marea Egee. DacA Turcia intrA în rAzboi vor fi ari reacţii diplomatice. Bulgaria, România si Un-aria ar putea cAdea în mîinile noastre. Noi trebuie sA determinAm ca aceşti sateliţi ai Germaniei sA lucreze pentru noi... DacA putem obţine controlul asupra Balcanilor va surveni o extraordinarA restrîngere a dificultAţilor noastre. S-ar putea ca urmAtoarea noastrA conferinţA sA o ţinem la Budapesta. Toate acestea ar sprijini „Overlord. El personal nu are temeri asupra debarcArii ; dar perioada criticA va surveni în aproximativ 30 de zile.

Americanilor le-a atras atenţia faptul cA Churchiil implica din nou amînarea operaţiei *Overlord* si cA pomenind „de cele 30 de zile critice, premierul sugerase cA în acest rAgaz va întreprinde ceva. Ce anume nu se ştia încA.

Preşedintele, rezumînd discuţia, a întrebat dacA este corect sA se socoatA cA existA un acord general asupra urmAtoarelor puncte : a) SA nu se facA nimic care sA împiedice „Overlord ; b) SA nu se facA nimic care sA împiedice „Anvil ; c) Intr-un fel sau altul trebuie sA economisim vase de debarcare suficiente pentru a opera în Mediterana rAsAriteanA dacA Turcia intrA în rAzboi. [40]

Churehill a fost mirat de concluzia discuţiei dar a dat a înţelege cA nu are obiecţii. DupA-amiazA, din vila lui Roosevelt, militarii dispAruserA pentru a continua dezbaterile la hotelul Mena. La masA a luat loc preşedintele Inonii.

DL *Churchiil* a spus cA intrarea Turciei în Marea AlianţA a 35 de naţiuni va aduce mari schimbAri internaţionale... Intrarea Turciei în rAzboi,

[40] *Ibidem,* pp. 679—680.

181

aranjatA în mod potrivit şi la timpul potrivit, va aduce o serie de schimbAri în aceste ţAri (România, Ungaria, Bulgaria — E.P.).

Preşedintele Inonii: trebuie sA subliniem, în primul rînd, cA atît timp cît Turcia nu este în rAf-boi ea nu este în pericol... DacA Germania îi declaru rAzboi, situaţia ar putea deveni periculoasA. Turcia nu este pregAtitA pentru aceasta. [41]

Discuţia cu preşedintele Inonii patineazA. Turcii insistA asupra unei lungi liste de echipament militar, dar în problema rAzboiului rAmîn pe poziţia iniţialA. Roosevelt adoptA o atitudine rezervatA. In şedinţa din dupA-amiaza de 6 decembrie, Churchill propune amîna-rea discuţiilor pe *a* doua zi. Roosevelt îşi exprimA regretul cA nu va putea participa la continuarea discuţiilor, anunţînd, spre surprinderea lui Churchill, cA § doua zi

se reîntoarce în Statele Unite.
El a cerut foarte categoric sA se studieze temeinic problema cît de mult se poate face pînA la 15 februarie fArA a da prilej de provocare Germaniei şi Bulgariei.[i2]
Preşedintele Inonii i-a declarat profesorului Ulman cA atunci cînd a plecat la Cairo el nu ştia cA existA divergenţe între anglo-americani în ce priveşte intrarea Turciei în rAzboi. „Dar rapid, el şi-a dat seama cA preşedintele Roosevelt nu era prea entuziasmat de a vedea Turcia participînd la rAzboi. Acest fapt, ne-a spus, 1-a intuit dîndu-i forţa de a rezista presiunilor britanice şi de a lega şi mai mult încA problema beligerantei turceşti de o lungA listA de ajutor militar. [43]

[41] *Ibidem,* pp. 692—693.
[42] *Ibidem,* p. 745.
[43] Cf. Ulman în *Colloque,* p. 570. In timpul verii, ambasadorul american la Ankara, avertizase, în repetate rînduri, Departamentul de Stat „cA Turcia nu va abandona neutralitatea ei sub presiune, ci numai cînd va fi convinsA cA rAzboiul a atins un stadiu în care participarea ei nu va antrena vreun

Atitudinea lui Roosevelt i-^a sugerat lui Churchill cA jocul turcesc încredinţat la Casablanca, la cerere, Marii Britanii s-ar putea apropia de sfîrsit. De aceea, tot }a 6 decembrie, el întocmeşte un memorandum destinat şefilor de stat major, privind operaţiunea *Saturn* — atragerea Turciei în rAzboi. Se preconizeazA ca, la 15 februarie, bombardiere britanice sA fie instalate pe aeroporturi turceşti pentru a participa la operaţiuni asupra insulelor din Marea Egee. In acelaşi timp sA se desfAşoare ocuparea Rodosului, iar guvernul turc sA înlesneascA trecerea secretA a sase sau opt submarine britanice în Marea NeagrA. [44]
Dimineaţa urmAtoare, cu o orA înaintea plecArii, Roosevelt participA la o şedinţA a Statului Major Combinat la care sînt aprobate concluziile militare ale *Sextantului.* „Overlord si „Anvil sînt operaţiunile supreme în 1944. Ele trebuie realizate în cursul lunii mai 1944.
Britanicii obţin totuşi o satisfacţie : unificarea comandamentelor din Mediterana (al Orientului Mijlociu si al Africii de nord) în frunte cu generalul H. M. Wilson, Eisenhower urmînd sA preia *Overlord.* [45]
risc substanţial. Dealtfel cînd avea loc întîlnirea de la Cairo, anglo-americanii utilizau în secret unele baze din Turcia, serviciile lor speciale operau activ cu bunAvoinţa si asistenţa poliţiei secrete din aceastA ţarA. (Cf. D. J. Alvarez, *The Embassy of Laurence A. Steinhardt: Aspects of Allied — Turkish Reia-tions, 1942—1945,* East European Quarterly, Voi. IX, Spring 1975, No. 1). Allen C. Cramer în studiul : *Turkey in Search of a Protector : 1918—1947,* „Current History, November 1947, p. 285, emite pArerea cA atitudinea lui Roosevelt în timpul Conferinţei *Cairo-2* a fost primul gest care arAta cA Statele Unite vor avea de acum cuvîntul lor propriu de pronunţat în privinţa Turciei şi primul semn al apropierii americano-turce.
[44] W. Churchill, *Memorii,* voi. 10, pp. 79—80.
[43] Conform directivei Statului Major Combinat în rAspunderea comandamentului unificat în afarA de forţele din Africa de nord şi Italia urmau sA intre „operaţiunile din Grecia, Albania, Iugoslavia, Bulgaria, România, Ungaria, Creta şi insulele MArii Egee şi Turcia (D. *P. Cairo and Teheran,* p. 795).

în aceeaşi dimineaţA, Churchill are ultima întîlnire cu Inonii. In absenţa lui Roosevelt, în urma poziţiei preşedintelui turc, se ajunge la un acord asupra dezacordului : un rAspuns final la cererile britanice va fi dat numai dupA întoarcerea la Ankara, de aceasta depinzînd continuarea consultArilor între ofiţerii britanici si turci. [46]
Cu prilejul Conferinţei *Sextant,* Churchill şi Eden au cerut insistent regelui Greciei sA procedeze în conformitate cu planul adoptat de Cabinetul de rAzboi la 16 noiembrie. Roosevelt 1-a primit, de asemenea, pe rege şi i-a recomandat sA nu accepte acest plan. Regele a vrut sA recurgA atunci la jumAtAţi de mAsurA spunând cA problema datei întoarcerii sale în Grecia, dupA eliberare, va fi reconsideratA în funcţie de situaţia care va exista în acel moment. [47]
Tot în timpul Conferinţei *Sextant* (Cairo—2), Churchill a avut o întrevedere si cu regele

Petru al Iugoslaviei. El i-a vorbit despre forţa mişcArii de partizani si i-a spus cA dacA vrea sA se ajungA la un compromis trebuie sA-1 demitA din guvern pe generalul Mihailovici.

Discuţiile duse de Churchill la Cairo reliefeazA cît de complexe erau manevrele britanice vizînd teatrul balcanic, perseverenţa şi spiritul activ bazat pe un aparat calificat şi devotat intereselor imperiului britanic. Churchill îşi dAdea seama cA fArA o acţiune militarA, fArA ca aceste manevre sA se sprijine pe prezenţa, chiar restrînsA numeric, a trupelor britanice în Balcani, nu se poate obţine mare lucru, încA la Cairo, el se hotArAşte sA nu se întoarcA la Londra si sA rAmînA pe teatrul de operaţiuni din Mediterana. ToatA speranţa lui era în generalul

Ibidem, p. 755.

[47] *B.F.P.,* Sinteza, pp. 354—355. In acelaşi volum se aratA cA dat fiind refuzul regelui de a se angaja public sA nu se întoarcA în ţarA decît în urma unui plebiscit, cum ceruse guvernul britanic, „era imposibil sA se realizeze şi cealaltA parte a planului, respectiv ruptura cu E.A.M. — E.L.A.S. Alternativa era sA se acţioneze încA o datA pentru un front unit (cu scopul evident de a asigura în cadrul rezistenţei preponderenţa dreptei — *E.P.)* deşi şansele erau chiar mai puţin favorabile. Primul pas trebuia sA-1 constituie un acord între E.A.M., E.L.A.S. şi E.D.E.S..

Ai$_e$xander. Churchill îşi punea nAdejdea cA Alexander, care conducea direct frontul din Italia, va putea face minuni. El pleacA la 11 decembrie la Tunis, de unde dorea sA se îndrepte spre Italia, sA se întîlneascA cu Alexander şi cu Montgomery, eroii „bAtAliei desertului, învingAtorii lui Rommel, „vulpea desertului. Medicii însA îl opresc sub motiv cA are pneumonie. Churchill îi cheamA la Cartagina pe şefii sAi de stat major cu care trebuia sA se întîlneascA în Italia. Churchill vrea sA se punA capAt impasului de pe frontul italian. Pe acest front, trei sferturi din efective sînt britanice. Lipsesc însA vasele de debarcare, aflate în mîinile americanilor. Timpul preseazA. La 21 decembrie, lui Churchill i se comunicA faptul cA turcii nu vor intra în rAzboi. In ziua de 25 decembrie el discutA îndelung cu Eisenhower, Alexander, Wilson si alţi generali despre capturarea Romei şi o înaintare rapidA în nord care ar permite aplicarea stratagemei **„zgîrietura de pisicA** — respectiv ameninţarea atît a Balcanilor cît si a sudului Franţei. Seara îi scrie lui Roosevelt :

Generalul Alexander este pregAtit sA execute debarcarea la Anzio în jurul datei de 20 ianuarie, dacA are o forţA de douA divizii. Aceasta ar putea decide bAtAlia Romei... în acest scop îi sînt necesare 88 de vase de debarcare. Acestea pot fi obţinute numai amînînd întoarcerea acasA (în Marea Britanic — *E.P.)* a 65 de vase de debarcare, care trebuie sA pArAseascA Mediterana la 15 ianuarie şi le vom trimite în convoaie începînd de la 5 februarie... DacA aceastA ocazie nu e exploatatA trebuie sA ne aşteptAm ca întreaga campanie mediteraneanA din 1944 sA fie ruinatA.

DupA expedierea mesajului, Ohurchill, care nu vrea sA pArAseascA zona Mediteranei, pleacA pentru convalescenţA la Marrakech — Parisul Saharei, înconjurat de munţii Atlas. Aici primeşte „cu bucurie rAspunsul lui Roosevelt de acceptare a amînArii retragerii din Mediterana a celor 65 de vase de debarcare

pentru a realiza debarcarea la Anzio la 20 ianuarie şi contînd cA „Overlord rAmîne operaţia supremA si va fi îndeplinitA la data convenitA la Cairo şi Teheran.

„Mulţumesc lui Dumnezeu îi rAspunde Churchili lui Roosevelt şi omite sA-1 mai asigure cA a reţinut precizarea privind „Overlord. In sfîrşit va fi o bAtAlie în Europa sub comandament britanic, conceputA de britanici, pentru interese britanice şi, dupA capturarea Romei... la dreapta, spre Balcani. Doar si lui Stalin, la Teheran, îi evocase posibilitatea „unei mişcAri de la capul Adriaticii spre DunAre.[48] Acum e timpul sA se întoarcA la Londra, la postul de comandA al imperiului. La 12 ianuarie, pentru *a* distrage atenţia comandamentului german, Corpul francez e pus în mişcare pe frontul italian, dar nu înaintează decît 15 kilometri. Trei zile mai tîrziu intrA în acţiune

Corpul 2 american, dar e oprit pe rîul Liri. Nici Corpul 10 britanic nu izbuteşte mai mult. Se dau lupte grele. La 21 ianuarie, convoaiele se pun la rîndul lor în mişcare spre Anzto. Churchili nu mai aşteaptA debarcarea trupelor de pe vase şi îi si te-legrafiazA lui Stalin : Am început marea ofensivA împotriva trupelor germane care apArA Roma, despre care v-am vorbit la Teheran. Se pare cA condiţiile meteorologice sînt favorabile. Sper sA ani în curînd veşti . bune pentru dv. [49]

Orele 2 a.m., în 22 ianuarie, începe debarcarea la Anzio. Drumul spre Roma pArea deschis. Fusese ocolitA, prin debarcare, „linia de iarnA fortificatA deţinutA ferm de armata germanA de-a lungul rîurilor Garigliano şi Rapido, sub coama pleşuvA dominatA de mAnAstirea Monte Cassino şi pînA la Adriatica. In 48 de ore, Kessel-

[48] W. Churchili *Memorii,* voi. 10, pp. 26, 97—98, 101—102, 125—126 ; *M.M.E.,* voi. 5, pp. 386—387 ; C. B. MacDonald, *American Armed Forces in The European, Theater în World War II,* pp. 191—193.

[49] *Corespondenţa...,* voi. l, p. 229. 186

• *a* aruncA rezervele în luptA. „Linia de iarnA nu poate r întoarsA la extremitatea vesticA. Germanii nu pot li-

hida capul de pod. Dar nici capul de pod nu poate fi °vtins. îⁿ lᵒᶜᵘl ᵘⁿᵉi înaintAri rapide în direcţia Romei, frontul italian devine static pentru patru luni. Astfel

nrvine şi o „îngheţare a posibilitAţilor de a folosi teatrul de operaţiuni italian în vederea pAtrunderii în Balcani înaintea deschiderii celui de-al doilea front. Calculele de a exercita presiuni sporite asupra Turciei în vederea atragerii în rAzboi, ca urmare si a înaintArii în adîncimea nordicA a Peninsulei Italice, devin lipsite de temei. Cursul evenimentelor, dupA conferinţele de la Teheran şi Cairo, nu dAdea nici un sprijin Londrei pentru a ajunge, în scurt timp, în Balcani.

Liderul laburist Aneurin Bevan vorbea cu amArAciune :

întreaga ţarA vrea sA ştie ce concepţie strategicA asupra rAzboiului au adus trupele engleze si americane sA lupte de-a lungul întregii peninsule . • (italiene) în toamnA şi iarnA... Este oare acesta „pântecele moale al Axei ? Noi ne cAţArAm pe şira spinArii.[50]

Intre timp, la 14 ianuarie, a început bAtAlia decisivA de lichidare a blocadei Leningradului. „Zeul rAzboiului întorsese faţa blocului puterilor fasciste în rAsArit, în lunile ianuarie-februarie, armata sovieticA a zdrobit gruparea inamicA aflatA în dreapta Niprului.

14. FEBRA „TATONARILOR DE PACE

Conferitele de la Moscova, Teheran şi Cairo au survenit în momentul în care angrenajul „tatonArilor de pace fusese pus în mişcare. La 2 noiembrie, statul major american a dat O.S.S. instrucţiuni, retransmise imediat

Cf. T. Higgins, *op. cit,* p. 137.

biroului din Berna, „de a face tot ce poate pentru a desprinde imediat de AxA ţArile satelite : Bulgaria, Ungaria, si România. Indicaţia datA pe linia oficiilor de spionaj a survenit în momentul unor „tatonAri româneşti« tot: mai active. Apare un fel de „diviziune între guvernul de la Bucureşti şi Maniu. Primul reia contactele cu americanii la Madrid, al doilea cu englezii la Stockholm. Poziţia Statelor Unite a fost definitA într-o circularA tr-misA, la 18 noiembrie, de secretarul de stat, C. Huii, ambasadelor americane din Madrid, Stockholm, Londra, Berna, Lisabona si Ankara :

1. Capitularea imediatA a României ar fi în interesul cauzei aliate,
2. Aliaţii nu sînt interesaţi în nici o propunere de capitulare, alta decît necondiţionatA si
3. Orice propuneri de capitulare necondiţionatA trebuie sA fie prezentate principalilor trei aliaţi, respectiv Marii Britanii, Rusiei Sovietice si Statelor Unite, de un reprezentant al guvernului* român pe deplin autorizat.

Nu vAd nici un motiv ca românii sA aştepte sau sA primeascA vreo indicaţie sau semnal din partea aliaţilor înainte de a întreprinde o acţiune [51] (subl. *E'.P.).*

Astfel, Statele Unite ca si Marea Britanie nu acceptau ca premisA în contactele secrete, cA o „acţiune ar fi condiţionatA de obligaţii privind prezenţa trupelor anglo-americane pe

teritoriul României sau în imediata vecinAtate. ComunicArile din Londra indicau cA nu se poate conta pe o înţelegere unilateralA cu puterile occidentale,, dar sugereau, tot atît de clar, cA pentru a obţine „protec-

[61] D. P., *1943, Volume I,* pp. 506, 510—511. Un punct de vedere similar a fost adus la cunoştinţa guvernului antonescian de Foreign Office tot în noiembrie (Cf. Al. Cretzianu, *The Ru-manian Peace Talks in Cairo in 1944,* Journal of Central European Affairs, October 1951) cu sublinierea de a introduce „cererea rediţiunii fArA condiţiuni pe lîngA cele trei mari puteri aliate, înainte ca zona operaţiilor pe frontul de rAsArit sA fi ajuns la frontiera României.

-tia britanicA şi înlesni prezenţa unor unitAţi anglo-sa-xone, autoritAţile de la Bucureşti, ca şi cercurile cu care se menţinea un contact strîns, respectiv gruparea din iurul lui Maniu, trebuiau sA acţioneze împotriva Reichului *înainte* ca operaţiuni militare sA fi ajuns în apropierea frontierei si excludeau trimiterea de forţe proprii *în absenţa* unei „acţiuni. DupA o convorbire, în octombrie, între primul secretar de legaţie, S. Grigoriu cu ambasadorul Hayes, la Bucureşti se transmite cA angajarea unor discuţii ar procura o „garanţie americanA secretA. Astfel, la mijlocul lunii noiembrie se trece la faza a doua a contactelor. SA o examinAm în lumina rapoartelor diplomatice trimise la Bucureşti şi Washington.

Opinia despre „garanţia secretA americanA [52]

Opinia americanA despre convorbiri [53]

DacA guvernul român ar fi de acord cu condiţiile de mai jos, guvernul a-merican ar fi în mAsurA sA ne asigure cA mAcar o parte din teritoriul nostru va fi ocupat de trupe anglo-americane, „ceea ce ar constitui pentru România singura posibilitate de

[62] *Arhiva M.A.E.,* Fond 71f1939, Dosar E 9 XX, filele 1—3.

[53] *D.* P. 1943, *Volume l.* The Secretary of State to the Ambasador in Spain (Hayes), Washington, November 18, 1943, p. 504 ; The Department of State to the British Embassy, Aide-Memoire, Washington, November 18, 1943, pp. 503—504 ; The Department of State to the British Embassy, Aide-Memoire, Washington, November 26, p. 506. Conform înţelegerii de la Conferinţa de la Moscova, Departamentul de Stat a comunicat ambasadelor sovieticA şi britanicA la Washington despre convorbirile de la Madrid, în acest sens, C. Huli îi scria preşedintelui Roosevelt aflat în drum spre conferinţele de la Cairo şi Teheran : Departamentul (de Stat — E.P.) a remis ambasadelor britanicA şi rusA un aide-memoire privind contactul Româ-

salvare. In ce priveşte condiţiile, ar fi urmAtoarele :

a) Guvernul român ar remite guvernului american, în cel mai scurt termen şi în cel mai strict secret, un document semnat de dv. (M. Antonescu — *E.P.)* în care sA se arate cA este dispus sA negocieze cu aliaţii pe baza formulei „predare fArA con-diţiuni.

b) De îndatA ce acest document ar fi remis, un delegat militar român, a-vînd plenipotenţa cuveni-nitA, ar pleca prin Turcia, Siria şi Egipt, la cartierul general, cu care ar negocia chestiunile de ordin militar.

în lumina detaliilor cunoscute public ale negocierilor italiene, un reprezentant romîn avînd acreditarea satisfAcAtoare va exprima dorinţa României de a capitula necondiţionat în faţa Marii Britanii, Rusiei Sovietice si Statelor Unite cerînd ca negocierile în acest scop sA se desfAşoare între un reprezentant militar român şi un reprezentant militar al Naţiunilor Unite. România, a adAugat el, în conformitate cu aceasta, va desemna în acest scop un ofiţer cu puteri pleni-potenţiare. Ambasadorul a conchis spunînd cA *în acest scop negocierile pot avea loc în aproape oricare din capitalele neutre*

niei cu ambasadorul din Madrid pentru condiţii de pace. Ambasadele au fost informate cA ambasadorul a subliniat cA singurele condiţii sînt capitularea necondiţionatA şi a sugerat cA România ar putea dori sA iniţieze paşi în legAturA cu aceasta. Remarcile ambasadorului au fost trimise lui Mihai Antonescu, de la care a venit iniţiativa *(D. P. Cairo and Teheran,* p. 245).

Compararea versiunilor românA şi americanA nu exclude ca faptele pomenite de Scarlat Grigoriu privind „garanţia sA fi fost discutate. Este de notat cA raportul ambasadorului Hayes cAtre Departamentul de Stat, din 15 noiembrie, n-a fost inclus în seria Diplomatic Papers, Foreign Relations of the United States.

c) Acordul eventual intervenit ar fi ţinut în cel mai strict secret si n-ar fi executat decît în momentul socotit oportun de strategia aliatA.

d) Pentru o cît mai bunA reuşitA a acestei executAri este bine ca o importantA fracţiune din armata românA sA fie pAstratA intactA si sA fie în mAsurA a rezista unei eventuale reacţiuni germane.
(subl. E.P.J. Secretarul legaţiei române... va propune ca un ofiţer român de rang înalt, deplin autorizat sA negocieze armistiţiul pe baza capitulArii necondiţionate, sA plece la Ankara cu un avion comercial si apoi în Siria cu trenul *pentru a intra în negocieri cu reprezentanţii aliaţi, acolo sau în oricare alt loc s-ar hotArî* (subl. E.P.).
„Capitularea necondiţionatA
— (Ambasadorul american) înţelege cA formula „predarea fArA condiţiu-ni este greu de acceptat. Din nefericire, aliaţii s-au angajat în faţa opiniei mondiale sA o aplice tuturor puterilor Axei si nu
— Ambasadorul raporteazA cA 1-a informat pe secretarul Legaţiei române cA formula retragerii din rAzboi este capitularea necondiţionatA. Ambasadorul a continuat cA s-ar putea în cazul României
191
pot face excepţie în cazul României., sA fie unele diferenţe rne-canice de procedurA, un precedent puţind fi gAsit în modul încheierii armistiţiului militar al Italiei cu Marea Britanie, Rusia SovieticA şi Statele Unite.
Conţinutul convorbirii urma sA fie transmis la Bucureşti printr-un curier special care sA plece din Madrid la 17 noiembrie. De la Departamentul de Stat, Huli, informat prin cifru, indicA a doua zi ambasadorului Hayes sA continue contactele şi sA se orienteze, în cursul lor, dupA instrucţiunile date de Departament si O.S.S. la Berna, care sînt valabile pentru toţi agenţii diplomatici sau secreţi implicaţi în „tatonArile de pace ale României. Imediat dupA convorbirea din noiembrie, Hayes-Scarlat Grigoriu, ambasadei britanice din Stockholm i-a fost înmînat un mesaj din partea lui Maniu, prirf care se exprima dorinţa de a trimite un delegat special din România „pentru a discuta aranjamentele unei schimbAri în aceastA ţarA. Guvernul britanic a propus sA se rAspundA cA
emisarul sAu va fi primit înţelegîndu-se cA unica lui funcţie va fi sA discute detaliile privind rAsturnarea actualului regim din România şi înlocuirea lui cu un guvern pregAtit sA capituleze necondiţionat în faţa celor trei aliaţi.
Molotov şi-a dat asentimentul la 18 noiembrie, atrA-gînd, totodatA, atenţia ambasadorului britanic cA în orice convorbiri directe de acest fel, guvernul sovietic consi-derA absolut necesar sA fie reprezentat. La 27 noiembrie, Departamentul de Stat acceptA în termeni asemAnAtori propunerea guvernului britanic. [54]
[54] *D. P. 1943, Volume I, p.* 507, 509 ; *D. P. 1944, Volume IV,* p. 135. Nu poate fi trecutA cu vederea simultaneitatea demersului lui Maniu pe lîngA guvernul britanic şi hotArîrea S.O.E. de a trimite în România misiunea *Autonomus* condusA de De Chastelain.
192
Conform celor discutate la Teheran, astfel de convorbiri nu puteau precede debutul la 14 ianuarie al activitAţii Comisiei consultative pentru Europa, cAreia i se stabilise, printre altele, sA defineascA ..termenii capitulArii necondiţionate cu sateliţii Germaniei. [55]
Aceasta si explicA într-o mAsurA turnura cApAtatA de contactele de la Madrid. La 13 si 21 decembrie au loc douA noi întrevederi. Compararea versiunilor celor douA rapoarte concordA în a releva cA guvernul antonescian, care acceptA, în principiu, sA trateze pe baza formulei „predarea fArA condiţiuni, va trece la negocieri în funcţie de : „o debarcare anglo-saxonA în Balcani sau „intrarea Turciei în rAzboi. Raportul legaţiei române aratA cA iambasadorul american ..care doar a ascultat, a declarat cA înţelege dorinţa de discreţie, dar guvernul sAu va evita orice gest care ar putea lAsa Rusiei impresia cA este pAcAlitA de Statele Unite. [56]
Acţiunea lui M. Antonescu la Madrid a fost un „Stalingrad diplomatic. Premisa unui „aranjament ro-mâno-american, inspiratA din precedentul ungaro-englez
[53] în acest timp, la Washington, Comitetul de lucru asupra securitAţii postbelice („Working Security, W. S.)

elabora douA documente, *W.S. 16* şi *W.S. 17,* care orientau activitatea americanA faţA de România. Al doilea document sublinia cA avînd în vedere „opinia publicA din ţArile Naţiunilor Unite, ca şi din România cît şi „din dorinţa folosirii forţelor şi personalului românesc în continuare în rAzboiul împotriva Germaniei ar fi de dorit... ca regimul Antonescu sA fie înlocuit de un guvern Ma-niu-BrAtianu sau de un alt grup mai reprezentativ exprimînd voinţa popularA <şi în stare mai bine sA uneascA poporul român în a coopera cu Naţiunile Unite în rAzboiul împotriva Germaniei. W.S. *16* preconiza „capitularea necondiţionatA şi obligaţii care ar fi ştirbit grav suveranitatea României, transformînd-o într-o *ţarA* ocupatA (D. P. *1944, Volume IV,* pp. 136—142). Cele douA documente reflectA si faptul cA, la vremea respectivA, la Departamentul de Stat fuseserA însuşite unele elemente ale „Variantei balcanice — prezenţa trupelor anglo-saxone în Europa de sud-est — menţinîndu-se neacceptarea ansamblului acestei strategii. Dar nici elementul menţionat n-a mai fost reţinut cînd Statul major american şi-a comunicat acordul la aspectele militare ale documentelor, întemeiat pe principiul : *„nici un ~fel de trupe ale Statelor Unite în sud-estul Europei.*

[56] *A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 272f1943 ; *Arhiva M.A.E.,* loc. cit., filele 10—13 ; D. P, *1943, Volume I,* pp. 511—512.

193

din toamnA, despre care se ştia cîte ceva la Bucureşti era clAditA pe nisip. Antoneştii erau în continuare prizo-' nierii dorinţelor lor irealizabile, ignorau rezultatele Conferi aţei de la Teheran, avertismentele Foreign Offiee-ului, avertismentul lui Stalin din 7 noiembrie, poziţia Turciei. Ei credeau cA promiţînd baze militare şi avantaje economice, manifestînd un antisovietism primitiv, vor clinti Statele Unite din urmArirea ţelurilor lor globale. MişcArile lor nu se armonizau cu nici una din mişcArile reale care aveau loc. Impasul contactelor de la Madrid si acceptarea de „principiu a unor discuţii cu un emisar al lui Maniu de cAtre cele trei puteri ale coaliţiei antihitleriste, îl fac pe I. Antonescu sA-i ofere conducAtorului P.N.Ţ. sA preia „rAspunderea în întregime. [57] Maniu si BrAtianu doreau însA ca rAspunderea pentru o capitulare necondiţionatA sA fie asumatA de regimul antonescian. Chiar si dupA ce aceastA formulA a fost retrasA, ei s-au cantonat pe poziţia ca Antonescu sA accepte termenii pe cafe-i vor stabili puterile coaliţiei antihitleriste inclusiv în problemele teritoriale si astfel sA fie degajaţi, cel puţin aparent, de rAspunderea pentru situaţia în care fusese adusA România. TotodatA, ei nu excludeau, dacA ar fi putut obţine garanţii anglo-americane şi mai ales prezenţa trupelor acestor puteri, sA treacA la o acţiune si fArA Antonescu. [5S] Drept urmare scrisorii trimise de Antonescu prin care îi oferA locul, dacA poate obţine condiţii acceptabile de la anglo-americani, Maniu i-a rAspuns printr-un refuz, motivat de necesitatea de a afla ce vor aceştia pentru a se putea trece la „înţelegeri precise si „concertAri concrete,[59] prin trimiterea unui emisar.

[57] *A.I.C. Fond Ministerul Propagandei f* Presa internA, Dosar 129f1946, fila 27, Scrisoarea dictatA de I. Antonescu pentru I. Maniu la 23 decembrie 1943. Maniu a informat despre oferta lui Antonescu pe britanici ceea ce pare sA fi grAbit a treia încercare de paraşutarA a grupului De Chastelain (Cf. Sweet-Escott, *Baker Street Irregular,* pp. 195, 207).

[58] *B.F.P.,* voi. 3, p. 136. Vezi şi documentul : *Chestiunea colaborArii României cu aliaţii. Poziţia opoziţiei faţA de discuţiile guvernului cu aliaţii* (M. FAtu, *Sjîrşit fArA glorie,* Editura ştiinţificA, Bucureşti, 1972, pp. 88—89).

[59] *Â.I.C.,* loc. cit.

194

Spre sfîrşitul anului 1943 au început „tatonAri de nace Şi cu U.R.S.S. Acest curs a fost influenţat de mai mulţi factori : 1) acţiunea revoluţionarA în continuA creştere'a maselor populare împotriva rAzboiului si ocupaţiei hitleriste ; 2) apropierea armatei sovietice de graniţele României ; 3) rezultatele sondajelor de la Madrid şi Stockholm au indicat cA anglo-americanii nu numai cA aduc la cunoştinţa U.R.S.S. o parte a demersurilor, dar îşi concerteazA acţiunile în spiritul înţelegerilor de la conferinţele de la Moscova si Teheran; 4) atitudinea neschimbatA a Turciei în privinţa intrArii în rAzboi, dupA Conferinţa de la Cairo ; 5) lipsa unui rAspuns clarificator asupra intenţiei atribuite anglo-americanilor de a veni la DunAre sau de a debarca în Dobrogea. Situaţia tot mai precarA internA a regimului ca urmare a intensificArii mişcArii antifasciste şi sporirii nemulţumirii maselor largi populare si apropierea frontului îndemnau guvernul, şi unele cercuri de opoziţie, sA caute sA afle direct care sînt intenţiile U.R.S.S. si sA încerce sA cîstige timp în vederea unor noi deliberAri cu puterile occidentale.

Un rol în aceste sondaje 1-a avut fostul prim-mi-nistru Gh. TAtArAscu, care menţinea strînse contacte la Londra prin grupul Tilea şi cu reprezentanţii guvernului Benes, în Elveţia, prin intermediul altui fost diplomat român, Richard Franasovici. Cînd Eduard Benes a sosit în decembrie la Moscova în vederea încheierii Tratatului de asistenţA mutualA şi colaborare sovieto-cehoslovac, i-a ridicat lui I. Stalin şi problema ieşirii României din rAzboi. Benes a comunicat cA Stalin a cerut ca România sA solicite celor trei aliaţi capitularea si sA discute condiţiile ieşirii din rAzboi. [60]

[60] Cf. I. Popescu-Puţuri, *România în timpul celui de-al doilea rAzboi mondial,* în volumul August *'44,* p. 40—41 ; T. Udrea, Sur *Ies relations politiques roumano-tcheques,* „Revue Roumaine d'Histoire'-, 1f1968, pp. 84—85. Rezultatele convorbirilor Stalin-Benes au fost aduse la cunoştinţa guvernelor britanic şi american. Locţiitorul ministrului de externe cehoslovac, Ripka, prezentînd impresiile lui BeneA însArcinatului cu afaceri american la Londra arAta cA sovieticii „sînt hotArîţi sA-i sprijine pe români în ce priveşte Transilvania (D. P. *1944, Volume IV,*

DupA vizita lui Benes la Moscova, acţionînd în vederea dezintegrArii blocului fascist, un intermediar în-treabA la sfârşitul lunii decembrie legaţia românA din Stockholm dacA are de fAcut propuneri guvernului sovietic. La 4 ianuarie, ministrul F. Nanu are o primA întîl-nire cu însArcinatul cu afaceri al U.R.S.S., V. Semior^v. Dar Nanu se conformeazA instrucţiunilor primite de a menţine acest canal deschis, abţinîndu-se de la propuneri sau sugestii concrete. [6i]

La 10 ianuarie, V. M. Molotov a comunicat ambasadorului englez la Moscova cA guvernul sovietic a autorizat pe ambasadorul sAu pe lîngA guvernele grec şi iugoslav la Cairo, N. V. Novikov, sA conducA împreunA cu reprezentanţii guvernelor Marii Britanii şi Statelor Unite negocierile cu emisarul lui Maniu. O comunicare similarA a fAcut Departamentul de Stat, desemnîndu-1 pe ambasadorul Mac Veagh acreditat pe lîngt guvernul iugoslav la Cairo. [62] La 16 ianuarie, guvernul britanic a declarat într-o notA adresatA guvernului sovietic cA, avînd în vedere cA armatele sovietice „vor fi primele care vor ajunge în România, guvernul sovietic va juca

p. 804). Maniu a fost informat ceva mai tîrziu de convorbirea lui Benes la Moscova, printr-o scrisoare transmisA din Elveţia prin intermediul lui G. Gafencu. AceastA scrisoare a fost comunicatA de S.S.I. şi lui I. Antonescu. Scrisoarea lui Benes reia în termeni identici substanţa comunicArii lui Ripka *(A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 51f1944, Buletin de informaţie din 4 martie 1944). Dealtfel, scurt timp dupA aceastA comunicare, Benes a fAcut public, într-un interviu apArut în ziarul „Daily Expres, la 10 martie 1944, cA Stalin „ar fi gata sA sprijine cererile României asupra Transilvaniei întregi *(A.I.C. Casa RegalA, Fond D.,* Dosar 5f1944. Evenimentele din România. 23 august 1944 — 15 aprilie 1945. Elaborat de Ministerul Afacerilor StrAine, Buletin B. 2, fila 37).

[61] Gh. Zaharia, *Pages de la resistance antifasciste en Rou* manie,* pp. 79—80 ; D. Tutu, *comunicarea cit,* p. 138 ; V. L. Isşra-eljan, L. N. Kutakov, *op, cit.,* p. 333 ; Hillgruber, *Hitler, Konig Karol und Marschall Antonescu,* p. 175. Al. Cretzianu opiniazA cA regimul antonescian voia sA foloseascA aceste contacte pentru a exercita presiuni asupra anglo-americanilor *(The Lost Oppor-tunity,* p. 145).

[62] *Cf. D. P. 1944, Volume IV,* pp. 133—135. 196

rolul principal la stabilirea condiţiilor armistiţiului.[6?1] La 30 şi 31 ianuarie, trupele Fronturilor 3 si 4 ucrainiene au trecut la ofensivA, apropiindu-se de Bug. La l februarie, colonelul britanic Masterson comunicA la legaţia românA din Ankara cA cei trei aliaţi sînt de acord sA primeascA un emisar de la Bucureşti, dar nu la Londra ci la Cairo.

La l martie, prinţul Ştirbey soseşte la Ankara. Englezii semnaleazA acest lucru la Cairo si aici se comunicA ambasadorului american Mac Veagh şi ambasadorului sovietic Novikov. Mac Veagh raporteazA deîndatA la Departamentul de Stat :

Conform unui document secret britanic, la care am avut acces... apare cA grupul din spatele lui Ştirbey nu realizeazA încA întreaga seriozitate a poziţiei României. Cînd Cretzianu a fost informat cA trimiterea unui emisar nu va fi de vreun folos, de-' cît dacA este pregAtit sA accepte capitularea necondiţionatA sau cel puţin discutarea detaliilor unei veniri la putere a unui guvern care sA o accepte, a rAspuns (1) cA românii cred cA Bulgaria ar putea sA o rupA cu Germania si astfel sA dea posibilitate britanicilor sA intre

în Bulgaria ; (2) cA în astfel de condiţii, România ar putea capitula în faţa britanicilor... Pe deasupra i se *subliniase dinainte cA nu existA nici o speranţA ca trupe britanice sA soseascA* în *vecinAtatea României.* [64]

Mac Veagh credea, pe baza informaţiilor date de britanici, cA întîrzierea sosirii lui Ştirbey la Cairo este motivatA de cAutarea unui pretext oare sA permitA men-

[63] Document de arhivA citat de V. L. Issraeljan, L. N. Kutakov, op. *cit,* p. 330. Exact o lunA mai tîrziu, Eden, într-o notA adresatA lui Churchill, în legAturA cu „tatonArile de pace din România scrie : „esenţialul este ca sub nici un motiv sA acţionAm fArA ei (sovieticii — *E.P.)* în ce priveşte România *(Public Record Office, PREM,* 3, 374f13 A, 1956, fila 498). (în continuare : *P.R.O.).*

[M] D. *P. 1944, Volume* IV, p. 148.

197

ţinerea „secretului cAlAtoriei de la Ankara în capitala egipteanA. I s-a spus chiar cA, eventual, se va aranja .,îmbolnAvirea emisarului, care ar putea justifica rAmî-nerea lui pentru un timp îndelungat în apartamentul lui Cretzianu si astfel nu se va şti cA, de fapt, el se aflA la Cairo şi negociazA cu aliaţii. La 14 martie, agenţia Reuter anunţA „urbi et orbi cA prinţul Ştirbey va sosi la Cairo. Ştirea este reluatA în ziarele din toate ţArile neutre şi interpretatA în fel şi chip.[6a]

Zarva stîrnitA în jurul „misiunii lui Ştirbey nu s-a datorat unei scApAri. [66] Ea a fost o acţiune deliberatA, care se încadra în „rAzboiul psihologic dus de britanici si viza direcţii multiple de „mAcinare a moralului atît în Germania cît si în alte ţAri legate de ea. de presiune în România, dar şi ide restrîngere a semnificaţiei, deoarece în diplomaţia tradiţionalA întotdeauna se socotea cA publicitatea în jurul unei negocieri „secrete este semnalul lipsei de importanţA.

Comentînd ştirile transmise la radio iondra în legAturA cu cAlAtoria la Cairo a lui Ştirbey ..pentru a afla condiţiile de pace cu România, ziarul „România liberA scria : AceastA veste a trezit nAdejdi nejustificate în masele largi ale poporului, iluzia cA în sfîrşit s-a fAcut un pas hotArîtor pentru încetarea rAzboiului...

′• Ieşirea din rAzboi se poate face deci numai împo-

triva lui Antonescu, prin rAsturnarea lui cu forţa. Acesta este pasul decisiv, premisa pentru ruperea cîrdAşiei cu naziştii şi pentru salvarea ţArii. Aceasta

•--: . nu se poate face prin încercAri de pertractare la Cairo, ci prin acţiune grabnicA în ţarA.

[c5] *A.I.C. Fond Ministerul Propagandei* f Presa externA, Dosar 1266, fila 77 ; Dosar 1334 (nenumerotat — ComunicAri ale serviciului de presA din Istanbul la 17 şi 20 martie) ; Dosar 1410, filele 20 ş.u., 47, 60.

[66] Avînd în vedere publicitatea în jurul cAlAtoriei lui Ştirbey, Agenţia Transocean a dat, la 14 martie, o dezminţire oficioasA ştirilor cA emisarul român ar dori sA afle indirect condiţiile de pace pentru Germania, iar a doua zi „guvernul Antonescu a declarat cA nu se ocupA de cAlAtoriile persoanelor particulare *(A.I.C. Casa RegalA,* Fond D. Dosar 5f1944, fila 34).

198

Se face un nou apel la Maniu şi BrAtianu în vederea constituirii Frontului Naţional, mobilizArii întregului popor „si a armatei la lupta pentru doborîrea lui Antonescu si izgonirea nemţilor. Noi le cerem rAspicat si hotArît sA nu saboteze aceastA ultimA ocazie istoricA persistînd în pasivitate. (Misiunea lui Ştirbey la Cairo) nu va putea avea nici un rezultat dacA nu este întovArAşitA de acţiunea imediatA în ţarA. [6T]

Contextul real al negocierilor de la Cairo, fArA de care analiza propriu-zisA a evoluţiei convorbirilor ar rArnîne unilateralA, era dat nu numai de dinamica luptelor de pe front, dar si de tratativele dintre principalii trei aliaţi privind problemele postbelice. In acest context, negocierile de la Cairo aveau un loc şi un rol secundar pentru ei, invers proporţional cu cel atribuit de cei care iniţiaserA si se aflau în culisele „misiunii lui Ştirbey. Faptul avea sA influenţeze chiar mai mult mersul şerpuitor al convorbirilor, decît a doua premizA falsA a acestora cA totuşi „Varianta balcanicA va aduce în România trupele anglo-americane ca garante ale unui regim monarhic burghezo-moşieresc.

Contextul diplomatic. La 31 decembrie 1943, Molo-tov a ridicat, în cursul unei discuţii cu ambasadorul Harriman, problema definirii formulei „capitulare necondiţionatA. Nu

numai Uniunea SovieticA, în dorinţa slAbirii blocului fascist, dorea sA se ajungA la o explicare a formulei si la o aplicare diferenţiatA, chiar la o eludare a formulei în cazul micilor ţAri antrenate în rAzboi de Germania si care erau vecinii ei. Acest ultim aspect a fost exprimat de Stalin încA la Teheran. Diplomaţia britanicA dorea acelaşi lucru, contînd pe producerea unei spArturi în Germania între conducAtorii nazişti si vîrfurile Wermacht-ului, pe slAbirea, în general, a voinţei de rezistenţA germane. Un punct de vedere similar îl aveau si şefii Statului major american. Aceste

[67] *A.I.S.I.S.P.,* „România liberA, Anul II, nr. 2, 22 martie 1944.

opinii au fost aduse la cunoştinţa lui Roosevelt. Preşedintele n-a fost de acord. La 25 martie, Eden a cerut Departamentului de Stat sA se renunţe la principiul „capitulArii necondiţionate în cazul „ţArilor satelite şi sA se menţinA aplicarea lui la Germania şi Japonia. AceastA poziţie a fost corelatA cu Uniunea SovieticA, Molotov arAtînd ambasadorului britanic la Moscova ^ în cazul contactelor cu guvernul Finlandei aşa s-a şi procedat si cA e de acord cu guvernul britanic ca „în anumite condiţii sA nu fie aplicate principiile capitulArii necondiţionate sateliţilor Germaniei". Statul major american şi Departamentul de Stat au elaborat un proiect de declaraţie adresat României, Ungariei si Bulgariei prin care li se cerea sA înceteze rAzboiul si erau avertizate cA, cu cît vor face acest lucru mai tîrziu, cu atît li se vor impune condiţii mai grele. Proiectul nu menţiona „capitularea necondiţionatA. Roosevelt a rAspuns ia l aprilie cA „ar fi o greşealA sA se abandoneze sau sA se facA vreo excepţie în privinţa cuvintelor «capitulare necondiţionatA». Huli i-a atras atenţia cA „sovieticii n-ar înţelege refuzul nostru si nici de ce obiectAm în cazul României cînd nu am obiectat în cazul Finlandei. Astfel, ei ne-ar putea acuza cA le îngreuiem sarcina lor militarA. Preşedintele şi-a menţinut punctul de vedere, dar a adAugat cA „dacA guvernele sovietic şi britanic ne vor sesiza de un astfel de caz sînt sigur cA vom fi de acord cu ele. Acest lucru trebuie fAcut clar ambelor guverne. Pe aceastA bazA, la 11 aprilie, Huli a transmis un memorandum în care declara :

DupA o atentA studiere a propunerii guvernului britanic si a punctelor de vedere sovietice în legAturA cu ea, guvernul Statelor Unite a ajuns la concluzia cA nu este de dorit sA aibA loc o îndepArtare, *în principiu* (subl. *E.P.)* de la doctrina capitulArii necondiţionate. Huli n-a încercat sA clarifice ce înseamnA aceasta. Dar la Washington se considera cA guvernele britanic

2CO

si sovietic vor fi satisfAcute cA în practicA nu vor fi împiedicate cA *principiul se menţine doar în principiu.* [6S]

Contextul militar-strategic. Impasul anglo-american de pe frontul italian dupA debarcarea de la Anzio şi amploarea ofensivei sovietice de pe frontul de rAsArit au reanimat, în cursul lunilor februarie-aprilie, controversele strategice anglo-americane şi, în consecinţA, divergenţele asupra problemelor postbelice. Churchill aprecia cA singura cale de a scoate din imobilism frontul din Italia era sA se facA „mişcarea spre dreapta şi propunea chiar ca o expediţie în Iugoslavia sA fie comandatA de un general american. Roosevelt le spusese şefilor de stat major, la 21 februarie, cA nu va da pentru un asemenea proiect nici mAcar „o centimA din forţa Statelor Unite. Concomitent, preşedintele 1-a avertizat pe E. Stettinius, care în absenţa lui Huli, bolnav, îndeplinea funcţia de interimar la Departamentul de Stat, cA nu-i treaba[1] Statelor Unite de a purta „povara Europei de sud-est şi cA principalul, pentru el, este eliminarea Germaniei. [69]

In vederea clarificArii poziţiilor, Roosevelt a hotA-rît ca Stettinius sA plece la Londra pentru a da cArţile pe faţA cu cabinetul britanic. In aceastA perspectivA, la Foreign Office a fost pregAtit memorandumul : „Interesele britanice în Europa de sud-est : ...3. Europa de sud-est are, de altfel, pentru aceastA ţarA o semnificaţie istoricA şi geograficA deosebitA. Este drumul spre Orientul Apropiat. Ne-

[68] D. P., *1944. Volume I,* pp. 582, 584—585, 586—587, 588, 593 ; S.P.C.W., voi. 2, pp. 431—432 ; H. Feiss, *Churchill, Roosevelt, Stalin,* p. 352 ; C. Bohlen, *Witness to History,* Norton et Co, New York, 1973, p. 144. La aceastA evoluţie s-ar putea sA li contribuit şi faptul cA la sfîrşitul lunii ianuarie, U.R.S.S. a anunţat cA stabilirea termenilor ieşirii României din rAzboi nu trebuie sA se desfAşoare în cadrul Comisei Consultative Europene de la Londra (D. P. *1944, Volume l,* p. 39), precum şi prezentarea propunerilor sovietice de armistiţiu pentru România la 8 aprilie 1944.
[69] S.P.C.W., voi. 2, pp. 427, 491—492.

liniştea în Balcani se poate rAspândi în zonele adiacente, de o importanţA vitalA pentru imperiul britanic, din cauza liniilor de comunicaţii prin Medi-terana şi Marea Roşie si a aprovizionArii cu petrol din Irak şi Persia, în timp ce dominarea efectivA a sud-estului european de cAtre o mare putere rivalA ar constitui o ameninţare directA a acestor interese vitale. ™

Misiunea lui Ştirbey (faza I). La 17 martie, dimineaţa, Lordul Moyne[71], ambasadorii Nbvikov şi Mac Veagh încep convorbirile cu Ştirbey, Acesta, dupA *ce precizeazA* cA reprezintA pe Maniu, dar cA Mareşalul Antonescu ştie ce gândeşte acesta şi se aflA şi el în contact cu aliaţii, la Madrid si Stockholm, a arAtat cA „guvernul, regele ca şi opoziţia sânt dornice sA schimbe frontul şi (guvernul) se aflA într-o poziţie mai bunA deoît opoziţia sA facA aceasta deoarece dispune de efective mai mari şi, bucurîndu-se de încrederea»germanilor, ar putea conduce într-un mod mai adecvat pregAtirile secrete. DacA aliaţii cer o acţiune imediatA, Maniu, înainte de a recurge la o loviturA de stat, dorea sA primeascA garanţii asupra statutului României si un ajutor din partea aliaţilor, pe calea aerului sau printr-o debarcare la Constanţa. Luat prin surprindere de întrebarea cine ar putea sA întreprindA o astfel de operaţie ?

[70] *D. P., 1944, Volume I,* pp. 596—599.

[71] Walter E. Guiness, Baron Moyne, ministru de stat adjunct, ministru rezident, în Orientul Mijlociu. Titularul acestei funcţii, instituitA în vara anului 1941, era membru al guvernului de la Londra, acţionînd şi în calitate de consilier politic al comandantului şef în Orientul Mijlociu. In ajun, Moyne primise instrucţiunile lui Eden, aprobate de Churchill în care se sublinia cA „este în interesul general al aliaţilor ca România sA capituleze cît mai curînd posibil... Contribuţia României trebuie sA constea în pregAtirea şi facilitarea unei invazii aliate în Balcani şi nu în a obţine vreun avantaj în urma ei dupA ce a avut loc. Se recomanda sA se eludeze problemele teritoriale. în nota trimisA lui Churchill se reamintea cA revine „în primul rînd guvernului sovietic sA hotArascA în ce condiţii *se* va
admite României sA se retragA din rAzboi (P.K.O., filele 486— 492.).

Ştirbey a rAspuns cA, în mod evident, numai sovieticii f$_r$ putea sA o facA. [72] La încheierea discuţiei „s-a luat notA pentru a se referi guvernelor aliate, dar s-a repetat cA prima condiţie rAmîne ieşirea din rAzboi.

Ocuparea Ungariei de cAtre armata germanA şi chemarea Antoneştilor la Hitler. Ia 19 martie, armata sovieticA a ajuns la Nistru, pe care 1-a trecut din mişcare. In aceeaşi zi, trupele germane au ocupat Ungaria, conso-lidîndu-şi poziţiile în Europa centralA. AceastA acţiune a fost îndelung pregAtitA. Berlinul a urmArit foarte atent toate „tatonArile ungare, încA în aprilie 1943, guvernul german avertizase Budapesta în legAturA cu discuţiile duse la Vatican în vederea unor contacte cu puterile anglo-saxone şi la Ankara asupra „Confederaţiei balcanice. La Berlin se aflaserA unele lucruri şi în legAturA cu acordul anglo-ungar din septembrie 1943 şi despre faptul cA în decembrie, acelaşi an, între ofiţeri unguri si americani, de la misiunile diplomatice din Ankara, au avut loc convorbiri privind ieşirea din rAzboi. Cînd în luna februarie 1944, reprezentanţii diplomatici unguri din Elveţia si Suedia au fost informaţi de anglo-americani cA „în momentul în care armata sovieticA va ajunge la Carpaţi, (Ungaria) trebuie sA se desprindA de Germania si sA cearA pace şeful statului major, Fe-rencz Szombathely, s-a prezentat la Hitler cu cererea ca armata ungarA sA fie retrasA de pe front. Demersul a fost respins şi au fost accelerate pregAtirile în vederea ocupArii Ungariei, pregAtiri încheiate la mijlocul lunii urmAtoare. La 18 martie, Horthy a fost convocat de Hitler la Salzburg unde i-a spus cA nu va permite „sA aibA loc o nouA trAdare. Abia acceptase Horthy ocuparea Un-

[72] D. P., *1944, Volume IV.* p. 150. Este de menţionat cA în cercurile pe care le reprezenta Ştirbey, exista

pArerea cA numai anglo-americanii dispun de trupe de desant aerian. De aceea în toate convorbirile desfAşurate în prezenţa reprezentanţilor sovietici se recurgea la stratagema de a se pomeni de sprijinul trupelor aeropurtate (cînd trei brigAzi, cînd douA divizii) fArA a se pomeni naţionalitatea.
203
gariei şi sA plece la Budapesta pentru a numi pe noul prim-ministru în persoana fostului ambasador la Berlin, cînd la Bucureşti s-a primit telegrama de comᵗoeare a Mareşalului Antonescu la Hitler. Dealtfel, Horthy a fost anunţat de Hitler cA va fi chemat imediat Antonescu „pentru ca acesta sA porneascA cu forţele româneşti peste Nistru spre Bug, fiindcA acum el nu mai poate pretexta cA ungurii vor sA-i atace pe români din spat-şi de aceea n-ar îndrAzni sA angajeze forţe pe frontou de sud. [73]
„Invitaţia lui Hitler, ocuparea Ungariei, înaintarea trupelor sovietice provoca febre la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. M. Antonescu trimite o telegramA lui Cretzianu, în care anunţA cA Hitler 1-a chemat pe mareşal la cartierul sAu general şi întreabA „pe ce eventual sprijin militar si politic putem conta. Vreau sA vA atrag atenţia asupra caracterului vital al prezentei declaraţii şi necesitAţii obţinerii unui acord clar pînA miercuri 22 martie cel mai tîrziu. Mesajul e retransmis Ja Cairo, unde ajunge chiar la 22 martie. Generalul H. M. Wilson rAspunde imediat :
Nu trebuie în nici un caz sA acceptaţi vizita la Hitler. DacA faceţi acest lucru va fi considerat drept dovada definitivA a intenţiei de a colabora cu Germania pînA la sfîrşit şi ţara dv. va trebui sA tragA toate consecinţele... [74]
Din motive obscure, mesajul parvine la destinaţie la 23 martie, dupA plecarea lui I. si M. Antonescu la Hitler, ceea ce alimenteazA, ulterior, ideea cA neprimirea rAspunsului ar fi motivat atitudinea cApeteniilor regimului fascist la Cartierul general al Fuhrerului. [75]
[73] *Allianz Hitler, Horthy, Mussolini,* pp. *95,* 96, 97—98, 269—370, 373—378.
[74] *D.P., 1944, Volume, IV,* pp. 154—155.
[75] Chiar Al. Cretzianu, unul dintre primii propagatori ai acestei „motivAri, în articolul din 1951 scria : „Este îndoielnic însA dacA rAspunsul ar fi putut schimba în orice caz planurile lui (Antonescu).
204
Convorbirile Hitler-Antonescu au abordat probleme militare şi politice. Antonescu şi-a declarat, o datA în olus, loialitatea si hotArârea de a lupta pînA la sfîrşit. La reproşurile lui Hitler privind negocierile de la Cairo *e\ a* rAspuns cA le-a acceptat tacit... (pentru ca) sA dea ocazia opoziţiei de a se debarasa de iluziile privitoare la intenţiile anglo-americanilor, care, în realitate, nu vor accepta decît capitularea fArA condiţii. In problemele militare s-a hotArît ca teritoriul românesc sA fie împArţit în douA, la nord-est şi la sud-vest, de linia Ploieşti-Bucureşti. Partea situatA la nord şi est a fost încredinţatA ca zonA de operaţii Comandamentului german al Grupului de armate Ucraina de sud. Antonescu s-a angajat totodatA sA decreteze mobilizarea totalA. In cursul discuţiilor, Antonescu a cerut retragerea trupelor ungare din nordul Transilvaniei pentru a se pregAti retrocedarea regiunii. Acest ultim aspect era în contradicţie nu numai cu cele discutate de Hitler cu Horthy, dar si cu interesul Germaniei de a ţine Ungaria în linie. Hitler a fost de acond doar ca trupele ungare sA fie subordonate comandamentului german, ceea ce era valabil şi pentru trupele române din zona de operaţii. Soarta rezervatA acestor trupe rezultA din Ordinul operativ nr. 7, dat imediat de Hitler :
Trupele române trebuie fAcute mobile şi desfAşurate în faţa noastrA pe orice cale posibilA (subl.' *E.P.)* [76]
La Bucureşti panica atinge plexul solar al oricArui sistem capitalist : bursa. Pentru napoleonul-aur se plAteau 29 000 de lei, cu 7 mii de lei mai mult decît cu patru zile în urmA. Ordine masive de cumpArare au provenit de la persoane care au ridicat milioane de lei din depozitele pe care le aveau la bAnci, pentru a le plasa în aur. Panica a cuprins si pe micii depunAtori, care •asaltau ghişeele CEC.[77]
[76] *H.W.D.,* pp. 237—238 ; Hillgruber, *op. cit.,* pp. 255—256 ; Ziemke. *The German Defeat in the East* p. 287.
[77] *A.I.C. Fond P.C.M.,* Dosar 51f1944, fila 140 (informare S.S.I.), fila 166 (informare M.A.I.).
2C5

Misiunea lui Ştirbey (faza a 2-a). La 25 martie, Ştirbey a primit un mesaj trimis de Maniu, în ajunul' plecArii lui Antonescu la Hitler, în care agitînd problema cA România ar putea fi ocupatA ca şi Ungaria, îi cerea acestuia *sA-i întrebe pe reprezentanţii anglo-americani* pe ce sprijin în unitAţi aeropurtate s-ar putea conta pentru a avea o bazA în încercarea de a opune rezistenţA în Oltenia şi Banat. Deoarece la 24 martie, ambasadorul Novikov a protestat cA mesajul generalului Wilson a fost transmis fArA ca el sA fie consultat, Lordul Moyne refuzA primirea comunicArii. El îi spune lui Ştirbey cA „negocierile vor putea fi reluate numai dupA primirea unui mesaj adresat în comun reprezentanţilor britanic, rus si american. Intre timp, în si între cele trei capitale continua formularea poziţiei faţA de comunicarea lui Ştirbey din 17 martie. Chiar în ziua de 26 martie, cînd unitAţile Frontului 2 Ucrainean au ajuns la frontiera so-vieto-românA din 1940, ambasadorul Novikov primeşte de la Moscova noi instrucţini, care se apropie de poziţiile americanA si englezA, în aceste instrucţiuni se aratA cA deşi „guvernul sovietic are puţine speranţe asupra utilitAţii unor contacte premature cu mareşalul Antonescu". totuşi „doreşte stabilirea poziţiei lui Antonescu. Lordul Moyne transmite acest punct de vedere, a doua zi, lui Maniu pentru a-l informa pe I. Antonescu, furnizînd si urmAtoarele precizAri :

a) Antonescu sA ordone trupelor româneşti în contact cu trupele sovietice sA depunA armele şi sA capituleze în faţa trupelor sovietice. DacA acest ordin este dat şi îndeplinit de cAtre trupele româneşti din Crimeea sau zona Nistrului, Comandamentul sovietic garanteazA trimiterea trupelor care au capitulat spre una din regiunile din apropierea Prutului unde vor fi predate lui Antonescu în vederea organizArii rezistenţei de cAtre guvernul român împotriva trupelor germane.

b) Un contact direct va fi stabilit între Comandamentul sovietic si înaltul comandament român

pentru soluţionarea practicA a problemelor privitoare la ajutorul militar mutual împotriva germanilor.

La 31 martie are loc o nouA întîlnire a reprezentanţilor celor trei puteri cu Ştirbey si i se confirmA oficial' acordul asupra conţinutului mesajului transmis la 27 martie, ale cArui propuneri devin emanaţia U.R.S.S., S.U.A. si Marii Britanii. TotodatA lui Ştirbey i s-a spus cA propunerile fAcute lui Antonescu rAmîn valabile si în cazul în care Maniu preia guvernul.[78] La Bucureşti, unii dintre liderii „opoziţiei continuA sA-si ridice însA „castele în Spania, în aceeaşi zi, seara, Dinu BrAtianu formuleazA, într-un cerc restrîns, ipoteza cA armatele sovietice nu vor coborî în sud prin Moldova, „situaţie în care se crede cA s-ar exclude formarea unui front în Carpaţi. [79]

Propunerile sovietice de armistiţiu. La 2 aprilie. Comisarul poporului pentru afacerile externe, V. M. Mo-lotov, a invitat pe reprezentanţii presei sovietice şi strAine acreditaţi la Moscova si le-a citit o declaraţie a
guvernului sovietic.

Declaraţia conţinea douA precizAri semnificative : a) asupra frontierei dintre U.R.S.S. si România si b) cA pAtrunzînd pe teritoriul românesc, dincolo de rîul Prut, Armata SovieticA nu urmAreşte schimbarea orînduirii sociale din România.

înaintarea Armatei Roşii pe teritoriul românesc e cauzatA numai din necesitAţi militare si de continuarea rezistenţei trupelor inamice.[so]

Conţinutul si momentul anunţArii declaraţiei au format obiectul unor consultAri la Washington şi Londra.

[78] D.P., *1944, Volume IV,* pp. 154, 156—157, 157—158, 160—161, 163—164. 165.

[79] *A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 51f1944, fila 188, Nota S.S.l.

[80] Al.S.i.S.P., „România liberA, Anul II, nr. 4, 26 mai 1944.

La Palat, declaraţia a fost apreciatA cA „a impresionat profund... poporul.[81] Partidului Comunist Român, declaraţia îi oferA prilejul unui nou apel pentru unirea imediatA în Frontul Patriotic Antihitlerist, formarea Comitetului Naţional de luptA pentru eliberarea patriei, „pentru pace, pentru doborîrea regimului trAdAtor al lui Antonescu si izgonirea

din ţarA a cotropitorilor nemţi. [82]
Ignorarea informaţiilor parvenite la Bucureşti de la Cairo, a declaraţiei fAcute la Moscova si a modului concertat în care a fost sprijinitA la Londra şi Washington exprima speranţa regimului antonescian cA, încA o bucatA de timp, dispozitivul militar din faţa Armatei Sovietice va rezista şi cA în acest interval se va putea totuşi produce atragerea în România a trupelor anglo-saxone. în absenţa deschiderii celui de-al doilea front. Antonescu mai credea cA va avea loc pAtrunderea în Balcani înaintea începerii ofensivei Armatei Sovietice. El trimite prin intermediul ataşatului militar la Ankara o comunicare Cartierului general britanic din Orientul Mijlociu, în care, eludînd rAspunsul la propunerile anunţate de Ştirbey cere o declaraţie anglo-americanA privind România si întreabA ce sprijin aerian va primi. Lordul Moyne rAspunde : a) anglo-americanii sînt gata sA procedeze la bombardamente aeriene ; b) „Dl. Molo-tov -*a* fAcut de acum o declaraţie clarA de care dv. aţi luat, fArA îndoialA, cunoştinţA ; c) „în consecinţA trebuie sA rAspundeţi imediat dacA acceptaţi propunerile guvernului sovietic, cu care ceilalţi aliaţi sînt total asociaţi. In aceeaşi zi, 3 aprilie, seara, Ştirbey îi trimite un mesaj lui Maniu, al cArui sens, conform lui Mac Veagh, este urmAtorul :
Timpul jumAtAţilor de mAsurA a trecut. DacA dupA mesajul britanic de azi şi declaraţia lui Mo-lotov nu sînteţi încA în mAsurA sA întreprindeţi acţiunea ce mi-aţi cerut sA afirm cA o veţi face chiar în cele mai puţin favorabile circumstanţe, mA simt
[81] A. Gould Lee. op. *cit.,* pp. 52—53.
[82] *A.I.S.I.S.P.,* „România liberA, Anul II, nr. 3, 9 mai 194S.
nevoit sA presupun cA aveţi motive cu caracter grav
si sa conchid cA în consecinţA nu mai este necesarA
misiunea mea aici.
A doua zi, anglo-americanii încep seria marilor bombardamente aeriene asupra României. Indiscutabil, nu acesta era sprijinul care fusese solicitat. La 7 aprilie, Maniu, într-un nou mesaj, solicitA o declaraţie tripartitA de neamestec în treburile interne si prezenţa în România a unor trupe aeropurtate anglo-americane, „aceasta sA nu fie interpretatA ca o discriminare între aliaţi, ci urmarea „situaţiei geografice si militare, care, în condiţiile ce prevaleazA, face ca sA fie extrem de importantA pentru operaţiuni în România Comandamentul Orientului
Apropiat. [83]
în dimineaţa zilei de 8 aprilie, ambasadorul Novi-kov a înmînat Lordului Moyne şi ambasadorului Mac Veagh, propunerile guvernului sovietic de armistiţiu cu România, care a fost autorizat sA le comunice lui Ştirbey, imediat dupA ce guvernele britanic si american îşi
daU consimţAmântul.
Guvernul britanic, care se consultase si cu cel american, a dat la Cairo rAspunsul cA e de acord cu remiterea condiţiilor de armistiţiu. La 10 aprilie, generalul Marshall i-a comunicat secretarului de stat, Huli :
Şefii de Stat major sînt de pArere ca guvernul nostru sA-si dea deplinul acord prevederilor militare ale propuselor condiţii, (si) a cAror acceptare de cAtre România ar rezulta în asumarea de cAtre aceastA ţarA a statutului de cobeligeranţA cu aliaţii.[84]
Umitat fD P 1944, *Volume IV* pp. ^p^Serarea *patriei* stitiu au^&st PubUcate în volugul^jt ^ ^ auspicllle Editura MilitarA, Bucureşti,
20
208
Departamentul de stat trimite avizul favorabil la Cairo la. 11 aprilie, simultan cu memorandumul adresat la Moscova şi Londra prin care se flexibilizeazA doc-trina „capitulArii necondiţionate în cazurile specifice ale ţArilor europene antrenate în rAzboi de Germania *La 12* aprilie condiţiile de armistiţiu au fost înmî-nate prinţului Ştirbey. In aceeaşi zi ele au fost remisp de V. Semionov lui F. Nanu la Stockholm. [85] La 13 apr. lie, postul de radio mînuit de De Chastelain prinde viaţA dupA o îndelungatA tAcere. El emite un

apel sentimental al lui I. Antonescu cAtre generalul Wilson pentru un ajutor anglo-american „fArA nici un fel de fapte sau propuneri. La 14 aprilie „condiţiile de armistiţiu asupra •cArora s-a cAzut de acord au fost transmise lui D. C. pentru Antonescu si Maniu si D.C. a confirmat primirea'[1]. [86] Adresanţii cautA sA cîştige ceea ce nu mai exista — timp. în cursul unei convorbiri avute la Sna-gov, Antonescu îi spune lui Maniu cA dacA gAseşte acceptabile condiţiile de armistiţiu, atunci sA pre^a puterea si sA încheie armistiţiul. I. Antonescu a adAugat : „Şi eu vA dau tot concursul militar. [sr] Avertizaţi de la Cairo sA dea un rAspuns se declanşeazA un proces prin care ..sperînd într-o debarcare a trupelor britanice si americane în Balcani, regimul şi Maniu suspendA în fapt negocierile în timpul lunilor mai şi iunie.[88]

I.S.I.S.P., şi Centrului de studii şi cercetAri de istorie şi teorie militarA al Ministerului ApArArii Naţionale. Radioascultare a postului de radio Moscova din 26 august 1944, care a transmis nota Agenţiei Tass privitoare la condiţiile armistiţiului propus României de guvernul sovietic în aprilie 1944, pp. 479—480.

[85] G. Zaharia, *Pages de la resistance antifasciste en Rouma-nie,* p. 80 ; V. L. Issraeljan, L. N. Kutakov, *op. cit.,* p. 331. Ziarul „Pravda din 27 august 1944 scria în cronica evenimentelor internaţionale : „FArA îndoialA cA România ar fi vrut sA iasA din rAzboi, în urma condiţiunilor de armistiţiu oferite de Uniunea SovieticA, încA din primAvara acestui an. Atunci însA agenţii hitlerişti au zAdArnicit ruperea alianţei cu Germania. Clica aventurierA a lui Antonescu mai spera încA într-o victorie germanA (Cf. *Pentru Eliberarea Patriei,* pp. 482—483).

[86] *D.P., 1944, Volume IV,* p. 175.

[87] *Procesul marii trAdAri naţionale,* Editura Eminescu, 1946, p. 225.

[85] Robert Lee Wolf, *The Balkans in our Time,* Harvard University Press, Cambridge, 1965, p. 240.

Mesajele expediate la Cairo în a doua jumAtate a nii aprilie de Maniu, deşi acceptA negocieri pe baza condiţii[101] de armistiţiu, cuprind „sugestii si „cereri de xplicaţii, pentru ca în cele din urmA sA anunţe trimiterea unui al doilea emisar, în persoana lui C. Viso-ianu. Negocierile de la Cairo aveau sA intre în stare de letargie, Visoianu neplecînd din Bucureşti decît la 14 mai, pentru a ajunge la destinaţie dupA alte zece zile.[89]

Intre timp, acele continuA sA se roteascA pe cadranul rAzboiului. Şefii misiunilor militare la Moscova ale S.U.A., şi Marii Britanii, generalii Deane si Burrows, informeazA oficial cA operaţia de forţare a Canalului Mî-necii va începe la 31 mai 1944. La 18 aprilie acest lucru .este confirmat într-un mesaj comun, Roosevelt-Chur-chill, adresat lui Stalin. Liderul sovietic îşi exprimA satisfacţia si precizeazA totodatA :

Aşa cum ne-am înţeles la Teheran, Armata Roşie va întreprinde la aceeaşi datA o nouA ofensivA pentru a acorda un sprijin maxim operaţiilor anglo-amerieane. [90]

Momente hotArîtoare la Bucureşti. ApArînd onoarea poporului si interesele naţionale, Partidul Comunist Român a întreprins încA din toamna anului 1943 o serie de acţiuni care aveau sA influenţeze hotArîtor destinele României.

Aceste acţiuni cu caracter politic si militar erau. conforme sarcinilor de luptA ale clasei muncitoare împo-

[89] *A.I.C. Fond Ministerul Propagandei f* Presa internA. Dosar 16f1944. Alecu (Maniu) cAtre Emisar (Ştirbey), 19 aprilie şi Mesaj 83, din 21 aprilie 1944, partea doua, pentru Emisar (Ştirbey), filele 14, l (în continuare documentele respective vor fi menţionate ca Dosar 16f1944). Cretzianu scria : „Maniu încA nu-şi putea imagina eliberarea României fArA prezenţa activA a formaţiunilor militare britanice şi ale Statelor Unite (Al. Cretzianu, op. *cit.,* p. 139).

[90] Corespondenţa..., voi. l, pp. 265—266.

triva regimului antonescian şi a rAzboiului hitlerist P.C.R. s-a adresat din nou partidelor Social-Democrat' Naţional ŢArAnesc şi Naţional Liberal pentru unirea tu,' turor forţelor patriotice antihitleriste pentru :

1. Doborârea guvernului Antonescu si formarea unui guvern compus din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste.
2. Ieşirea din rAzboiul hitlerist si trecerea de partea blocului anglo-sovieto-american.
3. Mobilizarea şi organizarea armatei şi a maselor largi la lupta împotriva

cotropitorilor hitlerişti.
Platforma propusA de P.C.R. deschidea posibilitAţi mari unirii forţelor antifasciste. Partidul trAsese concluzii juste atît din dialectica situaţiei interne cît şi din evoluţia rAzboiului si a raporturilor din sînul coaliţiei antihitleriste.
P.C.R. concepea acţiunea forţelor patriotice *prin-tr-un plan stabilit în comun,* care sA-i garanteze eficacitatea şi .considera cA baza acţiunilor trebuie sA se sprijine pe unitatea clasei muncitoare, a partidelor ei. In prima jumAtate a lunii aprilie 1944, conducerile P.C.R. şi P.S.D. au ajuns la configurarea platformei Frontului Unic Muncitoresc cît şi a colaborArii cu partidele politice burgheze în vederea unirii tuturor forţelor patriotice, antihitleriste. Acesta a fost un eveniment de primA dimensiune, o piatrA de hotar în istoria ţArii şi a mişcArii muncitoreşti din România, un eveniment care avea sA fecundeze procesul închegArii alianţei forţelor antifasciste. Tot în prima jumAtate a lunii aprilie, reprezentantul P.C.R. a avut o serie de contacte cu liderii P.N.Ţ. şi P.N.L. La 24 aprilie, C.C. al P.C.R. a adresat biroului Comitetului Executiv al P.N.Ţ. o scrisoare în care avertiza : „VA rugAm ca în termen de 3 zile sA ne rAspundeţi fie în scris, fie verbal, prin mijlocirea delegatului nostru, care a stabilit cu dv. contact permanent, dacA *Da* sau *Nu,* conducerea P.N.Ţ. este gata sA adere la realizarea Fron-212
naţional patriotic al tuturor forţelor antihitleriste,, unul sau doi delegaţi la comitetul de conducere.
DacA P.N.Ţ., prin conducerea lui, va respinge într-o formA sau alta aceastA ultimA propunere, C.C. al P.C.R. înţelege sA-si reia întreaga libertate de acţiune. El va face rAspunzAtori în faţa poporului pe toţi cei care saboteazA unirea forţelor antihitleriste în împrejurArile de faţA. [91]
Demersul fAcut în condiţiile multiplelor presiuni asupra conducerii P.N.Ţ., interne si externe, avea sA-si vAdeascA în scurt timp eficacitatea, ajungîndu-se la formarea unui comitet, al P.C.R., P.S.D., P.N.Ţ. si P.N.L care elaboreazA platforma şi denumirea coaliţiei celor patru partide. In ajunul zilei de l Mai, a fost rAspîndit manifestul programatic al Frontului Unic Muncitoresc care cheamA poporul român sA-si ia soarta în propriile mîini pentru :
Pace imediatA, rAsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern naţional din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din ţarA, sabotarea şi distrugerea maşinii de rAzboi germane, sprijinirea Armatei Roşii eliberatoare, alianţA cu Uniunea SovieticA, Anglia si Statele Unite. Pentru o România liberA, democraticA si independentA ! [92]
Situaţia militarA a României se agravase la maximum. Frontul se afla la nord de Iaşi. La începutul lunii

[91] *A.I.S.I.S.P.,* Cota A-XXVII-1, înv. 1138, *Muncitori, ŢArani, Soldaţi ! Patrioţi din toate clasele sociale !* Manifest editat la 7 noiembrie 1943 ; G. Tutui, A. Petric, *Frontul unic muncitoresc în România,* Editura politicA, Bucureşti, 1971, pp. 58 — 61 ;, S. Muşat, *PregAtirea insurecţiei naţionale antifasciste,* în volumul *August '44,* p. 128 ; G. Zaharia, A. Simion, *Politica de alianţe* o P.C.R. *în pregAtirea şi înfAptuirea insurecţiei din august 1944,* în volumul P.C.R. — *în viaţa social-politicA a României. 1921 — 1944,* Editura MilitarA, Bucureşti, 1971, pp. 376—378, 380; Gh. I. loniţA, A. Simion, *Clasa muncitoare — forţa fundamentalA o. mişcArii antifasciste din România, op. cit.,* pp. 146 — 147, 152—158.

[92] *A.I.S.I.S.P.,* „România liberA, anul II, nr. 4, 26 mai 1944.

mai, bombardamentele anglo-americane reduseserA ja jumAtate capacitatea de prelucrare a petrolului.
Pe baza consultArilor dintre cele trei capitale, re, apare ideea unei declaraţii de avertisment, în care, <je asemenea, nu mai este enunţatA formula „capitulArii necondiţionate. La 12 mai este lansatA declaraţia tripartitA cAtre Ungaria, România, Bulgaria si Finlanda.
Aceste state tot mai pot încA, prin ieşirea lor din rAzboi şi prin încetarea oricArei

colaborAri cu Germania, precum şi prin calea rezistenţei opuse naziştilor prin toate mijloacele, sA scurteze durata rAzboiului european, sA micşoreze numArul victimelor izievitabile ale rAzboiului şi sA contribuie la victoria aliaţilor... De aceea aceste state trebuie sA se hotArascA cît mai au timp... [m]

Totuşi la 15 mai, guvernul antonescian respinge în mod oficial propunerile de armistiţiu nutrind speranţa cA puterile anglo-saxone vor satisfaoe cererile sale. LArgind ţesAtura reunirii forţelor dispuse sA participe la scoaterea României din rAzboiul hitlerist, P.C.R. încheie o înţelegere, la 26 mai, cu gruparea liberalA a lui Gh. TAtArAscu. TotodatA, partidul se orienteazA tot mai ferm spre atragerea armatei în coaliţia internA anti-hitleristA şi este caracteristic, în acest sens, un articol din „România liberA, datatA 26 mai, articol care a apArut în momentul în care P.C.R. iniţia acţiuni de pregAtire a unor forţe înarmate muncitoreşti proprii, pentru lupta împotriva regimului. Articolul, luînd ca punct de plecare declaraţia tripartitA din 12 mai, scria :

Drumul de salvare este : lupta imediatA a întregului popor sprijinit de întreaga armatA a ţArii, sub conducerea unui Comitet Naţional, format din reprezentanţii tuturor forţelor democratice şi antihitleriste, pentru :

1. Ruperea imediatA a legAturii cu Germania hitleristA.

2. Ieşirea din rAzboiul pe care România îî duce alAturi de nemţi contra tuturor popoarelor iubitoare de pace si libertate.

3. Alungarea guvernului hitlerist Antonescu de la cîrma ţArii.

4. Formarea unui guvern compus din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste care sA cearA şi sA încheie pace cu Rusia SovieticA, Anglia şi Statele Unite.

5. încheierea unei alianţe cu aceste puteri pentru participarea activA la zdrobirea armatei hit-leriste.

6. Armata românA, sprijinitA pe întregul popor si de forţele puterilor aliate sA alunge pe nemţi din ţarA si pe nemţi si grofii unguri din Ardealul de nord.

Maniu însA, mai cAuta sA manevreze pentru atragerea unor trupe anglo-saxone în România. In ajunul sosirii lui Visoianu la Cairo, care se presupunea cA va aduce rAspunsul la propunerile de armistiţiu dar a cArui misiune era de a „obţine preciziuni asupra unui eventual ajutor militar anglo-ameriean[94], Maniu motiveazA, la 21 mai, cA întrepAtrunderea trupelor germane şi române face ca „ajutorul anglo-american în interior sA devinA din nou un factor esenţial pentru a se trece la acţiune. AceastA idee a fost, dealtfel, reluatA de Visoianu, în cursul primei sale discuţii, la 25 mai, cu reprezentanţii englez, sovietic şi american. La aceastA întrevedere, Stir-bey a dat citire unui memoriu, care a fost întregit verbal de Visoianu şi în care se arAta cA Antonescu „se aflA complet sub controlul german, si cA în prezent sînt prea multe trupe germane în ţarA pentru ca o loviturA de stat a lui Maniu sA fie posibilA. Totuşi Maniu declarA cA avînd sprijinul unei pArţi a armatei, colaborarea celorlalte partide democratice şi consimţAmîntul regelui este încA decis sA disocieze România de AxA. Visoianu a co-. oiunicat, de asemenea, cA în vederea obţinerii celui mai

[94] *A.I.S.I.S.P.,* Fond 8, Dosar 481. Documentul „Consiliului de CoroanA.

larg sprijin al opiniei publice „se elaboreazA o comunA a tuturor partidelor antifasciste : naţional-ţArA-nesc, naţional-liberal, social-democrat şi comunist. Cînd cei doi emisari au vrut sA transmitA observaţiile lui Maniu asupra propunerilor de armistiţiu li s-a atras atenţia cA de la comunicarea acestor propuneri nu s-a întreprins nici •o acţiune. Lordul Moyne a propus ca Maniu sA fie sfAtuit sA trimitA un emisar peste linia frontului, pentru u discuta timpul şi locul acţiunii militare române în acord .cu forţele sovietice. TotodatA, Lordul Moyne a spus cA .mesajul sA fie întocmit de Ştirbey, în colaborare cu amba-sadorul Novikov.

Deoarece nici prin venirea lui Vişoianu nu se dAduse un rAspuns la propunerile de armistiţiu, „aliaţii, la iniţiativa Uniunii Sovietice, au hotArît sA rupA convorbirile de la Cairo.[95]

In seara zilei de l iunie, Lordul Moyne, ambasadorii Novikov si Mac Veagh au înmînat celor doi emisari o «declaraţie : »

Avînd în vedere situaţia creatA de ultimele telegrame ale d-lui Maniu, delegaţii celor trei puteri considerA necesar sA declare delegaţilor români cA desfAşurarea în continuare a negocierilor n-ar servi nici unui scop si cA negocierile sînt considerate încheiate.

DacA dl. Maniu doreşte sA profite de condiţiile armistiţiului oferit de cele trei puteri, el trebuie sA urmeze sfatul care i-a fost dat, trimiţînd un ofiţer sA ia contact direct cu Armata Roşie pe front. [9G]

[95] V. Issraeljan, *The Anti-Hitler Coallition,* pp. 248—249.

[96] D.P., *1944, Volume IV,* pp. 179—181. Istoricii sovietici V. I. Issraeljan şi L. N. Kutakov, dupA ce se referA la convorbirile din capitala egipteanA, noteazA : „FArA a lua în considerare •cursul nefavorabil al tratativelor de la Cairo, guvernul sovietic nu a închis uşa în faţa posibilitAţii unor noi contacte cu repre-.zentanţii României, cu scopul scoaterii acesteia din rAzboi. Prin contactele de la sfîrşitul anului 1943 cu ambasadorul român la Stockholm şi prin alte canale, i s-a arAtat guvernului român intenţia guvernului sovietic de a înceta acţiunile de rAzboi cu România, în condiţiile comunicate prin Ştirbey în aprilie 1944. s(op. *cit.,* pp. 330—332).

15. ACEASTA NU-I „UŞA DIN SPATE

Balcanii — si aceastA idee o regAsim adesea în strategia britanicA •—• reprezentau o ..uşA din spate, un loc „e pAtrundere pe altA cale în ceea ce Hitler denumise FortAreaţa Europa. Pentru popoarele din aceastA regiune, Balcanii erau pur si simplu Peninsula, subconti-nentul lor si în condiţiile rAzboiului una dintre cele mai fierbinţi nAzumţe era sA nu mai permitA ca ţArile lor sA fie folosite ca „uşA sau .,coridor de trecere al jocului de interese imperialiste, care le-a adus atîtea cohorte de nenorociri de-a lungul istoriei. DacA în liniile ei mari, strategia britanicA în aceastA zonA era unitarA, nu e mai puţin adevArat cA se rezerva un rol şi erau aplicate mijloace si metode particulare pentru fiecare ţarA. Opoziţia americanA sau sovieticA la aceastA strategie a avut, de asemenea, un caracter unitar în ceea ce priveşte ansamblul regiunii şi particular, diferenţiat pentru fiecare ţarA
în parte.

Imediat dupA debarcarea în vîrful cizmei italice si
dupA ce armistiţiul a fost semnat de guvernul Badoglio,
Churchill i-a scris confesorului sAu, Mareşalul Smuts :
Am fost întotdeauna nerAbdAtor sA pAtrund în
Balcani, (fapt) care de acum se prezintA atît de
bine...[97]

Nu mai puţin categoricA era opoziţia americanA, în timpul discuţiei din 19 noiembrie 1943 cu Roosevelt, Mar-shall spunea :

Povestea aceasta cu Balcanii trebuie odatA terminatA. Noi nu credem cA (operaţiuni în) Balcani sînt necesare. A lansa operaţiuni în aceastA regiune ar însemna prelungirea rAzboiului în Europa şi de asemenea în Pacific. [98]

Desigur cA existau mari deosebiri între condiţiile din fiecare ţarA, deosebiri în privinţa statutului interna-

97 w Churchill, *Memorii,* voi. 9, p. 119-

98 S.P.C.W., voi. 2, p. 343.

ţional. al dezvoltArii luptei antifasciste şi metbdelor folosite, al forţelor pe care „strategia balcanicA se putea sprijini, al influenţei reciproce pe care lupta pentru libertate o exercita asupra întregului perimetru al acestei pArţi a Europei şi nu numai aici. Profesorul american L. Stavrianos a fAcut unele observaţii pertinente asupra a ceea ce reprezentau trAsAturile comune ale diviziunilor care s-au creat în anii rAzboiului.

Disensiunile s-au nAscut în mod fundamental pentru cA unii doreau sA reziste pentru a elimina pe inamic şi sA restaureze *stAtu quo-ul* antebelic, iar alţii sA-1 elimine pe inamic şi sA creeze o societate postbelicA nouA... AceastA diviziune avea în mod natural o bazA economicA, în general „cei care aveau doreau rezistenţA si vechiul

stAtu quo în timp ce „cei care nu aveau doreau rezistenţA şi revoluţie socialA. Au existat, desigur, unele excepţii în special în rîndurile tinerei generaţii. Mulţi fii şi fiice ale „celor care aveau erau înstrAinaşi de ceea ce considerau nedreptAţile societAţii lor şi s-au devotat cauzei revoluţiei şi reorganizArii sociale.

„Cei care aveau şi „cei care nu aveau erau de pAreri diferite nu numai asupra obiectivelor postbelice, ci şi asupra strategiei imediate împotriva inamicului. „Cei care aveau tindeau sA fie mai mult pasivi, fiindcA, mai mult sau mai puţin, erau mai vulnerabili la represiuni, în consecinţA, ei doreau sA limiteze rezistenţa la organizare şi pregAtire şi se opuneau unei ridicAri armate de amploare pînA ce o astfel de acţiune va putea fi coordonatA cu o invazie aliatA din exterior...

„Cei care nu aveau, din contra, neavînd nimic de pierdut şi totul de cîstigat, predicau şi practicau rezistenţa completA împotriva inamicului. Aceasta le-a dat un important avantaj asupra rivalilor, mai precauţi si mai conservatori. In plus erau conduşi de comunişti, care erau de departe cei mai experimentaţi si mai eficienţi în activitatea clandestinA.

99 T .
99
- Stavrianos, *op. cit.,* p. 763.

Care au fost ţelurile „strategiei balcanice speci-*s- e* diferitelor ţAri din peninsulA şi cum a evoluat mediul operaţional în care urmau sA acţioneze ?

Albania. In decembrie 1942, la mai puţin de trei luni dupA constituirea Frontului de eliberare naţionalA, care a hotArît formarea Consiliului general de eliberare naţionalA si crearea consiliilor de eliberare naţionalA

__'embrioane ale viitoarei puteri populare — şi în urma dezvoltArii mişcArii de partizani, cele trei mari puteri aliate au anunţat, prin declaraţii oficiale, cA recunosc independenţa Albaniei, ceea ce a reprezentat o recunoaştere de facto si *de jure a* luptei poporului albanez împotriva fascismului.

Declaraţia britanicA prezentatA de A. Eden în Camera Comunelor la 17 decembrie 1942 greva însA recunoaşterea independenţei de problema frontierelor Albaniei, care urmau „sA fie discutate la conferinţa de pace. Declaraţia exprima în mod suficient de clar cA Londra avea în vedere un cuvînt decisiv în problemele acestei ţAri.

Guvernul britanic doreşte sA acorde libertatea si independenţa Albaniei si sA o salveze de jugul Italiei fasciste.

Asumarea prin aceste declaraţii a recunoaşterii colective a luptei poporului albanez si reconfirmarea independenţei ţArii a întArit poziţiile mişcArii de eliberare naţionalA, care devenise factorul hotArîtor în determinarea evoluţiei istorice a poporului albanez.

în martie 1943, prima ConferinţA pe ţarA a Partidului Comunist din Albania a stabilit crearea Armatei de Eliberare NaţionalA care avea sA joace un rol important în transformarea luptei antifasciste de eliberare în revoluţie popularA. In opoziţie au apArut organizaţii legate de reacţiunea albanezA : „Balli Kombetar si „Lega-litetit. încA în iulie 1943, Churchill îi atrage de douA ori atenţia generalului Alexander asupra dezvoltArii miş-

carii de partizani din Albania, care, datA fiind evoluţia rezistenţei antifasciste în Iugoslavia şi în Grecia. *§f* permite elaborarea de planuri pentru o pAtrundere j^ porturile de la Adriatica, „cu rezultate pe termen lung DupA capitularea Italiei, în Albania ocupatA de trupele germane începe o îndelungatA ofensivA împotriva Armatei de eliberare naţionalA. Cu toate acestea, în primAvara anului 1944, sudul ţArii şi o mare parte din Albania centralA se aflau sub controlul Armatei de eliberare naţionalA, ale cArei efective ajunseserA la 35 000 de oameni. O hotA-rîre extrem de importantA a fost adoptatA la Congresul *de* la Permeti (mai 1944) prin instituirea Consiliului antifascist de eliberare naţionalA şi a Comitetului antifascist, cu atribuţii de guvern provizoriu. In aprilie 1943 şi, respectiv, mai 1944 au sosit misiuni militare englezA şi americanA pe lîngA Marele Stat Major al Armatei de eliberare naţionalA. [10]° TotodatA, Comandamentul Orientului Mijlociu furniza consilieri si echipament militar organizaţiilor

„Balli Kombetar si „Legalitetit care colaborau cu ocupanţii germani. In primAvara anului 1944, la Londra„ s-au efectuat tentative de constituire a unui guvern albanez în exil. In iulie, viceamiralul englez William Elliot a cerut ca Armata de eliberare naţionalA sA nu mai desfAşoare operaţiuni împotriva organizaţiei „Legalitetit a lui A bas Kupi, care era un centru de regrupare al adepţilor fostului rege Zogu. în diferitele planuri elaborate de Comandamentul Orientului Mijlociu si, ulterior, de nou înfiinţatul Comandament aliat din Mediterana deţinerea coastei albaneze s-a înscris pe un loc de frunte. In memorandumul din 18 aprilie 1944 al Foreign Offi-ce-ului referitor la ..Interesele britanice în sud-estul Europei se preconiza staţionarea dupA rAzboi a unor trupe britanice în Albania „în special la frontierele cu Grecia si Iugoslavia.
în cursul luptei împotriva ocupanţilor, a procesului revoluţionar au fost rezolvate sarcinile unirii forţelor motrice ale revoluţiei sub conducerea partidului clasei muncitoare, în rîndurile Frontului de eliberare naţionalA,
formArii armatei de eliberare naţionalA, ale creArii siliilor de eliberare naţionalA în calitate de unicA putere politicA a poporului în Albania.[101]
Bulgaria. Cu toate cA aderase la l martie 1941 la pactul tripartit si înlesnise agresiunea hitleristA împotriva Iugoslaviei şi Greciei si participa cu forţe de ocupaţie în aceste ţAri, Bulgaria avea o poziţie particularA între aderenţii Axei, fiind în stare de rAzboi cu Marea Britanie si Statele Unite, dar neparticipînd la agresiune 'împotriva Uniunii Sovietice. DupA Stalingrand si deţinerea întregii Africi de nord de cAtre anglo-americani, regele Boris a fixat ca linie de conduitA evitarea de „noi angajamente faţA de Germania, considerînd însA, totodatA, cA este prea devreme sA rupA alianţa cu aceastA ţarA. Lupta antifascistA, împotriva alianţei cu Germania, lupta împotriva atragerii în rAzboiul antisovietic, pentru rAsturnarea regimului monarho-fascist avea un conducAtor ferm si încercat în partidul comunist (Partidul .Muncitoresc Bulgar).
In planurile „Variantei balcanice, Bulgariei i se atribuia o mare importanţA. La sfîrsitul anului 1942 si începutul anului 1943, cînd a început faza cea mai insistentA a încercArilor de atragere a Turciei în rAzboi, 'Churchill a dat asigurAri conducAtorilor de la Ankara cu privire la acţiunile ce vor fi întreprinse în cazul unui atac bulgar sau german prin Bulgaria. TotodatA „operaţiunile speciale britanice în Grecia vizau cu prioritate şi unitAţile bulgare de ocupaţie. La insistenţele diplomaţiei

[101] Histoire de l'Albanie des origines â *nos jours,* Editions Horvâth, Roanne, 1974, pp. 274—284, 286—292 ; K. Bozhori, V. Koka, *L'historiographie albanaise dans Ies 25 ans de pouvoir populaire,* „Studia Albanica, Tirana, 2f1969 ; S. PlasAri, *Traits de la revolution en Albanie,* „Studia Albanica, Tirana 1f1970 ; S. Pollo, *Le 29 novembre 1944 — Un tournant dans l'histoire du peuple albanais,* „Studia Albanica, Tirana, 2f1969 ; A. Puto, *La position internaţionale de l'Albanie durant la deuxieme guerre mondiale et A sa fin,* „Studia Albanica, Tirana, 1f1970 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 10, pp. 122—125 ; G. Maksutovici, *Mişcarea de rezistenţA albanezA împotriva cotropitorilor fascişti italieni şi germani (aprilie 1939—noiembrie 1944),* în „Anale de istorie, nr. 3f1969.

britanice, în toamna anului 1943, Uniunea SovieticA s--angajat ca în cazul antrenArii Turciei în conflict, carp. ar. precipita un atac al Bulgariei, sA declare rAzboi g_u^ vernului de la Sofia. Unul din motivele reţinerii $Statel_{0r}$ Unite faţA de planul britanic al atragerii Turciei în rAzboi a fost legat tocmai de acest aspect. La Washington s@ considera cA participarea Uniunii Sovietice la rAzboiu] împotriva Bulgariei ar întAri influenţa sovieticA în Balcani, în general, si în Bulgaria în special. AceastA convingere a devenit, în vara anului 1944, un punct prim $î_n$ fundamentarea politicii americane faţA de Balcani si în încercarea scoaterii Bulgariei din rAzboi înainte ca Armata SovieticA sA ajungA la DunAre.
DupA misterioasa moarte a regelui Boris, în august 1943, pe fundalul schimbArilor radicale în desfAşurarea celui de-al doilea rAzboi mondial, viaţa politicA bulgarA a intrat într-o stare de crizA cronicA, agravatA de impetuozitatea pe care o cApAtase mişcarea de partizani.
Instituirea regenţei progermane a dus la exacerbarea crizei. La 18 decembrie 1943, la

Igtanbul au început contactele între reprezentanţii bulgari şi americani în vederea ieşirii Bulgariei din rAzboi. Concomitent au fost declanşate bombardamente anglo-americane asupra Bulgariei în special împotriva capitalei —• Sofia. Contactele începute la Istanbul au fost continuate la Ankara şi, ulterior, la Cairo cu Lordul Moyne si ambasadorul american Shantz şi au fost duse cu intermitenţA pînA în septembrie 1944.
Mişcarea de partizani bulgarA a stabilit legAturi cu mişcArile de partizani din Iugoslavia şi Grecia, iar din vara anului 1944, sub conducerea comuniştilor şi în condiţiile creşterii autoritAţii Frontului Patriei, s-a orientat spre organizarea unei insurecţii armate generale. Foreign Office-ul preconiza, în primAvara anului 1944, cA în cazul în care trupele sovietice vor pAtrunde în Bulgaria „interesul nostru este de a preveni extinderea influenţei sovietice spre strîmtori şi Mediterana. In consecinţA se sugera Statelor Unite ca, în plus faţA de participarea anglo-saxonA la mecanismul de control aliat în Bulgaria, unitAţi britanice sA fie trimise în aceastA ţarA.

222

Aproape în acelaşi timp, respectiv în lunile apri-mai 1944, guvernul sovietic a sugerat guvernului ^îsar, într-o suitA de note diplomatice, sA rupA alianţa Germania. Atitudinea negativA a guvernului bulgar a [c] ,us relaţiile dintre cele douA ţAri într-o stare de extremA 'acordare. In speranţa de a deschide accesul anglo-ameri-can şi în. vederea prevenirii insurecţiei, care vAdea toate semnele cA era coaptA, regenţii au hotArît, la 22 iulie 1944, sA trimitA la Cairo pe fostul preşedinte al AdunArii Naţionale, S. Musanov, pentru a solicita anglo-america-nilor condiţiile ieşirii din rAzboi.[102]
Iugoslavia, în anii celui de-al doilea rAzboi mondial în aceastA ţarA a existat cea mai numeroasA si puternicA mişcare de partizani din toate ţArile ocupate ale Europei ; ea a dat cele mai multe jertfe în lupta pentru libertate si a pricinuit duşmanului lovituri extrem de serioase. In cursul acestei lupte glorioase general naţionale, condusA de comunişti, s-a nAscut si s-a dezvoltat armata popularA revoluţionarA ca parte integrantA înarmatA *a* poporului. A fost creatA o nouA putere popularA revoluţionarA. In rAzboiul de eliberare s-a fAurit noua Iugoslavie. Principala caracteristicA a revoluţiei populare iugoslave a constat în faptul cA de la început a avut caracterul unui rAzboi de eliberare împotriva ocupanţilor si, în acelaşi timp, al unei lupte pentru noi relaţii sociale, pentru soluţionarea justA a problemei naţionale, pentru un sistem social mai just. In mai 1943, cînd mişcarea de partizani se impusese atenţiei întregii lumi, Foreign Office-ul si şefii de stat major britanici au hotArît, la insistenţele Comandamentului Orientului Mijlociu, sA stabileascA legAturi directe cu cartierul general al lui Tito si sA reducA

[102] S. Petrova, *Premisses de l'insurection* arm.ee *populaire au 9 septembre 1944 en Bulgarie,* „Etudes Balcaniques, Sofia, nr. 3, 1969 ; 1. Dimitrov, *La mort du roi Boris III,* „Revue de l'histoire de la deuxieme guerre mondiale, nr. 83, Juillet, 1971 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 8, p. 272 ; D.P. 1944, *Volume UI,* pp. 304—305 ; Dr. I. Babici. *Rezistenţa antifascistA a poporului bulgar,* în „Anale de istorie nr. 3f1969 ; I.V.O.V.S.S., voi. 4, p. 17 ; D.P. 1944, *Volume IV,* p. 598.

223

sprijinul generalului D. Mihailovici, care se dovedise -colabora cu inamicul.
â

S-a decis sA fie trimis, în luna mai, un ofiţer 3 legAturA, urmat de misiunea generalului F. Mac Learf La 6 iunie, şefii de stat major britanici au raportat [C]â cetnicii colaborează în Herţegovina şi Muntenegru cu Axa şi cA, în „cursul ultimelor lupte din aceastA zonA, organizaţiile de partizani şi nu cetnicii au fost cei care au rezistat forţelor Axei. La 23 iunie, Churchill le-a dat dispoziţii sA înceapA aprovizionarea cu material de rAzboi a partizanilor iar generalul Alexander sA ia mAsuri, deoarece era „hotArît sA pregAteascA drumul acţiunilor ulterioare în Balcani. TotodatA, guvernul britanic a încercat sA se ajungA la un compromis care sA-1 menţinA la suprafaţA pe Mihailovici. Conferinţa de la Teheran a recunoscut oficial lupta popoarelor iugoslave şi a decis sA i se acorde ajutor în material de rAzboi — ajutor care a început sA fie trimis dupA încheierea anului 1943. La adoptarea acestor hotArîri s-au avut în vedere atît rezultatele luptei eroice a popoarelor iugoslave cît şt hotArîrea din 29 noiembrie a Vecei Antifasciste de Eliberare NaţionalA

a Iugoslaviei care a stabilit noul guvern al Iugoslaviei. Imediat dupA Conferinţa de la Teheran, Churchill i-a cerut regelui Petru sA-1 înlAture pe Mihailovici.
La 14 decembrie, guvernul sovietic a declarat cA apreciazA hotArîrea celei de a doua sesiuni a VAENI de transformare în organ legislativ şi executiv suprem si cu privire la constituirea guvernului provizoriu drept fapte pozitive, care contribuie la succesul luptei popoarelor Iugoslaviei. Declaraţii similare au fAcut si guvernele de la Londra si Washington. In acelaşi timp, guvernul sovietic a subliniat cA activitatea cetnicilor lui Mihailovici aduce prejudicii luptei împotriva ocupanţilor si a anunţat cA va trimite o misiune militarA sovieticA la Statul major al Armatei populare de eliberare.[103] Din 21 decembrie, cele trei puteri recunoşteau, în fapt, douA guverne iugoslave. La sfîrşitul lunii decembrie, guvernul sovietic a comunicat guvernului englez cA este de acord sA conlucreze pentru a se ajunge la un compromis între cele
Misiunea a sosit în Iugoslavia în februarie 1944.

nârţi. La 25 decembrie, ambasadorul britanic pe 4°U^ guvernul iugoslav în exil a cerut sA se schimbe lîn rt'ca în problema iugoslavA : „Partizanii vor fi con-. ^torii Iugoslaviei. Ei sînt de o asemenea valoare mili-^UC^pentru noi, încît trebuie sA-i sprijinim, complet, sub-ta donînd considerentele politice celor militare. Este ex-°r em de îndoielnic cA am mai putea considera monainia a un element unificator în Iugoslavia. Churchill, care se convinsese cA „Mihailovici este piatrA de moarA atîr-natA de gîtul micului rege, s-a hotArît sA-1 trimitA la Tito pe fiul sAu, Randolph, si sA-1 reexpediexe tot acolo pe Mac Lean, în încercarea de a obţine ca, în schimbul sistArii sprijinului pentru Mihailovici, sA înceteze polemica dintre cele douA pArţi si sA continue sprijinul englez pentru regele Petru. Tito a dat un rAspuns în care nu ceda în problemele principale, inclusiv cea a monarhiei, în urma continuArii schimbului de mesaje s-a ajuns la un compromis, care nu periclita perspectivele revoluţiei, de a se începe convorbiri cu guvernul în emigraţie. Din partea iugoslavA calea spre acest compromis a fost jalonatA de înţelegerea cA guvernul popular nu va fi recunoscut ca singurul guvern al Iugoslaviei si cA, din motive tactice, problema monarhiei trebuia sA fie soluţionatA dupA rAzboi, iar din partea britanicA de retragerea, în februarie, a misiunii de legAturA de pe lîngA Mihailovici, de demiterea, în luna mai a lui Mihailovici si constituirea de cAtre rege a cabinetului dr. Şubaşici, persoanA care nu se compromisese faţA de mişcarea de eliberare naţionalA, în ce îl priveşte pe Churchill, dupA cum scria unul din conducAtorii acestei mişcArii, el avea în vedere „un compromis care sA-i permitA sA asigure de pe acum unele poziţii pentru acele forţe ale vechii Iugoslavii care ar putea reprezenta principalul sprijin al politicii engleze în Balcani. In luna iunie. Tito si Şubaşici s-au întîlnit în insula Vis. S-a ajuns la un acord —• cum spunea Tito — ..acceptat de noi, în primul rînd din motive de politicA externA. Acordul, contrar intenţiilor reacţiunii, a întArit poziţia internaţionalA a noii Iugoslavii si, în ultimA instanţA, a puterii populare însAşi. Astfel a fost obţinutA încA o victorie importantA. In toatA aceastA perioadA, concesiile britanice au urmArit, în afara perpetuArii mo-

narhiei, menţinerea unor strânse relaţii cu Comitetul na ţional de eliberare şi Armata popularA de eliberare, carp sA permitA folosirea porturilor şi a teritoriului iugoslav pentru pAtrunderea trupelor britanice sau anglo-arnerj, cane în Balcani şi în Europa centralA.[104]
Grecia. DupA ocuparea Greciei în aprilie 1941 s; plecarea regelui în exil, poziţia monarhiei, vinovatA pentru dictatura lui Metaxas si pentru prAbuşirea statumi, a fost definitiv compromisA. In fruntea rezistenţei s-au pus, de la bun început, comuniştii, care în septembrie 1941 au reuşit sA constituie Frontul Naţional de Eliberare (E.A.M.). In aceeaşi lunA a luat fiinţA si organizaţia de dreapta E.D.E.S., a colonelului Napoleon Zervas. DupA trei luni, E.A.M a creat Armata NaţionalA de eliberare (E.L.A.S.) sub comanda generalului S. Sarafis. îmbinmd acţiunile de masA cu vitejeşti atacuri de partizani, E.A.M.-ul a devenit conducAtorul cel mai de

seamA al luptei pentru libertatea poporului grec. In toamna anului J 942, în Grecia a fost paraşutatA prima misiune militarA

[104] I. Broz Tito, *op. cit.,* pp. 27, 42, 382 ; *Le discours du President Tito A Skopje (2* aprilie 1975), „Revue de poiitique internaţionale, Belgrade, Nr. 600f1975, pp. 14—15 ; *Compendiu de istorie a Ligii comuniştilor din Iugoslavia,* pp. 298—299. 349, 350, 351—352 ; 378—380 : *R.* Colakovic, *Preţul libertAţii, însemnAri despre rAzboiul de eliberare din Iugoslavia.* Editura politicA, Bucureşti, 1968. pp. 378—379, 414—415 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 10,' pp. 120—135 ; *B.F.P., Sinteza,* p. 337 ; Nicolae Ceachir, *RAzboiul de eliberare al popoarelor iugoslave (1941—1945),* în „Anale de istorie, nr. 3f1969. Lupta popoarelor iugoslave era urmAritA cu admiraţie de forţele patriotice din România, în numeroase documente ale P.C.R. din anii 1943 şi 1944, acestei lupte i s-a dat o înalta , apreciere şi a fost consideratA ca un sprijin şi pentru lupta l antifascistA din România.

Din documentele analizate referitoare la poziţia lui Maniu i în primAvara anului 1944 rezultA cA în tactica sa, mai elasticA în privinţa ieşirii României din rAzboi, a jucat un rol şi evoluţia raporturilor dintre guvernul britanic şi Comitetul naţional de eliberare şi Armata popularA de eliberare din Iugoslavia şi. mai ales, explicaţiile date de Churchill Camerei Comunelor în legAturA cu aceastA evoluţie, cînd a si declarat printre altele : „In Mareşalul Tito, partizanii au gAsit un conducAtor excepţional, glorios în lupta pentru libertate.

icA. DupA cum scria Churchill, aruncarea în aer -tre partizani a viaductului de la Gorgopotamos peste de ca e scurgea 80 la sutA din traficul de furnituri ger-*ca *B e* pentru „Afrika Korps şi „strAlucitele şi îndrAzne-niari ac ţiuni de sabotaj din portxil Pireu au determinat tellLandamentul QrjentU]^ui Mijlociu sA sporeascA nu-^°-ui misiunilor militare. La începutul verii anului 1943, 513oreunA cu partizanii, a fost întreprinsA o vastA acţiune j diversiune prin intensificarea operaţiunilor. Acest fapt fost interpretat de comandamentul german ca antici-jnd o debarcare în Grecia si 1-a determinat sA retragA douA divizii din Italia, în ajunul invaziei în Sicilia. In acelaşi timp, la Atena se ţineau lanţ grevele politice si demonstraţiile organizate de E.A.M. Capitularea Italiei, posibilitatea ca E.L.A.S-ul sA captureze echipamentul diviziilor italiene si presupunerea cA trupele germane ar avea de gînd sA se retragA au creat o stare de alarmA la Londra. *Pentru prima oarA s-a luat hotArîrea de a interveni cu forţe militare pentru a împiedica E.A.M.* — E.L.A.S. sA *preia puterea.* La 29 septembrie, şefilor de stat major li s-a dat dispoziţia sA fie pregAtiţi 5 000 de soldaţi britanici, care. în cazul retragerii Wehrmacht-ului, sA fie trimişi la Atena „pentru a restaura guvernul legal. DupA luarea deciziilor de la Teheran si Cairo care excludeau o debarcare anglo-americanA în Balcani, Eden a cerut regelui sA accepte, pentru a consolida poziţiile guvernului, sA-i ia locul o regenţA, dar acesta a refuzat Şi s-a întors de la Cairo la Londra.[105] în februarie 1944, la insistenţele agenţilor britanici, între E.L.A.S. si E.D.E.S. s-a ajuns la o înţelegere privind abţinerea de la atacuri reciproce. In martie 1944, în regiunile controlate de E.L.A.S. a fost format Comitetul politic de eliberare na-

i«o pentru felul în care acţionaserA si acţionau agenţii britanici în Grecia este interesantA relatarea lui C. L. Sulzberger, care, venind la Cairo în toamna anului 1943, întîlneşte pe maiorul David Balfour, ataşat pe lîngA ambasadorul britanic acre-Qitat guvernului grec în exil, şi în care recunoaşte pe fostul Preot ortodox şi confesor al familiei regale din Atena de pînâ la atacul Italiei din 1940 (Cf. Dans *le Turbillon de l'Histoire,* P- 197).

L

ţionalA, un veritabil guvern provizoriu. Pentru Churchili anunţarea la radio a acestui eveniment „a reprezentat d provocare pentru autoritatea viitoare a guvernului Tso-a^ deros. O administraţie controlatA de comunişti s-a format ca alternativA, devenind un punct de raliere pentru toţi grecii. Un grup de ofiţeri din forţele armate greceşti staţionate în Egipt i-a cerut la 31 martie lui Tsouderos sA demisioneze. Singura supapA pentru britanici era c regele sA abdice, dar acesta se autoizolase. Ambasadorul britanic pe lingA guvernul grec în exil, Leeper, a telegra-fîat la Londra : „Regele Greciei se

joacA cu focul... Dl. Tsouderos se aflA într-o dilemA. El si-a asigurat o bunA bazA de colaborare cu colegii sAi ca urmare a mesajului de sprijin al Arhiepiscopului (Damaskinos) şi al politicienilor din Atena, dar acest acord s-a bazat pe faptul cA îl va convinge pe rege sA semneze un Act constituţional prin care sA-1 desemneze ca regent pe Arhiepiscop. Au trecut cîteva sAptAmîni, timp în care D. Tsouderos n-a primit un rAspuns ci doar un punct de vedere preliminar cu caracter negativ.[106] La 4 aprilie, Brigada l greacA, dislocatA în Egipt, s-a revoltat cerînd republicA. A doua zi, o mie de soldaţi greci, care ocupaserA sediul poliţiei militare, au fost arestaţi de forţele britanice si internaţi într-un lagAr. In acelaşi timp, marinarii de pe cinci nave de rAzboi greceşti ancorate la Alexandria au cerut abdicarea regelui si demisia guvernului. Tsouderos a demisionat la 6 aprilie si lui S. Venizelos i s-a oferit sA devinA prim-ministru, dar el nu a acceptat deoarece, dupA cum a comunicat Leeper la Londra, descriind situaţia din unitAţile militare, „ceea ce se întîmpla aici printre greci, nu e mai puţin decît o revoluţie". Churchili a dat ordin sA fie dezarmate unitAţile greceşti care, între timp, ceruserA sA se formeze un guvern cu participarea E.A.M. La 12 aprilie, regele a sosit la Cairo unde a anunţat cA va fi format un guvern reprezentativ şi cA viitorul regim al ţArii „va fi decis prin vot liber

[106] încA în martie 1943 un grup de oameni politici burghezi din Atena i-au cerut regelui sA nu se întoarcA în ţarA pînA nu se va organiza un plebiscit.

marinari on ^ ,.- -
n'nou guvern, condus de G. Papandreu. ^ice^i-a a v.~,. focat *o* conferinţA pentru 15 mai la Beirut. E.A.M., care ceruse jumAtate din portofolii, a acceptat, sub presiunea ellglezA, numai un sfert din locuri, într-un guvern care s_a stabilit sA funcţioneze pînA dupA eliberare. Astfel s-a deschis calea unor compromisuri cu consecinţe tragice pentru mişcarea de rezistenţA din interiorul Greciei. Dealtfel, tocmai evoluţia de pe scena greacA a fAcut Foreign Office-ul, în memorandumul din 18 aprilie, sA prevadA pentru perioada postbelicA misiuni militare pentru restabilirea cAilor de comunicaţii si unitAţi combatante pentru paza depozitelor militare. De asemenea se prevedea staţionarea de forţe la Salonic, ca punct de legAturA cu forţele din Bulgaria si în vederea supravegherii liniilor de comunicaţii cu Iugoslavia. Dodecanezul urma sA fie supus, de asemenea, ocupaţiei militare britanice.[107]

Mişcarea si rezistenţa antifascistA a popoarelor balcanice, generatA de condiţii naţionale specifice, şi în rîn-durile cAreia clasa muncitoare, comuniştii au avut un rol important, s-a înscris la loc de cinste în marea epopee a luptei popoarelor împotriva ocupanţilor nazişti, pentru libertate şi independenţA.[108] în cursul acestei lupte eroice s-a afirmat viguros si nAzuinţa ca eliberarea de sub ti-

[107] W. Churchili, Memorii, voi. 10, pp. 184—203 ; Hitler's *Europe, Documents,* Declaraţia regelui Greciei, Carta din Liban (20 mai 1944), pp. 348—349 ; D. Baran, Rezistenţa *în Grecia (1940—1944),* „Anale de istorie, 5f1969 ; B. DAri vas, *La guerre civile en Grece,* în „Recherches intemationales â la lumiere de marxisme, Paris, nr. 44—45, 1964 ; D.P. 1944, Volume IV, p. 598. los pentru evoluţia şi importanţa mişcArii de rezistenţA în Albania, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria, vezi şi lucrarea : Rezistenţa *europeanA în anii celui de al doilea rAzboi* mondial, 1938—1945, volumul I, ŢArile din Europa CentralA şi de Sud-Est, Editura militarA, Bucureşti, 1973.

'rania nazistA sA fie însoţitA de deschiderea unor noi cAi 'de dezvoltare a ţArilor respective, o dezvoltare de sine stAtAtoare, progresistA, de înflorire a fiinţei lor naţionale.

Balanţa perioadei din toamnA pînA in primAvarA

Faptul cel mai marr-^nt în intervalul septembrie 1943 — iunie 1944, care avea sA-şi punA sigiliul asupra perioadei finale a rAzboiului şi activitAţii politico-diplo-matice, 1-a constituit ascensiunea Uniunii Sovietice ca o extraordinarA forţA pe toate planurile. TotodatA, din momentul acumulArii mijloacelor pentru invazia în nord-ves-tul Franţei, puterea militarA a Statelor Unite în perimetrul continentului european a devenit preponderentA în raport cu cea britanicA. Aceşti doi factor ferit

per-
nnentului european a devenit preponderentA în raport cu cea britanicA. Aceşti doi factori,

de naturA diferitA şi care au avut implicaţii deosebite, s-au manifestat ca o trAsurA de unire în încadrarea şi limitarea poziţiei Marii Britanii, a strategiei ei e d
__„„^., o-ciu mam-
___.„ ^.d u trAsura de unire în încadrarea şi limitarea
poziţiei Marii Britanii, a strategiei ei generale şi, în cazul de care ne ocupAm, a „strategiei balcanice. Conferinţele de la Moscova, Cairo, Teheran si din nou Cairo au fost jaloanele care au impus la Londra o serie de revizuiri asupra „strategiei balcanice. Nu în sensul renunţArii la aceastA strategie, ci al adaptArii ei. DacA nu mai putea avea caracterul unei alternative la deschiderea celui de-al doilea front în vestul Europei, aceastA strategie trebuia acţionatA ca un factor complementar pentru a garanta cA, în cazul în care întreaga MediteranA nu putea deveni o „Mare Nostrum a imperiului britanic, cel puţin „coloana vertebralA a imperiului, linia Gibraltar-Ivfalta-Suez sA fie completatA cu contraforturile Balcanilor, de unde sA fie dominate atît Orientul Mijlociu cît si Europa centralA. Ar fi greşit sA nu înţelegem cA în primAvara anului 1944, cînd Armata SovieticA se apropia de inima Europei, Marea Britanie era interesatA în a pAtrunde odatA cu Statele Unite în vestul continentului. Ar fi naiv sA credem cA a existat totuşi mAcar un singur moment în care Churchill sA fi renunţat la „strategia balcanicA. 230

Am dori sA insistAm însA asupra unui aspect, com-lex Şi contradictoriu, aşa cum este însAşi viaţa : relaţia dintre România si „strategia balcanicA sau altfel spus, locul României în „strategia balcanicA si al „strategiei balcanice pentru ceea ce constituiau structurile statului român de atunci. Şi nu credem cA greşim încadrînd în aceste structuri acea laturA a dispozitivului politic alcAtuitA din partidele burgheze.

Pe tabla de şah a jocului britanic de asigurare a poziţiilor imperiului, si a paritAţii în lumea postbelicA cu U.R.S.S. si cu S.U.A., România era un simplu pion. Cu realismul şlefuit, de secole, diplomaţia „strategiei balcanice avea ca una din premise cA România este oarecum excentricA zonei principale de acţiune si cA ar aparţine, conform vinei gîndiri tipic imperialiste, mai curînd „perimetrului de securitate al U.R.S.S.. Desigur cA în mAsura în care în interiorul României forţele regimului, Palatul, Maniu ar fi acţionat în sprijinul „Variantei balcanice şi al „strategiei balcanice în general şi nu s-ar fi limitat doar la declaraţii de intenţii şi iniţiative diplomatice bizantine, Marea Britanie, care-i stimula sA treacA la acţiune, pentru o rAsturnare în România înainte ca la frontierele ei sA ajungA Armata SovieticA, ar fi fost dispusA sA sporeascA miza. Fondul comunicat dealtfel, al poziţiei oficiale balcanice a fost redat de profesorul L. Woodward, astfel : dacA *ei aşteaptA sA capituleze pînA ce o forţA aliatA îi va putea lua sub protecţie nu vor contribui cu nimic la victoria aliatA ; ei trebuie sA sprijine o invazie aliatA în Balcani şi nu sA caute, mai curînd, sA obţinA avantaje din ea (subl. E.P.).*

Esenţialul este cA, deşi obiectiv exista o coincidenţA de interese între promotorii ..strategiei balcanice şi exponenţii a ceea ce denumim structurile statului român de atunci, dornici sA obţinA „biletul de înapoiere, liniile de acţiune nu s-au putut întîlni. Nu numai datoritA poziţiilor Statelor Unite şi U.R.S.S. Nu numai datoritA strategiei militar-politice a Germaniei. In primul rînd aceasta s-a

231

actlunii ∗

^ wi£^«oS£, sr;îîa;°*«

to f Patrioţii npnf adatorilor v ',arma*a ţArii y, Porului. ' Pe^u sa! •
vaIUpta ^ ^
' SaJvar PO-
, *-România.*

Liderii partidelor „istorice cu care erau duse
cierile de la Cairo şi-au asumat o im rAspde
pentru agravarea ulterioarA a termenilor în cS? aveau
sPâ se punA problemele ţArii în momentul armLtitiului
Oridt s-a^ncercat ca aceste negocieri sA fie folosite ca
un acoperammt pentru a obţine „protecţia anglo ?meri
canA, rezultatele nu puteau fi decît nule. Singurul ucru
concret pe care Vişoianu 1-a dus la sfîr^T,! i, • .
la Cairo, a fost un plan detaliat al'loc'urno?S c re sATe '
baroe, m România, trupe aeropurtate anglo-americane m

[111] Sweet-Escott considera lipsitA de simţul realitAţii cererea lui Maniu de a trimite unitAţi aeropurtate. „Aceasta ar fi fost imposibil din punct de vedere politic pentru britanici şi americani, chiar dacA ar fi avut disponibilA o divizie aeropurtatA *(Baker Street Irregular,* pp. 207—208).

Partea a IV-a

ULTIMUL ORIZONT

„Pentruca sA existe o România socialistA trebuie sA existe poporul român. Idealurile politice se înfAptuiesc de oameni, pentru oameni.
(Dintr-o broşurA *a* C.C. *al* P.C.R. dllu-zatA în ajunul lui 23 August 1944).

In ziua de 5 iunie 1944, la ora 4 a.m., celei mai mari armade a tuturor timpurilor i s-a dat ordinul sA punA cap compas spre Normandia. Instalat în camera hArţilor din subsolul blindat de la Storey's Gate, de unde urmArea desfAşurarea forţelor de invazie care trebuiau sA înceapA a doua zi debarcarea în Franţa, Churchill primeşte comunicarea generalului Alexander : Roma a fost cuceritA.

Din aceastA clipA a schimbArii de decor pe fronturile anglo-americane, controversa, niciodatA stinsA, a direcţiei loviturii urmAtoare în Mediterana, se reaprinde. Wilson, Alexander, Allan Brooke şi bineînţeles Churchill vAd, în sfîrşit, armatele anglo-americane trecînd Apeninii şi revArsîndu-se în valea Fadului :

Apoi cu sprijinul unei operaţiuni amfibii împotriva Peninsulei Istria, la capAtul Adriaticii, care este dominant şi duce la Triest, vor fi perspective atrAgAtoare de a înainta prin defileul Ljubljanei în Austria si Ungaria şi sA lovim în inima Germaniei dintr-o altA direcţie.

Capul de pod din Normandia abia prindea contur şi la Londra au sosit şefii de stat major americani. Insistînd pentru realizarea operaţiunii *Anvil,* americanii subliniau necesitatea capturArii marilor porturi din sudul Franţei pentru desfAşurarea în Europa a 40—50 de divi-

.. pregAtite în Statele Unite. Generalul Wilson pleda ?UqA ca, prin traversarea Alpilor lulieni, sA se ajungA în *im\ea* DunArii forţînd defileul Ljubljanei spre sudul Unoariei, cucerirea Romei oferind „temeiuri pentru o astfel de strategie. DupA convorbirile din 11, 13 şi 14 iunie ale şefilor de stat major americani si britanici la Londra si discuţiile generalilor Marshall si Arnold la cartierul general al lui Wilson, *Anvil* a fost pus din nou în cauzA si urmAtoarea loviturA în Mediterana a continuat sA rA-înînA pentru un timp în suspensie. Relatînd una din convorbirile cu Churchill pe aceastA temA si motivele opoziţiei americane, Eisenhower spunea :

Problema realA era : vom cîstiga rAzboiul cît se poate de rapid printr-o puternicA loviturA, sprijinitA de un atac secundar din sud *l* Sau vom amîna încheierea rAzboiului, pentru alte scopuri *l* Credeam cu tArie cA armatele aliate înaintînd de pe plajele Zilei-Z, vor fi sprijinite de o armatA care va urca dinspre Mediterana. Şi cA un port din sud ne va fi deschis pentru trupele ce vor veni din Statele Unite. AceastA acţiune militarA a fost aprobatA de toţi aliaţii la cel mai înalt nivel. Trupele pentru „Anvil-Dragoon — numele codificat al atacului asupra sudului Franţei — trebuiau retrase din Italia. Desigur aceasta însemna încetinirea înaintArii noastre în

aceastA ţarA... Churchill cautA sA-1 convingA sA se renunţe la atacul în sudul Franţei, în favoarea înaintArii prin defileul Ljubljanei.
„DacA vreţi aceasta trebuie sA mergeţi la preşedinte si sA obţineţi acordul lui pentru a mi se schimba ordinele. DacA el o face, eu voi executa. DacA doriţi sA adoptAm însA calea cea mai rapidA de a-1 distruge pe Hitler trebuie sA ne menţinem adeziunea la planul nostru originar.[1]
[1] W. Churchill, *Memorii,* voi. 11, p. 53 ; S.P.C.W., voi. 2, pp. 466—467, 505 ; *The Papers of David Dwight Eisenhower, The* Wor Years: III, pp. 1938—1939 ; *General Eisenhower on the*

.. FARA
..

dla si nrjn nf . kl]ometri PH„ • kllo TM tn si nP
P,ute^ democratice «r f SeascA de TM hit~

York
'

TM „„ia.
•i r ieşirea imediatA din rAzboiul lui Hitler, alungarea -[1] roţilor din ţarA, pace imediatA cu Uniunea SovieticA, Artgli[a] Şi Statele Unite, eliberarea pArţii de nord a Transilvaniei. Apare extrem de clar exprimatA o idee care avea sA se impunA în scurt timp în viaţa politicA a României :
Prietenie şi luptA alAturi de Aliaţi, pentru zdrobirea hitleristilor şi a complicilor lor. [2]

La Preşedinţia Consiliului de Miniştri, la Palat, la locuinţa lui Maniu sau pe strada MAria Rosetti, unde se întîlneau liderii liberali, reacţia poate fi redatA printr-un cuvînt : dezorientare. Pentru moment debarcarea în Normandia „a pus capAt oricAror speranţe de a vedea materializîndu-se în Balcani un efort major anglo-ame-rican.[3] Pesimismul este sporit şi de bombardamentele efectuate, în aceeaşi zi, de aviaţia americanA la Ploieşti Braşov, Galaţi, Piteşti, Craiova si Rîmnicu Vîlcea. Dar, fapt considerat de şi mai rAu augur, avioanele care efectuaserA bombardamentele se aflau în rutA de la Brin-disi la noile baze puse la dispoziţie de Uniunea SovieticA. [4]
In zilele de 6 şi 7 iunie are loc un carusel al întîl-nirilor liderilor naţional-ţArAnisti şi liberali. Maniu conchide cA trebuie perfectat acordul cu comuniştii şi sA se treacA la încheierea Blocului Naţional Democratic. El îşi pAstreazA totuşi, „convingerea cA Marea Britanie va fi prezentA în statele balcanice, cu toatA autoritatea ei politicA şi militarA, tocmai fiindcA situaţia în aceste ţAri este foarte tulbure din punct de vedere ideologic si atmosfera de tensiune ar putea periclita cele mai vitale
„România liberA, Anul II, nr. 5
5, 16 iu-
[2] *A.I.S.I.S.P.,*
nie 1944.
[3] Al. Cretzianu, *op. cit,* p. 141.
[4] *A.I.C. Fond Casa RegalA,* Dosar 8f1944, fila 1. Devenind un culoar de trecere al bombardierelor americane, România este ţinta unor tot mai dese atacuri. Concomitent, avioane engleze îşi intensificA misiunile de noapte, aruncînd manifeste prin care se cere trecerea la acţiune împotriva Germaniei, încheierea pAcii.

interese engleze în Orientul Mijlociu. [5] La *12* iunie, emisarii români primesc un mesaj din partea lui Maniu prin care reprezentanţii celor trei puteri la Cairo sînt anunţaţi cA

„blocul democrat patriotic a fost format.
Maniu este de acord sA încheie armistiţiu în condiţiile prezentate de Aliaţi. Mijloacele de punere în aplicare a armistiţiului sînt pe cale de a fi stabilite de acord cu toţi factorii rAspunzAtori şi vA vor fi comunicate în cîteva zile.[6]
în noaptea de 13 spre 14 iunie are loc întîlnirea hotArîtoare din seria contactelor iniţiate de partidul comunist, dintre reprezentanţii P.C.R., ai Palatului şi ai Armatei. Este însuşit, în cele din urmA, planul înfAţişat de P.C.R., datoritA anvergurii, fundamentArii şi realismului sAu. [7]
Regele a comunicat la 15 iunie acordul asupra celor stabilite la întîlnirea din noaptea precedentA. Reprezentanţii Palatului 1-au pus la curent pe Maniu. La 20 iunie. Blocul Naţional Democratic şi-a anunţat, printr-o declaraţie, constituirea, încheind îndelungi şi spinoase convorbiri, în care P.N.Ţ. şi P.N.L. au încercat sA amîne cît mai mult realizarea lui, PAstrîndu-şi întreaga independenţA ideologicA şi politicA, cele patru partide (P.C.R., P.S.D., P.N.T., P.N.L.), au declarat, avînd în vedere situaţia gravA în care se gAsea România, hotArîrea de a constitui un Bloc Naţional Democratic, care sA activeze pentru salvarea ţArii. [8] Astfel activitatea consecventA a Partidului Comunist Român, care considera o necesitate istoricA naţionalA coalizarea tuturor forţelor în vede-

5 *A. Tf'* f— *J*
,__.* *ia* veue-

[5] *A.I.C., Fond Casa RegalA,* Dosar 33f1944, fila 3. în aceeaşi notA informativA se aratA cA Maniu „a împArtAşit convingerea cA Turcia va intra în rAzboi la cererea Angliei şi aceastA intrare va fi necesarA pentru menţinerea echilibrului balcanic-

[6] *D.P., 1944, Volume IV.* n u»

7 *-D^-i-—*
__.^u „a împArtAşit convin
__ivl va intra in rAzboi la cererea Angliei şi aceastA _-.„„„lt
va fi necesarA pentru menţinerea echilibrului balcanic.

[6] *D.P., 1944, Volume IV, p.* 181.

[7] Pentru conţinutul planului şi al discuţiilor ulterioare vezi comunicarea colonelului Petre Ilie, *PregAtirea insurecţiei,* în volumul *Insurecţia din august 1944 şi semnificaţia ei istoricA, op. cit.,* pp. 156—159.

[8] *A.I.S.I.S.P.,* „România liberA, nr. 9, din 10 august 1944. 238

rgsturnArii dictaturii antonesciene şi intrarea ţArii f^ea^iupta împotriva Germaniei fasciste şi-a gAsit o strAlu-^t confirmare si s-a creat o bazA solidA pentru înfAptuirea acestor obiective.
Partidul Comunist Român a acţionat cu toatA fermitatea pentru unirea tuturor forţelor patriotice naţionale ; datoritA acestei activitAţi s-a realizat o largA coaliţie a tuturor celor ce se pronunţau, într-o formA sau alta, pentru rAsturnarea dictaturii fasciste, ieşirea din rAzboiul antisovietic si alAturarea la coaliţia antihitleristA. [9]
Era imperios necesar, în concepţia partidului nostru, sA se materializeze cadrul politic în pregAtirea practicA, amAnunţitA şi grabnicA a insurecţiei, sA fie depAşite oscilaţiile sesizabile la alte forţe politice antihitleriste. Dealtfel, chiar la 20 iunie Maniu trimisese la Ankara un mesaj în care, dupA ce anunţA cA „au fost luate mAsurile interne, pune ea o condiţie prealabilA acţiunii „sA fie lansate trei brigAzi aeropurtate, la punctele stabilite, în România.[10] DouA zile mai tîrziu, G. Niculescu-Buzeşti îi comunicA lui Al. Cretzianu un mesaj „din înalt ordin sugerînd, prin aceastA exprimare, cA vorbeşte din partea regelui. ArAtînd cA mijloacele interne nu sînt suficiente pentru o schimbare de guvern şi ieşirea României din rAzboi, se cere : a) o ofensivA masivA sovieticA pe frontul român la 24 de ore dupA schimbarea guvernului ; b) lansarea a trei brigAzi aeropurtate si, în plus, a 2 000 de paraşutişti simultan cu proclamarea schimbArii de guvern ; c) bombardamente masive pe cAile de acces din Bulgaria si Ungaria. [u]
Aşadar, imediat dupA declaraţia de constituire a B.N.D. „istoricii şi Palatul au ridicat din nou ca o condiţie prealabilA problema prezenţei trupelor anglo-

[9] *Programul Partidului Comunist Român de* fAurire a societAţii socialiste *multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism,* Editura politicA, Bucureşti, 1975, p. 48. (In continuare. *Programul Partidului Comunist Român).*

[10] Al. Cretzianu, *op. cit.,* pp. 143.
[11] Dosar 16f1944, fila l ; D.P., *1944, Volume IV,* pp. 182—193.

:
americane, *cu* toate avertismentele *cA.* termenii armis, tiţiului „vor fi înrAutAţiţi pe mAsurA *ce se* întîrzie. Evident aceştia continuau sA-şi asocieze viitorul cu aducerea unitAţilor anglo-saxone în România. Existau însA. de acum, şi diferenţe care cApAtau un caracter tot rna: marcat.
Poziţia de tergiversare a lui Maniu începe sA nemulţumeascA tot mai mult Palatul, care analizînd situaţia ajunge la concluzia cA amînarea schimbArii situaţiei României va da o loviturA monarhiei. Consilierii regelui subliniau : a) ..dacA nu se ajunge într-un termen scurt la un acord de armistiţiu, aliaţii ne vor retrage condiţiile oferite ; b) întîrzierea semnArii armistiţiului ar putea duce la situaţia ca regele sA trebuiascA sA se retragA cu trupele germane ; c) „a se aştepta ca Mareşalul Antonescu sA încheie el însuşi armistiţiul înseamnA *a* se lAsa sA treacA momentul în care am mai putea obţine condiţii tolerabile din partea aliaţilor. In documentul remis regelui, consilierii sAi subliniau cA „tergiversArile ne-ar fi fatale si cA prezenţa armatei sovietice în Roma-, nia exclude plecarea sa în strAinAtate, cAci „ar discredita definitiv monarhia. La Palat nu exista încA o aţi- tudine fermA în legAturA cu mAsurile care urmau sA fie întreprinse, dar nu se mai excludea o acţiune şi fArA „partidele istorice dacA acestea nu-şi asumau „rAspunderea formalA a armistiţiului.[12]
Pentru P.C.R. era evidentA necesitatea absolutA de a continua cu intensitate pregAtirile în vederea insurecţie: armate, dezvoltarea acţiunilor comune cu celelalte
12 J f0 r ri ~
____ ^,>,v i_e;eiaitc
[12] *A.I.S.I.S.P., Fond 8. Dosar 481. Documentul „Consiliului de CoroanA.* PreocupArile consilierilor regelui, îngrijoraţi de soarta monarhiei în România, au fost stimulate, între altele, de faptul cA, în pofida a ceea ce presupuseserA anterior, puterile anglo-saxone, în urmArirea obiectivelor lor, nu sprijineau pe regii care se compromiseserA prin colaborarea cu fascismul. Acest lucru le-a devenit evident la 12 aprilie cînd la Bucureşti s-a aflat de decretul regal italian adoptat sub presiunea anglo-ame-ricanilor, prin care regele se obliga, ca dupA eliberarea Romei, sA cedeze puterile sale prinţului moştenitor Umberto *si* ca soarta monarhiei sA fie decisA printr-un plebiscit dupA rAzboi. In aceeaşi zi la Bucureşti s-a ştiut şi faptul cA ziarul englez ..Daily 240
ţe care, din cauza opoziţiei P.N.Ţ. şi P.N.L.. nu fuse-A incluse în B.N.D., neutralizarea încercArilor de a Vosi de efect acordul principial de constituire a Blocului vfaţional Democratic. Partidul considera cA trebuie acţionat ..imediat si hotArît. Salvarea... poporului român si primirea lui în rîndurile popoarelor iubitoare de libertate depind de el însuşi şi se mai poate face acum, prin lupta imediatA a întregului popor si a armatei sale, în Frontul Patriotic Naţional, condus de Comitetul Patriotic Naţional...[13]
P.C.R.. care se situase consecvent pe o poziţie profund patrioticA si clarvAzAtoare, era mai decis pentru o acţiune imediatA şi hotArâtA, bazatA pe lupta poporului român si a armatei sale. El se orienta spre pregAtirea practicA a insurecţiei, a planurilor militare, folosind în acest scop si diferendele existente între liderii „partidelor istorice şi Palat. Reprezentanţii P.C.R. au adoptat o atitudine de conlucrare la obiect cu reprezentanţii militari desemnaţi de Palat şi au avertizat, totodatA, cA partidul îşi va asuma rAspunderea de a trece la acţiune şi fArA Palat, dacA acesta va oscila în continuare în adoptarea unei atitudini ferme faţA de doborîrea regimului antonescian. In acelaşi timp, printr-o poziţie flexibilA, reprezentanţii P.C.R. au urmArit sA menţinA şi sA dezvolte rezultatele obţinute în contactele cu celelalte partide antihitleriste. Elementul esenţial îl constituie di-
Express a reprodus un avertisment lansat la Washington de fostul diplomat român Carol Davilla, care declarase : „Regii care joacA cu ambele tabere în scopul de a se menţine pe tron nu înşalA pe nimeni ci pe ei înşişi. DacA regele Mihai nu-şi îndeplineşte acum datoria îndepArtînd pe Mareşalul Antonescu, monarhia va fi repudiatA în România. O afirmaţie asemAnAtoare a fost încorporatA de altfel în documentul „Consiliul de CoroanA. [13] *A.I.S.I.S.P.,* Cota Ab-XVIII-1, inv. 1158. BroşurA a C.C. al P.C.R. datatA 14 iulie 1944. în plus, faţA de Declaraţia B.N.D.. în broşurA se insistA din nou asupra eliberArii pArţii de nord a Transilvaniei.

namizarea tuturor forţelor antihitleriste şi rezolvarea problemelor fundamentale ale ţArii

de cAtre poporul român însuşi.
' Mesajul trimis de Niculescu-Buzeşti prin Cretzianu la Cairo la 22 iunie avea sA fie înmânat ambasadorului sovietic Novikov abia la 28 iunie. AceastA întîrziere se poate explica numai prin faptul cA cei care posedau mijlocul de comunicare de la Bucureşti la Ankara şi de acolo la Cairo, respectiv filiera britanicA, hotArau si momentul în care sA fie transmis mesajul. O coincidenţA a fAcut însA ca în ziua de 22 iunie, cînd mesajul a fost trimis din Bucureşti, sA se petreacA douA fapte care explicA în mare mAsurA de ce acesta a fost pus la con-.gelat pentru totdeauna, latA cele douA evenimente la care ne referim : a) Americanii confirmA în mod hotA-rît executarea operaţiunii *Anvil;* b) C. Huli anunţA o serie de oficii diplomatice americane cA Departamentul de Stat nu este de acord cu propunerea britanicA de a se stabili „sfere de influenţA în Balcani.

a) **Executarea operaţiunii „Anvil.»** La 22 iunie,
pentru a preveni o diversiune britanicA prin Adriatica spre defileul Ljubljanei, în urma cAreia sA nu se mai poatA efectua debarcarea în sudul Franţei, Marshall îi dA dispoziţie lui Eisenhower sA ia mAsuri pentru a devansa data de 15 august, stabilitA pentru *Anvil.* Preşedintele a aprobat. Dar britanicii hotArîserA cA nu e nevoie de porturile din sudul Franţei, iar între timp sA fie întreprinsA ofensiva prin defileul Ljublijana, pentru a ocupa Istria şi Triestul. Churchill scria, dupA rAzboi, cA în acest fel armatele generalului Alexander s-ar fi putut uni cu armatele sovietice sau române în cursul atacului asupra Transilvaniei, ..ceea ce ar fi putut da rezultate considerabile pe termen lung. La 24 iunie, Marshall *a* comunicat şefilor de stat major britanici şi generalului Eisenhower cA „propunerea britanicA de a înainta în nordul Italiei si în Balcani este de neacceptat si cA trebuie sA se treacA la declanşarea operaţiunii *Anvil.* Churchill s-a adresat din nou direct lui Roosevelt. Preşedintele i-a rAspuns la 29 iunie :

,242

Sînt de acord cA considerentele politice pe care le-ai menţionat sînt un factor important, dar operaţiunile militare trebuie subordonate obiectivului principal : sA lovim inima Germaniei.
Roosevelt a arAtat nu numai cA un atac prin defileul Ljubljanei ar fi în contradicţie cu cele stabilite la Teheran, unde anglo-americanii au spus cA vor întreprinde *Anvil,* dar ei nu vor putea introduce în Slovenia şi Ungaria decît şase divizii, o forţA care n-ar da rezultate importante.
Nu pot consimţi la folosirea de forţe americane în Istria si în Balcani...
In sfîrsit din considerente pur politice si de ordin intern[14] nu as supravieţui celui mai mic eşec al „Overlord-ului dacA s-ar afla cA forţe destul de importante au fost sustrase în Balcani.
Preşedintele a cerut categoric sA i se dea ordin generalului Wilson ca operaţiunea *Anvil* sA fie realizatA la 15 august, în conformitate cu aceastA poziţie generalA amiralul W. D. Leahy rAspunde în numele Statului major lui C. Huli în legAturA cu comunicArile Lordului Moyne si ale lui Mac Veagh referitoare la ultimul mesaj al lui Maniu :
în ce priveşte aspectele militare ale planului d-lui Maniu ele sînt de resortul preocupArilor ruşilor, care trebuie sA comunice dacA sînt acceptabile din punct de vedere militar si dacA sînt dispuşi sA acţioneze conform lor. Pentru forţele americane este impracticabil sA se ia în vedere cererea de a asigura trupele aeropurtate şi de paraşutisti.

[14] Roosevelt se pregAtea sA candideze în toamnA pentru al patrulea mandat prezidenţial. DupA cum scria Sherwood, republicanii îl atacau afirmînd cA a îmbAtrînit şi cA nu mai suportA povara rAzboiului *(Le Memorial de Roosevelt),* voi. 2, pp. 359—361.

243

Leahy împArtAşeşte punctul de vedere britanic ca alte discuţii asupra condiţiilor de armistiţiu sA nu mai fie acceptate şi sA i se cearA lui Maniu un rAspuns definitiv. [15]

b) **Propunerea britanicA de a *se* stabili „sfere de**

influenţA în Balcani, încA la începutul lunii mai, Churchill a solicitat Foreign Office-ul sA pregAteascA o notA asupra problemelor politice de rezolvat cu guvernul sovietic, în privinţa Italiei, României, Bulgariei, Iugoslaviei şi, mai ales, a Greciei : „în general vorbind, problema este urmAtoarea :
Vom accepta noi comunizarea Balcanilor şi poate a Italiei ?
A doua zi, dupA ce prin aceastA întrebare se dAduse şi rAspunsul, la 5 mai, Eden 1-a invitat jje ambasadorul sovietic Gusev, cAruia i-a sugerat „cA cele douA ţAri ale noastre sA cadA de acord ca pe durata rAzboiului, Marea Britanie sA ia iniţiativa în Grecia si Uniunea SovieticA în România. AceastA propunere era în strictA concordanţA cu poziţia prezentatA de Churchill la 3 mai la Conferinţa primilor miniştri ai Dominicanelor, unde fusese sprijinitA, mai ales, de premierul Uniunii Sud-Africane, mareşalul Srnuts. La 18 mai, ambasadorul Gusev i-a comunicat ministrului de externe britanic cA guvernul sAu ar dori sA ştie dacA guvernul american a fost consultat. Lordul Halifax a fost instruit sA discute aceastA problemA cu C. Huli. In cursul convorbirii din 30 mai, secretarul de stat a respins aceastA idee ca fiind de naturA sA ducA la o împArţire a Balcanilor în „sfere de influenţA şi, în mod evident, pentru a preveni excluderea Statelor Unite de la problemele acestei regiuni, a

[15] *S.P.C.W.,* voi. 2, pp. 470—472 ; *The Papers of David Dwight Eisenhower. The War Years,* voi. III, pp. 1944—1946 ; W. Churchill, *Memorii,* voi. 11, pp. 54—*58 ; Leş Operations en Europe du Corps Expeditionnaire Allie,* Berger Levrault, Paris, 1947, pp. 231—297 (Raportul generalului H. M. Wilson) ; *D.P. 1944, Volume IV,* p. 184.

ropus sA se instituie un mecanism tripartit. Aflînd de reacţia lui Huli, Churchill îi scrie a doua zi lui Roose-velt şi-1 asigurA cA nu este vorba de „sfere de influenţA sau de o încercare de a exclude Statele Unite de la rezolvarea vreuneia dintre problemele postbelice.
Un memorandum al Foreign Office-ului, remis membrilor guvernului la 7 iunie, le atrAgea atenţia cA situaţia militarA de pe frontul de rAsArit si respingerea propunerilor de organizare a unei confederaţii în sud-estul Europei nu vor permite menţinerea influenţei britanice asupra întregii Peninsule Balcanice, iar influenţa E.A.M. pericliteazA, în perspecti\'A, si poziţiile din Grecia. De aceea „singurul plan practic este de a se menţine poziţiile în Grecia si Turcia, sA încurajAm prietenia dintre aceste douA ţAri ca un factor fundamental în sud-estul Europei si în Mediterana rAsAriteanA, si sA ne rAspîndim influenţa pretutindeni fArA a provoca direct pe ruşi. A doua zi, Churchill 1-a prevenit pe Halifax ca în convorbirile sale sA împiedice crearea impresiei cA ar 'fi vorba de „sfere de influenţe. TotodatA, el a extins cadrul problemei arAtînd cA ar fi raţional ca „rusii sA se ocupe de români şi bulgari iar britanicii de Grecia si de Iugoslavia. FArA sA manifeste nervozitatea lui Huli, Roosevelt se pronunţA în favoarea „stabilirii unui mecanism de consultAri pentru a risipi neînţelegerile si a restrînge tendinţa de a dezvolta sfere exclusive. E rîndul lui Churchill sA nu fie de acord. Intr-un mecanism consultativ, el vedea numai un mijloc de obstrucţie şi, insinuant, i-a reamintit preşedintelui la 11 iunie, cA cea mai bunA metodA rAmîn schimburile de vederi directe dintre ei sau cu Stalin.
în consecinţA, Churchill reia ideea de a se împArţi rAspunderile în România şi Grecia, dar, lucru nou, „pentru o perioadA de trei luni, dupA care aranjamentul sA fie revizuit de cele trei puteri. La 13 iunie, Roosevelt a comunicat acordul sAu, fArA a omite sA precizeze „cA nu stabilim nici un fel de sfere de influenţA postbelice. In aceastA fazA survine, la 15 iunie, aprobarea de cAtre Statul Major Combinat a propunerii generalului Wilson de a se constitui Forţele aeriene - Balcani, al cAror comandant, viceamiralul W. Eliot. urma sA coordoneze plani-

ficarea şi executarea „tuturor operaţiunilor aeriene, navale, terestre si speciale asupra si peste coasta dai-' matA.
Graba lui Churchill a pus semne de întrebare la Moscova, care a tatonat la

Departamentul de Stat, unde se menţinea o atitudine negativA. Roosevelt a manifestat din nou dubii şi, pentru a i le risipi, Churchill a revenit la 22 iunie arAtînd cA numai dacA se va realiza aranjamentul propus va putea sA fie rezolvatA problema pe care i-o pune E.A.M.-ul în Grecia. RAspunsul preşedintelui a fost din nou favorabil, dar imprecis. Pentru oficiile diplomatice americane se menţinea în vigoare comunicarea lui Huli din 22 iunie în care era respinsA propunerea lui Churchill. Poziţia Departamentului de Stat rAmînea cA si în cazul în care aranjamentul va fi realizat, el „nu va avea nici direct, nici indirect validitatea sA afecteze interesele acestui guvern... [16]. Intre timp, la Londra s-a aflat cA o misiune militarA sovieticA a sosit

[16] W. Churchill, *Memorii,* voi. 11, pp. 63—69 ; A. Eden, *The Reckoning,* pp. 459—460 ; *B.F.P., Sinteza,* pp. 291—293 ; *B.F.P.,* voi. III, pp. 115—123 ; *Grand Strategy,* voi. 5, pp, 275, 368, 554—555 ; D.P., *1944, Volume I,* pp. 610—611 ; *The Memoirs of Cordell Huli,* voi. 2, pp. 1451—1^52 ; E. Stettinius Jr., *Roosevelt and the Russians, The Yalta Conference,* Doubleday, New York, 1949, pp. 10—13 ; H. Feiss, *op. cit.,* pp. 339, 343 ; L. Stavrianos. *op. cit.,* pp. 809—810. La 12 iulie, Churchill i-a scris lui Stalir, despre asentimentul lui Roosevelt ca aranjamentul propus în mai de Eden sA fie aplicat „cu titlu de experienţA timp de trei luni... Nimeni nu poate spune cA el afecteazA viitorul Europei sau cA o împarte în sfere de influenţA. Stalin a rAspuns la 15 iulie : „Un lucru e clar pentru mine : anume cA guvernul american are anumite îndoieli în aceastA problemA, şi ar fi mai bine sA revenim la ea dupA ce vom fi primit rAspunsul american la întrebarea noastrA. De îndatA ce vom lua cunoştinţA de observaţiile guvernului american, nu voi întîrzia sA vA scriu din nou în aceastA privinţA. *(Corespondenţa...,* voi. l, pp. 292, 295). DupA acest rAspuns, Churchill a notat în memoriile sale : „Ne gAseam astfel în imposibilitatea de a ajunge la un acord definitiv asupra împArţirii responsabilitAţilor în Peninsula BalcanicA. Dar şi fArA un „acord, guvernul britanic era hotArît sA acţioneze. In iulie, şeful Statului major imperial, generalul Allan Brooke, observA cA Foreign Office „se pregAteşte sA impunA în Grecia un guvern selectat pe placul sAu şi sA sprijine acest guvern cu forţa noastrA militarA. (Cf. T. Higgins, *op. cit.,* p. 18î).

246

în nordul Greciei, fArA ca Marea Britanie sA fi fost anunţatA. AceastA ştire aprinde fitilul unei explozii politice. Eden 1-a invitat pe Gusev şi a protestat, declarîndu-i cA orice acord general între Marea Britanie şi Uniunea SovieticA nu va mai fi discutat pînA ce problema acestei misiuni nu va fi rezolvatA.[1T]

Politica „sferelor de influenţA[1'] avea îndreptat ascuţişul împotriva intereselor popoarelor din sud-estul european. Pentru premierul britanic, popoarele acestei regiuni, ca de altfel din numeroase alte zone, erau doar obiect al relaţiilor internaţionale, situaţia lor urmînd sA fie „ajustatA în funcţie de interesele imperiale, prin înţelegeri si compromisuri între marile puteri, în cazul în care nu erau deţinute mijloace prin care ea sA fie dictatA unilateral.

Evenimentele din iunie conduc la unele concluzii care atestA modificarea „strategiei balcanice britanice : a) obiectiv central devin Grecia şi Turcia ; b) se cautA o oficializare, printr-o învoialA, a „iniţiativei în Grecia, •unde nu erau încA trupe engleze ; c) trece pe prim plan tendinţa de a pAtrunde prin teritoriul Iugoslaviei în Austria şi Ungaria si de a menţine sub ocupaţie Tries-tul, ca placA turnantA a acestei pArţi a continentului ; d) se manifestA o aliniere la poziţia americanA cA problemele militare privind România sînt de resortul Uniunii Sovietice. Mai ales acest ultim aspect nu a fost înţeles de conducAtorii naţional-ţArAnisti şi liberali nici în ceasul al doisprezecelea.

Luna lui cuptor a gAsit armatele sovietice în plinA ofensivA. La l iulie ele au eliberat Borisovul şi, dupA douA zile, prin joncţiunea Fronturilor l şi 3 bieloruse, au pAtruns în Minsk. Tot la l iulie, în Normandia, unde capul de pod avea o lArgime de 100 de kilometri şi o adîncime de 40 km, fuseserA concentrate trupe cu un efectiv de un milion de soldaţi. In Italia, aliaţii se apropiau de axul Siena-Livorno-Ancona.

[17] Acest demers a survenit la apogeul unor cereri sovietice de explicaţii, iniţiate de la sfîrşitul lunii aprilie, în legAturA cu scopurile misiunii *„Autonomous* în România *(B.F.P.,* voi. 3, p. 132).

247

TrAgînd concluzii din situaţia internA si internaţionalA, conducerea provizorie a P.C.R. informa la 4 iulie activul de partid din lagArul de la Tg. Jiu :

DatoritA situaţiei generale politice şi economice, dar îndeosebi datoritA evoluţiei rapide a

situaţiei militare, starea de spirit a maselor se orienteazA din ce în ce mai mult pe linia P.ns., cAutînd forma practicA de exprimare şi realizare a acestei tendinţe [1S].
AceastA formA practicA îşi gAsea expresia în intensificarea pregAtirilor militare prin contactele reprezentanţilor P.C.R. cu reprezentanţi ai armatei şi Palatului, organizarea şi instruirea formaţiunilor de luptA patriotice, prin mAsuri politice şi organizatorice în reţeaua organizaţiilor de partid, prin discutarea problemelor politice şi conturarea soluţiflor pentru perioada dinainte şi dupA insurecţie cu regele* reprezentanţii celorlalte partide din Blocul Naţional Democratic, generali si alţi ofiţeri superiori. Din considerente tactice, pentru a facilita unirea şi acţiunea tuturor forţelor antifasciste, P.C.R. nu a obiectat în cursul acestor discuţii cînd aceştia puneau problema prezenţei unor trupe an-glo-saxone în România. Diferenţa principalA consta în faptul cA în timp ce P.C.R., deşi avea în vedere conjunctura generalA a rAzboiului si rolul U.R.S.S. în coaliţia antihitleristA, considera drept pasul decisiv acţiunea forţelor interne si doborîrea regimului antonescian, în timp ce conducAtorii partidelor „istorice puneau problema sosirii unor astfel de trupe ca o condiţie prea-labilA.
Adresîndu-se acestora, noul ziar ilegal „Chemarea, apArut în iulie, scria :
Numai lupta curajoasA si imediatA pentru izgo nemţilor. dnhnrîroi ~-------••
___,_.. ^^1.0 curajoasa si imediatA pentru izgonirea nemţilor, doborîrea guvernului Antonescu şi
[18] *A.I.S.I.S.P.,* cota Ab.-XXVIII-ll.
încheierea unei pAci separate si neîntîrziate cu U.R.S.S., Anglia si Statele Unite ne mai pot da dreptul la o pace onorabilA si libertate.[19]
Pentru Antonesti începutul lui iulie este momentul unor noi încercAri pentru a obţine o „deschidere. jVi. Antonescu îl convoacA pe V. Pella la Bucureşti si îi dicteazA un memorandum care sA fie înmînat, prin intermediul O.S.S.-ului din Berna, în memorandum se cerea :
Statele Unite si Marea Britanic, la momentul potrivit, sA furnizeze un ajutor militar efectiv printr-o debarcare si o lansare de parasutisti si instalarea de baze aeriene. Antonestii se declarA gata : a) ..sA participe la noi organisme regionale, continentale, mondiale, în special în Europa sau într-o federaţie balcanicA ; b) ..sA restabileascA colaborarea cu Statele Unite si Marea Bri-tanie pe tArîm politic, militar si economic ; c) sA fie internaţionalizate Marea NeagrA si gurile DunArii.[20] Toate aceste oferte — implicînd punerea la dispoziţia oricArei combinaţii de organizare postbelicA, scoaterea la mezat a bogAţiilor ţArii si acceptarea unui regim de tutelA — nu prezentau adresanţilor nici un pic de seriozitate, iar punerea de condiţii vizînd protejarea regimului antonescian de cAtre anglo-americani faţA de U.R.S.S., ale cArei trupe se si aflau pe teritoriul român, nu fAcea decît sA întAreascA dezinteresul pentru un astfel de interlocutor. De altfel, rAspunsul la noile demersuri n-a în-tîrziat. Pella a ajuns la Berna în a doua jumAtate a lunii iulie si ministrul american a comunicat memorandumul la Departamentul de Stat si ambasadorului Hayes la Madrid, la 20 iulie. Intre timp, în capitala spaniolA se afla, din nou, Barbul. Ambasadorul Hayes. care acum fusese desemnat cu indicativul „profesorul :
[19] *A.I.S.I.S.P.,* „Chemarea, iulie 1944.
[20] *D.P., 1944, Volume IV,* pp. 184—187.

RepetA cA orice delegaţi civili sau militari care-ar mai fi trimişi, guvernul profesorului refuzA în chipul cel mai categoric sA discute cu ei, dacA nu au depline puteri pentru a negocia si a semna o convenţie de armistiţiu. Locul discuţiunilor rAmîne dt> fixat. Pentru moment nu îi intereseazA posibilitAţile politice sau economice de viitor, ci, pur şi simplu ieşirea imediatA a României din sistemul militar al Germaniei. Nici un argument nu îi poate clinti din aceastA poziţie. [21]
Printre participanţii la joc se afla însA si Hitler. L; 23 iulie, el 1-a numit *pe* generalul H. Friessner comandant al Grupului de armate „Ucraina de sud, asi-gurîndu-1 :

Nu trebuie sA vA faceţi griji cu privire la condiţiile politice din România. Mareşalul Antonescu ne este fidel. In spatele lui stau ca un singur om poporul român si armata românA.
Din punct de vedere militar este vorba de *LI* întAri flancul drept, pentru ca rusul sA nu poatA în nici un caz sA înainteze de-a lungul DunArii si sA despartA grupul dumneavoastrA de armate de Grupul de armate „F (feldmaresalul v. Weiehs, Balcani). De altfel pentru moment nu ne ameninţA vreo ofensivA rusA împotriva Grupului de armate „Ucraina de sud. Rusul şi-a concentrat acum toate forţele împotriva Grupului de armate „Centru.
Direct din „vAgAuna lupilor (Wolfschantze) — cartierul general al lui Hitler, Friessner pleacA la Comandamentul Grupului de armate, instalat în paşnica si frumoasa staţiune SlAnic Moldova, pentru a-si prelua funcţia. [22]
[21] *Arhiva M.A.E.,* Fond S. 5. Madrid 1944, voi. 3, filele 69, 83—85.
[22] H. Friessner. *Verratene Schlachten. Die Tragodie aer Deutschen Wehrmacht in RumAnien una Ungarn,* Holsten Verlag, Hamburg, 1956, pp. 29, 32, 33—34.

17. AUGUST

Exact dupA o lunA, numAratA zi cu zi, generalul jTriessner a avut o nouA convorbire cu Hitler, la ora 23. Cu numai douA ore si jumAtate înainte, la comandamentul Grupului de armate „Ucraina de sud se primise o comunicare din partea misiunii militare germane din Bucureşti, care semnala cA ceva n-ar fi în regulA ,.cu Mareşalul Antonescu şi locţiitorul preşedintelui Consiliului, Mihai Antonescu. Intre SlAnic si Bucureşti, telefoanele sunau continuu. La ora 22 la radio era ascultatA proclamaţia cititA de rege. Peste o orA, generalul Friessner 1-a chemat la telefon pe Hitler pentru a-i raporta situaţia, aşa cum era cunoscutA pînA în acel moment. Hitler 1-a întrerupt :
înlAturaţi imediat aceastA clicA de trAdAtori şi instituiţi un nou guvern.[23]
Dar sA revenim la evenimentele din primele zile ale lunii. DupA ce i s-a raportat situaţia, la Comandamentul instalat în principalul hotel din SlAnic Moldova, Friessner a sosit la l august la Bucureşti, unde a avut o consfAtuire cu ministrul von Killinger, cu generalul Hansen, şeful misiunii militare germane si cu generalul de aviaţie Gerstenberg. Ultimul a afirmat :
în caz de incidente o singurA baterie antiae-′:. rianA germanA va fi suficientA pentru a lichida orice loviturA de stat la Bucureşti. [24]
Bucurestiul oficial era în plinA fierbere în ziua de 2 august. De la Helsinki a parvenit ştirea cA preşedintele Finlandei, Ritty, si-a dat demisia şi cA funcţia sa va fi preluatA de Mareşalul Mannerheim. Din Ankara
[23] *Ibidem,* pp. 85—87.
[24] *Ibidem,* p. 53.

s-a anunţat cA Adunarea NaţionalA a hotArît ruperea relaţiilor diplomatice cu Germania. [25] Aceste evenimente au suscitat în cel mai înalt grad atenţia şi au produs o impresie profundA. Cum erau interpretate ştirile din Helsinki ?
Ca un indiciu sigur cA Finlanda cautA de astA datA cu hotArîre sA termine rAzboiul, întrucît preşedintele demisionat era cunoscut ca un partizan al continuArii rezistenţei, pe cînd Mareşalul Manner-heim va cAuta o cale de împAciuire. Toate aceste fapte (inclusiv actul turc — E.P.) duc pe cei mai mulţi la concluzia cA România trebuie sA caute a ieşi în acest moment din rAzboi. [26]
Totuşi, în ruperea relaţiilor turco-germane *se* în-trevedeau şi noi motive de a se administra tranchilizante, fAcîndu-se speculaţii cA vor urma „cedAri de baze, deschiderea strîmtorilor, trecerea flotei aliate prin Dardanele si Bosfor, debarcarea în Balcatti... Aproape nimeni nu-şi mai pune problema desuetA, de a-i bate pe ruşi, ci de a scApa cît mai puţin avariaţi din aceastA încleştare, lucru care s-ar putea realiza prin intrarea Turciei în rAzboi si declanşarea forţelor aliate în Balcani. [27] Antonescu

se decide sA reînnoiascA în Turcia ultimul demers de la Madrid. Dar, la 3 august, generalul Friessner a trimis un raport lui Hitler şi noului şef al Statului major al Wehrmacht-ului, generalul Heinz Guderian, în care arAta cA în urma vizitei „fAcutA

[25] Guvernele britanic şi american au fAcut demersuri în acest sens la sfîrşitul lunii iulie (Cf. *B.F.P. Sinteza,* p. 329 ; S.P.C.W., voi. 2, p. 506).

[26] *A.I.C., Fond P.C.M.,* Dosar 56f1944, Direcţia GeneralA a Poliţiei, Direcţia Poliţiei de SiguranţA, Biroul de Studii. NotA sAptAmînalA de evenimente, 2—9 august 1944, fila 4.

[27] *Ibidem,* filele 2—3. în momentul respectiv dupA cum scrisese la 20 iunie în ziarul „Vatan, fostul ministru de externe Tewfik Riistii Aras, la Ankara se considera : „Situaţia Turciei este caracterizatA nu printr-o neutralitate, ci prin definiţia în afara rAzboiului. *(Ibidem,* Fond Ministerul Propagandei Naţionale f Presa externA, Dosar 1359f1941, fila 94). Turcia a declarat rAzboi Germaniei la 23 februarie 1945.

252

la l a[u]g[us]t la Bucureşti s-a confirmat impresia cA situaţia politicA şi militarA din România nu este suficient de sigurA, spre a putea conduce fArA grijA trupele în luptA... Ce se va întîmpla dacA zvonurile numeroase, despre care grupul de armate a raportat în multe rînduri, se adeveresc si dacA guvernul român este rAsturnat ? [28]. Raportul nu fAcea decît sA întAreascA hotArîrea, deja luatA de Hitler, de a-i convoca pentru 4 august pe cei doi Anto-nesti. Scopul era mai mult de ordin politic, deşi aspectele militare nu fuseserA subapreciate. Hitler voia sA ia în primul rînd „pulsul mareşalului si sA se convingA dacA acesta va merge pînA la capAt alAturi de el. La înaltul comandament al Wehrmacht-ului prevala încA pArerea cA „operaţia din Balcani a armatei sovietice nu este iminentA.[29]

La Rastenburg, Hitler recurge din nou la „tratamentul hipnotic, vorbindu-i lui I. Antonescu de armele secrete, de operaţiunile pe care le plAnuieste. In final, dupA cum i se anunţA lui Friessner, de la O.K.W., cei doi si-au promis reciproc „tot ce este posibil,[30] ceea ce, dacA s-ar fi realizat ar fi dus la devastarea ţArii si prelungirea suferinţelor poporului român.

„ConducAtorul a încercat sA afle ce ştia Fuhrerul în legAturA cu o eventualA beligerantA a Turciei sau debarcare anglo-americanA în Balcani :

(Antonescu) O situaţie catastrofalA (pentru România) asemAnAtoare (cu pAtrunderea Armatei Roşii prin Transilvania în România) s-ar produce dacA eventual Turcia ar permite unei pArţi *a* flotei italiene care a fost cedatA bolşevicilor sA treacA prin Dardanele. Prin aceasta, siguranţa coastei MArii Negre ar fi periclitatA, dîndu-se posibilitatea unei

[28] H. Friessner, *op. cit.,* pp. 55—57 ; DouA zile mai înainte, Friessner ordonase constituirea unui regiment mobil pentru a se contracara „posibile surprize în România (Cf. E. Ziemke, *The German Defeat in The East,* p. 348).

[29] *I.V.O.V.S.S.,* voi. 4, p. 266. Chiar si la 15 august, cu numai cinci zile înaintea ofensivei Fronturilor 2 şi 3 ucrainiene, se estima ca „puţin probabilA începerea operaţiunilor în România.

[30] Ziemke, *op. cit.,* p. 349.

253

debarcAri ruseşti, în acest caz marele semn de întrebare este Bulgaria. S-ar opune ea unei debarcA: i ruseşti sau anglo-americane în Balcani, ori ar trc cola inamic ?

Fiihrerul rAspunde cA nu crede cA rusii vcr permite o debarcare anglo-saxonA în Balcani. Cei mult este posibil ca, în -cazul unei înaintAri ruseşti spre Bulgaria si Bosfor, englezii sA punA mîna pe Dodecanez, Peloponez si Creta. In Ungaria se va interveni neîntîrziat cu energie în cazul în care acolo s-ar produce din nou dezordine.[31]

Deşi, în linii mari, aprecierea lui Hitler avea sA fie confirmatA de evenimente, Antonescu, de îndatA ce se întoarce la Bucureşti, trimite doi emisari la Istanbul pentru a face un nou demers pe lîngA americani. Oferta vAdea o cunoaştere caricaturalA a mentalitAţii şi politicii americane.

Motivîndu-se cA ..opinia românească este mai favorabilA ca. oricînd unei capitulAri şi cA „la Bucureşti existA o puternicA bAnuialA cA Ştirbey şi Vişoianu au eşuat în misiunea lor, se spune cA dacA un nou emisar ar fi acceptat, el ar fi trimis cu autorizaţia de a face :

orice concesii ar dori guvernele american şi britanic în domeniile petrolului, minelor, pAdurilor si altor industrii din România, în schimbul onorArii de cAtre autoritAţile anglo-americane a despAgubirilor de rAzboi cerute de Uniunea SovieticA si dacA aliaţii prin avioane şi paraşutişti sau forţe navale si de infanterie marinA ar pAtrunde via Marea NeagrA, România va fi gata sA se opunA forţelor germane aflate în ţarA.
AceastA comunicare a fost trimisA de Departamentul de Stat ambasadorilor americani la Moscova şi

[31] „Magazin istoric, Anul II, nr. 3 (12), martie 1968. p. 46. Ultima înti'evedere Hitler-Antonescu (DesfAşuratA la Marele cartier general al Fuhrerului, la 4 august 1944 ; Stenograma lui Schmidt).

pentru a informa guvernele respective.[32] Un similar este întreprins şi prin intermediul lega--ei Marii Britanii la Berna.
La 5 august, în urma discuţiilor cu reprezentanţii britanici, Al. Cretzianu avertizeazA, categoric, pe Maniu *si* Palatul sA nu se conteze pe o participare militarA anglo-americanA în România, sA nu se mai aştepte rAspuns la cererile fAcute pînA atunci şi sA se treacA la acţiune.[33]
P.C.R. ia mAsuri tot mai ferme, la începutul lunii .august, în vederea insurecţiei. Sub raport extern, conducerea partidului avea în vedere cA „uriaşe armate sovietice stau gata de a *începe ofensiva* pe frontul din *Moldova. Prezenţa* trupelor germane în ţarA si *continuarea* rAzboiului hitlerist, cu sprijinul armatei noastre va abate asupra noastrA *rAzboiul nimicitor* şi atacuri aeriene tot mai masive.
Singurul drum de salvare este alungarea nemţilor din ţarA si încheierea pAcii.
Adresîndu-se la începutul lunii august soldaţilor, subofiţerilor, ofiţerilor, P.C.R. le aratA : Acum aveţi datoria sA luptaţi pentru salvarea poporului şi a statului român şi pentru eliberarea fraţilor din Ardealul de nord. [34]

[33] *D.P., 1944, Volume IV,* pp. 187—189. Demersul n-a avut nici o urmare, consultArile nefiind încheiate în momentul izbucnirii actului de la 23 August.
[33] *Dosar 16f1944,* fila 13. Desigur, reprezentanţii britanici la Ankara procedau în conformitate cu instrucţiunile primite •de la superiorii lor. Aceste instrucţiuni erau şi urmarea deciziei şefilor de stat major britanici, de la sfîrşitul lunii iulie 1944, ca, în cazul prAbuşirii Germaniei, generalul Wilson sA asigure controlul asupra Greciei, în aceeaşi decizie se renunţA la preconizata trimitere de trupe terestre în Bulgaria, unde urmau sa fie folosite numai forţe aeriene *(Grand Strategy,* voi. 5, PP. 383—389).
[34] *A.I.S.I.S.P.,* Cota A-XXVIII-I. Manifest al C.C. al P.C.R. din august 1944 intitulat : „La luptA cu hotArîre pentru salvarea patriei.

In articolul de fond *Blocul partidelor şi datoria României in ceasul de faţA,* „România liberA scrie :
B.N.D. trebuie sA treacA la acţiuni hotArîte, sA cheme întreaga naţiune la rezistenţA şi la luptA activA împotriva fasciştilor. Soldaţii sA întoarcA armele, muncitorii sA saboteze producţia, ceferiştii sA împiedice transporturile pentru hitlerişti, funcţionarii publici sA opreascA în loc maşina administrativA. SA privim lucrurile bArbAteste si sA înţelegem cA România piere dacA nu trece chiar azi de partea aliaţilor. O cheamA trecutul ei patriotic. O cheamA cel mai elementar simţ de conservare naţionalA. [35]
DupA strApungerea din Normandia, de la Saint Lo, la începutul lunii august. Churchill face efortul final pentru anularea operaţiunii *Anvil* rebotezatA, de la l august, *Dragoon.* El încearcA din nou sA-1 convingA pe Roosevelt ca forţa de debarcare pftitru Franţa de sud sA fie folositA în Italia pentru a înainta în Iugoslavia prin defileul Ljubljanei, iar o parte pentru cucerirea porturilor de pe coasta bretonA. Cînd americanii au declarat cA porturile bretone pot fi apArate cu strAşnicie de germani si distruse înainte de a fi capturate, Churchill se concentreazA asupra „avantajelor campaniei din Italia si „spre dreapta. La 6 august, Churchill întreprinde douA acţiuni. Prima : o scrisoare adresatA lui Hopkins prin care îi cere sA-i convingA pe Roosevelt şi Marshall asupra anulArii operaţiunii *Dragoon* în favoarea continuArii campaniei italiene, cu toate forţele ; [36] a doua : o directivA datA şefului Statului major imperial.
S-ar putea ca în decurs de o lunA, sau aşa ceva. sA trebuiascA sA introducem 10 000 sau 12 000 de oameni în Atena, cu cîteva tancuri, tunuri si blindate. Aveţi o divizie în Anglia cu un

efectiv de 13000.
O astfel de forţA trebuie îmbarcatA acum si va putea ajunge probabil la timp pentru criza politicA care va avea consecinţe majore pentru politica guvernului MajestAţii Sale. O astfel de forţA ar putea fi sprijinitA de trupe de la aeroporturile din DeltA (Nilului — E.P.) si dislocînd si combinînd din cei 200 000 pe care-i avem în Egipt... Cel mai desAvîrsit secret trebuie sA înconjoare acest proiect... Trebuie sA aveţi în vedere cA timpul e mai important decît numArul şi cA 5 000 de oameni (disponibili) în cinci zile sînt mai buni decît 7 000 în şapte zile. [37]
Hopkins a rAspuns la 7 august negativ : „A schimba acum strategia ar fi o mare greşealA si consider cA mai mult ar amîna decît ar ajuta cucerirea sigurA a Franţei. Socotesc, de asemenea, cA mişcarea spre nord (a *Anvi-lului)* va fi mult mai rapidA decît anticipaţi. In aceeaşi zi, Churchill s-a dus la Portsmouth, la cartierul general . al lui Eisenhower, dar generalul a rAmas ferm : el trebuie sA execute ordinele primite. La 9 august, Churchill a avut o nouA întrevedere cu generalul Eisenhower, cAruia i-a spus cA, în cazul în care nu va fi anulatA debarcarea în sudul Franţei, s-ar putea sA se vadA nevoit „sA renunţe la mantia înaltei sale funcţii. In aceeaşi zi, Roosevelt a confirmat mesajul lui Hopkins. în atare condiţii Churchill îşi dA asentimentul pentru debarcarea în sudul Franţei, dupA care pleacA în Italia la cartierul general al lui Alexander. Acestuia îi mai râmîneau suficiente forţe, pentru operaţiunea *Dragoon*
[35] *A.I.S.I.S.P.,* „România liberA, nr. 9, 10 august 1944.
[36] W. Churchill, *Memorii,* voi. 11, pp. 58—60 ; *S.P.C.W.,* voi. 2, p. 473.
256
[37] W. Churchill, *Memorii,* voi. 11, pp. 97—98. AceastA ho-tArîre a fost urmarea creşterii influenţei E.A.M., a faptului cA la începutul lui iulie, regele a cerut ca misiunile engleze sA fie retrase de pe UngA E.L.A.S., sA se ia poziţie deschisA împotriva E.A.M. şi sA fie sprijinit mai activ guvernul Papandreu. Churchill era întru totul de acord, dar la 15 iulie a trebuit sA accepte punctul de vedere al colonelului Woodhouse, şeful misiunii britanice în Grecia, cA nu se poate opera retragerea misiunilor fArA ca implicaţia sA fie o sporire a influenţei E.A.M. De aceea, Londra considera cA trebuie luate mAsuri forte în perspectiva cA trupele germane se vor retrage din Peloponez şi, mai ales, din Atena.
257
urmînd a fi retrase trei divizii americane şi şapte franceze, din care numai patru erau în Italia, nici una britanicA, dacA nu socotim divizia aeropurtatA mixtA anglo-
w oQ
americana. da
Intre timp, Churchill dAduse instrucţiuni pentru a se putea întîlni, succesiv, cu Tito si cu Papandreu. In acel moment Tito se afla în Italia, la invitaţia Comandamentului aliat, unde a discutat probleme referitoare la ajutorarea Armatei de eliberare naţionalA si colaborarea în domeniul operaţiilor. [39] In dimineaţa zilei de 12 august, generalul Gammel, şeful de stat major al generalului Wilson, i-a prezentat mareşalului Tito un memorandum în care se afirma :
In cazul în care forţele aliate ocupA nordul Italiei, Austria sau Ungaria, atunci Comandamentul suprem aliat are intenţia sA impunA un guvern militar aliat în zona care a fost sub conducerea italianA la izbucnirea rAzboiului (este vorfea de zona Triestului şi a Istriei — *E.P.),* ceea ce va suspenda automat suveranitatea italianA... Se intenţioneazA ca aceastA zonA sA rAmînA sub administraţia directA aliatA pînA cînd soarta ei va fi determinatA prin negocieri între guvernele interesate... Cum forţele aliate de ocupaţie vor trebui sA fie aprovizionate prin portul Triest va fi necesar sA se asigure liniile de comunicaţii prin protecţia trupelor britanice pe ruta Ljubljana-Maribor-Graz. [40]
DupA aceste preliminarii au început convorbirile Tito-Churchill, care s-au desfAşurat la 12 şi 13 august.
Condiţionînd ajutorul în materiale de rAzboi ce urma sA fie acordat Armatei de eliberare naţionalA
[38] *S.P.C.W.,* voi. 2, p. 474 ; The Papers of Dwight David Eisenhower, *The War Years,* IV, p. 2066.
[39] *Compediu de istorie a Ligii Comuniştilor din Iugoslavia, op. cit,,* p. 381.
[40] W. Churchill, *Memorii,* voi. 11, p. 81 ; *B.F.P.,* voi. 3, pp. 340—341.
258

cu cererea ca acest material sA nu fie folosit în „conflictele dintre fraţi, premierul britanic încerca sA-i menţinA pe cetnici în Serbia, care se aflau atunci în faţa unei complete descompuneri. Dînsul a propus, de asemenea, ca mareşalul Tito sA se în-tîlneascA cu regele Petru, ceea ce Tito a respins net. In discuţiile în legAturA cu problema Istriei, dar nu şi asupra Triestului, dînsul a cerut oraşul Pola cu aerodromul, ca bazA de aprovizionare a trupelor aliate care înaintau spre Austria. Totuşi, întîlnirea a fost de un folos considerabil. Aici au fost rezolvate mai multe probleme importante iar poziţia internaţionalA a Iugoslaviei noi a fost consolidatA si mai mult. [41]

In dimineaţa zilei de 15 august, trei divizii americane au debarcat între Cannes si Nyeres. A doua zi a debarcat Corpul 2 francez, care s-a îndreptat pe direcţia Toulon-Marsilia. Statul major german *a* ordonat trupelor sale de la sud de Loara sA se retragA spre frontiera germanA. Astfel „dupA mai mult de doi ani de discuţii, adeseori agitate, marea dezbatere asupra Mediteranei si atacului peste Canal a fost, în sfîrşit, lAsatA sA se odihneascA. [42] Pentru mulţi strategi si istorici militari realizarea operaţiunii *Dragoon* a însemnat finalul „strategiei periferice a lui Churchill. Aceasta dacA privim posibilitatea practicA, fiindcA pentru un om politic de felul lui nimic nu se termina cu adevArat. DupA ce a urmArit de pe bordul unui distrugAtor operaţiunile de debarcare, la 16 august, cu sentimente amestecate de amArAciune şi satisfacţie — amArAciune pentru înfAptuirea Dragoon-ului si satisfacţie pentru performanţa realizArii — Churchill s-a reîntors în Italia. El voia sA-i prezinte lui Alexander noile directive „oare sA ducA la mari rezultate în Balcani şi în «FortAreaţa Europa» a lui Hitler prin formarea unui front în

[41] *Compendiu, op. cit,* p. 381.

[42] S.P.C.W., voi. 2, p. 474. La 11 septembrie Armata 7 americanA, care realizase „Dragoon, a fAcut joncţiunea, în apropiere de Strasbourg, cu flancul drept al forţelor lui Eisenhower.

nordul Italiei si în Adriatica şi sA se întîlneascA la Roma cu premierul Papandreu. Pentru Alexander este dispus sA strîngA toate forţele britanice disponibile „în vederea culegerii fructelor coapte ale marii noastre campanii mediteraniene. Ca un prim pas se hotArAşte ca la 26 august sA înceapA ofensiva asupra ansamblului de fortificaţii al „liniei gotice care traversa Italia de la Spezia la Pesaro. La 21 august, Churchill s-a întîlnit cu Papandreu la Roma şi 1-a asigurat de întreg sprijinul împotriva E.A.M., i-a cerut sA-şi mute guvernul de la Cairo în Italia, unde se afla atunci si Comandamentul aliat din Mediterana, dar i-a spus cA nu poate sA-i facA nici o promisiune privind trimiterea de trupe britanice în Grecia. [43]

Aici, la Roma, unde rAmîne pînA la începerea ofensivei lui Alexander, lui Churchill îi parvin veştile din România.

DuminicA, 20 august, ora 6 si zece minute, artileria sovieticA a intrat în acţiune pe frontul d# la lasi-Chi-şinAu. A început astfel ofensiva sovieticA. Problema trecerii la acţiune în vederea eliberArii ţArii de sub dominaţia fascistA cApAta un caracter presant, cu atît mai mult cu cît regimul antonescian, continuînd politica de trAdare naţionalA, era decis, alAturi de Germania, la noi acţiuni nesAbuite şi cu tragice consecinţe.

[43] W. Churchill, *Memorii, voi.* 11, pp. 93—101. Pentru planul sAu secret privind trimiterea trupelor britanice în Grecia, Churchill nu avea încredere nici în Papandreu. încA de la 16 august, el dAduse dispoziţii ca în afara celor 10 000 de soldaţi care vor fi debarcaţi, sA fie pregAtiţi 1500 paraşutişti care sA formeze la Atena escorta guvernului grec.

La 17 august îl informeazA pe Roosevelt cA deoarece în cazul retragerii germane „E.A.M. şi extremiştii comunişti vor încerca sA punA mîna pe oraş (Atena), face pregAtiri pentru a trimite 10 000 de soldaţi britanici şi-i solicitA avioane pentru a transporta pe paraşutişti. De data aceasta, Roosevelt nu ridicA nici o obiecţie. Cartierul general al lui Eisenhower a primit ordin de a pune la dispoziţia britanicilor avioanele necesare pentru desantul în Grecia, care a fost realizat însA abia între 13 şi 18 octombrie *(Grand Strategy,* voi. 5, pp. 386—387 ; *The Papers of Dwight David Eisenhower, The War Years, IV,* pp. 2114, 2119).

împiedicarea acestor planuri de continuare a rAzboiului împotriva Uniunii Sovietice, trecerea la rAsturnarea regimului fascist în România si întoarcerea armelor împotriva

trupelor hitleriste deveniserA o necesitate istoricA, un imperativ pentru grAbirea victoriei coaliţiei antifasciste. Marele merit al partidului nostru comunist constA în faptul cA în aceste împrejurAri a ştiut sA-şi organizeze propriile rînduri, sA întAreascA colaborarea cu celelalte forţe, inclusiv cu forţele armate, şi sA treacA la atacul decisiv, dovedindu-se la înAlţimea misiunii sale istorice de apArare a intereselor naţionale ale întregului popor. [44]

P.C.R. ia imediat mAsuri excepţionale. Formaţiunile de luptA sînt puse în stare de alarmA. Se fac demersuri pentru o reuniune a conducAtorilor partidelor din B.N.D. şi Palatului. Este rAspînditA broşura „Armata Roşie vine ! :

Programul imediat de luptA este simplu. El nu suferA nici rAstAlmAcire, nici întîrziere : încheierea imediatA a armistiţiului si a pAcii cu Uniunea SovieticA si cu celelalte Naţiuni Unite.

Alungarea nemţilor si a hitlerismului din ţarA.

Suprimarea legilor dictatoriale.

Restaurarea libertAţilor cetAţeneşti.

FAurirea unei Românii libere, democrate si in-, dependente.

-; E mai mult decît un program politic. E un program de viaţA.

Se cere sA se treacA la luptA armatA iar cei evacuaţi sA se întoarcA acasA :

.;<.-• E nevoie de braţe de muncA, e nevoie de braţe

' j.' de luptA pentru România liberA de mîine şi de totdeauna, [45]

Tţ—~--------'----------'----------

.;• •••• [44] *Programul Partidului Comunist Român,* p. 49. • ,

!., [K] *Documente din istoria P.C.R.,* Editura P.M.R., Bucureşti, 1951, pp. 364—367.. ,

..••. -.. , , ..'--,

; Istoria se accelera. Comandamentelor stringente ale actualitAţii le rAspundea acţiunea pentru ca *„toate forţele naţionale sA lupte împreunA pentru eliberarea neîntârziatA* premizA a viitoarei Românii.

Ţinta finalA a Partidului Comunist este sA înfAptuiascA o Românie socialistA fArA clase. Partidul Comunist are conştiinţa cA prin acest ideal lupta sa se leagA cu trecutul naţional. Partidul Comunist din România este pe linia istoricA a rAzboiului lui Horia, a lui Tudor Vladimirescu de la 1821 şi a revoluţiei de la 1848...

FArA sA se dezicA de la nici unul din punctele sale de program, program a cArui realizare nu se înfAţişeazA ca o sarcinA imediatA, Partidul Comunist *a* înţeles cA datoria sa cea mai grabnicA este astAzi de a lupta pentru eliberarea ţArii de sub teroarea lui Hitler. Pentru ca sA existe o Românie socialistA trebuie sA existe poporul român. Idealurile politice se înfAptuiesc de oameni, pentru oameni. [46] •

Şi tocmai înţelegerea imperativului istoric de a rAsturna dictatura antonescianA şi de a împiedica catastrofa în care tîrîse ea ţara, dorind sA o lege si mai strîns la carul de rAzboi al Reich-ului, a determinat partidul sA fie catalizatorul unirii tuturor forţelor angrenate în pregAtirea, desfAşurarea şi succesul insurecţiei române din august 1944. Existînd o literaturA bogatA nu vom reveni asupra acestui moment crucial pentru destinele poporului nostru, în care Partidul Comunist Român a jucat rolul ho-tArîtor. [47] începerea insurecţiei avea însA pentru rege şi anturajul sAu, ca şi pentru Maniu, aspectul unei „lovi-

[46] *Ibidem.*

[47] Cele mai recente rezultate ale cercetAtorilor români sînt reunite în volumul : *Insurecţia din august 1944 şi importanţa ei istoricA, op. cit.* Vezi şi : Dr. Gheorghe Zaharia, *Insurecţia — unica soluţie,* „Magazin Istoric nr. 8f1974 ; general-maior Eugen Bantea, *Insurecţia românA în jurnalul de rAzboi al grupului de armate german „Ucraina de sud,* Editura MilitarA, Bucureşti, 1974 ; Colonel Constantin Nicolae, colonel Petre Ilie, *Bucureştiul în insurecţie,* Editura MilitarA, Bucureşti, 1975.

turl de stat, ei dorind sA preîntîmpine ca forţele revoluţionare sA se consolideze şi sA ajungA în centrul vieţii politice româneşti. DacA aceasta a constituit anterior un motiv

principal al pertractArilor cu I. Antonescu, în care vedeau „mîna forte pentru a realiza un asemenea obiectiv, pînA cînd iluzoria sosire a trupelor anglo-saxone le-ar fi permis o „succesiune fArA convulsii care sA garanteze prezervarea regimului burghezo-monarhic, acum, în acelaşi scop, dupA înlAturarea lui Antonescu, fac, deîndatA, demersuri pentru sosirea de unitAţi aeropurtate, inclusiv prin intermediul lui De Chastelain. eliberat de insurecţie, şi care, la 24 august, pleacA în Turcia. [48] Astfel „escorta de minciuni însoţitoare a adevArului în rAzboi, cum spunea Churchill, şi care a învAluit ţelul urmArit de el prin „strategia balcanicA a avut, pînA în august 1944, ca victime în România acele cercuri politice care, pînA în ceasul din urmA au contat, nerea-list şi pAgubitor, cA vor putea folosi în scopurile lor ambiţiile şi obiectivele engleze. Ultimele lor iluzii aveau sA se spulbere sub mersul implacabil al evenimentelor. , , însemnAtatea de prim rang a politicii P.C.R. în problema actului de la 23 August rezidA şi în faptul cA nu a permis sA se transforme într-o „loviturA de palat sau „loviturA de stat, ci, recurgând la mase si folosind cu iscusinţA condiţiile internaţionale si interne, a dat impuls insurecţiei la care participau forţele armate ale ţArii în totalitate, sprijinite activ de masele de bazA ale poporului român. Victoria insurecţiei, în condiţiile internaţionale favorabile create mai ales de marile succese obţinute pe front de armata sovieticA, n-a putut fi stAvilitA de nici un fel de manevre, ea punînd o trainicA temelie eliberArii complete de sub dominaţia Germaniei naziste şi procesului de transformAri sociale si revoluţionare în România. AlAturîndu-se armatelor sovietice, coa-

[48] *A.I.C. Dosar 16f1944,* fila 12 ; *P.R.O.,* fila 457 ; D.P., *1944, Volume IV,* p. 195 ; *Contribuţia României la rAzboiul antihitlerist,* Editura MilitarA, Bucureşti, 1958, p. 50 ; V. Liveanu, E. Cim-poneriu, M. Rusenescu. T. Udrea. *Din cronica unor zile istorice,.* Editura Academiei, Bucureşti, 1971, p. 125 ; Al. Cretzianu, op. *cit.,.* p. 149 ; G. lonescu, op. *cit.,* p. 84.

26>

liţiei antihitleriste, forţele insurecţionale au lichidat în intervalul 23—31 august, *prin mijloacele lor,* orice rezistenţA hitleristA în centrul, sud-estul, sudul şi sud-ves-tul ţArii, au blocat încercArile trupelor germane şi ungare de a pAtrunde, din afarA, în sfera în care se exercita atunci suveranitatea României, evitîndu-se astfel si „transformarea teritoriului ţArii într-un teatru de rAzboi pustiitor. [49] *Prin aceasta, România a fost scoasA, totodatA, de sub incidenţa reminiscenţelor „Variantei balcanice.*

Victoria insurecţiei si intrarea armatei române în rAzboiul antihitlerist au avut profunde implicaţii asupra cursului celui de-al doilea rAzboi mondial.

Aceasta a accelerat prAbuşirea frontului fascist în aceastA zonA a Europei, a dejucat încercArile lui Hitler şi Antonescu de a organiza pe teritoriul României o nouA linie de rezistenţA militarA, a deschis calea înaintArii rapide a trupelor sovietice în Balcani şi spre centrul continentului.

RAsturnînd dictatura militaro-faseistA, România s-a alAturat armatelor sovietice, coaliţiei antihitleriste, angajîndu-se cu întreaga armatA, cu toate forţele materiale şi umane în lupta pentru eliberarea Ungariei si Cehoslovaciei, pînA la înfrângerea definitivA a Germaniei hitleriste.[50]

Transfocarea, de la ampla panoramA a implicaţiilor strategice şi politice ale istoricului act de la 23 August, asupra perimetrului balcanic aduce în prim plan o serie de fapte de o deosebitA reverberaţie.

La 23 august, feld-maresalul Maximillian von Weichs, comandant general al teatrului de rAzboi sud-est, în componenţa cAruia intrau grupurile de armate E (Grecia) şi F (Iugoslavia si Albania), pe ultimul con-ducîndu-1 direct, se afla la Cartierul general al lui Hitler cînd au parvenit primele rapoarte despre evenimentele din România. Directiva de operaţiuni privind Balcanii,

[49] *Marea conflagraţie,* p. 388.

[50] *Programul Partidului Comunist Român,* p. 50.

care fusese pregAtitA, n-a mai fost semnatA, şi Hitler a ordonat sA se pregAteascA evacuarea Peloponezului, apArarea concentrîndu-se, în cazul unui atac anglo-american în Grecia, pe teritoriul Iugoslaviei avînd ca ax calea feratA Atena-Salonic-Belgrad.[51] DupA cum

sublinia ziarul „Pravda, „ieşirea României din AxA are o importanţA covârşitoare nu numai pentru aceastA ţarA, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin aceastA loviturA se prAbuşeşte întregul sistem de dominaţie german în sud-estul Europei [52]. Dealtfel, încA la 31 iulie, la consfAtuirea privind operaţiunea lasi-ChisinAu de la Marele cartier general sovietic, Stalin a evocat posibilitatea ieşirii României din rAzboi.[53] Dar turnura, cu mari efecte în adîn-cirea schimbArii raportului de forţe între cele douA tabere aflate în rAzboi, luatA de evenimente în urma insurecţiei române n-a putut fi prevAzutA. AceastA turnurA a avut mari implicaţii şi asupra realizArii variantelor la „varianta balcanicA. DupA cum se aratA într-o serie de studii, „eliberarea Dobrogei, finalizatA de forţele insurecţionale române — inclusiv controlul asupra litoralului maritim românesc — a fAcut fArA obiect o debarcare în forţA a armatelor Naţiunilor Unite, în speţA a celor sovietice. Progresiunea trupelor so\detice în culoarul pon-tico-danubian a cApAtat, graţie desfAşurArii anterioare a

[51] Cf. Ziemke, *The German Dejeat in The East,* p. 69 (sînt citate jurnalul lui Weichs şi jurnalele de rAzboi ale OKW şi grupului de armate F). DouA zile mai tîrziu, Hitler i-a ordonat lui Weichs evacuarea tuturor civililor şi unitAţilor militare necombatante germane din zonele în care urmau sA se desfAşoare operaţiuni.

[52] „Pravda, 27 august 1944, Cf. *Pentru eliberarea patriei,* p. 483. într-un articol intitulat „Le 23 Aout 1944 â Buca-rest, Maurice Baumont, membru al Institutului (Academia francezA), preşedintele Comitetului de istorie a celui de-al doilea rAzboi mondial, scria : „România abandonînd alianţa germanA, a pregAtit terenul prAbuşirii întregii apArAri naziste în sud-estul Europei..., a deschis valea DunArii, permiţînd ruşilor sA treacA spre Balcani („Le Figaro, Paris, 23 aou't 1974).' W. Churchill însuşi nota : „Ajutate de revoluţia românA, armatele sovietice s-au apropiat de valea DunArii *(Memorii,* voi. 11, p. 182).

[53] Cf. S. M. Chtemenko, *L'Btat Major General Sovietique en Guerre 1941*—1945, „La Vie Internationale, Moscou, nr. 3f1975.

insurecţiei române, caracterul unui marş strategic. [5'>] Intr-un interval extrem de scurt, trupele sovietice au ajuns la graniţele Bulgariei şi Iugoslaviei. Sosirea trupelor sovietice în minimum de timp la frontiera iugoslavA si acordul încheiat cu Tito privind participarea lor la eliberarea ţArii a dat posibilitate noii Iugoslavii sA înfrunte tendinţele de pAtrundere a trupelor britanice în Istria şi de a se instala pe linia Ljubljana-Maribor spre frontiera austriacA. Actul de la 23 August „a dat o loviturA serioasA forţelor din Balcani ale celui de al III-lea Reich — scria ziarul iugoslav „Politika. A fost strApuns întregul sistem de apArare al armatelor fasciste şi a fost grAbitA înfrîngerea lor. La 24 august, Statul major central al Armatei populare de eliberare din Bulgaria fAcea urmAtoarea evaluare : „Noua situaţie din România va gAsi şi la noi un puternic ecou. Cercurile guvernamentale au intrat în panicA si în guvern, peste puţin timp, sînt de aşteptat schimbAri mari. Frontul Patriotic este pe cale sA cucereascA puterea. [55] înlfr^adevAr „evenimentele din România au dus la o agravare a crizei regimului de la Sofia, au precipitat formarea unui nou

[54] General-maior Eugen Bantea, *Rolul insurecţiei şi alAturArii României la rAzboiul contra Germaniei naziste,* în volumul *Insurecţia din august 1944 şi semnificaţia ei istoricA,* p. 299. Vezi, de asemenea, de acelaşi autor : *Leş actions militaires, roumaines sur la cote de la Mer Noire pendant l'insurection naţionale antifasciste d'aout 1944* („Revue roumaine d'histoire, No. 1f1974), şi *Insurecţia antifascistA din România în desfAşurarea generalA a rAzboiului purtat contra Reichului nazist.* („Studii, Tomul 26, 1f1973). în ultimul studiu menţionat, autorul mai aratA : „PosibilitAţile O.K.W.-ului (înaltul comandament al Wehrmachtului) de a arunca forţe pentru înAbuşirea insurecţiei române au fost reduse de intensele operaţii desfAşurate în vara lui 1944 — dupA ani de lupte neîntrerupte (de cAtre armata popularA şi partizanii iugoslavi în ţinuturile limitrofe României), astfel încît gruparea strategicA germanA (grupul de armate F) care putea fi aruncat dinspre sud-vest asupra ţArii noastre s-a aflat, începînd din vara 1944, cu spatele nemijlocit supus loviturilor forţelor armate populare iugoslave. In general, în spaţiul balcanic, unde mai acţionau forţele de rezistenţA albaneze, bulgare şi greceşti, erau imobilizate considerabile efective şi mijloace naziste.

[55] Cf. Colonel Vasile Gherghescu, *Aprecieri strAine asupra însemnAtAţii insurecţiei poporului român,* în volumul *Insurecţia din august, op. cit.,* pp. 308, 313.

cabinet, care a cerut armistiţiu la anglo-americani, a proclamat „neutralitatea absolutA pentru a permite trupelor germane sA se evacueze, ceea ce a grAbit declararea, la 5 septembrie, a rAzboiului de cAtre Uniunea SovieticA. Insurecţia de la 9 septembrie si instaurarea noului regim au paralizat, de asemenea, posibilitatea de a se mai aplica ce

rAmAsese din „strategia balcanicA în Bulgaria.
DupA cum scrie un istoric britanic, datoritA lui 23 August „înaltul comandament sovietic a fost în mAsurA sA-si întAreascA armatele din România si sA obţinA o nouA cale de aprovizionare, peste Marea NeagrA si de-a lungul vAii DunArii. Pe aceastA cale, rusii si-au putut dezvolta puterea ofensivei în Balcani, într-un moment în care armata lor era încA angajatA în refacerea comunicaţiilor distruse din Bielorusia si Ucraina. Acesta a fost un factor de supremA importanţA pentru cursul , rAzboiului şi viitorul Europei. [56]
Primul ecou internaţional al istoricului act de la 23 August a survenit la numai o orA de la anunţarea acestuia la radio Bucureşti, si a provenit prin intermediul postului B.B.C. (Londra). Serviciul de radioascultare din Londra a captat informaţiile tocmai cînd urma sA fie difuzatA o nouA emisiune în limba românA si crainicul a prezentat „ştirea foarte importantA (care) ne soseşte din RAsArit, comentînd : „HotArîrea României de a o rupe cu Germania dA naţiunii si armatei române posibilitatea de a se ridica si da afarA din ţarA pe germani. [57] Acelaşi post de radio transmitea la 23 august :
România a trecut acum în rîndurile Naţiunilor Unite, care luptA azi pentru civilizaţie si împotriva stApînirii Europei de cAtre germani.
Fapta României constituie un act de mare curaj si acest act va grAbi sfîrşitul rAzboiului.
Situaţia
[56] C. Wilmot, *The Struggle for Europe, Fifth Impression,* Fontana f Collins, London, 1974, pp. 502—503.
[57] A. Briggs, *The War of Words,* p. 684.

Germaniei în Balcani se apropie de o catastrofA îngrozitoare, care va depAşi proporţiile aceleia provocate germanilor în punga de la Falaise. [5S]
In aceastA situaţie, s-ar putea pune întrebarea : cum se face cA Churchill n-a încercat sA profite de noua situaţie creatA în Balcani ? La tot ceea ce ani arAtat pînA acum, ar mai fi de adAugat doar cA, la 25 august, cînd Alexander începea în Italia asaltul „liniei gotice, Marea Britanie nu mai avea în Mediterana forţe disponibile pentru a le folosi în Balcani. Cu o singurA excepţie :
2 brigAzi, staţionate în Egipt, şi pregAtite sA pAtrundA în Atena.

18. ISTORIA LA TIMPUL PREZENT

•

La începutul toamnei anului 1944, pentru Winston Churchill nici o altA problemA nu mai avea prioritate faţA de devansarea armatei sovietice în Europa centralA si stAvilirea proceselor revoluţionare în ţArile care înlAturaserA jugul fascist sau erau pe cale sA se elibereze. Cu realizarea celui de-al doilea front şi declanşarea ofensivei sovietice de varA, si „strategia balcanicA cApAta noi trAsAturi. .,Varianta balcanicA trece printr-un ciclu de adaptAri, de variante succesive. La 8 septembrie 1944, la bordul navei „Queen Mary, în drum spre o nouA întîlnire cu Roosevelt, Churchill anunţA Statului Major Imperial dorinţa ca trupele britanice sA pAtrundA în Peninsula Istria pentru „a ajunge la timp la Viena si în Ungaria.
Conferinţa „Octogon s-a deschis la 13 septembrie 1944, şi chiar la sfîrsitul aceleiaşi zile, Churchill tele-
[58] *A.I.C., Fond Ministerul Propagandei f* Presa externA, Dosar 1401, fila 1. Pentru ecoul internaţional vezi : Cristian Po-pişteanu, Gheorghe Titileanu, *Agenţiile de presA şi posturile de radio transmit: în România marea cotiturA s-a produs.* „Magazin Istoric, Nr. 8f1974.

grafiazA, din Quebec, generalilor Wilson si Alexander cA nu le vor fi retrase divizii americane sau vase de debarcare si cA astfel vor avea posibilitatea realizArii acţiunii în nordul Adriaticii. HotArîrea nu presupunea, din punctul de vedere al lui Roosevelt şi al consilierilor sAi militari, folosirea de trupe americane în Balcani, ci exprima doar „înclinaţia de a nu se opune activitAţii britanice acolo (în Balcani — *E.P.).* dacA forţele care vor fi folosite nu vor fi necesare pentru a asigura victoria în altA parte. [59]
Incertitudinea privitoare la soarta ofensivei lui Alexander pe frontul italian si, deci, a „noii

variante : Istria-Pola-Triest-Ljubljana-DunAre, în condiţiile în care nu dispunea de alte forţe militare, îl face pe Churchill sA încerce, pentru a se cîştiga timp, noi acţiuni politico-diplomatice cu scopul de a se ajunge la instituirea de „sfere de influenţA în Europa de sud-est. El îi spune lui Roosevelt cA ar fi momentul sA se întruneascA o nouA conferinţA în trei. Dar Churchill ştie cA pînA la alegerile din noiembrie, Roosevelt nu va pArAsi Statele Unite în toiul campaniei electorale. Cînd preşedintele îi confirmA acest lucru, Churchill îi propune, date fiind problemele „politice urgente, sA se întîlneascA cu Stalin. Roosevelt nu se aratA încîntat si cere ca ambasadorul Harriman sA asiste la convorbiri. Premierul se simte ofensat si întreabA dacA nu poate avea convorbiri particulare cu Stalin. Preşedintele nu-si exprimA dezacordul, dar fiecare este conştient de poziţia celuilalt.[60]

Churchill a înţeles prea bine cA Roosevelt .,i-a refuzat autorizaţia de a vorbi în numele lui. [61] CAlAtoria premierului britanic la Moscova a avut loc în cursul

[59] M. Churchill, *Memorii,* voi. 11, pp. 133—134 ; S.P.C.W., voi. 2, pp. 508—509 ; *The European Theater of Operations, The Supreme Command* by Forrest C. Pogue, Office of the Chief of Military History, Department of the Army, Washington. 1954, (Reprinted 1970), p. 414.

[60] W. Churchill, *op. cit.,* pp. 137—141 ; *Corespondenţa...,* voi. l, p. 318 ; B.F.P., Sinteza, p. 307 ; S.P.C.W., voi. 2, p. 511 ; V. Issraeljan, *op. cit.,* p. 314.

[61] J. B. Duroselle, *Histoire Diplomatique de 1919, A nos jours,* p. 448.

269

lunii octombrie, în drum face o escalA la Neapole şi se declarA „foarte decepţionat cA, dupA cinci sAptAmîni de ofensivA, linia Rimini-Bologna nu fusese atinsA. Este dat ordinul de intensificare a operaţiunilor. Comandanţii militari britanici se îndoiau de posibilitatea înfrângerii rezistenţei trupelor lui Kesselring şi atingerea alinia-mentului râului Adige pînA la sosirea iernii — ceea ce le-ar fi permis sA intre în nordul Italiei. Alarmat de situaţia de pe frontul italian, Churchill îi cere lui Roose-velt sA fie transferate aici douA divizii destinate operaţiunilor din Franţa. Simultan, îl instruieşte pe generalul Wîlson sA comunice la Washington, Statului Major Combinat, planul concret de atac asupra Istriei şi Triestului. In raportul sAu, Wilson a subliniat cA pentru a pAtrunde în Balcani are nevoie de trei divizii suplimentare, înainte de a pArAsi Neapole, Churchill dA dispoziţii sA se treacA la introducerea primelor unitAţi britanice în Grecia, unde conform ordinului dat de Hitler, la 5 octombrie, începuse evacuarea totalA a trupelor germane. [62] Avînd în vedere mai ales problema politicii faţA de ţArile din Balcani premierul britanic soseşte la Moscova. [63] încA la prima întîlnire cu Stalin, din seara zilei de 9 octombrie, Churchill i-a comunicat, dupA cum se aratA în minuta pAstratA în arhivele sovietice, cA „el a pregAtit un document destul de murdar şi rudimentar în care se aratA împArţirea influenţei Uniunii Sovietice şi Marii Britanii în România, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria. El a

[62] La 26 septembrie, la Caserta fusese semnat un acord prin care E.A.M.-ul a acceptat ca toate forţele de rezistenţA din interiorul Greciei sA fie puse sub comanda generalului englez Scobie. Chiar din textul acordului care delimiteazA şi zonele de operaţiuni reiese clar cA E.L.A.S. controla cea mai mare parte a Greciei continentale (Cf. *Hitler's Europe, Documents,* pp. 349—351). Al 18-lea Congres al Partidului Comunist Grec a apreciat cA dupA acordul de la Beirut, din mai 1944, privind componenţa guvernului Papandreu, aceasta a fost a doua greşealA serioasA a mişcArii de rezistenţA condusA de E.A.M. (Cf. *Recher-ches internaţionale.? A la lumiere de marxisme,* p. 277).

[63] W. Churchill, *Memorii,* voi. 11, pp. 194—195, 198, 200— 202 ; *Grand Strategy,* Volume VI, October, 1944 — August 1945 by John Ehrman, H.M.S.O., London, 1956, pp. 37—38, 40—41 ; F. C. Pogue, *Supreme Command,* p. 415.

270

întocmit tabelul pentru a arAta ce gîndesc în aceastA problemA englezii. [64] Deşi în cursul corvorbirilor au fost dezbAtute si soluţionate numeroase probleme între cele douA ţAri, asupra proiectelor pe care le avea în vedere Churchill cînd a venit la Moscova, premierul britanic nu cApAtase certitudine cA le va putea realiza. La 11 octombrie i s-a comunicat cA Statul Major american a refuzat cererea lui Wilson şi cA intenţioneazA, chiar, sA transfere o parte a Armatei 5 americane din Italia în Franţa. A doua zi, parasutistii britanici ocupA aeroportul Megara, la 12 kilometri de Atena, începe operaţia *Mana* şi la

15 octombrie parasutistii intrA în Atena, ocupând oraşul, care se afla sub controlul E.L.A.S.[65] La 21 octombrie, Churchill se aflA din nou la Neapole şi, împreunA cu comandanţii militari britanici, stabileşte ca dupA cucerirea Bolognei sA se treacA la defensivA pe frontul italian, iar cu o parte a trupelor britanice, ce vor deveni disponibile, sA se pregAteascA o debarcare în porturile de pe coasta dalmatA (Zadar, Split, Dubrovnik) si sA fie ocupate Fiume (Rijeka) si Triestul.

Trei factori au determinat, mai ales, abandonarea acestui proiect : progresele obţinute în eliberarea întregului teritoriu iugoslav de cAtre armata popularA, impasul de pe frontul italian şi declanşarea contraofensivei germane în Ardeni. La 23 ianuarie 1945, generalul Alexander, care devenise între timp comandantul teatrului de operaţiuni din Mediterana în locul generalului Wilson, a raportat cA trupele sale sînt obosite, cA trebuie sA înceteze ofensiva şi cA rezerva de muniţii de artilerie este suficientA doar pentru 15 zile.

Contraofensiva germanA din Ardeni, începutA la 16 decembrie, a luat prin surprindere Cartierul general al forţelor expediţionare aliate si pe şeful sAu, generalul D. D. Eisenhower, ameninţînd gruparea de trupe anglo-americane situatA la nord de linia Luxemburg-Bruxelles-Anvers. Evenimentele din Italia şi din Ardeni au eliminat practic orice posibilitAţi de a mai deturna forţe

[64] Cf. *I.V.O.S.V.S.,* voi. 4, pp. 661—668.

[65] PînA în decembrie, britanicii au introdus 60 000 de soldaţi în Grecia.

britanice spre Balcani. Simultan, la douA sAptAmîni dupA începerea marii ofensive din 12 ianuarie 1945 a armatei sovietice, precipitatA de cererile anglo-americane de uşurare a presiunii pe frontul din Ardeni, Statul Major din Washington a ajuns la concluzia cA aceastA ofensivA „i-a dezorganizat într-o asemenea mAsurA pe germani, incit ei nu vor mai putea opune vreo rezistenţA puternicA înainte de Oder.

La 2 februarie, Statul Major Combinat, întrunit în Malta cu prilejul convorbirilor Roosevelt-Churchill care au precedat Conferinţa de la lalta, a transmis generalului Alexander directiva de a transfera imediat 3 divizii din Italia în Europa de nord-vest „pentru a se constitui pe frontul occidental maximum de forţA posibilA şi a se cAuta obţinerea unei decizii pe acest teatru de operaţiuni.[66] *în acest punct se încheie ultima variantA militarA a „Variantei balcanice.*

»

Masa faptelor prezentate şi analizate în aceastA lucrare necesitA, în încheiere, sA revenim asupra unui element pe care îl considerAm fundamental, pentru a pAstra într-un con de luminA cauza-cheie a eşecului „strategiei balcanice.

ComponentA importantA a „strategiei periferice privind înfrîngerea Germaniei, concepţie demnA de era napoleonianA, „varianta balcanicA a Marii Britanii a fost expresia unei gîndiri ce decurgea din situaţia unei ţAri cu un potenţial uman propriu relativ mic si a unor resurse limitate în comparaţie cu cele ale puterilor de dimensiuni continentale, U.R.S.S. si S.U.A.

[66] *Grand Strategy,* voi. 6, pp. 50—53 ; *Supreme Command,* pp. 415—416 ; *Command Decision,* Edited with Introduction Essay by K. R. Greenfield, Office of the Chief of Military History, U. S. Army, Washington, 1960, p. 398. S-ar putea adAuga cA un factor care a influenţat deciziile Statului Major Combinat, în Malta, a fost şi evaluarea cA rAzboiul în Pacific va mai dura 18 luni dupA înfrîngerea Germaniei şi cA intrarea U.R.S.S. în luptA împotriva Japoniei va putea reduce pierderile americane cu 200 000 de oameni (Cf. C. Bohlen, *Witness to History, 1929—1969,* Norton and Co, New- York. 1973, pp. 195, 196).

întrebarea fireascA, chiar dupA atîţia ani, este dacA,. jn cursul ultimului rAzboi mondial al erei prenucleare,. 0 aseменea strategie putea fi acţionatA în fapt ? RAspunsul nu poate fi decît negativ.

Prin întreaga sa concepţie si orientare, prin scopurile urmArite, „strategia balcanicA se afla în contradicţie cu dorinţa scurtArii duratei rAzboiului, ţel major al coaliţiei antihitleriste în rîndurile cAreia Marea Britanie însAşi a jucat un rol important, cu

interesele profunde ale popoarelor subjugate de al treilea Reich, ale tuturor popoarelor ameninţate de tirania nazistA şi care au luptat împotriva ei, inclusiv poporul britanic. Factorul decisiv al eşecului „Variantei balcanice si al celor mai multe dintre variantele la „variantA a decurs tocmai din aceastA situaţie.

Mulţi istorici 'considerA cA în Marea Britanie n-ar mai fi existat o asemenea performanţA ca cea obţinutA de Churchill în timpul perioadei de aproape un an cînd ţara sa a fost singurA în rAzboi împotriva Axei, unindu-i p.e englezi în luptA. DupA cum a spus chiar el, ,,voinţa poporului era hotArîtA si de neclintit. Eu numai am exprimat-o. Ei aveau inima de leu. Eu am avut şansa de a-i da leului mugetul. [67]. Venind la conducerea guvernului, Churchill a formulat programul acestuia .,într-un cuvînt : Victoria. El s-a opus cu îndîrjire cererilor liderilor laburişti [6S] si liberali şi chiar ale unora dintre colegii sAi conservatori de a se trasa perspectiva postbelicA urmAritA de guvern pentru britanici. In ultimA instanţA totul se rezuma la credinţa declaratA în noiembrie 1942 si de la care nu s-a abAtut vreodatA : „Nu am devenit primul ministru al regelui pentru a prezida lichidarea imperiului britanic. [69]. Acest mare om de stat al secolului nostru, la care — dupA expresia istoricului englez Angus

[67] Cf. A. Briggs, op. *cit.,* p. 5.

[68] încA din iulie 1940, liderul laburist si vicepremier C. Attlee ceruse ca guvernul sA enunţe pentru viitor „un scop pozitiv si revoluţionar recunoscînd cA vechea ordine s-a prAbuşit şi invitînd poporul sA lupte pentru noua ordine.

[69] C. Wilmot, op. *cit.,* p. 728 ; A. Calder, *L'Angleterre en guerre (The People's War Britain, 1939—1945),* Gallimard, Paisr 1972, p. 103.

Calder „imperialismul fAcea parte din însAşi textura personalitAţii sale, n-a putut sA-şi depAşeascA limitele de clasA şi sA înţeleagA cA poporul britanic dorea, dupA încheierea victorioasA a rAzboiului, o profundA schimbare, încA la sfârşitul anului 1943, un sondaj secret a dezvAluit cA dacA s-ar fi votat a doua zi, opţiunile ar fi fost: 46 la sutA pentru laburişti, 27 la sutA pentru conservatori, 10 la sutA pentru liberali, 6 la sutA pentru •comunişti. [70] AceastA tendinţA n-a putut fi schimbatA, ea accentuîndu-se în iarna 1944—1945 cînd în rîndurile opiniei publice au avut un profund ecou acţiunile trupelor britanice împotriva membrilor mişcArii de rezistenţA antifasciste din Grecia. [71] Cînd an iulie 1945, chiar mai înainte ca Japonia sA fi capitulat, Marea Britanie s-a prezentat la urne, Churchill a trebuit sA cedeze locul .guvernului laburist. Nu se poate pierde din vedere nici faptul cA atît în Marea Britanie cât şi în Statele Unite opinia publicA a exercitat o puternicA presiune în direcţia unei angajAri din plin a principalelor forţe ale inamicului în Europa, prin deschiderea celui de-al doilea front [72] şi a unui nou tip de relaţii care sA excludA

[70] A. CfIM°~ —
., Ş. t/Ot.
.uesigur nu erau cunoscute atunci în Marea Britanie poziţiile lui Churchill în tratativele secrete sau instrucţiunile, nu mai puţin secrete, adresate reprezentanţilor militari sau diplomatici. Generalului Scobie îi transmisese, la 5 decembrie, în capitala greacA : „Nu ezita sA acţionezi ca şi cînd ai fi într-un oraş cucerit în care se desfAşoarA o rebeliune. Noi trebuie sA ţinem, sA dominAm Atena... Va fi un mare lucru dacA ai putea face aceasta fArA vArsare de sînge, dar dacA e necesar nu ezita. Iar ambasadorului Leeper îi telegrafia : „Nu fi descumpAnit de criticile parvenite din diferite direcţii ale Camerei Comunelor... Ii voi sprijini întotdeauna pe cei care executA instrucţiunile cu curaj şi precizie *(Memorii,* voi. 11, pp. 356, 362). Efectele acestor instrucţiuni au indignat o mare parte a opiniei publice.

[72] încA în 1942, aratA autorii istoriei oficiale a forţelor aeriene ale S.U.A. „cererile populare în vederea deschiderii celui de-al doilea front în Europa, de acum puternice în Marea Britanie, au devenit tot mai intense şi în Statele Unite *(The Army Air Forces în World War II, Volume one, Plans and Early Operations, January 1939 to August 1942,* University of Chicago Press, Chicago and London, 1948, p. 562). Referindu-se la „importantul factor al opiniei publice, autorul unuia dintre 274

posibilitatea ca popoarele eliberate sA nu-şi poatA realiza aspiraţiile de progres. „Strategia balcanicA însAşi conţinea o contradicţie care s-a dovedit de neîmpAcat, între

obiectivele imediate şi cele pe termen lung ale acestei strategii a existat un conflict sesizat, de altfel, de la bun început de iniţiatorii ei. Prezenţa unei puternice mişcAri de partizani condusA de comunişti în ţArile balcanice limitrofe Mediteranei si Adriaticii îndemna la colaborare militarA cu cei consideraţi adversarii de mîine, de dupA înfrîngerea hitlerismului. Oricît a fost stimulatA de la Londra rezistenţa necomunistA sau anticomunistA, pasivitatea, pertractArile cu inamicul sau scAzuta ei valoare militarA au dus la o serie de decizii, anevoie luate, care ţineau seama de realitAţi, de contribuţia adevAratA a mişcArilor de rezistenţA din aceste ţAri în lupta împotriva Germaniei naziste. Dar Churchill „nu dorea sA vadA instalîndu-se în Europa o nouA ordine, întemeiatA pe mişcArile de rezistenţA, ci o revenire la vechiul regim asigurat de monarhi, industriaşi si militari, fie cA au colaborat sau nu cu inamicul"[4] [73]. Combinaţiile încercate spre a realiza în perimetrul balcanic obiectivul pe termen lung n-au putut da rezultate decît într-un singur caz si numai în funcţie de participarea efectivA a trupelor britanice.

„Varianta balcanicA s-a aflat în opoziţie cu ţelurile politice postbelice ale Statelor Unite si U.R.S.S., ceea ce a constituit, de asemenea, un factor de primA dimensiune al eşecului ei. DatoritA lui Churchill si poziţiilor

studiile care formeazA un volum de analizA a deciziilor strategice în cursul celui de-al doilea rAzboi mondial relevA : „Oare în vara anului 1944 poporul american ar fi tolerat o schimbare de la mult anunţatul al doilea front spre un efort în Balcani ? Judecata Preşedintelui, principalul om politic decizional american, era nu *(Command Decisions,* p. 398).

[73] A. Calder, op. *cit., p. 300.* Istoricul francez H. Michel apreciazA la rîndul sAu : „Cînd conflictul se încheia, englezii n-au reţinut beneficiul pe care puteau sconta datoritA curajului şi clarviziunii din 1940. Mai mult încA, s-a ajuns ca ei sA se opunA rezistenţei devenind apArAtorii unei ordini politice şi sociale pe care aceasta, dimpotrivA, intenţiona sA o distrugA *(Leş. mouvements clandestina en Europe, 1938*—1945, Presses Univer-sitaires de France, Paris, 1974, p. 33).

deţinute de Marea Britanie, operaţiunile concepute]a Londra au putut fi desfAşurate în bazinul mediteranean numai pînA la punctul în care refluxul politic şi militar al puterilor fasciste a fAcut ca ţelurile postbelice ale U.R.S.S. şi S.U.A., evident de naturA diferitA, sA paralizeze ..strategia perifericA britanicA si obiectivul ei major, realizarea „Variantei balcanice. Din punct de vedere strict militar, „Varianta balcanicA nu avea, de .asemena, vreun sens pentru Statele Unite si U.R.S.S., caracterul ei de „rAzboi limitat fiind în contradicţie cu natura mondialA a conflictului cu Germania si cu Japonia. FArA a subaprecia manevrele diplomatice şi combinaţiile politice care au marcat anii celui de-al doilea rAzboi mondial nu putem ignora nici un moment factorul .militar ca suport al arhitecturii politice.

Purtînd pe umerii sAi greul luptei împotriva Germaniei hitleriste, aducînd contribuţia hotArîtoare la în-frîngerea fascismului, la salvarea omenirii de pericolul robiei naziste, U.R.S.S., prin victoriile obţinute de eroica sa armatA în cursul operaţiuniţpr din faza finalA a rAzboiului, a anihilat implicit posibilitAţile practice de desfAşurare a celei mai mari pArţi a acţiunilor pe care le avea în vedere „Varianta balcani-eA.

Marea Britanie nu a putut dispune singurA de po-.sibilitatea de a-şi desfAşura efectivele militare din bazinul mediteranean si prin care sA garanteze realizarea „strategiei balcanice. Acesta a fost un alt factor care a provocat în ultimA instanţA, eşecul acestei strategii în Europa. [74] Singura putere pe care s-ar fi putut sprijini

74 TP----• • -

-i—j-*-m

[1] Epuizantul efort de rAzboi a determinat o înrAutAţire continuA a situaţiei economice a Marii Britanii, în timpul rAzboiului, aceastA ţarA a fost nevoitA sA lichideze investiţii de peste un miliard de lire sterline, dintre care o jumAtate de •miliard în Statele Unite şi Canada, pentru a plAti furniturile militare, materiile prime şi alimentele importate, între 1939—1945 exporturile britanice au scAzut cu 40 la sutA, fiind pierduţi, în favoarea S.U.A., numeroşi clienţi tradiţionali, importul a sporit cu peste o treime, datoria externA s-a urcat la 3.5 miliarde dolari, datoria publicA reprezenta triplul venitului naţional, valoarea realA a rezervelor de aur şi dolari scAzuse la jumAtate. DupA o expresie la modA, la sfîrşitul rAzboiului, Marea Britanie era „un învingAtor cu buzunarele goale, în august 1945, J. M. Keynes, ministrul finanţelor, sublinia într-o *276*

erau Statele Unite. Chiar dacA americanii s-au vAzut în situaţia ca, în intervalul 1942—1944, sA urmeze liniile jnari ale gîndirii churchilliene, din momentul în oare je-a apArut cA rAzboiul cîstigat sub aspect militar ar putea sA fie pierdut din punctul de vedere al intereselor politice, poziţia lor n-a mai putut fi influenţatA de
la Londra.
încA în primAvara si vara anului 1943 s-a evidenţiat cA în stabilirea direcţiilor marilor operaţiuni în Europa, Statele Unite cApAtaserA cuvîntul hotArîtor, ceea ce a constituit reflexul direct al ponderii lor militare şi economice înAuntrul alianţei anglo-saxone. In aceastA perioadA, Marea Britanie a trebuit sA accepte înfAptuirea invaziei în vestul continentului pentru primAvara anului 1944. In aceastA decizie se reflectau atît ţelurile deosebite ale celor douA puteri cît şi interesele lor comune. In cercurile conducAtoare americane si britanice prevala opinia cA cele douA puteri vor putea domina şi controla, la sfîrşitul ostilitAţilor, situaţia în cea mai mare parte a Europei. Dar fiecare dintre aceste puteri avea în vedere interesele sale politice, economice, militare, care se aflau în divergenţA cu ale partenerului de alianţA, dupA cum erau în divergenţA cu cele ale U.R.S.S. Fiind de acord asupra întîrzierii deschiderii celui de-al doilea front ca mijloc de slAbire a U.R.S.S.. Statele Unite intenţionau sA acţioneze numai în momentul în care se vor coace condiţiile pentru a obţine maximum de rezultate pentru scopurile proprii, [75] în timp ce pentru

notA remisA guvernului cA Marea Britanie se aflA pe marginea unui „Dunkerque economic (Cf. *The Origins of the Cold War, 1941—1947....* pp. 77—78 ; R. Aron, *L'Histoire contemporaine depuis 1945,* Librairie Larousse, Paris, 1969, p. 34 ; D. Middleton, *These are the British,* A. Knopf, New York, 1957, pp. 190—191 ; A. Calder. op. *cit.,* p. 569).

[75] Asupra calculelor strategilor americani, care pledau în favoarea deschiderii celui de-al doilea front în 1944 şi a respingerii proiectului churchillian o influenţA de prim ordin au avut-o marile victorii obţinute de armata sovieticA dupA bAtAlia de la Kursk : „DacA partenerii occidentali s-ar fi lAsat implicaţi în Balcani, ruşii ar fi putut ajunge pînA la Canalul Mî-necii'- (Cf. *Command Decisions,* p. 400). De asemenea, Marshall sublinia, într-o convorbire din 21 februarie 1944, cA a satisface

Marea Britanie aceastA amînare trebuia sA permitA realizarea „Variantei balcanice. Dar Churchill însuşi ştia care este limita şi lui îi aparţine definiţia : *Overlord* = .„cheia de boltA a cooperArii anglo-americane.
Radicalizarea maselor din ţArile sud-est europene în cursul luptei împotriva fascismului a permis sA fie folosite, în perioada finalA a rAzboiului, împrejurAri externe prielnice popoarelor respective şi opuse celor urmArite de strategia britanicA. Popoarele subjugate, care s-au ridicat cu arma în mînA împotriva ocupanţilor nazişti, participând la marea epopee a luptei desfAşurate de coaliţia antihitleristA, nu puteau admite sA fie deposedate de roadele victoriei care se contura, în folosul jocului de interese şi „echilibrului de putere, urmArite de ..Varianta balcanicA. Cercurile politice din România, care în anii 1942—1944, au mizat o importantA parte a acţiunilor lor pe eventualitatea „Variantei balcanice, datoritA limitelor lor de clasA şi anticomunismului, nu si-au dat seama decît prea tîrziu de divorţul dintre planurile lor şi realitate. Marea Britanie, ca şi Statele Unite si U.R.S.S., au acţionat şi pe cale politico-diplomaticA, pânA la 23 August, în vederea ieşirii României din rAzboiul hitlerist, evaluând implicaţiile pentru dezintegrarea blocului fascist şi slAbirea Reichului. în instrucţiunile Foreign Office adresate Lordului Moyne, în martie 1944, se arAta cA şi „numai o retragere (a României din rAzboi) va suplimenta din belşug poverile militare şi administrative ale Germaniei şi existA unele motive de a gîndi cA va fi urmatA rapid de defecţiunea Ungariei si Bulgariei, în acest caz, cramponarea germanA de Balcani va deveni imposibilA si România va aduce o valoroasA contribuţie directA la câştigarea rAzboiului. [76] AceastA contribuţie la dimensiuni mult sporite şi care n-au putut fi anticipate de alţii s-a realizat în şi de cAtre România tocmai prin actul de la 23 August *pe cale insurecţionalA,* cu participarea maselor care *au pAtruns în centrul vieţii* '

nolitice naţionale si nu a reprezentat doar ieşirea din rAzboiul hitlerist de agresiune cu ale cArui scopuri poporul nostru n-a avut nimic comun. Elementul esenţial, din acest punct de vedere, este cA „dupA înfAptuirea *insurecţiei poporul român, armata sa s-au alAturat cu toate forţele Uniunii Sovietice, Armatei Roşii, celorlalte lari din coaliţia antihitleristA trecind la luptA hotArîtA 'pentru lichidarea armatelor hitleriste din ţarA, pentru eliberarea deplinA a teritoriului patriei, participînd activ la obţinerea victoriei totale împotriva Germaniei na-*
ziste'[1]
In cursul luptei împotriva fascismului s-a manifestat ca o trAsAturA comunA în ţArile balcanice împletirea, acesteia cu lupta pentru eliberarea naţionalA si socialA, pentru un nou orizont politic. Intre popoarele balcanice s-au creat noi legAturi şi premizele unor noi relaţii, a germinat ideea necesitAţii ca zona lor geograficA sA nu mai fie obiectul disputelor, înfruntArii si asmuţirii conflictelor imperialiste.
RAzboiul n-a fost numai o realitate de o imensA cruzime. Lupta împotriva hitlerismului a însemnat o încleştare supremA pentru supravieţuirea umanitAţii si a tot ceea ce ea a creat mai valoros de-a lungul secolelor, a fost lupta pentru o viaţA nouA, pentru ca generaţiile viitoare sA fie ferite de flagelul rAzboiului. Pentru comunişti, reluînd o frumoasA metaforA — aceasta a fost, totodatA, lupta pentru „zorii de mîine care vor cînta.
2 septembrie 1945. Pe puntea superioarA a crucişAtorului american *Missouri* este semnat actul de capitulare necondiţionatA a Japoniei. Se consuma astfel ultimul capitol al celui de-al doilea rAzboi
mondial.
PAmântul mai era jilav deasupra zecilor de milioane de morminte ale celor seceraţi de rAzboi...

[77] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la adunarea festivA din CapitalA cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra -fascismului şi a 98 de ani de la cucerirea independenţei de stat a României, 9 mai 1975,* Editura politicA, Bucureşti, 1975, P. 16.

Mame care nu şi-au mai revAzut copiii... Soţii care nu şi-au mai îmbrAţişat bArbaţii... Copii care n-au rostit cuvîntul tatA... Statisticile nu ne spun pentru cîte mame, pentru cîte soţii, pentru citi copii trage. dia rAzboiului nu s-a terminat în ziua cînd armele au tAcut. Cifrele reci ne vorbesc doar despre numAru] morţilor, rAniţilor, schilozilor... Oraşele şi satele nu mai fumegau. Ruinele însA strigau : Oameni, nu uitaţi ! învAţAmintele istoriei au contribuit la fundamentarea politicii Partidului Comunist Român şi a statului român în domeniul relaţiilor internaţionale, inclusiv al relaţiilor cu ţArile balcanice. Partidul nostru considerA cA la originea conflictelor, care în trecut aduseserA Balcanilor faima de „butoi de pulbere al Europei, nu au fost atît problemele directe dintre statele din aceastA zonA, cît ciocnirea de interese ale marilor puteri imperialiste şi colonialiste. DacA imperialismul anilor 1970. la fel ca imperialismul tuturor anilor, se *caracterizeazA* prin politica de dominaţie asupr» altor popoare, prin • ' politica de dictat, de forţA, de amestec brutal în treburile altor state, condiţiile internaţionale — în urma mutaţiilor care s-au produs, a marilor transformAri revoluţionare, sociale si naţionale — sînt, în schimb, mai favorabile decît oricînd în trecut, pentru a se realiza o lume mai dreaptA, mai bunA. în realizarea acestui obiectiv major al politicii noastre externe — *o lume mai dreaptA, mai bunA* — P.C.R. şi statul socialist român desfAşoarA o activitate perseverentA, dinamicA, multilateralA. O secţiune importantA a acestei politici este consacratA statornicirii unui climat de încredere, bunA vecinAtate şi cooperare strînsA şi fructuoasA în Balcani, realizArii unei înţelegeri între ţArile acestei regiuni, care sA ducA la dezangajarea militarA, la transformarea Balcanilor într-o zonA a colaborArii paşnice, fArA armament nuclear, fArA trupe strAine şi fArA baze militare. Pentru aceasta se au în vedere situaţia existentA în Balcani şi în zonele adiacente, interesele ţArilor şi popoarelor din aceastA regiune 280

geograficA, influenţele exterioare şi conexiunile cu alte mari probleme ce confruntA lumea.

Cea mai profundA schimbare care s-a produs în Balcani o constituie existenţa a patru state socialiste în aceastA zonA. Ultimii ani au fost marcaţi de îmbunAtAţirea relaţiilor bilaterale între statele socialiste si neso-cialiste din Balcani. Cît priveşte România, ea are relaţii bune cu toate ţArile balcanice. TotodatA nu se poate trece cu vederea cA Statele Unite dispun în aceastA zonA de baze si trupe, cA situaţia este influenţatA aici de problema Ciprului, de evoluţiile din Orientul Apropiat — zonA de acut conflict în lumea contemporanA — de relaţiile din perimetrul Mediteranei, unul din sectoarele cele mai saturate cu efective militare si armament. Caracterul extrem de complex al problemelor mediteraneene necesitA o abordare specialA din partea ţArilor respective, România socialistA fiind în favoarea eforturilor pentru a transforma si aceastA regiune într-o zonA fArA baze militare, într-o zonA în care sA fie asiguratA înţelegerea, securitatea si independenţa tuturor naţiunilor, înfAptuirea securitAţii europene va avea, fArA îndoialA, o înrîurire favorabilA asupra climatului politic din zona mediteraneanA, care include ţAri de pe trei continente. DupA cum înlAturarea tuturor factorilor de încordare în zona Mediteranei constituie un element important pentru menţinerea pAcii în Europa şi în întreaga lume. Luînd în considerare toate aceste aspecte, România socialistA acţioneazA perseverent pentru înfAptuirea unei pAci drepte şi trainice în Orientul Mijlociu, a depus mari eforturi în vederea *soluţionArii politice a problemei Ciprului* (asigurarea independenţei şi integritAţii sale, conlucrarea paşnicA, democraticA între comunitAţile greacA şi turcA) *cît şi a relaţiilor între Grecia şi Turcia.* TotodatA, urmArind întArirea securitAţii internaţionale si democratizarea relaţiilor dintre state, România socialistA sprijinA eforturile ţArilor riverane MArii Mediterane în vederea eliminArii oricArei prezenţe militare strAine, inclusiv a bazelor militare strAine, în scopul promovArii unei cooperAri economice si culturale reciproc avantajoase, de naturA sA asigure popoarelor regiunii secu-

•*tt3^^!3&x*?2*

fa

fograficA. Ja

a

adus

Politic

ProCesu]

TM

282 *omUniSt Român* P- 200.

ţn direcţia dezvoltArii economice şi sociale, de a folosi posibilitAţile cooperArii economice şi transformArii Balcanilor într-o zonA fArA arme nucleare, fArA baze militare. Realizarea unei colaborAri active — chiar pînA la desfiinţarea blocurilor militare— nu presupune, în concepţia partidului şi statului nostru, izolare, ci dezvoltarea largA a colaborArii cu celelalte state, inclusiv cu Uniunea SovieticA, Franţa, Marea Britanic, Statele Unite. Ea ar da mai multA siguranţA, mai multA încredere fiecArei naţiuni, ar elimina pericolul unei confruntAri militare. Asupra cAilor de realizare a îmbunAtAţirii climatului de înţelegere, prietenie şi bunA vecinAtate între ţArile din Balcani şi pe linia preocupArii ca statele din aceastA regiune sA dea un exemplu de aplicare în practicA a principiilor şi obiectivelor convenite la Conferinţa la nivel înalt pentru securitate şi cooperare în Europa de la Helsinki, din vara anului 1975, Republica SocialistA România are în vedere : dezvoltarea unei colaborAri active

bilaterale între toate statele din zonA ; sprijinirea de cAtre guverne a diferitelor organisme de colaborare care funcţioneazA de acum ; impulsionarea formArii şi a altor organe de acest fel, inclusiv organizarea unor reuniuni guvernamentale pentru a se obţine o largA conlucrare în domeniul surselor de energie, al comunicaţiilor, al mediului înconjurAtor si în alte domenii economice si sociale ; pregAtirea condiţiilor unei reuniuni la nivel înalt consacrate discutArii problemelor colaborArii în toate domeniile, inclusiv a transformArii Balcanilor într-o zonA a pAcii.

Acţiunile practice ale ţArii noastre în Balcani converg în sensul de a se ajunge treptat la obiectivul definit astfel de secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, tovarAşul Nicolae Ceausescu :

Se ştie cA în trecut regiunea balcanicA, în care trAiesc popoarele noastre, a avut faima tristA de focar al încordArii şi conflictelor. De-a lungul timpurilor, marile puteri strAine, cAlAuzite de interese *de* dominaţie, au promovat în mod deliberat

învrAjbirea ţArilor balcanice. TrAgînd învAţAminte din lecţiile istoriei, naţiunile balcanice pot evita repetarea acestui trecut, numai pe calea dezvoltArii unor relaţii de bunA vecinAtate şi conlucrare multilateralA, a transformArii acestei regiuni, prin eforturi comune, într-o zonA a pAcii şi destinderii, lipsitA de baze militare, de arme nucleare. O zonA balcanicA cu adevArat paşnicA trebuie sA fie o zonA în care sA nu mai existe trupe militare şi baze strAine, in care sA fie abolitA cu desAvîrşire politica forţei si a ameninţArii cu forţa, în care popoarele . sA acţioneze unite pentru soluţionarea problemelor economice, sociale şi politice importante, de interes comun.

Realizarea unei colaborAri pe baze noi în Balcani, a condiţiilor care sA excludA dezbinarea ţArilor balcanice în interesul marilor puteri imperialiste, pentru ca popoarele din aceastA zonA sA se poatA ocupa ele însele de propriile lor probleme, va avea o mare importanţA pentru pacea în Europa şi, pe plan mai larg, pentru întreaga viaţA internaţionalA. Este un merit al politicii Partidului Comunist Român situarea raporturilor dintre ţArile acestei regiuni geografice în contextul acţiunii de instituţionalizare a unui nou sistem de relaţii între state, al securitAţii europene, al colaborArii şi pAcii cu toate naţiunile.

DacA într-adevAr *istoria nu poate fi doar o oglindA retrovizoare* şi. dupA cum se spune, POLITICA ESTE TIMPUL PREZENT AL ISTORIEI, *aceasta este şi pledoaria pe care a încercat-o lucrarea pe care o încheiem aici.* '

DENUMIRI CODIFICATE

Achse
Amiralul Q Anvil
Arcadia
Barbarosa Barosul
Bolero
Cairo — l Cairo — 2 *Cairo — 3*
Evrika Felix
f'or ce 133
Fosta persoanA
navalA
Husky

(Axa) Ordinul de ocupare a Italiei şi a poziţiilor italiene în Franţa şi Balcani de cAtre armata germanA în 1943.

- F. D. Roosevelt.

Planul debarcArii americane-anglo-franc ;ze în sudul Franţei, denumit, de la l august 1944, *Dragoon.*

Prima conferinţA Roosevelt-Churchill, Washington, decembrie 1941 — ianuarie 1942.

- Planul agresiunii germane împotriva U.R.S.S.
- (Sledgehamer). Plan de operaţiuni anglo-americane în Franţa în 1942.
- Denumire folositA uneori pentru a desemna pregAtirea invaziei anglo-americane peste Canalul Mînecii, cu referire mai ales la anul 1942, desemnînd ulterior operaţiunea propriu-

zisA prevAzutA pentru 1943.
- Prima parte a Conferinţei *Sextant* Roosevelt-Churchill, Cairo, noiembrie 1943.
- A doua parte a Conferinţei Sextant, decembrie 1943.
- Conferinţa Stalin-Roosevelt-Churchill, Teheran, 28 noiembrie — l decembrie 1943.
- Conferinţa de la Teheran.
- Plan german de atacarea Gibraltarului (1940—1941).
- Ramura din Cairo a organismului britanic de diversiune, S.O.E. (Direcţia operaţiunilor speciale).
- W. Churchill.
- Debarcarea anglo-americanA în Sicilia (1943)

285

Mana
MArita Mr. Brown Octagon
Overlord Quadrant
Rainbow Roundup
Saturn Seelowe
Symbol Trident
— Operaţia de introducere a trupelor britanice în Grecia (toamna 1944).
- Atacul german asupra Greciei (1941).
- V. M. Molotov.
- Conferinţa Roosevelt-Churchill de la Quebec, septembrie 1944.
- Invazia în Franţa în 1944.
- Conferinţa Roosevelt-Churchill, Quebec, august 1943.
- (Curcubeul). Planurile pentru rAzboi ale S.U.A. din noiembrie 1938 — aprilie 1939.
- Invazia în Franţa de nord-vest, ulterior *Overlord.*
- Plan britanic de atragerea Turciei în rAzboi.
- (Leul de mare) Plan de invadarea Marii Britanii (1940).

Conferinţa Roosevelt-Churchill, Casablanca, ianuarie 1943.
Conferinţa Roosevelt-Churchill, Washington, mai 1943.

NOTA DOCUMENTARA în loc de postfaţA.

Ce cenuşe-i, frate, teoria
Şi-i veşnic verde arborele vieţii!
(GOETHE)

Al doilea rAzboi mondial a declanşat în literatura istoricA o reacţie în lanţ fArA precedent în multimilenara ascensiune a omenirii. Istoriografia „marii conflagraţii a devenit, totodatA, chiar de la debutul ei, un teren de înfruntare şi o cutie de rezonanţA a bAtAliilor politice. Un rol proeminent din acest punct de vedere 1-a ocupat „Varianta balcanicA. De mai bine de trei decenii, ea rAmîne un capitol deschis nu numai al istoriei relaţiilor internaţionale dar si al relaţiilor internaţionale propriu-zise, unele dintre efectele ei nefiind anihilate sau resorbite nici pînA în prezent.

încA în 1966, tovarAşul Nicolae Ceausescu atrAgea atenţia cA *„trebuie sA ţinem seama şi de influenţele exercitate de evenimentele internaţionale, pentru* cA *România nu a fost ruptA de aceste evenimente, sA analizAm în mod obiectiv ceea ce au avut pozitiv sau negativ aceste influenţe. ConsiderAm cA trebuie sA redAm istoria aşa cum a fost ea, oferind astfel generaţiilor de azi şi de miine învAţAminte pentru activitatea lor.* *

Lucrarea de faţA fiind o încercare de a contribui la înţelegerea unor probleme legate de o perioadA esenţialA a istoriei ţArii în contextul reprezentat de viitoarea

[1] Nicolae Ceausescu, *România pe drumul desAvîrşirii construcţiei socialiste,* voi. l, Editura politicA, Bucureşti, 1968, p. 489—490.

287

celui de-al doilea rAzboi mondial, la elucidarea unor aspecte mai puţin tratate, se încadreazA în preocupArile de naturA sA conducA la o mai bunA înţelegere a evenimentelor, îmbinînd „studiul istoriei naţionale cu studiul istoriei mondiale. Elaborarea ei a fost stimulatA de clarificarea în ultimul deceniu a unor probleme metodologice şi de conţinut privind istoria contemporanA a României.

Orientarea de bazA se întemeiazA pe direcţiile trasate în documentele Partidului Comunist Român privind ştiinţa istoriei şi activitatea cercetAtorilor din acest domeniu. [2] Este evident cA interpretarea ştiinţificA, obiectivA, a evenimentelor social-politice în

toatA complexitatea lor poate fi fAcutA numai în lumina materialismului dialectic şi istoric, cA faptele nu pot si nu trebuie înfAţişate dupA dorinţele subiective ale oamenilor, dupA nevoi politice de moment, dupA criterii de conjuncturA, ci aşa cum s-au petrecut ele, corespunzAtor adevArului vieţii. Am avut în vedere marea însemnAtate pe care o prezintA faptul cA cercetarea istoricA este în bunA mAsurA şi o ştiinţA a prezentului, cA istoria este chematA sA sprijine, prin concluziile sale, perfecţionarea organizArii societAţi de azi, relaţiile dintre state şi naţiuni, conlucrarea paşnicA dintre toate popoarele lumii. [3] „TotodatA, studiul istoriei trebuie sA ducA la desprinderea unor concluzii pentru activitatea practicA în lupta împotriva politicii de dominaţie imperialistA, colonialistA si neocolonialistA, pentru apArarea si promovarea dreptului popoarelor la viaţA liberA, la afirmarea nestingheritA a fiinţei lor na-

[2] *Programul Partidului Comunist, Român de fAurire a societAţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism;* Nicolae Ceauşescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea şi Congresul al Xl-lea şi sarcinile de viitor ale partidului* în volumul *Congresul al Xl-lea al Partidului Comunist Român,* Editura politicA, Bucureşti, 1975, p. 76.

[3] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desAvirşirii construcţiei socialiste* voi. l, Editura politicA, Bucureşti, 1968, p. 335 ; *România pe drumul construirii societAţii socialiste multilateral dezvoltate,* voi. 6, Editura politicA, Bucureşti, 1972, pp. 422—426.

tionale, la dezvoltarea lor progresistA, corespunzAtor voinţei proprii fArA nici un amestec din afarA. [4]

Pentru întocmirea si fundamentarea lucrArii au fost cercetate atît documente inedite aflate în Arhiva Institutului de studii istorice si social-politice de pe lingA C.C. al P.C.R., cît şi documentele publicate ale Partidului Comunist Român. De asemenea au fost studiate si luate în considerare rezultatele din ultimii ani ale cercetAtorilor români, privind perioada celui de-al doilea rAzboi mondial şi, în special, cele referitoare la antecedentele, desfAşurarea si implicaţiile insurecţiei naţionale armate antifasciste si antiimperialiste.

In tratarea temei am fAcut o distincţie principialA între conceptul si acţiunile de realizare a „Variantei balcanice si ceea ce am denumi „Legenda despre varianta balcanicA. Aparent sînt feţele aceleiaşi monede, în fapt, cu toatA legAtura evidentA dintre ele, ne aflAm în prezenţa a douA capitole deosebite, „Legenda despre varianta balcanicA reprezentînd unul dintre instrumentele cele mai folosite din arsenalul „rAzboiului psihologic din perioada postbelicA. Ea s-a nAscut odatA cu „rAzboiul rece, si-a extras seva din intensificarea lui, s-a dezvoltat într-o amplA literaturA în perioadele cele mai critice ale relaţiilor internaţionale postbelice, fantoma ei continuînd sA fie în actualitate în pofida recesiunii „rAzboiului rece clasic. Pentru a fi cît mai precişi, subliniem cA *strategia „Variantei balcanice aparţine istoriei celui de-al doilea rAzboi mondial,* în timp ce *„Legenda despre varianta balcanicA este parte integrantA a „rAzboiului rece.* Profesorul american D. F. Fleming atrAgea atenţia cA „dupA fiecare rAzboi mondial înfloresc mari mituri pentru a explica popoarelor de ce au fost înfrînte sau de ce victoriile lor nu au fost atît de fructuoase pe cît s-au aşteptat. [5] Unul dintre „marile mituri apArute dupA al doilea rAzboi mondial în încer-

[4] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la adunarea consacratA aniversArii Academiei „Ştefan Gheorghiu, 28 martie* 1975, Editura politicA, Bucureşti, 1975, pp. 24—25.

i [r>] D. P. Fleming, *The Cold War and Its Origins* — 3917— Î960, George Allen and Unwin Lt, London, 1961, p. 181.

carea de a „explica transformArile revoluţionare din Europa rAsAriteanA a constat în propulsarea ideii cA aceasta s-ar fi datorat nerealizArii „strategiei balcanice". Sursa primarA atît a istoriografiei „Variantei cît şi a ..Legendei au constituit-o **Memoriile** lui W. Churchill apArute în intervalul 1948—1954.[6] InmAnunchind o amplA colecţie de documente — o mare parte a corespondenţei dintre şefii guvernelor britanic, american si sovietic, scrisori si directive, memorandumuri secrete asupra purtArii rAzboiului şi

planurile de organizare postbelicA a lumii — miile de pagini, scrise cu un remarcabil talent literar, reînviau epopeele dramatice ale marilor bAtAlii de pe toate fronturile de luptA, introduceau pe cititor în culisele conferinţelor, negocierilor dintre aliaţi, comandamentelor militare, operaţiunilor de diversiune etc. Nici un cercetAtor serios al istoriei celui de-al doilea rAzboi mondial nu s-a putut dispensa de studierea *Memoriilor.* Scriindu-lc, Churchill nu^redacta însA numai un *testament politic* ci şi un *program politic,* al cArui sîmbure era apArarea, postfactum, a principalei sale strategii din timpul celui de-al doilea rAzboi mondial, în consecinţA, nu este surprinzAtor cA de la bun început „legenda a recurs la omisiuni, semi-adevAruri si denaturAri. [7] Ani de zile credibilitatea „Legendei s-a menţinut datoritA inaccesibilitAţii surselor de arhivA ale celui de-al doilea rAzboi mondial. Mai exista o dificultate, nu mai puţin importantA, pe care istoricul american James E. O'Neil o definea drept „capacitatea de a gAsi si de a da prin sitA muntele pentru a afla pepita de aur izolatA, ceea ce este în adevAr o perspectivA deprimantA [8].

[6] W. Churchill, *The Second World War,* Cassell, London, voi. l—12. Tot din W. Churchill au mai fost consultate : *Discursuri de rAzboi (mai 1940—octombrie 1943),* Pilot Press Ltd., London 1945 şi *Secret Session Speches,* Cassell, London, 1946.

[7] Autorul britanic Ronald Lewin scria : „dintr-o parte în cealaltA a memoriilor sale, Churchill în mod conştient şi fArA scrupule foloseşte îndoielnicile arte de *suggestio falşi* şi *suppressio veri* (citat în recenzia intitulatA *Dissolving the myth, Churchill as Warworld,* apArutA în ,Times, 7 februarie 1974).

[8] *Prologue,* The Journal of the National Archives, Spring 1972, volume 4, number 1.

In cAutarea acestor *pepite* ne-am concentrat atenţia asupra : A) Documente ; B) Istorii şi publicaţii oficiale ; C) Memorii ale persoanelor aflate „în sanctuarul secret al evenimentelor ; D) LucrAri elaborate de istorici privilegiaţi care au putut cerceta fonduri de arhivA şi au pus în circulaţie informaţii inedite.[9] Principiul general urmat a fost compararea diferitelor izvoare şi prezentarea fiecArei poziţii în temeiul surselor provenite din ţara respectivA. Cu unele excepţii, fiecare fapt este acoperit de cel puţin douA surse diferite.

A) In afarA de Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice am cercetat la Arhivele Statului Bucureşti, Arhiva IstoricA CentralA, Fondurile Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, Casei Regale şi Ministerului Propagandei si fonduri ale Arhivei Ministerului de Externe. Cunoscîndu-mi preocupArile, tovarAşul Dr. Cristian Popişteanu mi-a semnalat şi pus la dispoziţie, cu o desA vîrşitA colegialitate, o serie de copii de documente pe care le-a cercetat la Londra, în 1974, la Public ilecord Office — Arhiva primului-ministru (1940—1945) si la care accesul a fost permis în ultimii ani.

A. Documente publicate în volume de : a) **americani f Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers.** Department of State. Governmeat Printing Office. Washington : *The Conjerences at Malta and Yalta, 1945* (1955) ; *The Conţerence of Berlin (The Pot-sdam* Conference), Volume I, Volume II (1960) ; *The Con-jerences at Cairo and Teheran, 1943* (1961) ; 1943 — *Volume l, General* (1963) ; 1943 — *Volume lII — The British Commonwealth, Estern Europe, The Far East* (1963) ; 1943 — *Volume II, Europe* (1964) ; *1944 — Volume III, The British Commonwealth and Europe* (1965) ; 1944 — Volume *I, General* (1966) ; 1944 — *Volume IV, Europe* (1966) ; *The Conjerences ai Washington, 1941—* 1942, *and Casablanca 1943* (1968) ; 1945 — *Volume V, Europe* (1967) ; 1945 — *Volume IV* (1968) ; *The Papers of Dwight David Eisenhower, The War* Years, *Volumes l*—5, The John Hopkins Press, Baltimore and London,

[9] Nu vom reveni în continuare la celelalte lucrAri istorio-gralice, indicate dealtfel şi ele în trimiterile din cuprinsul lucrArii.

1970 ; b) **sovietici** *fDocumente şi materiale din ajunul celui de al doilea rAzboi mondial,* Voi. l (1948), Voi. II (1949) Ed. de stat, Bucureşti ; *Corespondenţa preşedintelui Consiliului de*

Miniştri al U.R.S.S. cu preşedinţii S.U.A. şi cu prim-miniştri ai Marii Britanii din timpul Marelui RAzboi pentru ApArarea Patriei — 1941—1945, Volumele I şi II, E.S.P.L.P., Bucureşti 1958 ; *Tegeran, Yalta, Potsdam, Sbornik Dokumentov,* Gospolitizdat, Moskva 1967.[10]

Alte culegeri selective de documente. *Allianz Hitler — Horthy — Mussolini, Dokumente Zur Ungarischen Aussenpolitik (1933—1944),* Akademiai Kiado, Budapest, 1966 ; Basic *Documents of International Affairs,* Edited by Frederik Hartman, Mc Graw-Hill Book Company, New York, 1951 ; *Documents on American Foreign Relations, July 1944—June 1945,* Princeton University Press, voi. VII, 1947 ; *Documents of International Affairs, 1939—1946, Volume II, Hitler's Europe,* Selected and Edited by Margaret Carlyle, Issued under the auspices of the Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, London, 1954 ; *Hitler parle a şes ge-neraux. Compte rendu stenographique des rapports jour-naliers au Q. G. du Fuhrer* (1942—1945), *Albin Michel,* Paris, 1964 ; *Hitler's W ar Directives, 1939—1945,* Edited by H. R. Trevor — Roper ; *Leş entretiens secrets de Hitler (septembre 1939 — decembre 1941),* Fayard, Paris, 1969 ; *Recueil des Documents de la Conference de Paris, Volume I,* Palais de Luxembourg, 29 Juillet — 15 Octobre 1946 ; *The Origins of The Cold W ar. A Histori-cal Problem with Interpretations and Documents,* Edited by Walter Le Feber, Corneli University, John Willey and Sons, New York. 1971 ; *The United States and World War H, Military and Diplomatic Documents,* Edited, by A. Russell Buchanan, Harper and Row Publis-hers, New York, 1972.

B. în categoria Istoriilor oficiale includem, în primul rînd, acele lucrAri desemnate ca atare dar si studiile, care fArA a purta un asemenea gir, sînt rezultatul unui

[10] Marea Britanie n-a publicat oficial culegeri de documente din timpul rAzboiului.

acces special al autorilor *la* arhive nedeschise în general cercetArii : *Compendiu de istorie a Ligii Comuniştilor din Iugoslavia,* Ed. Libertatea. Panciova, 1965 ; *Diplomatic History of the Opening of the Second Front in Europe,* 1941—1944, International Affairs, Moscow, nr. 4, 7, 12f1970, 5, 7, 10f1974, l, 3, 4f1975[11] ; *Histoire de l Albanie des origins A nos jours,* sous la direction de S. Pollo et A. Puto, Editions Horvat, Roanne, 1974 ; **History of the Second World War, Her** Majesty's **Statio-nery Office, London, British Foreign Policy in the Second World War** by Şir Llewellyn Woodward (Volumul de sintezA — 1962, Voi. 1—1970, Voi. III—1971), **U. K. Military Series, Grand Strategy,** Volume V — August 1943 _ September 1944-by John Ehrman (1956), Volume Vl-October 1944 — August 1945 — by John Ehrman (1956), Volume II September 1939 — June 1941 — by J. R. M. Butler (1957), Volume III — June 1941 — August 1942 — Part I by J.M.A. Gwyer (1964), Volume IV — August 1942 — September 1943 by Mi-chael Howard,[12] **Campaigns. The Mediterranean and the Middle East,** Volume I — The Early Successes against Italy — to May 1941 (1954), Volume II — The Germ-ans come to the Help of their Allies — 1941 (1956), Volume III — British Fortunes reaeh their Lowest Ebb
— September 1941 — September 1942 (1960). Volume IV
— The Destruction of the Axis Forces in Africa (1966), The Campaign in Sicily 1943 and the Campaign in Italy — 3 rd September 1943 to 31 st March 1944 (1973) ; *Istoriia Velikoi Otecestvennoi Voinî Sovetskogo Soiuza, 1941—1945,* M.O., Moskva, t. 2, 4, 6 ; **U. S. Army in**

[11] DupA cum rezultA din ultimul studiu autorul este profesorul I. Zemskov. De acelaşi autor, în calitate de Director al Arhivelor Ministerului de Externe al U.R.S.S., a apArut şi articolul *Diplomatic History of the Second Front,* International Affairs. Moscow, 9f1961.

[12] Se poate remarca faptul cA volumele n-au fost publicate în ordinea anilor la care se referA şi cA nici la încheierea ciclului nu apAruse încA primul volum referitor la „marea strategie în ajunul izbucnirii rAzboiului. Ultimul volum, ca apariţie, voi. IV cuprinde un amplu studiu introductiv care, pe bazA de documente, reinterpreteazA o serie de afirmaţii şi concluzii din volumele V şi VI.

World War II, The War Department, Office of the Chlef of the Military History. Department of the Army, Washington, *Strategic Planning for Coalition Warfare — 1941—1942* — by Maurice Matloff and Edwin M. Snell (1953). *Strategic Planning for Coalition Warfare — 1943—1944* by Maurice Matloff (1968), *Stalingrad to Berlin : The German*

Defeat in the East by Earl F. Ziemke (1968). *Commond Decisions* edited by K. R. Greenfield (1969). *Washington Command Post: The Operations Di-vision* by Ray *S.* Cline (1970), *The European Theater of Operations: The Supreme Command* by Forrest C. Pogue (1970) **: The History of Broadcasting in the United Kingdom,** Volume III, *The War of Words* by Aşa Briggs, Oxford University Press, London, 1970.

C. Istoria nu poate fi o picturA abstractA. Pentru ca oamenii sA o înţeleagA şi sA desprindA concluziile corespunzAtoare, ea nu trebuie sA trateze sec evenimentele şi numai sA le disece, ci sA redea un *isiblou* însufleţit în care sA fie clar conturate acţiunile, mobilurile lor, locul unde s-au petrecut, persoanele care le-au animat, concepţiile, doctrinele si scopurile acestor persoane, cadrul si sensul istoric al epocii. Din acest punct de vedere, al reconstituirii *concretului istoric,* al mecanismului decizional, al modului în care erau pregAtite, adoptate si aplicate hotArîri, al cunoaşterii conflictelor la oare au dat naştere si tendinţelor de a rAsturna unele decizii pentru a le înlocui cu altele, prezintA un interes peren memoriile persoanelor din avanscena celui de-al doilea rAzboi mondial.

Memorii: a) Şefi de stat şi de guvern din timpul rAzboiului : H. Truman *(Memoires, voi. l,* Pion, Paris, 1955). General de Gaulle *(Memoires de Guerre, voi. II. L'Unite, 1942—1944,* Le Club francaise du livre, Paris. 1969), losip Broz Tito (evocare la Televiziunea din Belgrad : *L'interview du President Tito A l'occasion de la fete de la victoire,* Revue de politique internaţionale, Belgrade, No 603, 20. V. 1975) ; [13] b) **Miniştri de ex-**

[13] Vezi şi 1. Broz Tito, *Iugoslavia socialistA fi politica ei,* Editura politicA, Bucureşti, 1972 ; *Le discours du President Tito* â Skopje, Revue de politique internaţionale, No. 600, 5. IV. 1975.

terne : G. Ciano *(Diarrio,* voi. II, Rizzoli Edditore, Mi-, no_Roma. 1950) ; A. Eden *(The Reckoning.* Cassell. London, 1965), Cordell Huli *(The Memoirs oj Cordell tfull,* Mc Miliari, New York, 1948), E. R. Stettinius *(Roose-velt'and the Russians, The Y alta Conference. Donbleday.* New York, 1949) ; c) **Alţi oameni de stat**: D. Lilienthal *(The Journals of David E. Lilienthal, Volume H, The Atomic Energy Years,* 1945—1950, Harper and Row Pu-blishers. New York. 1964) ; H. Mc Millan. ministru rezident la cartierul general aliat la Alger şi ulterior la Caserta *(The Blast of War,* Mc Millan. New York, 1967), A. Speer *(Au Coeur du Troisieme Peich,* Fayard. Paris, 1971) ; d) **Diplomaţi**: D. Acheson *(Present at the Creation, My Years in the State Department,* Norton and Co, New York. 1969). C. Bohlen *(The Transforma-tion of American Foreign Policy.* MacDonald. London, 1970 şi *Witness to History.. 1929—1969,* Norton and Co. New York. 1973) ; R. Bova-Scoppa *(Colloqui con due dittatori,* Ruffalo Editore, Roma, 1949 si *La Pace Im-possibile,* Rosenberg & Sellier. Torino. 1961). Ulrich von Hassell *(Von Andern Deutschland,* Fischer Biiherei, FrankfurtfMain und Hamburg. 1964). I. M. Maiski *(Amintirile unui ambasador sovietic.* Editura politicA. Bucureşti, 1964), R. Murphy *(Diplomat among Warriors,* Py-ramid Books. New York. 1964). Paul Schmidt *(Hitter's Interpreter,* Wiliam Heineman Ltd.. London. 1951) :[14] e) **Militari**: EisenhowerfCrusade in *Europe,* Doubleday, New York — 1948 ; Cruciada *în Europa,* Editura politicA. Bucureşti. 1975, *General Eisenhower on the Military Churchill, A Conversation with Alistair Cooke,* Norton and Co, New York, 1970), H. Friessner, *Verratene Schlachten (Die Tragodie der Deutschen Wehrmacht in RumAnien und Ungarn,* Holsten Yerlag, Hamburg. 1956),

[14] Au fost consultate, de asemenea, memoriile a trei foşti diplomaţi români : G. Barbul (Le Memorial Antonesco, Troisieme homme de l'Axe, voi. 1. Editions de la Courronne, Paris, 1950), Al. Cretzianu (The Rumanian Armistice Negotiations, Cairo, 1944, Journal of Central European Affairs, Nr. 2f1951, amplificate în volumul The Lost Opportunity, Johnatan Cape, London, 1957), şi F. Nanu (apArute tot în Journal of Central European Affairs, Nr. 12f1953).

Franz Halder *(Hitler-Seigneur de la Guerre,* Payot Paris,[1] 1950) ; G. K. Jukov *(Amintiri şi reflecţii,* Editura militarA, Bucureşti, 1971), W. D. Leaby *'(I Was There.* V. Gollancz, Ltd., London, 1950), S. Ştemenko *(La Marele Stat Major,* Editura militarA. Bucureşti, 1973 şi *L'Etat Major General Sovietique en Guerre, 1941*—1945. La Vie Internationale 3f1975, Moscou) ; f) Agenţi secreţi: E. H. Cookridge *(Mettez V Europe A jeu,* Fayard, Paris, 1968), D. Hamilton-Hill *(S.O.E. Assignment,* William Kimber, London. 1973), E. Hymoff *(The O.S.S.*

in World War II (Ballantine Books, New York, 1972), B. Sweet-Escott *(Baker Street Irregular,* Metuhen and Co Ltd., London, 1965).
D. Istorici şi ziarişti au avut posibilitatea de a cerceta fonduri de arhivA sau au primit informaţii confidenţiale în vederea elaborArii unor lucrAri. Ei au pus în circulaţie fragmente de documente de arhivA faţA de oare interesul se menţine. Aceasta, deoarece numeroase dintre documentele citate n-au fost putelicate ulterior integral şi continuA sA se afle în fonduri la care restricţiile se menţin. Trebuie avut în vedere si faptul cA atît în Statele Unite cît şi în Marea Britanie existA fonduri de arhivA, cArora aplicîndu-li-se reglementArile de stat. nu fac parte din sistemul arhivelor naţionale şi astfel de cercetAtori au avut totuşi acces la ele. Prin compararea izvoarelor s-a putut degaja şi concluzia cA în unele lucrAri mai vechi au fost reproduse fragmente de documente sau a fost redatA esenţa lor fArA a se indica sursa. Desigur, nu e vorba de vreun plagiat ci de respectarea unor reguli, de a nu se menţiona documentul, sursa, locul unde se aflA sau numele unor persoane care mai sînt în viaţA şi li s-ar putea aduce prejudicii. FArA a face vreo ierarhizare, pentru subiectul lucrArii noastre, ne-au interesat mai ales urmAtoarele studii, ai cAror autori, în majoritatea lor, au avut un contact nemijlocit în timpul celui de-al doilea rAzboi mondial cu evenimentele pe care ulterior le-au descris : D. J. Al-varcz. *The Embassy of Laurence A. Steinhardt. Aspects of Allied-Turkish Relations,* 1942—1945 (East European Quarterly, Volume IX, Spring 1975, Number l, Univer-sity of Colorado), H, Baldwin, *Battles Lost and Won,*

fireat Campaigns oj World War II (Hodder and Stough-ton London, 1967), E. Barker, *Truce in the Balkans* (percival, Marshall, London, 1948), A. Brissaud, La *Tragedie de Verone. Grandi et Ciano contre Mussolini, 1940—* 1944 (Librairie Academique Perrin, Paris, 1973), A. Bryant, *Ţ^e Turn of Tide, 1939—1943* (Collins, London, 1957), j. Connell, *Wavell-Scholar and Soldier* (Cassell, London, 1954), Csatari Daniel, *Forgoszelben — Magyar — ftbmanviszony 1940—*1945 (Akademiai Kiado, Buda-pest, 1962), F. W. Deakin, *The Brutal Friendship-Mus-solini-Hitler and the FaR of* Italian *Fascism* (Penguin Books, London, 1966), C. B. MacDonald, *The Mighty Endeavor, American Armed Forces. in The European Theater in* World War ff (Oxford University Press, New York, 1969), J. Dugan and C. Stewart, *Ploieşti — The Great Ground-Air Battle of* l *August 1943* (Bantam. New York, 1963), H. Feiss, *Churchill — Roosevelt -Stalin, The War they Waged and the Peace they Sought* (Princeton University Press, 1957), M. D. Fenyo, *Hitler-Horthy and Hungary. German-Hungarian Relations, 1941—1944* (Yale University Press, New Haven and London. 1972), J. Fest, *Hitler, voi. II, Le Fuhrer* (1933— 1945) (Gallimard, Paris, 1973), B. H. Liddell-Hart, *Hi-story oj the Second World War* (Cassell, London, 1970) şi *The Other Side of the Hill-Germany's generals. Their rise and fAli, with their own account of military events. 1939—1945* (Cassell. London, 1973). T. Higgins, Soft *Un-derbelly* (Mc Millan, New York, 1968), A. Hillgruber, *Hitler, Konig Karol und Marschall Antonescu, 1938—* 1944 (Franz Steiner, Wiesbaden. 1954), G. lonesco, Comunism i7i România (Oxford University Press. London, 1964). V. Issraeljan. *The Anti-Hitler-Coalition* (Progress Publishers, Moscow, 1971), V. L. Issraeljan, L. N. Kutakov, Diplomatiia *agressorov, Gerrnano-Italo-laponskii Fasistskii Blok. Istoria ego Vozniknoveniia i Kraha* (Izdatelstvo Nauka, Moskva, 1967), *Royal Institute of International Affairs, Survey of International* Affairs, 1939—1946, *edited by Arnold Toynbee and Ve*-ronica M. *Toynbee* (Oxford University Press, London) : Hitler's *Europe* (1954), *The Realignment oţ Europe* (1956) *The Iniţial Triumph of the Axis* (1958), R. Sherwood,

în încheiere, mulţumesc şi pe aceastA cale, tovarAşului conferenţiar universitar Gheorghe Zaharia, doctor în ştiinţe istorice, pentru îndrumarea ştiinţificA şi sprijinul acordat. De asemenea, mulţumesc tovarAşilor ge-neral-maior Constantin Antip, prof. univ. cir. Aron Petric, prof. univ. dr. N. Petreanu, conf. univ. dr. *N. G.* Cazan şi conf. univ. dr. T. Caraciuc şi colectivului Editurii Militare, pentru observaţiile care au permis îmbunAtAţirea, textului încredinţat tiparului. Mulţumesc, totodatA,

celor care m-au ajutat în timpul conceperii lucrArii şi în special colectivelor Arhivelor Statului din Bucureşti, Arhivei şi Bibliotecii Institutului de ştiinţe istorice şi social-politice, Bibliotecii Centrale a Ministerului ApArArii Naţionale şi Bibliotecii documentare a Centrului de Studii şi CercetAri de istorie şi teorie militarA, precum şi tovarAşelor documentariste Silvia Hamparţumian şi MAria Şuba.
Si, dupA evocarea atâtor sute de mii de pagini de documente, de istorie şi publicaţii oficiale, de memorii, de cercetAri istoriografice în care trAieşte şi prin care retrAieşte o secţiune a celui de-al doilea rAzboi mondial, toate la un loc ar putea fi reunite sub aceste cuvinte ale lui Marx : *OAMENII SÎNT AUTORII Şl ACTORII PROPRIEI LOR DRAME.*